

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

ISKOLAI ÚTVONALAK

OKTATÁS SZÓRVÁNYBAN: ISKOLAI ÁTMENET,
VIZSGAEREDMÉNYEK ÉS TOVÁBBTANULÁSI ÚTVONALAK
BESZTERCE-NASZÓD ÉS SZESEN MEGYEI
MAGYAR DIÁKOK KÖRÉBEN

KUTATÁSI JELENTÉS

Budapest, 2017

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet felkérésére készített kutatás
eredményeit összefoglaló jelentés

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Felelős kiadó

Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

Írta és összeállította ©

Márton János (Omnibus Kft.) és Papp Z. Attila (MTA TK Kisebbségkutató Intézet)

A kötetet szerkesztette ©

Nádas Zsófia

A kutatásban közreműködő személyek ©

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2017, Budapest

Minden jog fenntartva.

ISBN

TARTALOMJEGYZÉK

AJÁNLÁS	4
BEVEZETÉS	5
1. AZ ISKOLAI EREDMÉNYEK VIZSGÁLATA	7
1.1 A vizsgák módszertana	7
1.2 Magyar nyelvű iskolahálózat Beszterce-Naszód és Szeben megyében	14
1.3 Eredményesség és továbbtanulási útvonalak Beszterce-Naszód és Szeben megyében	19
1.4 Következtetések	59
2. A BETHLENI ÉS NAGYSZEBENI MAGYAR OKTATÁS HELYZETLEÍRÁSA	62
2.1 Magyar tannyelvű oktatás Bethlenben	63
2.2 Magyar tannyelvű oktatás Nagyszebenben	77
2.3 Következtetések	86
3. A BETHLENI ÉS NAGYSZEBENI MAGYAR DIÁKOK UTÁNKÖVETÉSE	88
3.1 Módszertani jegyzetek	88
3.2 Az utánkövetés-vizsgálat főbb eredményei	89
3.3 Következtetések	105
4. KUTATÁSI ÖSSZEFOGLALÓ	107
4.1 Bevezetés: a kutatás témája	107
4.2 A kutatás főbb tevékenységei	108
4.3 A kutatás eredményei, fontosabb következtetései	110
4.4 Összefoglalás	117
5. MELLÉKLETEK	120

AJÁNLÁS

BEVEZETŐ

Iskolai útvonal alatt az egyes iskolai szakaszokon történő átmenetek sorozatát értjük. Kisebbségi, szórvány helyzetben ez azért bír nagy jelentőséggel, mert nagyon gyakran az iskolai átmenetek nem csak új iskola és/vagy település választását jelentik, hanem a tannyelv változását is, amelynek az egyéni életút későbbi szakaszaira is kihatása lesz. Egyszerűbben fogalmazva: ha valaki magyar nyelvű általános iskola után többségi nyelvű képzésbe kerül, vélhetően iskolai szocializációja, társas kapcsolatainak alakulása is nem anyanyelvű közegben történik. Későbbi, lehetséges magasabb szintű képzését nagy valószínűséggel szintén nem anyanyelvén fogja elvégezni, ami azt is jelenti, hogy az asszimiláció kockázatának növekedése mellett, megszűnik haszonélvező lenni a magyar tannyelvű iskolai rendszer számára.

Az iskolai útvonalak alakulását több tényező befolyásolhatja, az iskolai kínálattól kezdve a szülők iskolai végzettségéig, a vegyes házasság létéig, illetve a település típusának és etnikai szerkezetének jellegzetességéig.

Jelen kutatásban azonban egy teljesen új megközelítést használtunk: Romániában nyilvánosan és egyénekre lebontva elérhetők a 8. osztály végi iskolai eredmények, amelyek alapján a tanulók bekerülnek a következő iskolai szintre.¹ Egy tanuló vonatkozásában ismerjük a négy éves (5–8. osztályos) tanulmányi átlagot, az országos értékelésen (*evaluare națională*) elért eredményét – amely a magyar tannyelvű iskolákban a román, matematika mellett a magyar nyelv és irodalom felmérésen elért eredményeket is tartalmazza – és az előbbiekből számolt ún. felvételi átlagát – amely a középiskolai szakválasztás egyik legfontosabb mutatója –, a kibocsátó általános iskolát, illetve azt az intézményt (középiskolát) és szakot, ahova felvételt nyert. Továbbá, szintén tanulóra lebontva, nyilvánosan elérhetők a világhálón a tanulók érettségi eredményei is.²

Az adatbázisok 2004-től interneten nyilvánosan elérhetők, ahonnan akár manuálisan, akár speciális számítógépes programokkal letölthetők. A kétféle adatforrás sokféle elemzésre lehetőséget ad, különös tekintettel az iskolai útvonalakra és az iskolák eredményességére:

- a 8. osztály végi eredmények adatbázisa alapján statisztikai képet kaphatunk a nem anyanyelven továbbtanulókról;
- az egyes iskolák és/vagy települések vonatkozásában felrajzolhatók azok a jellegzetes továbbhaladási útvonalak, amelyek a tanulók opcióit tükrözik: egy adott településről mely intézményekbe, szakokra mennek tovább;
- mivel az adatok 2004-től rendelkezésre állnak, idősoros elemzéseket is el lehet végezni;
- az érettségizettek adatbázisát használva az iskolai útvonal sikerességéről is képet kaphatunk (hányan szereztek érettségit, van-e eltérés a 8. osztályban anyanyelven, illetve románul tanulók sikeressége között);
- mivel mindkét adatbázis iskolai és teszt eredményeket is tartalmaz (felvételi átlag, 5-8. osztályos átlag, az országos értékelés román nyelv és irodalom, matematika, illetve magyar nyelv és irodalom eredményei, az érettségi adatok pedig tárgyanként is közlik az érettségi eredményeket), ezek segítségével az egyes iskolák ily módon mért hatékonyságáról is statisztikai képet kaphatunk.

¹ Lásd az Oktatási Minisztérium középiskolai felvételi elosztásra (és országos értékelésre) vonatkozó honlapját: admitere.edu.ro

² Lásd az Oktatási Minisztérium érettségi vizsgára vonatkozó honlapját: bacalaureat.edu.ro

Kutatásunkban a fenti kérdéseket két szórvány megyére fókuszálva (Szeben és Beszterce-Naszód) vizsgáltuk,³ a következő kutatási alapkérdések szerint:

- Milyen jellegzetes oktatási útvonalakat azonosíthatunk be idősoros vizsgálattal?
- Milyen arányú a 8. osztályt magyar tannyelvű iskolákban végzettek anyanyelvű, illetve román tannyelvű továbbtanulása?
- Milyen mértékben tanulnak helyben, illetve más településen vagy megyében?
- Van-e összefüggés a helyben (megyében) tanulók iskolaválasztása, illetve a más megyét választók tannyelv választása között?
- A szórványbeli (általános és felső középfokú) iskolák hatékonysága és eredményessége mutat-e eltérést az illető megyék átlagához vagy az erdélyi, vagy országos átlagokhoz képest?
- Van-e eltérés a kibocsátó szórvány iskolában tanulók eredményei és a megyei, hasonló státuszú iskolák tanulói eredményei között?
- Van-e eltérés a magyar nyelven tanulók és a (8. osztályig magyarul, majd utána) román nyelven érettségizők eredményei között?

Az előző bekezdésekben megfogalmazott kutatási alapkérdések vizsgálata előtt fontosnak tartjuk a nyolcadik osztályos vizsga és az érettségi vizsga szervezését szabályozó módszertani előírások áttekintését, valamint a két vizsgált megye (Beszterce-Naszód és Szeben) magyar oktatási hálózatának az ismertetését.

³ Megjegyzendő azonban, hogy nem csak e két megye adatait használtuk, hanem más (pl. Kolozs, Fehér, Hargita, Maros) megyéket is, mivel e térségben jellemző a megyei „áttanulás” is.

1. AZ ISKOLAI EREDMÉNYEK VIZSGÁLATA

1.1 A vizsgák módszertana

Az országos értékelések és az érettségi vizsgák szervezési módszertanának az ismeretesét elsősorban az indokolja, hogy az általunk vizsgált több mint egy évtizedes (2004–2015 közötti) időszakban a vizsgák lebonyolításában, a vizsgatárgyakban, az osztályozásban és egyéb szabályozási kérdésekben több alkalommal is lényeges módosításokra került sor, amelyek a diákok által elért eredményeket, a sikeres vizsgát tett tanulók arányát is befolyásol(hat)ták. Az alábbiakban tehát előbb a nyolcadik osztályos záróvizsga és a középiskolai felvételi, azt követően pedig az érettségi vizsga megszervezésének legfontosabb – az elemzésünk szempontjából relevánsnak tekinthető – összetevőit ismertetjük.

1.1.1 A nyolcadik osztályos záróvizsga és a középiskolai felvételi módszertana 2004–2015 között

A vizsgálatunk kezdetét jelentő 2004-es évet megelőzően a romániai középiskolai felvételi módszertana több alkalommal is változott. 1999-ig a középiskolák szervezték meg a felvételi vizsgákat (*examen de admitere*), amelyeken az illető középiskolába jelentkező diákoknak román nyelv és irodalomból, matematikából és a valamelyik kisebbségi nyelven meghirdetett szakon anyanyelv és irodalomból kellett írásbeli vizsgán részt venniük. 2000-ben bevezették az ún. képességvizsgákat (*examen de capacitate*)⁴ a nyolcadik osztályos diákok számára, amely mellett ugyanakkor a középiskolai felvételi vizsgák is megmaradtak, tehát az említett évben a diákoknak két vizsgán is részt kellett venniük. 2001-től megszüntették a középiskolákban szervezett felvételi vizsgákat, és csak a képességvizsga maradt, amelynek keretében a nyolcadikos diákok saját általános iskoláikban megszervezett vizsgán vettek részt három tantárgyból – román nyelv és irodalom, matematika és választott tárgy (Románia történelme vagy földrajza közül kellett az egyiket választani), amely a magyar tannyelvű iskolákban végzett diákok esetében kiegészült a magyar nyelv és irodalommal. Ez a rendszer három évig, a 2001–2003-as időszakban volt érvényben. Ekkor a felvételi átlag (*media de admitere*) kiszámításában a képességvizsga átlaga 75 százalékban számított, a fennmaradó 25 százalékot pedig az 5–8. osztályok tanév végi tanulmányi átlagaiból számított átlag tette ki.⁵

2004-től kezdődően újabb változásra került sor a vizsgarendszerben.⁶ A képességvizsga elnevezést az országos tesztek (*teste naționale*) elnevezés váltotta fel, a vizsgatárgyak azonban nem változtak, a román tannyelvű iskolákban tanuló diákok három, a kisebbségi (köztük a magyar) tannyelvű iskolákban tanuló diákok négy tantárgyból vizsgáztak. Az elméleti líceumi és szakközépiskolai helyekre való bejutáshoz kötelező feltétel volt, hogy a diákok minden vizsgatárgyból megszerezzék az átmenő 5-ös osztályzatot, a szakmunkásképzők (az akkori megnevezés szerint az ún. művészeti- és szakiskolák) esetében ez nem volt szükséges. A vizsgákat az általános iskolákban szervezték meg, akárcsak korábban, változott viszont a felvételi átlag kiszámításában az egyes összetevők súlya: az országos tesztek átlaga 50 százalékban számított, akárcsak az 5–8. osztályos tanulmányi átlag.

⁴ Amelyet a köznyelvben kisérettséginek is neveztek.

⁵ Forrás: <http://jurnalul.ro/special-jurnalul/cum-se-dau-testele-nationale-la-clasa-a-8-a-a-73002.html>

⁶ Forrás: az Oktatási, Kutatási és Ifjúsági Minisztérium 2003.11.22-i 5514. számú, a 2004–2005. tanévi állami líceumi és szakiskolai oktatásba való felvételi szervezési és lebonyolítási módszertanára vonatkozó rendelete. (OMECT nr. 5514 din 22.11.2003, privind Metodologia de organizare și desfășurare a admiterii în învățământul liceal și profesional de stat pentru anul școlar 2004-2005.)

A 2004-ben használt képlet a felvételi átlag kiszámítására a következő volt:

$$MA = \frac{TN + ABS}{2}$$

ahol:

MA = a felvételi átlag;

TN = az országos tesztek átlaga;⁷

ABS = az 5–8. osztályos tanulmányi átlag.

Szintén lényeges módosítás a korábbi évekhez képest, hogy a sikeresen vizsgázó diákoknak a középiskolai szakokra való besorolása ettől az évtől számítógépes rendszerrel történt, két szakaszban, a következő lépések szerint:

- A vizsga lebonyolítását és a vizsgaeredmények közzétételét követően az egyes középiskolák által meghirdetett szakok közül a diákok megjelölték az általuk leginkább preferáltakat (legalább egyet, de akár többet is), ugyanakkor ezek között fontossági sorrendet is felállítottak. A kisebbségi diákok román nyelvű és saját anyanyelvükön működő szakokat egyaránt megjelölhettek, a kisebbségi nyelveken meghirdetett szakokra azonban csak olyan diákok jelentkezhettek, akik előzőleg vizsgáztak az illető nyelvből az országos teszteken.⁸
- A számítógépes elosztási szakasz keretében a diákokat a felvételi átlag szerinti csökkenő sorrendbe rendezték, és az általuk megjelölt preferencia sorrend alapján szétosztották őket a meghirdetett szakok között. A számítógépes program minden diák esetében megkereste az általa megjelölt szakok közül a legelső olyant, ahol még voltak betöltetlen helyek, és a diákot besorolta az illető szakra. Tehát, ha egy diák esetében az első opcióként megjelölt szakon voltak betöltetlen helyek, a program oda sorolta be, hogyha viszont már minden hely betelt, a program a következő opció(ka)t vizsgálta mindaddig, amíg a diák valamely általa megjelölt szakra besorolásra került, vagy elfogytak az általa megjelölt opciók. Utóbbi esetben, azaz ha egy diák esetében az általa megjelölt összes szakon beteltek a helyek, mielőtt ő maga elosztásra került volna, az illető diák ebben az elosztási időszakban nem került be egyetlen középiskolába sem, úgymond „elosztatlan” (*nerepartizat*) maradt, és részt kellett vennie egy későbbi elosztáson.
- Minden évben két elosztást szerveztek, egyet június-júliusban, az országos tesztek követően, egyet pedig augusztusban, az őszi iskolakezdést megelőzően. A második elosztási szakaszban már csak azokra a középiskolai helyekre pályázhattak a diákok, amelyek az első szakaszt követően betöltetlenek maradtak. Az az eset, amikor egy diák az első elosztási szakaszt követően nem jutott be egyetlen középiskolába sem, általában akkor fordult elő, ha nem jelölt be megfelelő számú opciót a szakválasztás során, így az általa megjelölt opciók már azelőtt elfogytak, hogy a felvételi átlagok szerinti sorrend alapján az ő elosztására sor került volna.⁹ Az nem fordulhatott elő, hogy valamely diák ne kerüljön besorolásra, miközben az általa megjelölt opciók közül valamely szakra nála kisebb átlaggal rendelkező másik diák kerüljön be.

⁷ A 2004 előtti évfolyamokon végzett, de középiskolába nem bejutó diákok esetében az országos tesztek átlaga helyett a képességvizsga átlagát vették figyelembe.

⁸ Azok a diákok, akik nem valamely kisebbség nyelvén zajló általános iskolai képzésben vettek részt, de kisebbségi nyelvű középiskolai képzésbe szerettek volna jelentkezni, az illető kisebbség nyelvéből a középiskolák által szervezett vizsgán kellett részt veyenek.

⁹ Fontos megjegyezni, hogy a középiskolák által a különböző szakokon meghirdetett és az elosztás során betölthető helyek száma elégséges volt ahhoz, hogy a vizsgára jelentkező összes diák bejusson valamely szakra. Az országos teszteken átmenő jegyet szerzett diákok liceumi és szakiskolai helyekre egyaránt jelentkezhettek, akik viszont nem mentek át az országos teszteken, azok vagy csak szakiskolai helyekre adhatták le jelentkezésüket, vagy várniuk kellett a második elosztási időszakra.

- Az elosztás második szakasza előtt a sikeres országos teszteredménnyel rendelkező, de az első szakaszban elosztatlan diákok, valamint az országos teszteken átmenő szint alatti átlagot elérő (tehát az első elosztási szakaszból kimaradó) diákok az első szakaszban betöltetlen helyek alapján újból megfogalmazhatták opcióikat. Ezt követte az újabb számítógépes elosztás a fenti algoritmus szerint, amelynek során előnyben részesültek az országos teszteken átmenő jegyet elért diákok.

A 2004-ben bevezetett rendszer 2008-ig működött, amikor módosult a felvételi rendszer:¹⁰ az országos teszteket az ún. egységes témájú dolgozatok (*teze cu subiect unic*) váltották fel, amelyeket a diákok az általános iskola hetedik és nyolcadik osztályának első és második félévében írtak (előbbi évfolyamon román nyelv és irodalomból, matematikából, a kisebbségi diákok pedig anyanyelv és irodalomból is, nyolcadik évfolyamon ugyanezekből a tárgyakból, kiegészülve a történelem és földrajz közül szabadon választott egyik tárggyal.) Az említett évfolyamokon ezek az egységes témájú dolgozatok felváltották a félévi dolgozatokat,¹¹ a vizsga tematikájának kijelölése központosítottan történt, tehát minden iskola esetében ugyanazok voltak a tételek. A felvételi átlag kiszámításának képlete nem változott, az egységes témájú dolgozatok átlagjegye 50 százalékban számított, akárcsak az 5–8. osztályos tanulmányi átlag

$$MA = \frac{TU + ABS}{2}$$

ahol:

MA = a felvételi átlag;

TU = az egységes témájú dolgozatok átlaga;¹²

ABS = az 5–8. osztályos tanulmányi átlag.

A diákok elosztására vonatkozó algoritmus is ugyanaz maradt, mint a korábbi években, egy lényeges módosítással: míg korábban az első elosztási szakaszban csak azok a diákok vehettek részt, akik az országos teszteken átmenő jegyet szereztek, a 2008-as módszertan ezt már nem írta elő, tehát már az első elosztási körben részt vehetett minden diák, aki az egységes témájú dolgozatok megírásában részt vett. A második elosztási körben azok a diákok vettek részt, akik az első körben nem kerültek elosztásra, vagy az első körös elosztási folyamatból kimaradtak, arra nem jelentkeztek.

Ez a vizsgarendszer csak két évig volt érvényben. Mielőtt 2010-ben sor került volna a felvételi módszertan újabb módosítására, a romániai oktatási rendszerben egy másik lényeges, a középiskolai felvételt is érintő változásra került sor: megszüntették az addig művészeti és szakoktatás néven működő szakmunkásképzést, és a szakoktatást kizárólagosan a szakközépiskolai oktatás részévé tették. Ennek az intézkedésnek a diákok továbbtanulására nézve számos negatív következménye volt.¹³

¹⁰ Forrás: Az Oktatási, Kutatási és Ifjúsági Minisztérium 2008.08.31-i 1868. számú, a 2008–2009. tanévi állami líceumi és szakiskolai oktatásba való felvételi szervezési és lebonyolítási módszertanára vonatkozó rendelete. (OMECT nr. 1868 din 31.08.2008, privind aprobarea procedurii de organizare și desfășurare și a calendarului admiterii în învățământul liceal și profesional de stat pentru anul școlar 2008-2009.)

¹¹ Az általános iskolát 2008-ban befejező évfolyam diákjai már 2007-ben, tehát hetedik osztályban egységes félévi dolgozatokat írtak.

¹² A 2004 előtti évfolyamokon végzett, de középiskolába nem bejutó diákok esetében a képességvizsga átlagát vették figyelembe, a 2004–2007 közötti évfolyamokon végző diákok esetében pedig az országos tesztek átlagát.

¹³ A Munkaügyi Minisztérium 2014–2020-as időszakra vonatkozó gyerekvédelmi és gyerekjogi stratégiája szerint, a szakmunkásképzők felszámolásának következtében legkevesebb 10 százalékkal nőtt a nyolc osztályt végzett diákok körében azok aránya, akik nem folytatták tanulmányaikat. A kimaradás elsősorban a falusi környezetben élő diákok körében volt jellemző. 2011-ben módosították ugyan a szabályozást, és a szakközépiskolák részeként újból lehetővé tették a két éves szakmunkásképzést, de mivel ez csak a 10. osztálytól indult és a diákoknak előbb szakközépiskolai keretek között kellett végezniük a 9. osztályt, a rendelkezés nem érte el a várt hatást, és nem volt képes pótolni a kieső szakmunkásképzőket. Lásd: Munkaügyi Minisztérium: A gyerekek jogainak védelmére és támogatására vonatkozó országos stratégia. 2014–2020. (Ministerul Muncii: Strategia națională pentru protecția și promovarea

A középiskolai felvételi módszertanának 2010-től érvénybe lépő módosításának¹⁴ legfontosabb eleme, hogy bevezették az ún. országos értékelés vagy felmérés (*evaluare națională*) rendszerét, amelyben visszatértek a nyolcadik osztály végén szervezett vizsgákhoz. Ennek keretében a diákoknak már csak román nyelv és irodalom, illetve matematika tárgyakból kellett vizsgázniuk, a kisebbségi nyelven tanuló diákoknak pedig anyanyelv és irodalomból is, kivették a történelem/földrajz vizsgát, illetve a 2009/2010. tanévben nyolcadikos diákok pedig már nem írtak egységes témájú félévi dolgozatokat sem. A 2010. évi felvételi vizsga még az előző évi rendszer és az új rendszer közötti átmenet volt, amelynek során a felvételi átlagba az országos értékelés átlaga mellett a hetedik osztályban írt egységes témájú dolgozatok átlaga is beszámított, a következő képlet szerint:

$$MA = \frac{TSU + EN + 2ABS}{4}$$

ahol:

MA = a felvételi átlag;

TSU = a hetedik osztályban írt egységes témájú dolgozatok átlaga;¹⁵

EN = országos értékelés átlaga;

ABS = az 5–8. osztályos tanulmányi átlag.

A következő évtől, azaz 2011-től már végleg kiesett a felvételi átlag kiszámításából az egységes témájú dolgozatok átlaga (hiszen a 2010/2011-es tanévben végzős diákok már nem írtak ilyen dolgozatokat), így a felvételi átlag kiszámításában az 5–8. osztályos átlag 50 százalékos részesedése mellett a fennmaradó 50 százalékot az országos értékelés átlaga tette ki.¹⁶ A számítási képlet tehát a következőképpen módosult:

$$MA = \frac{EN + ABS}{2}$$

ahol:

MA = a felvételi átlag;

EN = országos értékelés átlaga;¹⁷

ABS = az 5–8. osztályos átlag.

drepturilor copilului. 2014–2020.) Forrás: <http://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/transparenta/proiecte-in-dezbatere/3172-2014-02-03-proiecthg-strategiecopii>. Letöltve: 2016. április 14.

¹⁴ Forrás: Az Oktatási, Kutatási és Innovációs Minisztérium 2009.08.31-i 4848. számú, a 2010–2011. tanévi állami líceumi oktatásba való felvételi szervezési és lebonyolítási módszertanára vonatkozó rendelete. (OMEI nr. 4848 din 31.08.2009, privind aprobarea metodologiei de organizare și desfășurare și a calendarului admiterii în învățământul liceal de stat pentru anul școlar 2010–2011.)

¹⁵ A 2004 előtti évfolyamokon végzett, de középiskolába nem bejutó diákok esetében a képességvizsga átlagát vették figyelembe, a 2004–2007 közötti évfolyamokon végző diákok esetében az országos tesztek átlagát, a 2007–2009 közötti évfolyamok esetében pedig az egységes témájú dolgozatok átlagát. Ezek 50 százalékban számítottak a felvételi átlagban, helyettesítve a 2010-es évfolyam esetében érvényes hetedikos dolgozatok 25 százalékát plusz az országos felmérés 25 százalékát.

¹⁶ Forrás: Az Oktatási és Tudományos Kutatási Minisztérium 2010.08.31-i 4802. számú, a 2011–2012. tanévi állami líceumi oktatásba való felvételi szervezési és lebonyolítási módszertanára vonatkozó rendelete. (Ordinul MECS nr. 4802/ 31.08.2010, privind organizarea și desfășurarea admiterii în învățământul liceal de stat pentru anul școlar 2011–2012.)

¹⁷ A 2004 előtti évfolyamokon végzett, de középiskolába nem bejutó diákok esetében a képességvizsga átlagát vették figyelembe, a 2004–2007 közötti évfolyamokon végző diákok esetében az országos tesztek átlagát, a 2007–2009 közötti évfolyamok esetében pedig az egységes témájú dolgozatok átlagát. Ezek 50 százalékban számítottak a felvételi átlagban, helyettesítve a 2010-es évfolyam esetében érvényes hetedikos dolgozatok 25 százalékát plusz az országos felmérés 25 százalékát.

Az országos értékelés rendszere jelenleg is érvényben van, a vizsga és a számítógépes elosztás megszervezésében pedig a 2011. évre kidolgozott módszertant alkalmazzák,¹⁸ három lényeges módosítással: 2014-től a korábbi 50 százalékról 75 százalékra növelték az országos értékelés átlagának jelentőségét a felvételi átlag kiszámításában, ezzel egyidőben 25 százalékra csökkentve az 5–8. osztályos átlag arányát.¹⁹ A felvételi átlag jelenleg is érvényben levő kiszámításának képlete tehát:

$$MA = \frac{3EN + ABS}{4}$$

ahol:

MA = a felvételi átlag;

EN = országos értékelés átlaga;

ABS = az 5–8. osztályos tanulmányi átlag.

A másik lényeges változás, hogy 2015-ben újraindították a szakmunkásképzést. A három éves szakoktatásba jelentkező diákoknak nem tették kötelezővé az országos értékelésen való részvételt, feltétel volt viszont a befejezett nyolcadik osztály. Továbbá, a szakoktatásban érdekelt középiskolák felvételi vizsgát is szervezhettek abban az esetben, hogyha a jelentkezők száma magasabb, mint a meghirdetett helyek száma.

A harmadik lényeges változás nem érinti a felvételi átlag kiszámításának és a diákok középiskolai felvételének módszertanát, viszont az országos értékelés eredményeire – főképpen az alkalmazás első éveiben – kihatással volt: a 2012. évi vizsgától kezdődően minden iskolában azokat az osztálytermeket, ahol az országos felmérés írásbeli vizsgái zajlanak, biztonsági kamerákkal kellett felszerelni, hogy a diákok és felügyelő tanárok által elkövetett esetleges csalások kiszűrhetők legyenek.

1.1.2 Az érettségi vizsga módszertana 2008–2015 között

Az érettségi vizsga eredményei – a középiskolai felvételi vizsga eredményeihez hasonlóan – 2004-től érhetők el az Oktatási Minisztérium által működtetett internetes honlapon (bacalaureat.edu.ro). Mivel az általunk vizsgált évfolyamok közül a legkorábbinak számító 2004-ben végezte a nyolcadik osztályt, így leghamarabb 2008-ban vehetett részt az érettségi vizsgán, utóbbi módszertanának ismertetése során a 2008–2015 közötti időszakra összpontosítunk.

A 2008. évi érettségi vizsgán²⁰ – de egyébként már 2004–2007 között is – a diákoknak, összesen öt tantárgyból kellett vizsgáznuk, a kisebbségi nyelven oktató középiskolai osztályok végzőseinek pedig hat tantárgyból, hiszen nekik az anyanyelv és irodalom vizsgán is részt kellett venni. A tantárgyak egy részét az ún. közös tárgyak jelentették, amelyek szaktól függetlenül minden diák esetében ugyanazok voltak, másik részét pedig az ún. differenciált tárgyak tették ki, amelyeket a diákok választhattak ki, a középiskolai szakterületük függvényében rendelkezésükre álló listáról. Mivel a tantárgyak egy részéből szóbeli és írásbeli vizsga egyaránt volt, a magyar tannyelvű osztályban végzett diákoknak az érettségi során összesen nyolc vizsgán kellett részt venniük, szemben a román tannyelvű osztályok végzőseivel, akik hat vizsgán vettek részt. A szakterülettől (szak profiljától) függően a magyar diákok érettségi vizsgatárgyai a következők lehettek. (Lásd 1. táblázat.)

¹⁸ A számítógépes elosztás algoritmusa a 2008-tól érvényben levő.

¹⁹ Forrás: Az Oktatási Minisztérium 2013.08.29-i 4925. számú, a 2014–2015. tanévi állami líceumi oktatásba való felvételi szervezési és lebonyolítási módszertanára vonatkozó rendelete. (Ordin al Ministerului Educației privind organizarea și desfășurarea admiterii în învățământul liceal de stat pentru anul școlar 2014–2015.)

²⁰ Erre vonatkozóan lásd: Az Oktatási, Kutatási és Ifjúsági Minisztérium 2007.08.31-i 1869. számú, a 2008. évi érettségi vizsga naptárára és szervezési és lebonyolítási módszertanára vonatkozó rendelete. (Ordin MECT nr. 1869/31.08.2007, privind aprobarea calendarului și a metodologiei de organizare și desfășurare a examenului de bacalaureat – 2008.)

1. táblázat: A magyar diákok érettségi vizsgatárgyai 2008-ban

Tantárgy típusa	Szakterület (profil)			
	Reál	Humán	Technológiai	Vokacionális
Közös tárgyak	román nyelv és irodalom – szóbeli és írásbeli			
	magyar nyelv és irodalom – szóbeli és írásbeli			
	nemzetközi, a középiskolában tanult idegen nyelv – szóbeli			
Differenciált tárgyak	matematika – írásbeli	Románia földrajza/ történelme – írásbeli	matematika – írásbeli	Románia földrajza/ történelme vagy matematika (szak függvényében) – írásbeli
	saját szakterületről választott tantárgy – írásbeli			
	más szakterületről választott tantárgy – írásbeli vagy gyakorlati			

A diákok minden vizsgán 1-től 10-ig terjedő osztályzatot kaptak, két tizedesjegynyi pontossággal megállapítva. Átmenő jegynek az 5-ös osztályzat számított. Érettségi átlagot csak azok esetében számoltak, akik minden vizsgán átmenő osztályzatot értek el, viszont a sikeres érettséginek egy további kritériuma is volt: az érettségi átlagnak el kellett érnie a 6-os osztályzatot. Az érettségi átlag az egyes vizsgákon szerzett jegyekből számolták ki, tehát a magyar nyelven érettségiző diákok számára nyolc, a román nyelven érettségiző diákok számára hat vizsga jegyeinek számtani átlagát jelentette. A szóbeli vizsgák időben megelőzték az írásbeli vizsgákat, és kizáró jellegűek voltak, azaz ha valamely tantárgyból szervezett szóbeli vizsgán a diák nem ért el átmenő jegyet vagy nem jelent meg, a fennmaradó vizsgákon már nem vehetett részt.

A vizsgákon való részvételük és eredményeik függvényében, a diákok érettségi szereplését négy kategóriába sorolja a módszertan: *átment, megbukott, nem jelent meg a vizsgán és kizárták a vizsgáról*. Ahogy említettük, sikeres érettségizőnek az a diák számított, akinek átlaga elérte a 6-os osztályzatot. Bukásról akkor beszélhetünk, ha a diák minden vizsgán részt vett, viszont legalább egy esetben nem szerzett átmenő osztályzatot, vagy elérte ugyan az 5-ös osztályzatot minden vizsgán, viszont érettségi átlaga a 6-osnál kisebb volt. A *nem jelent meg* minősítést az a diák kapta, aki, bár beiratkozott az érettségire, legalább egy vizsgán nem jelent meg, a *kizárva* minősítést pedig azok esetében alkalmazták, akiket valamilyen – elsősorban fegyelmi okok vagy csalás miatt – kizártak a vizsgáról.

Azoknak a diákoknak, akiknek nem sikerült átmenő osztályzatot szerezniük, lehetőségük volt későbbi érettségi vizsgákon részt venni.²¹ Ezekből évente kettőt szerveznek, egy ún. nyári vizsgaidőszakot június-júliusban és egy ún. őszi vagy pótvizsgaidőszakot augusztus-szeptemberben. A diákoknak lehetőségük van a korábbi vizsgákon szerzett átmenő jegyeiket elismertetni, tehát csak azokból a tárgyakból kellett újból vizsgázniuk, amelyekből nem szereztek átmenő osztályzatot, vagy amelyekből esetleg nagyobb osztályzatot szerettek volna elérni. Amennyiben erre vonatkozóan nem fogalmaztak meg írásbeli kérést, és ismét részt vettek az érintett tantárgyakból a vizsgán, korábbi jegyeik érvényüket veszítették, és mindig a legutolsó osztályzatuk számított érvényesnek.

A 2009. évi vizsga hasonlóképpen zajlott, mint a 2008. évi, annyi különbséggel, hogy a humán és vokacionális osztályok végzettjei számára már nem volt kötelező Románia történelme és földrajza tantárgyak közül választani, hanem csak történelem és földrajz szerepelt a vizsgatárgyak között.

²¹ A jelenlegi szabályozás szerint egy diák csak két alkalommal vehet részt térítésmentesen érettségi vizsgán, a harmadik alkalomtól kezdődően fizetnie kell a vizsga díját.

Az oktatási törvény 2009-ben történt módosításával 2010-től megváltozott az érettségi vizsga lebonyolításának módszertana is. Az elemzésünk szempontjából talán leglényegesebb változás a vizsgatárgyakat és az osztályozást érintette.²² Ennek keretében egyrészt átszervezték a szóbeli vizsgák rendszerét: a román nyelv és irodalom, magyar nyelv és irodalom, valamint az idegen nyelv szóbeli vizsgákon a korábbi 1-től 10-ig terjedő jegyekkel mért osztályozás helyett minősítéseket vezettek be, amelyekkel a diákok adott területen tapasztalható kompetenciaszintjét mérték. A román és magyar nyelv esetében négy fokozata volt a minősítéseknek: kezdő, közepes, haladó és tapasztalt. Az idegen nyelv esetében a Közös Európai Nyelvi Referenciakeret nyelvi szintjeinek megfelelő értékeléseket használtak.²³ Ettől az évtől bekerült a kötelező vizsgatárgyak közé a digitális (számítógép-felhasználói) kompetenciák mérése, amelynek keretében gyakorlati vizsgán vettek részt a diákok. Az osztályozás nem jegyekkel, hanem a román és magyar nyelv és irodalom esetében használt minősítésekkel történt.²⁴

Az írásbeli vizsgák rendszerét szintén módosították, négyre csökkentve a vizsgatárgyak számát. Megmaradt a román nyelv és irodalom, illetve a magyar nyelv és irodalom vizsga, egy-egy vizsgát szerveztek továbbá egy kötelező tárgyból és egy választott tantárgyból – mindkettőt a szakterület függvényében. A szakterület szerinti kötelező tárgy a reál, a technológiai és a vokacionális szakterület pedagógiai és katonai képzésében részt vevő diákok esetében a matematika volt, a humán szakterületen és a fennmaradó vokacionális szakokon tanuló diákok esetében pedig a történelem. A választott tantárgyat előre megadott listából választhatták ki a diákok, szintén a szakterület függvényében: a reál és a műszaki szakterületeken, a technológiai szakterület természeti erőforrások és környezetvédelem szakcsoportjához és a vokacionális szakterület katonai szakcsoportjához tartozó szakokon végzett diákok a fizika, kémia, biológia vagy informatika tárgyak közül választhattak, a humán szakterületen, a technológiai szakterület szolgáltatások szakcsoportjához tartozó szakokon és a vokacionális szakterület egyéb szakjain végzett diákok pedig a földrajz, filozófia, logika, közgazdaságtan, pszichológia és szociológia tárgyak közül. Az írásbeli vizsgák osztályozásánál megmaradt az 1-től 10-ig terjedő rendszer. Az érettségi átlagot a négy írásbeli vizsgán elért jegyből számolták, azok számtani átlagát jelentette. Az átmenéshez szükséges feltételek ugyanazok maradtak, mint a korábbi években, tehát a tantárgyankénti legalább 5-ös osztályzat elérése mellett a legalább 6-os érettségi átlagjegy is feltétel volt.

A 2011–2015 közötti időszakban az érettségi vizsga a 2010-ben érvényes módszertannak megfelelően zajlott, legalábbis a vizsgatárgyakat és az osztályozást tekintve nem voltak említésre méltó módosítások. A vizsgaeredményeket befolyásoló módosításra a vizsgák megszervezése és felügyelete vonatkozásában került sor: 2011-től szerepel az érettségi vizsga megszervezésére vonatkozó módszertani szabályozásban, hogy a vizsgákat olyan osztálytermekben kell megszervezni, amelyek biztonsági kamerákkal vannak ellátva. Akárcsak a nyolcadik osztályos országos értékelés esetében, ennek – az egyébként jelenleg is érvényben levő – rendelkezésnek szintén hatása volt az érettségi eredmények alakulására.

²² Forrás: Az Oktatási, Kutatási és Innovációs Minisztérium 2009.10.06-i 5507. számú, a 2010. évi érettségi vizsga naptárára és szervezési és lebonyolítási módszertanára vonatkozó rendelete. (OMEI nr. 5507/06.10.2009, privind aprobarea calendarului și a metodologiilor de organizare și desfășurare a examenului de bacalaureat – 2010.)

²³ A vizsgált nyelvi kompetenciák: szövegértés – hallás utáni értés és olvasás; beszéd – társalgás és folyamatos beszéd; írás. A részkompetenciákat az A1-A2-B1-B2-C1-C2 minősítéseket használva osztályozták.

²⁴ A digitális kompetenciák esetében az osztályozás egy 0-tól 100 pontig terjedő skálán történt, ahol az egyes kompetenciaszinteknek a következő határértékek feleltek meg: kezdő – 0-25 pont; közepes – 26-50 pont; haladó – 51-75 pont; tapasztalt – 76-100 pont.

1.2 Magyar nyelvű iskolahálózat Beszterce-Naszód és Szeben megyében

A romániai magyar oktatási hálózaton belül, a Beszterce-Naszód és Szeben megyei hálózatok a magyar nyelvű oktatást lehetővé tevő intézmények és a magyar nyelven tanuló diákok számát tekintve is a legkisebbek közé tartoznak.

1.2.1 Beszterce-Naszód megye

A 2011. évi népszámlálás adatai szerint a megye lakossága 286 225 fő, ez mintegy 40 000 fővel (12,4 százalékkal) kevesebb, mint az 1992. évi 326 820 fős lakosság. A magyar lakosság aránya a legutóbbi népszámláláson 5,2 százalék volt, azaz 14 350 fő. Ez 6 748 fővel (31,9 százalékkal) kevesebb, mint az 1992-ben magyarként regisztráltak száma (21 098 fő), tehát a magyarok körében a csökkenés a megyeinek mintegy két és félszerese.

A magyar népesség csökkenése a magyarul tanuló diákok számára is kihatással volt. Bár a diáklétszám alakulására vonatkozóan az elmúlt két és fél évtizedből csak néhány tanév esetében állnak rendelkezésünkre oktatásstatisztikai adatok,²⁵ ezekből jól érzékelhető a csökkenő tendencia. Az 1994/1995-ös tanévben a megyében 1691 diák tanult magyar tannyelvű oktatásban óvodától középiskoláig, a legutóbbi, 2015/2016-os tanévben már csak 1118 diák, tehát több mint 33 százalékos csökkenésről beszélhetünk. (Lásd az 2. táblázatot.) A legnagyobb mértékben az óvodások és elemi iskolások száma csökkent, a középiskola szintjén 5 százalék alatti a visszaesés. Utóbbi az egyetlen oktatási szint, ahol az 1990-es évek közepéhez képest egy-másfél évtizedes távlatban még növekedett is a magyarul tanuló diákok száma. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy 2005-ben Bethlenben beindult a magyar nyelvű szakoktatás. Az elmúlt 5 évben azonban a magyar középiskolások száma ismét visszaesett a húsz évvel ezelőtti szintre, ami már valószínűleg az alsóbb szinteken tanuló magyar diákok számának csökkenésével függ össze, mivel ezzel csökkent a középiskolai oktatás utánpótlási bázisa is.²⁶

2. táblázat: A Beszterce-Naszód megyei magyar tannyelvű oktatásban tanuló diákok 1994–2016 között²⁷

Diákok száma oktatási szintek szerint	Tanév				Csökkenés 1994–2015 között
	1994/1995	2004/2005	2011/2012	2015/2016	
óvoda	586	532	470	305	47,9%
elemi (0/1–4. osztály)	546	524	405	374	31,5%
általános (5–8. osztály)	404	467	377	290	28,2%
középiskola (9–12/13. osztály)	155	215	211	149	3,9%
ÖSSZESEN	1691	1738	1463	1118	33,9%

²⁵ Részletesebb, települések, oktatási intézmények, azokon belül évfolyamok szerinti bontásban szereplő adatsorok csak a 2011/2012-es tanévtől kezdődően, tehát az utóbbi öt tanévre vonatkozóan állnak rendelkezésünkre.

²⁶ Hasonló trendeket igazolnak vissza a Nemzeti Statisztikai Hivatal TEMPO adatbázisában elérhető adatsorok (Lásd: <http://statistici.insse.ro/shop/?page=tempo1&lang=ro>.) Ezekben a magyar tannyelvű oktatásban tanuló diákok száma az 1997–2014 közötti időszakra vonatkozóan érhető el megyei bontásban. Az itt található létszámadatok részben különböznek az általunk használt forrásoktól (bár az eltérések nem számottevőek), emellett nem tanévek, hanem évek szerinti bontásban szerepelnek, illetve az elemi és általános iskolai szint adatai nem külön-külön, hanem összevonva jelennek meg benne. A Beszterce-Naszód megyei adatokat lásd a tanulmány 1. sz. mellékletében.

²⁷ Az 1994/1995. és 2004/2005. tanévi adatok forrása Murvai László: A romániai magyar oktatásról. 1990–2007. Didaktikai és Pedagógiai Kiadó, Bukarest, 2007. 112–130. o. A 2011/2012. és a 2015/2016. tanévi adatok forrása az Oktatási Minisztérium magyar oktatásra vonatkozó adatbázisa.

A diáklétszám csökkenése a magyar oktatási hálózat alakulását is befolyásolta, e téren is jól érzékelhető a szűkülés. Bár erre vonatkozóan a legkorábbi adatunk a 2001/2002-es tanévből származik, az azóta eltelt másfél évtizedben is egyértelműen tetten érhető a magyarul is oktató intézmények térvesztése. A 2001/2002-es tanévben 25 olyan település volt a megyében, ahol óvodától középiskoláig legalább egy oktatási szinten volt magyar tananyelvű oktatás (a legtöbb helyen csak óvodai és/vagy elemi szinten), a 2015/2016-os tanévre a magyar oktatással rendelkező települések száma 16-ra csökkent: 6 intézményben megszűnt az óvodai, 8-ban az elemi és 3-ban a felső tagozatos magyar oktatás. A meglévő hálózat bővülésére csak kevés példa van: két településen alakult óvodai csoport (Sófálva és Magyarborzás), egy településen elemi osztály (Óradna) és egy településen a középiskolai oktatást sikerült bővíteni (Bethlen). Ahogy említettük, Bethlenben 2005-től indult el a magyar nyelvű szakoktatás, ami a későbbiekben szakközépiskolai oktatás formájában működött, és működik jelenleg is. (Lásd az 3. táblázatot.)

A táblázatból az is látható, hogy a 2015/2016-os tanévben Beszterce-Naszód megyében összesen 18 intézményben van óvodai, 16 intézményben elemi, 7 intézményben általános iskolai (5–8. osztályos) oktatás és 2 intézményben középiskolai oktatás. Az egyedüli település, ahol valamely oktatási szinten több intézményben is van magyar tananyelvű csoport/osztály, Beszterce, ahol az óvodai oktatás három óvodában szerveződik. A magyar nyelvű iskolai oktatás a megye összes településén – a megyeközpont Besztercén is – szintenként mindössze egy-egy iskolában működik.

3. táblázat: A Beszterce-Naszód megyei magyar oktatási hálózat alakulása 2001–2015 között²⁸

Település neve ²⁹	2001/2002				2015/2016			
	Óvoda	Elemi	Általános	Középiskola	Óvoda	Elemi	Általános	Középiskola
Beszterce	○○○○	○	○	○	○○○	○	○	○
Sófálva		○			○	○		
Bethlen	●	○	○		○	○	○	○
Várkudu	○	○			○	○		
Árpástó	○	○	○		○	○	○	
Magyardécse	●	●	●		●	●	●	
Mezőköbölkút	●	●						
Szentmáté	●	●	●		○	○	○	
Újös	○	○			○	○		
Óradna	○				○	○		
Magyarneemegye	○	○	○		○	○	○	
Almásmálom	○	○						
Apanagyfalu	○	○						
Vice	●	●	●		●	●	●	
Retteg	○	○	○			○		
Baca		○						
Magyarberéte	○	○						
Cegőtelke	○	○			○	○		
Felőr	○	○	○		○	○		
Mezőveresegyháza	○	●						
Magyarborzás		○			○	○		
Kékes ³⁰								
Nagysajó		○						
Somkerék	●	○			○			
Tacs	●	●				○		
Teke	○	○	○		○			
ÖSSZESEN	24	24	10	1	18	16	7	2

Az oktatási hálózat szűkülésével és az egyes községeken belüli átszervezéseknek köszönhetően az önálló magyar nyelvű intézmények száma is csökkent a megyében: jelenleg csak Magyardécsen és

²⁸ A táblázatban használt szimbólumok: ● – adott szinten van magyar tannyelvű oktatás, önálló magyar tannyelvű intézmény keretében; ○ – adott szinten van magyar tannyelvű oktatás, vegyes (román-magyar vagy román-német-magyar) tannyelvű intézmény keretében. Az egy cellában szereplő szimbólumok száma azt jelzi, hogy az adott településen és oktatási szinten hány intézményben van magyar tannyelvű oktatás, az üresen maradt cellák pedig azt jelentik, hogy adott szinten nincs magyar tannyelvű oktatás. Forrás: a 2001/2002-es adatok esetében az Erdélyi Magyar Adatbank romániai magyar közoktatási katasztere (<http://kataszter.adatbank.transindex.ro/index.php?a=ml&megye=Beszterce-Naszod%20megye>), a 2015/2016-os adatok esetében az Oktatási Minisztérium magyar oktatásra vonatkozó adatbázisa.

²⁹ A települések román elnevezését lásd a 3-4. sz. mellékletben.

³⁰ Bár sem a 2001/2002-es tanévben, sem a 2015/2016-os tanévben nem volt magyar tannyelvű oktatás a faluban, a közbeeső időszakban egy rövid ideig, 2008–2013 között egytanítós, magyar tannyelvű elemi osztály működött Kékesen, mindvégig 10 főnél alacsonyabb létszámmal.

Vicén működik önálló magyar nyelvű intézmény, ezekben óvodától általános iskola végéig biztosított az oktatás. Magyardécsen egyelőre az iskola minden évfolyamán különálló osztályok működnek, és csak az óvodában van összevonás, Vicén viszont az egyetlen csoportba összevont óvoda mellett az elemiben is szimultán oktatás³¹ van: két osztályba összevonva tanulnak a gyerekek. Mindkét iskolában a gyerekek egy része (Vicén a többsége) a Bástya Alapítvány által a két faluban működtetett szórványkollégiumok lakója, ők többnyire a mezősegi szórványfalvakról, Csángóföldről és Óradnáról származnak, emellett vannak a környező településekről ingázó gyerekek is.

A magyar diákok iskolai útvonalainak vizsgálata szempontjából látni kell, hogy hét kibocsátó településről illetve általános iskoláról beszélhetünk, ahol magyar tannyelvű nyolcadik osztályok működnek. Ezek közül két helyszínen a felső tagozaton szimultán oktatás van (Árpástón és Magyar Neményén). A magyar nyelvű középiskolai kínálat a megyében két vegyes tannyelvű középiskolára szorítkozik: Besztercén az Andrei Mureșanu Főgimnáziumban két elméleti líceumi szakon (természettudományok és társadalomtudományok) egy-egy különálló osztály működik évfolyamonként (tehát összesen nyolc osztály), Bethlenben a Henri Coandă Szakképző Líceumban gazdasági tevékenységek technika szakon három szakközépiskolai osztály (itt hiányzik a 9. osztály, 2015 őszén ugyanis nem sikerült ezt elindítani).³²

1.2.2 Szeben megye

A megyében élő magyarság demográfiai mutatóit tekintve még a Beszterce-Naszód megyei magyaroknál is rosszabb helyzetben van: 1992–2011 között a megye magyar nemzetiségű népessége 8416 fővel csökkent (19 309 főről 10 893 főre), ami 43,6 százalékos csökkenést jelent. Ez mintegy három és félszer nagyobb, mint a megye össznépessége esetében tapasztalt csökkenés: 1992-ben 452 873 fő, 2011-ben pedig 397 322 fő volt a megye lakossága, ami 12,3 százalékos visszaesés.

A magyar tannyelvű oktatás esetében a csökkenés még drámaibbnak mondható, a gyakorlatilag magyar oktatás nélkül maradt Krassó-Szörény megyét leszámítva, az erdélyi megyék közül Szeben megyében a legalacsonyabb a magyar tannyelvű oktatásban tanuló diákok száma: a 2015/2016-os tanévben mindössze 288 diák tanult magyar oktatásban, ami kétharmados csökkenést jelent az 1994/1995-ös tanévhez képest, amikor még közel 900 magyar tagozatos diák volt a megyében. A csökkenés a Beszterce-Naszód megyei helyzethez viszonyítva teljesen ellentétes képet mutat: Szeben megyében a magasabb szinteken (a középiskolában és az 5–8. osztályban) esett vissza leginkább a magyar diákok száma, de nyilván az óvoda esetében tapasztalt 41,9 százalékos visszaesés sem mondható alacsonynak. (Lásd az 4. táblázatot).³³

4. táblázat: A Szeben megyei magyar tannyelvű oktatásban tanuló diákok 1994–2016 között³⁴

Diákok száma oktatási szintek szerint	Tanév				Csökkenés 1994–2015 között
	1994/1995	2004/2005	2011/2012	2015/2016	
óvoda	191	172	136	111	41,9%
elemi (0/1–4. osztály)	298	163	107	109	63,4%
általános (5–8. osztály)	251	110	87	56	77,7%
középiskola (9–12/13. osztály)	156	84	49	12	92,3%
ÖSSZESEN	896	529	379	288	67,8%

³¹ Az összevont osztályokkal működő oktatás másik, a romániai köznyelvben elterjedt megnevezése.

³² Forrás: az Oktatási Minisztérium magyar tannyelvű oktatásra vonatkozó 2005/2016. tanévi adatbázisa.

³³ A Nemzeti Statisztikai Hivatal TEMPO adatbázisából származó, 1997–2014 közötti adatokat lásd a tanulmány 2. sz. mellékletében. Ezek az adatok hasonló trendekről árulkodnak.

³⁴ Forrás: Lásd a 27. lábjegyzetet.

Bár a Szeben megyei magyar oktatási hálózat már az 1990-es évek közepén, a 2000-es évek elején sem volt kiterjedt, az elmúlt másfél évtized alatt is jelentősen szűkült, elsősorban az elemi oktatás szintjén: a 2001/2002-es tanévben a megye 10 településén volt magyar tannyelvű oktatás valamely oktatási szinten, a 2015/2016-os tanévben már csak 4 településen. 2001 és 2015 között hat településen szűnt meg a magyar elemi oktatás (Oltszakadát, Küküllőalmás, Somogyom, Kiskapus, Bürkös és Balázstelke), azóta pedig az ott élő kis számú magyar nemzetiségű gyerekek többsége román tannyelvű oktatásban tanul. Gyakorlatilag ma már csak városi környezetben van magyar oktatás a megyében. (Lásd az 5. táblázatot.)

5. táblázat: A Szeben megyei magyar oktatási hálózat alakulása 2004–2015 között³⁵

Település neve	2001/2002				2015/2016			
	Óvoda	Elemi	Általános	Középiskola	Óvoda	Elemi	Általános	Középiskola
Nagyszeben	○	○	○	○	○	○	○	○
Vízakna	○	○			○	○		
Oltszakadát		○						
Medgyes	○○	●	●	○	○○	●	●	○
Kiskapus	○	○			○			
Erzsébetváros	○	○			○	○		
Küküllőalmás		○						
Somogyom		○						
Bürkös		○						
Balázstelke		○						
ÖSSZESEN	6	10	2	2	6	4	2	2

A táblázatból az is látható, hogy a 2015/2016-os tanévben a megyében összesen 6 intézményben van óvodai, 4 intézményben elemi, 2 intézményben általános iskolai (5–8. osztályos) oktatás és 2 intézményben középiskolai oktatás. Az egyedüli település, ahol valamely oktatási szinten több intézményben is van magyar tannyelvű csoport/osztály, az Medgyes, ahol az óvodai oktatás két óvodában szerveződik. Beszterce-Naszódhoz hasonlóan, a magyar iskolai oktatás Szeben megyében is szintenként mindössze egy-egy iskolában működik.

Önálló magyar tannyelvű intézmény egyedül Medgyesén van: az itteni Báthory István Általános Iskola évfolyamonként egy-egy különálló osztállyal működik. A másik három helyszínen egyes tannyelvű intézményekben, szimultán oktatásban tanulnak a magyar gyerekek: Vízaknán és Erzsébetvárosban egy-egy összevont elemi osztály, Szebenben kéttanítós elemi és egy különálló, de igen alacsony létszámú (mindössze 7 fős) nyolcadik osztály van a magyar tagozaton, az 5–7. évfolyamokról hiányoznak a magyar osztályok.

A diákok iskolai útvonalai tekintetében már régóta (és jelenleg is) csak két kibocsátó iskolával számolhatunk: a medgyesi Báthory mellett a szebeni Octavian Goga Főgimnáziummal, ahol a magyar tagozat működik. Utóbbi egyébként a megye egyik olyan középiskolája is, ahol magyar oktatás van, a másik a medgyesi Nemzeti Gázipari Szakképző Líceum. Mindkét iskolában szinte teljesen megszűnt a magyar középiskolai oktatás: Medgyesén egyetlen szakközépiskolai osztály működik magyar nyelven,

³⁵ Forrás: Lásd az 28. lábjegyzetet.

a tizedik évfolyamon, ökológia szakon, Szebenben pedig egyetlen elméleti liceumi osztály, szintén a tizedik évfolyamon, természettudományok szakon. A 2015/2016-os tanévben a medgyesi osztályban 9, a szebeni osztályban 3 diák tanul.

1.3 Eredményesség és továbbtanulási útvonalak Beszterce-Naszód és Szeben megyében

Amint tanulmányunk bevezetőjében is említettük, a romániai középiskolai felvételi eredményei 2004-től kezdődően nyilvánosan is elérhetők, akárcsak az érettségi vizsga eredményei. Kutatásunk szempontjából ez azt jelenti, hogy vizsgálatunkat a 2004 és 2015 között az országos értékelésen és középiskolai felvételi vizsgán részt vevő diákokra – összesen tehát tizenkét évfolyamra – terjeszthetjük ki, akik közül a 2004–2011 közötti évek végzősei – azaz nyolc évfolyam – esetében az érettségi vizsga eredményeit is vizsgálhatjuk.³⁶

A középiskolai felvételi adatbázisai (admitere.edu.ro) évekre (és azokon belül a két elosztási időszakra) vonatkozóan megyei bontásban tartalmazzák az általános iskolát az illető megyében végzett összes diák országos értékelésen elért eredményeit, valamint a középiskolai besorolásukra vonatkozó legfontosabb adatokat.³⁷ Az adatbázisokban tehát minden egyes diák esetében a név, a kibocsátó általános iskola és település, a célmegye mellett megtalálható a felvételi átlag és annak kiszámításában használt átlagok (négy éves tanulmányi átlag, az országos értékelés vizsgatárgyaiból szerzett osztályzatok és azok átlaga), valamint annak a középiskolának és szaknak a neve, illetve tanítási nyelve ahová a diákok a számítógépes elosztás során bejutottak. A kisebbségi tannyelven oktató általános iskolák diákjai esetében szerepel a vizsgatárgyak között az anyanyelv és irodalom, így tehát a magyar tannyelvű iskolák diákjaiból külön adatbázisok hozhatók létre. Az érettségi vizsgaeredményeket tartalmazó adatbázisok (bacalaureat.edu.ro) hasonló felépítésűek, a diákok neve mellett szerepel a középiskola és szak neve, ahol érettségiztek, az egyes vizsgatárgyak eredményei és az érettségi átlag, illetve a vizsgán való szereplésnek megfelelő besorolás.

Az említett minisztériumi honlapokról általunk letöltött Beszterce-Naszód és Szeben megyei adatokból két adatbázist hoztunk létre: 1. az egyik a 2004–2015 időszakra vonatkozóan tartalmazza az országos értékelésben és középiskolai felvételi elosztásban részt vevő diákokat és a rájuk vonatkozó információkat; 2. a másik az előző adatbázisból csak a magyar tannyelvű általános iskolákban végzett diákokat tartalmazza, akik esetében az előbbi adatsorokat kiegészítettük a 2008–2015 között érettségi vizsgákon elért eredményeikkel. Előbbi adatbázis alapján tehát az általános iskolát befejező magyar diákok vizsgaeredményeit, középiskolai felvételi adatait vizsgáltuk a megyei eredményekkel összehasonlítva. A második adatbázis alapján vizsgáltuk a magyar diákok továbbtanulási útvonalait, a továbbtanulás nyelvét, illetve az érettségi vizsgán elért eredményeit.

³⁶ Az országos értékelésen 2012–2015 között részt vevő diákok egy része leghamarabb 2016-ban érettségizhet, így ennek a korosztálynak az érettségi eredményeit jelen elemzés keretében nem áll módunkban vizsgálni.

³⁷ Ez alól kivételt képeznek a képzőművészeti, zenei, teológiai, katonai és sportoktatást magában foglaló ún. vokacionális oktatásban tanuló diákok, akiknek az országos értékelés mellett a középiskolák által szervezett speciális, kizáró jellegű kompetenciavizsgán is részt kell venniük. Az ő eredményeik az országos értékelés adatbázisából hiányoznak. Szintén nem szerepelnek az adatbázisban azok a diákok, akik szakoktatásba jelentkeztek azokban az években, amikor ennek feltétele csak az általános iskolai nyolc osztály elvégzése volt és az országos értékeléseken való részt vétel már nem, valamint azok az diákok, akik nyolcadik osztály után kimaradtak az iskolából. Ezek számára vonatkozóan nem állnak rendelkezésünkre adatok.

1.3.1 Az országos értékelések és a felvételi elosztás – összesített eredmények

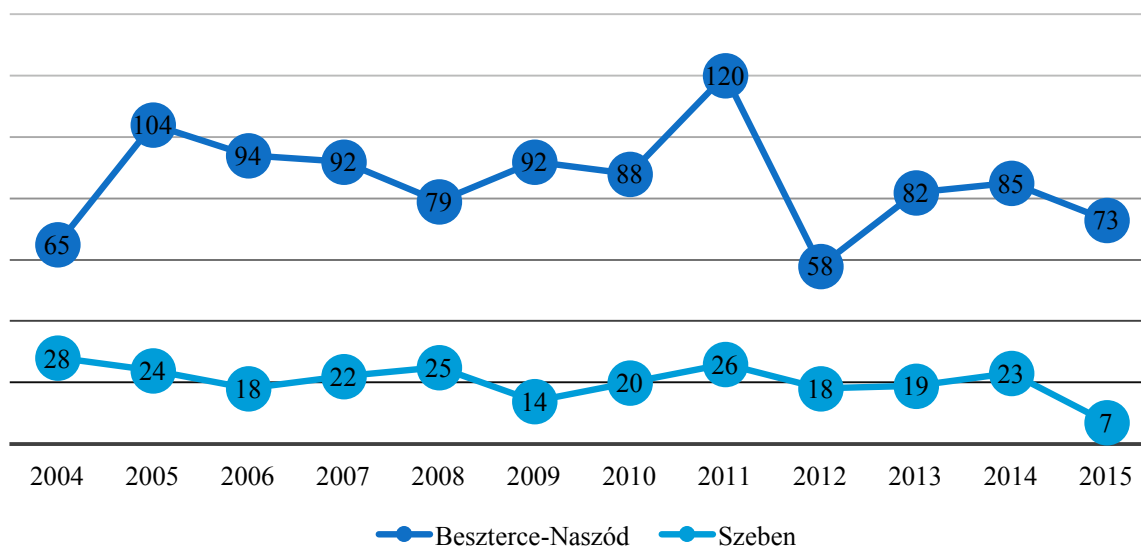
Mielőtt a magyar nyelvű osztályokban végzett diákok eredményeit vizsgálnánk, fontosnak tartjuk néhány összesített adatsor ismertetését. A két vizsgált megyében a 2004–2015 közötti időszakban összesen 76 829 diák vett részt az országos felmérést követő középiskolai felvételi elosztásokon.³⁸ Mindkét megyében a diákok jelentős többsége (több mint 90 százaléka) román tannyelvű oktatásban tanult, a magyar és a magyar nyelvű oktatásban részt vevők aránya Beszterce-Naszód megyében 2,9 százalékos (1032 diák), Szeben megyében 0,6 százalékos (244 diák). A magyar mellett mindkét megyében viszonylag kiterjedt német tannyelvű oktatás is zajlik, az itt tanuló diákok Beszterce-Naszód megyében a diákok 0,7 százalékosát, Szeben megyében 7,3 százalékosát teszik ki. Erre vonatkozóan lásd az alábbi táblázatot:

6. táblázat: Az országos felmérést követő középiskolai felvételi elosztásokon 2004–2015 között részt vevő diákok száma az iskola tanítási nyelve szerint (teljes minta, gyakoriság)

	Beszterce-Naszód	Szeben	ÖSSZESEN
román	34 629	37 662	72 291
német	256	3 006	3 262
magyar	1 032	244	1 276
ÖSSZESEN	35 917	40 912	76 829

A magyar tannyelvű oktatást végzett, a felvételi elosztásokon részt vevő diákok száma Beszterce-Naszód megyében évi 58–120 diák között változott ebben az időszakban (a legkevesebb 2012-ben, a legtöbb 2011-ben volt), Szeben megyében pedig 7 és 28 diák között (előbbi létszámot 2015-ben, utóbbit 2004-ben tapasztaltuk).

1. ábra: Az országos felmérésen és a középiskolai felvételi elosztásokon 2004–2015 között részt vevő magyar diákok száma éves bontásban (magyar diákok³⁹, gyakoriság)

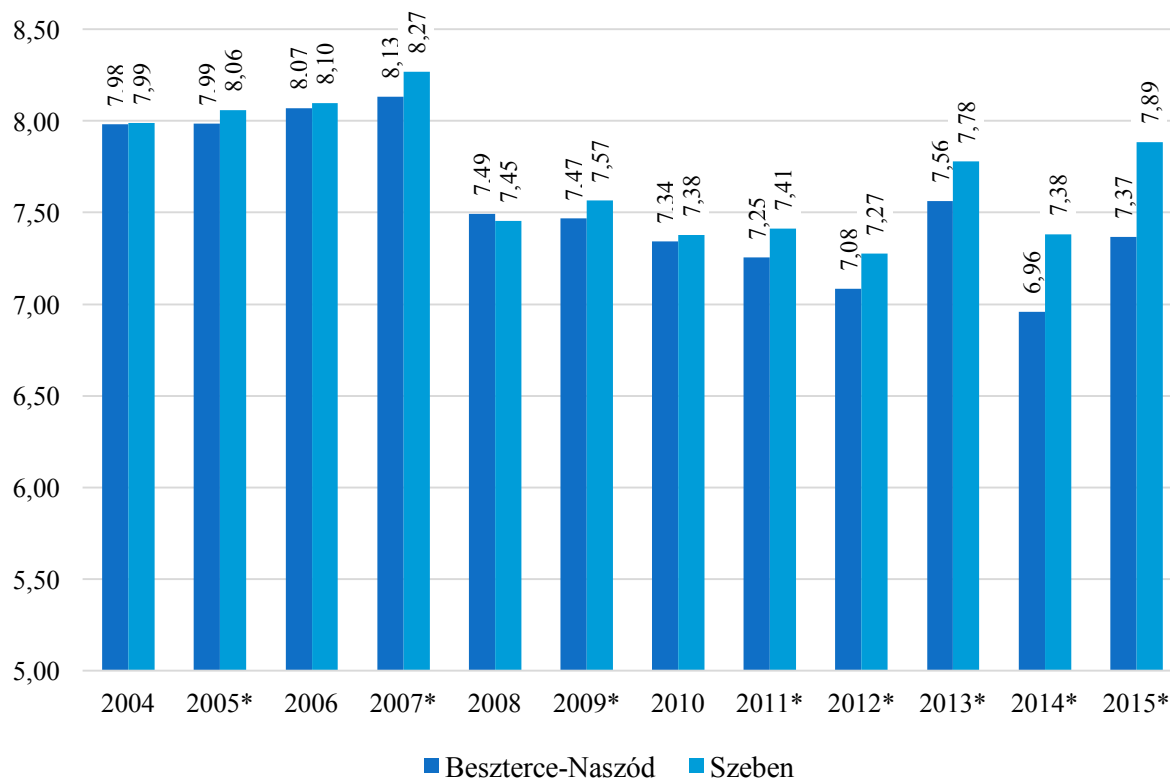
³⁸ Az előző bekezdésben említett adatbázisok közül az első a rájuk vonatkozó adatokat tartalmazza.

³⁹ A tanulmány során a későbbiekben is a magyar diákok megnevezését azokra a diákokra használjuk, akik magyar tannyelvű iskolában végeztek tanulmányaikat, ebben az esetben tehát a magyar jelző nem elsősorban a nemzetiség megjelölésének eszköze. Ezek közé tehát nem soroltuk be azokat a diákokat, akik magyar nemzetiségűek, de már az általános iskolát is román vagy német tannyelvű oktatásban járták. Utóbbiakról egyébként nem állnak rendelkezésünkre pontos adatok.

Megvizsgálva a két megye diákjainak országos értékelésen elért megyei összesített eredményeit, a felvételi átlagaikból (MA) számolt összesített éves átlagait, két dolgot állapíthatunk meg:

- Egy-két kivételtől eltekintve, a két megye eredményei viszonylag közel vannak egymáshoz, de 2008-at leszámítva a Szeben megyei diákok felvételi átlaga minden évben jobb volt, mint a Beszterce-Naszód megyei diákoké. A legnagyobb különbség 2015-ben volt, amikor előbbiek több mint fél jeggyel (0,52) megelőzték utóbbiakat. Ugyanakkor az is látható, hogy az elmúlt hat évben folyamatosan növekedett a két megye átlagai közötti különbség, 2010-ben a Szeben megyei diákoknak csak 0,04 jeggyel volt jobb az átlaga. A teljes vizsgált periódusra kivetítve a Beszterce-Naszód megyei átlag 7,54 volt, a Szeben megyei átlag pedig 7,69.
- Mindkét megyében egy enyhe növekedést követően a 2008–2012 közötti időszakra jelentősen visszaestek a felvételi átlagok, a korábbi 8-as körüli vagy akár afölötti értékről többnyire 7–7,5 közötti értékekre. Bár 2013-ban és 2015-ben valamivel nagyobbak voltak az átlagok, a 2008 előtti szintet csak nagyon ritkán sikerült megközelíteni.

2. ábra: A diákok felvételi átlaga éves bontásban (teljes minta)⁴⁰

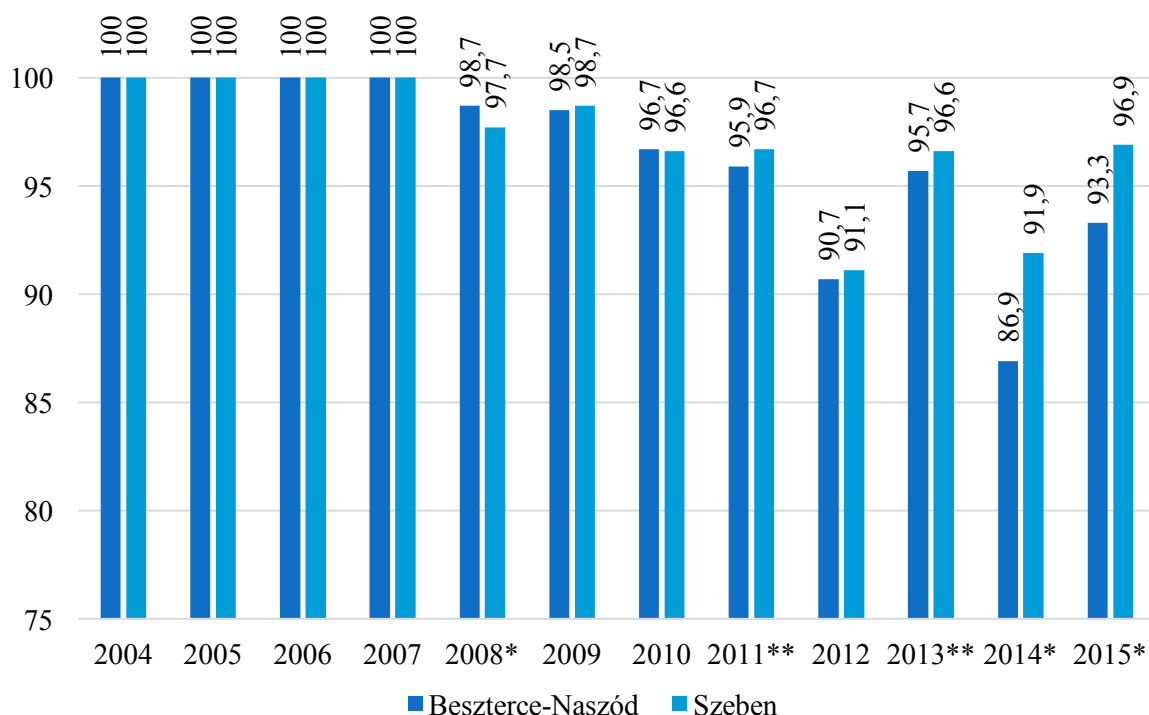

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

⁴⁰ Az egyes évekre vonatkozóan az átlagok kiszámításában egyaránt figyelembe vettük az első és második elosztáson részt vevő diákok eredményeit. A 2004–2007 közötti időszakban a második elosztásokon részt vevő diákok többségének felvételi átlagai, az országos teszteken elért átlagai és négy éves tanulmányi átlagai, valamint a 3. opcióként választott tantárgyból (földrajz vagy történelem) elért osztályzatai hiányoznak a minisztériumi felvételi adatbázisokból, és csak a többi vizsgatárgyból (román nyelv és irodalomból, matematikából, kisebbségi diákoknál anyanyelv és irodalomból) szerzett jegyek szerepelnek. Ezekre az évekre tehát a megyei átlageredményeket szinte kizárólag az első értékeléseken részt vevő diákok átlagaiból számoltuk ki. Ez az elemzés későbbi részében minden olyan adatsorra érvényes, ahol az érintett időszak említett eredményeit vizsgáltuk. Mivel a 2004–2007 közötti időszak minden évében a második elosztáson részt vevő diákok száma mindkét megyében 1000 és 2000 fő között mozgott, az adathiány ezekben az esetekben jelentősnek mondható.

A felvételi átlagok alakulását egy másik – a romániai gyakorlatban gyakran használatos – számítás szerint is vizsgálhatjuk: az adott évben átmenő (legalább 5-ös) átlagot elérő diákok arányának kiszámításával. Az alábbi (3. számú) ábrán láthatjuk, hogy az átmenési arány mindkét megyében, minden évben igen magasnak mondható, a vizsgált periódusban a legalacsonyabb arány is meghaladja a 85 százalékot. Beszterce-Naszód megyében 2014-ben a diákok 86,9 százaléka ért el legalább 5-ös átlagot – ott ez a legalacsonyabb érték 2005–2015 között –, Szében megyében minden évben 90 felett volt az átmenési arány a diákok körében.

3. ábra: A felvételi vizsgán való átmenési arány éves bontásban (teljes minta, százalékban)

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

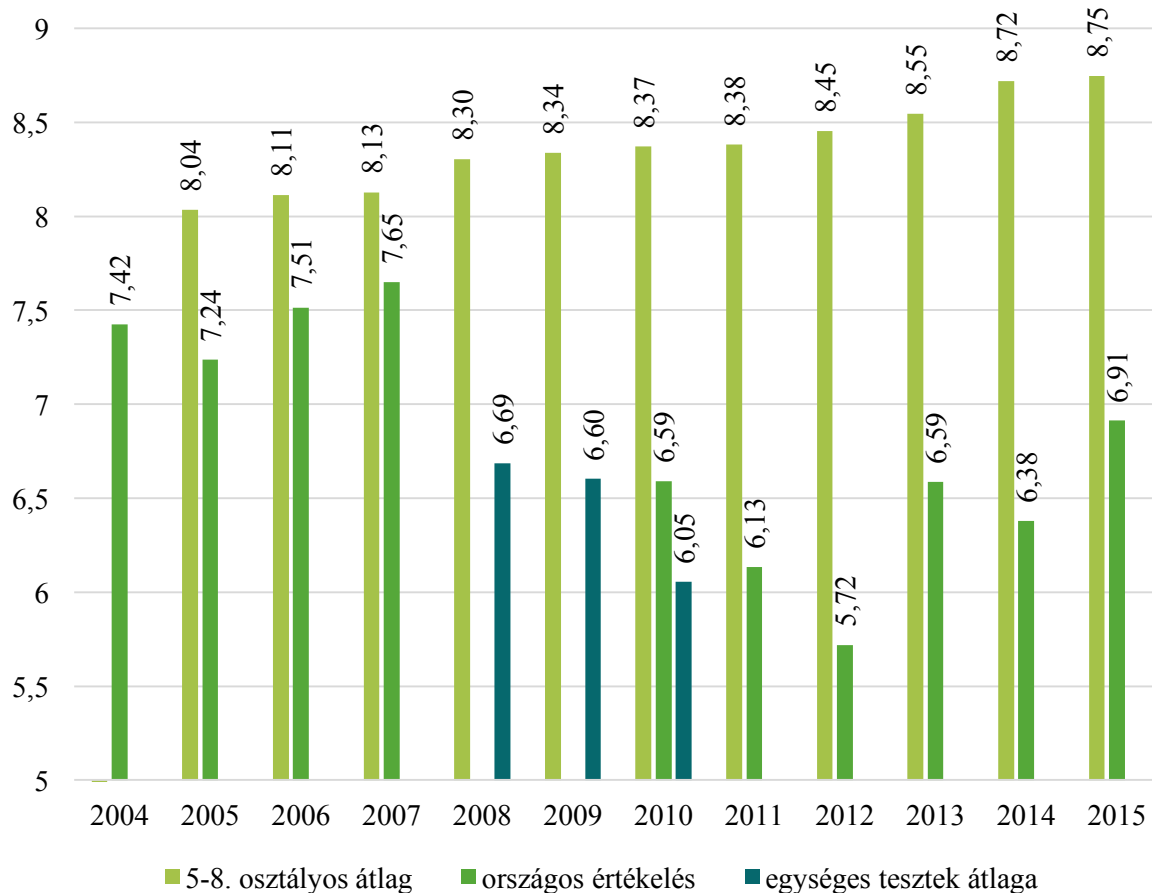
** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,1 szinten szignifikánsak.

Hogyha a felvételi átlag kiszámításában szerepet játszó komponensek átlagainak alakulását vizsgáljuk, megállapíthatjuk – anélkül, hogy ez bármiféle meglepetést jelentene –, hogy a négy éves (5–8. osztályos) átlag mindkét megyében, kivétel nélkül minden évben jelentősen magasabb volt, mint a diákok által az országos értékelésen elért összesített átlagok.⁴¹ (Lásd az 4. és az 5. ábrát.) Ennek több oka is lehet: egyrészt a négy éves átlag kiszámításába az általános iskolában tanult összes tantárgy beleszámít, így azok az úgynevezett „könnyebb” tárgyak is, amelyekből a diákok feltehetően nagyobb jegyeket érnek el; másrészt előfordulhat, hogy az országos értékelésen szereplő vizsgatételek nehezebbek voltak, mint a diákok által az általános iskolában tanult tananyag; harmadrészt az sem kizárható, hogy a diákok vizsgahelyzetben gyengébben szerepeltek, mint tették azt a négy éves általános iskolai időszak alatt; negyedrészt az sem vethető el a lehetőségek közül, hogy az általános iskolai évek alatt a pedagógusok a diákokat – legalábbis az osztályzatok szintjén – felülértékelték, vélhetően azért, hogy kompenzálják a majdani országos értékelésen szerzett esetlegesen gyengébb eredményeiket. Valószínűleg a felsorolt tényezők közül mindegyik kisebb-nagyobb mértékben

⁴¹ Amint a felvételi vizsga módszertanára vonatkozó részben is leírtuk, a felvételi átlag kiszámításában szerepet játszó komponensek többször is változtak a vizsgált periódusban.

szerepet játszik az említett különbség magyarázatában.⁴² Azt viszont érdemes megfigyelni, hogy míg az országos értékelések átlagai mindkét megyében csökkenő trendet mutatnak a teljes 2004–2015-ös időszakra kivetítve (bár az utóbbi három évben valamivel jobb az eredmények, mint az ezt megelőző öt évben), az 5–8. osztályos négy éves átlag folyamatosan növekedik (a legmagasabb értéket akkor érte el, amikor a felvételi átlag kiszámításában csökkent a jelentősége, azaz 2014-ben és 2015-ben). Ezt feltehetően nem azzal kell magyarázni, hogy az újabb és újabb diákévfolyamok egyre jobban teljesítenek az iskolában, mint azt a korábbi évfolyamok diákjai tették.

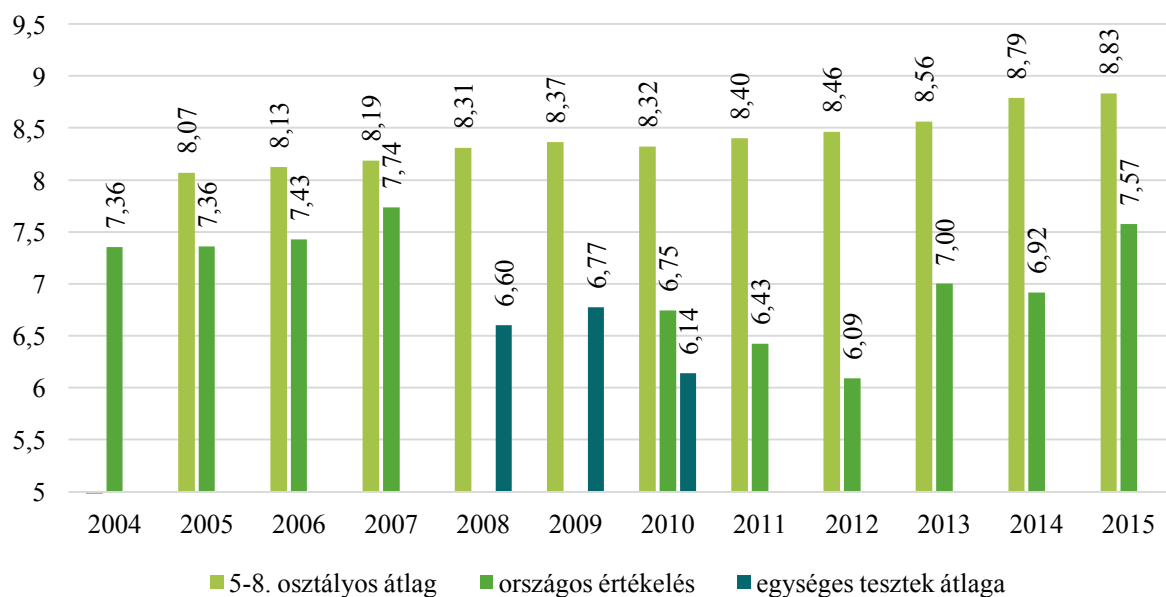
4. ábra: A felvételi átlag összetevőinek alakulása éves bontásban (teljes minta, Beszterce-Naszód)⁴³

⁴² Nem meglepő, hogy az sztenderdizált teszteken (az országos vizsgákon) a diákok átlagai alacsonyabbak, mint az iskolai osztályozásnál, hiszen az iskolai érdemjegyek sok szubjektivitást is hordoznak, és gyakran szorosabb összefüggést mutatnak a gyerekek családi hátterével vagy nemi hovatartozásával, mint a külső, objektivitásra törekvő mérések. Szakértők ezt úgy értelmezik, hogy az iskolai érdemjegyekkel nagyobb valószínűséggel nem csak a gyerek tudását, hanem társadalmi háttérét is „díjazzák”. Ld. például: Sáska Géza: Mit osztályoztak a matematikatanárok 2011-ben? *Educatio* 2012/4. 563-577. Csapó Benő: Az iskolai tudás felszíni rétegei. In: Uő (szerk.): *Az iskolai tudás*. Osiris, Budapest, 1998.

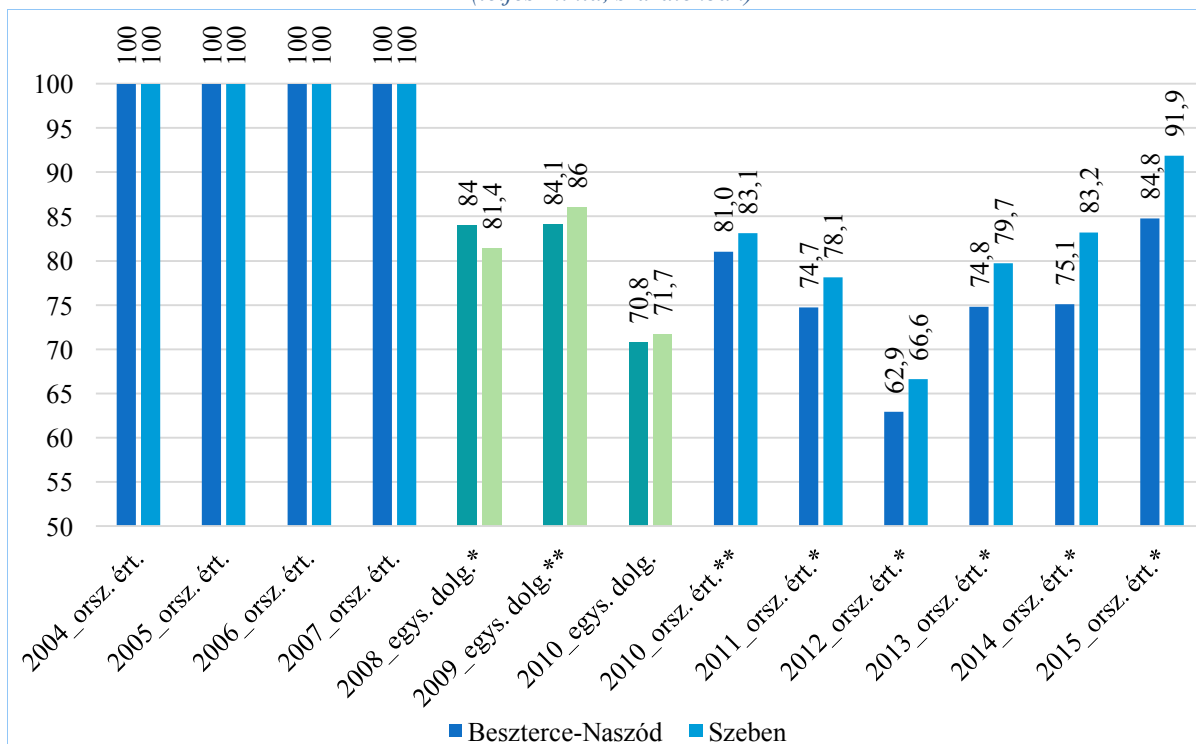
⁴³ A 2004-es évi minisztériumi adatbázisból hiányoznak az 5–8. osztályos átlagok. A többi év esetében értelemszerűen csak azokat az összetevőket tüntettük fel, amelyek az adott évi felvételi átlag kiszámításában szerepet játszottak. 2010-ben a felvételi átlagnak nem kettő, hanem három összetevője volt.

5. ábra: A felvételi átlag összetevőinek alakulása éves bontásban (teljes minta, Szeben)

Hogyha a felvételi átlag ún. vizsgakomponensét (azaz az országos értékelés/tesztek és/vagy az egységes témájú dolgozatok átlagát) is megvizsgáljuk az átmenés százalékában, láthatjuk, hogy abban az évben (2012-ben) volt a legalacsonyabb az átmenési arány (és legmagasabb a bukások aránya), amikor bevezették a vizsgák kamerával történő felügyeletét. Ebben az évben mindkét megyében a diákok kevesebb mint kétharmadának sikerült átmenő osztályzatot szerezni az országos értékelésen. Az említett évet követően ismét növekedett az átmenés aránya, 2015-re az elmúlt 9 év legmagasabb százalékát érve el.

6. ábra: Az országos teszteken/értékeléseken/egységes témájú dolgozatokon való átmenés aránya éves bontásban (teljes minta, százalékban)

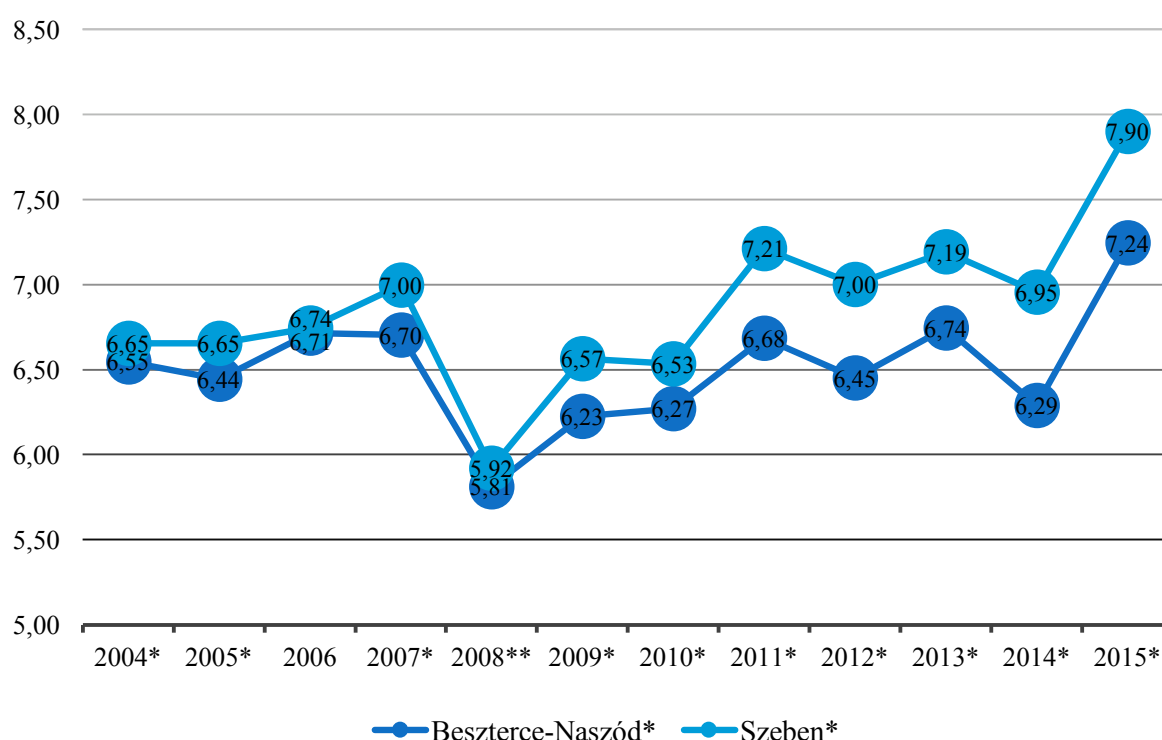
* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,1 szinten szignifikánsak.

A 40. lábjegyzetben jelzett, a 2004–2007-es időszakot érintő adathiányból adódó esetleges megbízhatósági problémák feloldása miatt érdemes megvizsgálni a főbb vizsgatárgyakból – román nyelv és irodalomból és matematikából – elért eredményeket is. Ezek alapján ugyan – a 3. opcióként választott tárgy osztályzatának hiányában – nem tudjuk kiszámolni az országos tesztek/értékelések átlagát és a felvételi átlagot sem, viszont mindenképpen árnyaltabb képet kaphatunk az egyes években regisztrált eredményekről.

A román nyelv és irodalom átlagokat vizsgálva, láthatjuk egyrészt, hogy 2004–2015 között a Szeben megyei diákok minden évben jobban teljesítettek, mint a Beszterce-Naszód megyeiek. Az átlagok alakulása ugyanakkor mindkét megyében hasonló trendet követ: egy pár évig tartó enyhe növekedést követően 2008-ra a korábbi általában 6,5–7-es osztályzat közötti szintről jelentősen lecsökkent 6-os alá, majd újabb – szinte folyamatos – emelkedő tendenciát mutat. Jelentős, fél jegyet is meghaladó emelkedést 2009-ben, 2011-ben és 2015-ben tapasztalhattunk.

7. ábra: A diákok román nyelv és irodalom átlagai éves bontásban (teljes minta)

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

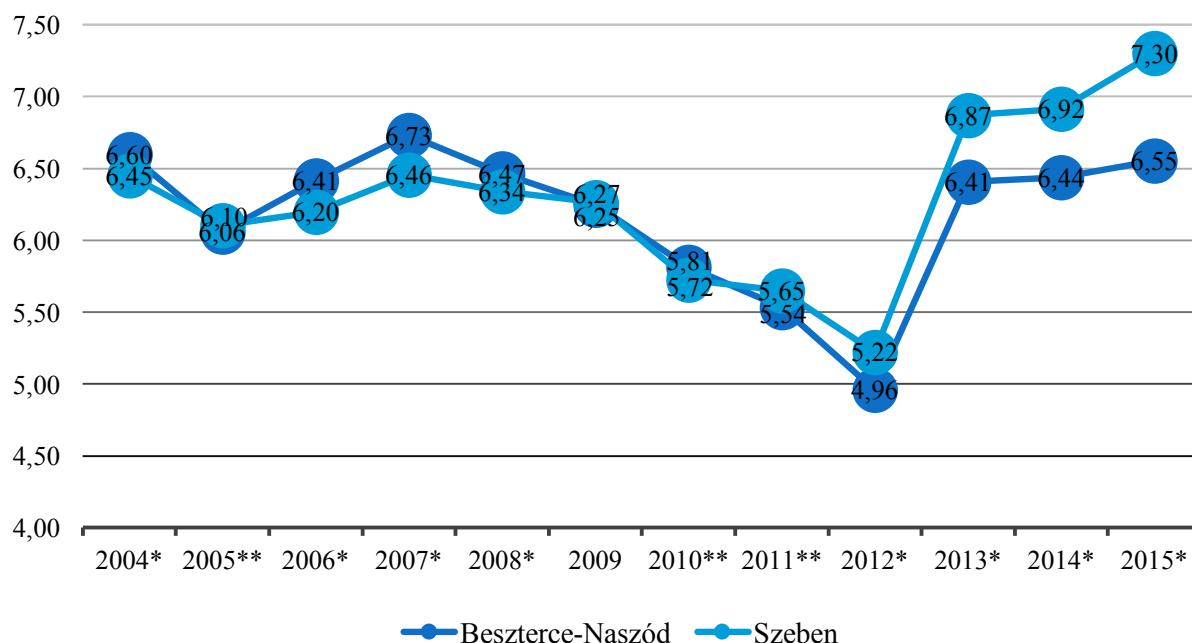
** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

A matematika esetében már korántsem ennyire egyértelmű a Szeben megyei diákok fölénye: egészen 2010-ig vagy a Beszterce-Naszód megyei diákok szerepeltek jobban, vagy majdnem azonos volt a két megye matematika vizsgán elért átlaga, esetleg enyhe különbséggel a Szeben megyeiek javára. 2011-től kezdődően szétváltak az eredmények, és egyre nagyobb lett a különbség a szebeniek javára: 2011-ben még csak 0,11 jeggyel volt jobb az átlaguk, 2015-re viszont már elérte a 0,75 jegyet.

A matematika jegyek alakulását egyébként mindkét megyében hasonló trend jellemzi: egy kezdeti, eléggé jelentős csökkenés, majd egy hasonló mértékű növekedést követően 2007–2012 között egy igen jelentős – összességében a másfél jegyet is meghaladó – visszaesés tapasztalható, ami viszont 2012 után ismét jelentősen növekedett. Szeben megyében pl. 2015-ben a vizsgált időszak legmagasabb értékét regisztrálták. Amit még érdemes megfigyelni, hogy a matematika átlagok néhány esetet leszámítva többnyire a román nyelv és irodalom átlagoknál alacsonyabbak voltak. Mindössze 2008-

ban volt jelentős (mintegy fél jegynyi) eltérés a matematika átlagok javára, és 2014-től kezdődően tűnik ismét úgy, hogy matematikából kezdenek a diákok mindkét megyében jobb eredményt elérni, mint román nyelv és irodalomból.

8. ábra: A diákok matematika átlagai éves bontásban (teljes minta)

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

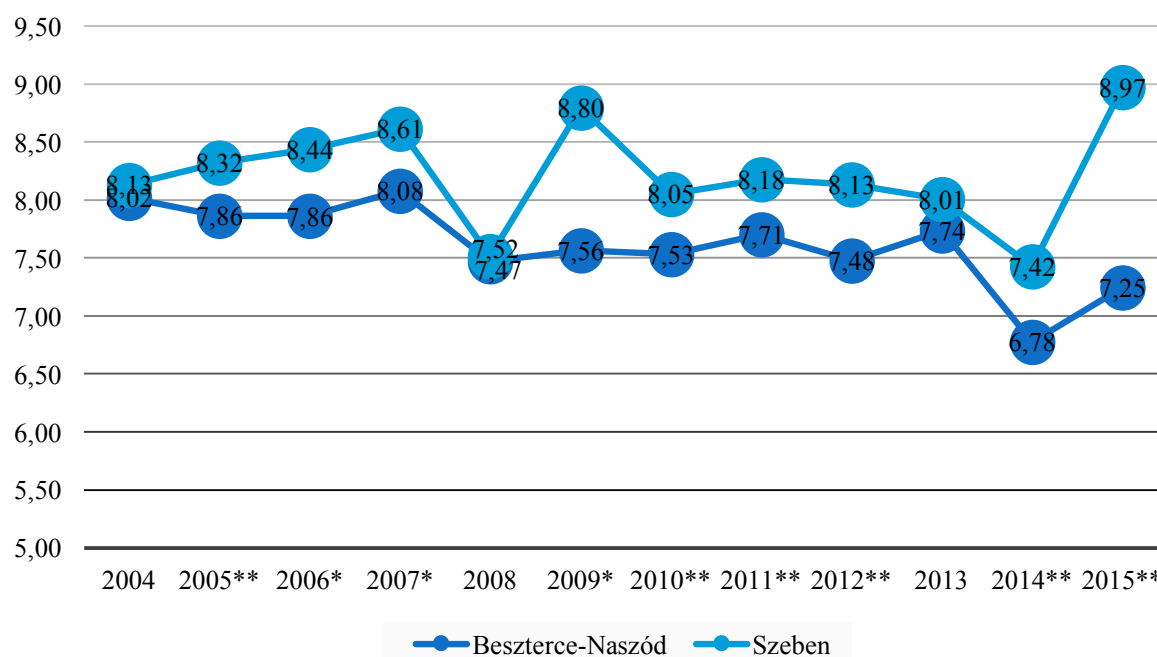
** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

1.3.2 A magyar tannyelvű iskolákban végzett diákok felvételi átlagai és továbbtanulási preferenciái

A két megye összesített eredményeinek vizsgálata után következzenek a magyar tannyelvű oktatásban végzett diákok eredményeinek vizsgálata. A felvételi átlagok kapcsán elmondhatjuk, hogy az ő esetükben is érvényes az, amit teljes mintára vonatkozóan megállapíthatjuk: a Szeged megyeiek jobban teljesítettek, mint a Beszterce-Naszód megyeiek. Mi több, itt már a különbségek is jelentősebbek a két megye között: míg Szeged megye esetében a felvételi átlag csak két évben (2008 és 2014) nem haladja meg a 8-as értéket, Beszterce-Naszód megye esetében csak két esetben (2004 és 2007) haladja meg ezt, sőt egy esetben (2014) a 7-est sem éri el. Az alábbi ábrán még az is látszik, hogy a Beszterce-Naszód megyei magyar oktatásban végzett diákok átlagai szinte mindvégig enyhén csökkenő trendet mutatnak, a Szeged megyei diákok esetében viszont inkább egyfajta stagnálás észlelhető, időnként kiugróan magas vagy alacsony értékkel.

Ha a magyar diákok felvételi átlagait összehasonlítjuk a két megyében számolt összesített átlagokkal, azt láthatjuk, hogy Szeged megyében a magyar tannyelvű oktatásban végzett diákok kivétel nélkül minden évben a megyei összesített átlagnál jobb átlaggal rendelkeztek. A legnagyobb különbség 2009-ben és 2015-ben volt, amikor a magyarok átlaga több mint egy jeggyel magasabb volt, mint a megyei átlag. Beszterce-Naszód megyéről ez már nem mondható el, itt voltak periódusok, amikor a magyarok a megyei átlag alatt teljesítettek (2005–2008 és 2014–2015), más periódusokban fölötté (2004, 2009–2013), viszont a legmagasabb különbség sohasem érte el a fél jegyet.

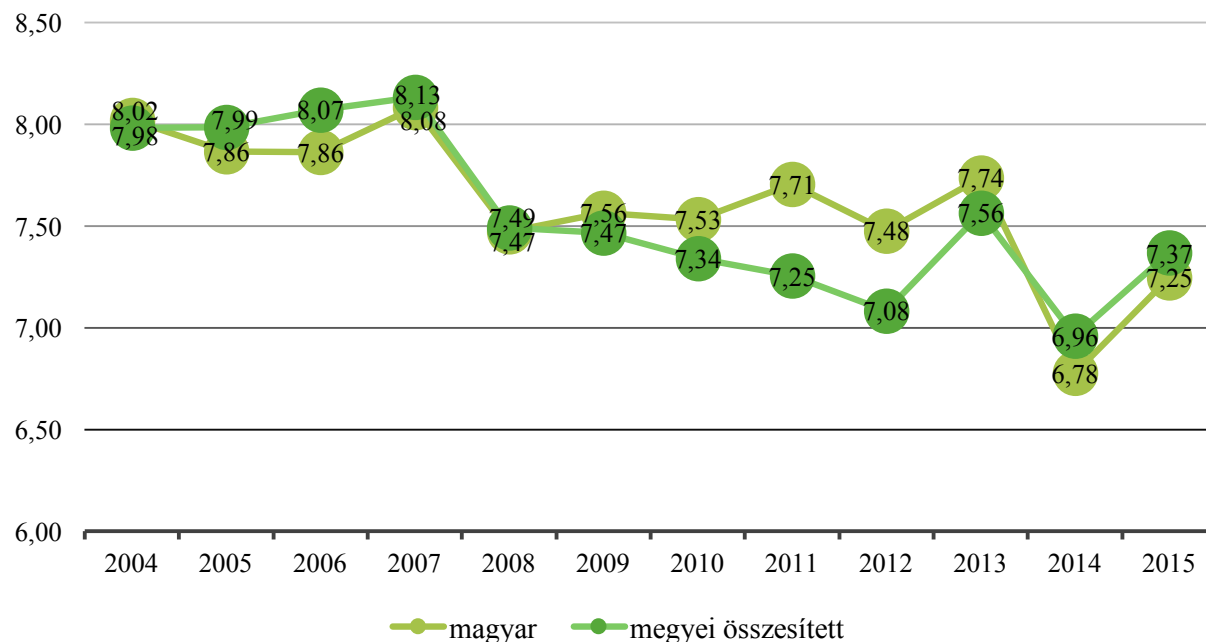
9. ábra: A magyar diákok felvételi átlaga éves bontásban (magyar diákok)

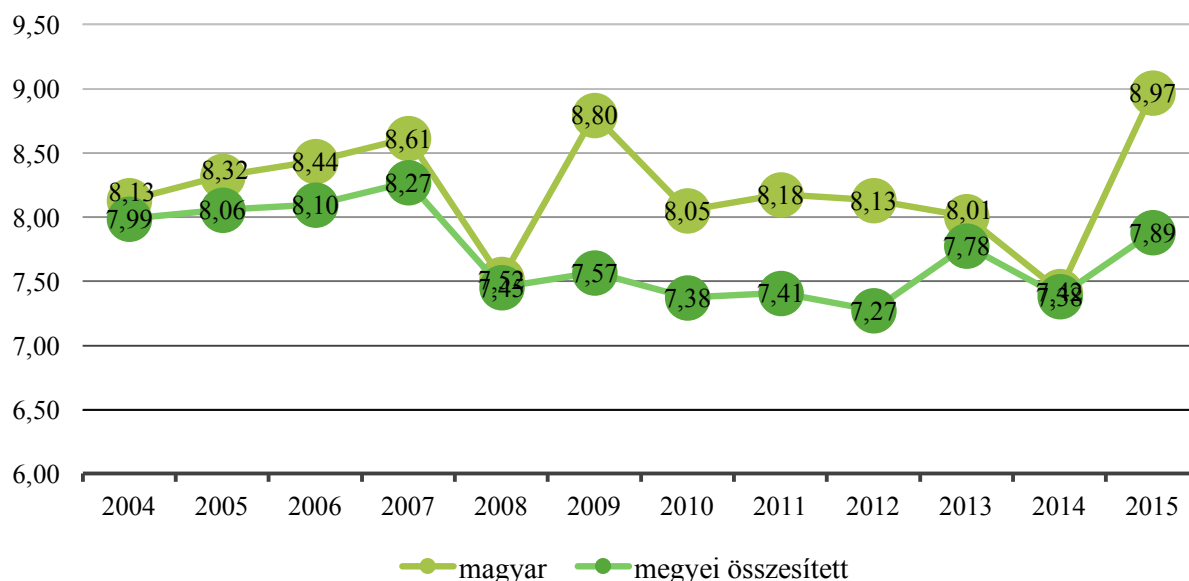
* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,1 szinten szignifikánsak.

10. ábra: A magyar diákok felvételi átlaga összehasonlítva a megyei átlagokkal, éves bontásban (Beszterce-Naszód)

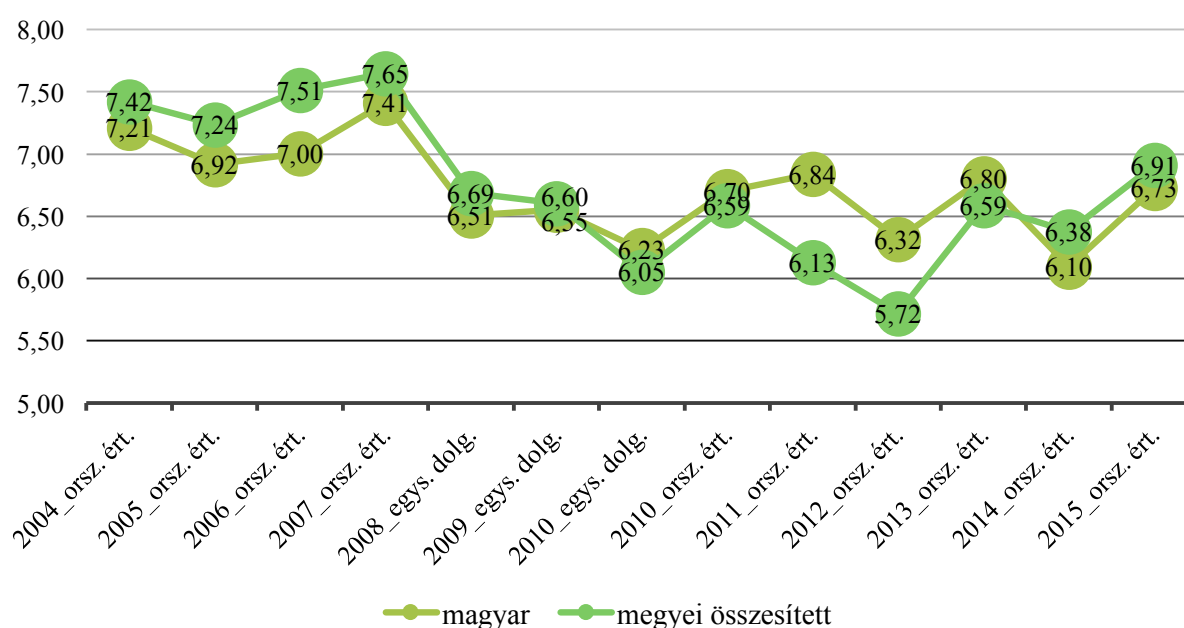
11. ábra: A magyar tannyelvű oktatásban végzett diákok felvételi átlaga összehasonlítva a megyei összesített átlagokkal éves bontásban (Szeben)

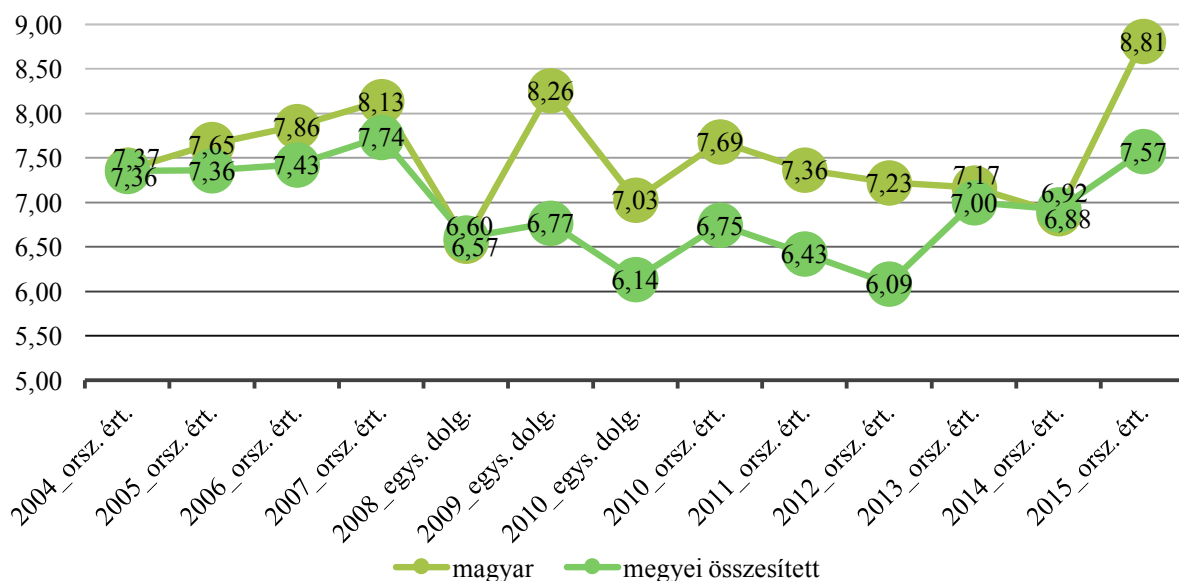
A magyar diákok esetében is megvizsgálhatjuk a felvételi átlag összetevőinek, azaz a vizsgakomponensek (országos tesztek/értékelés és egységes témájú dolgozatok) átlagának és a négy éves tanulmányi átlagnak az alakulását, és itt is kitérhetünk az egyes vizsgatárgyakból elért osztályzatok alapján számolt átlagokra.

Az országos szintű vizsgákon (országos tesztek/értékelés vagy egységes témájú tesztek) elért eredményeket tekintve a helyzet eléggé hasonló ahhoz, amit a felvételi átlagoknál is tapasztalhattunk: a Szeben megyei magyar diákok szinte kivétel nélkül jobban teljesítettek, mint a megyei átlag (2009-ben és 2015-ben az egy jegyet is meghaladta a különbség), a Beszterce-Naszód megyei magyar gyerekek eredménye ezzel szemben csak egy bizonyos periódusban (2010–2013) volt jobb a megyei átlagnál, és jelentősebb, a fél jegyet meghaladó különbségek csak egy-két évben fordultak elő (2006-ban a megyei átlag volt jobb 0,51 jeggyel, 2011-ben és 2012-ben a magyar diákok átlaga 0,71, illetve 0,6 jeggyel).

12. ábra: A magyar diákok országos teszteken/értékeléseken/ egységes témájú dolgozatokon elért átlagai összehasonlítva a megyei összesített átlagokkal, éves bontásban (Beszterce-Naszód)

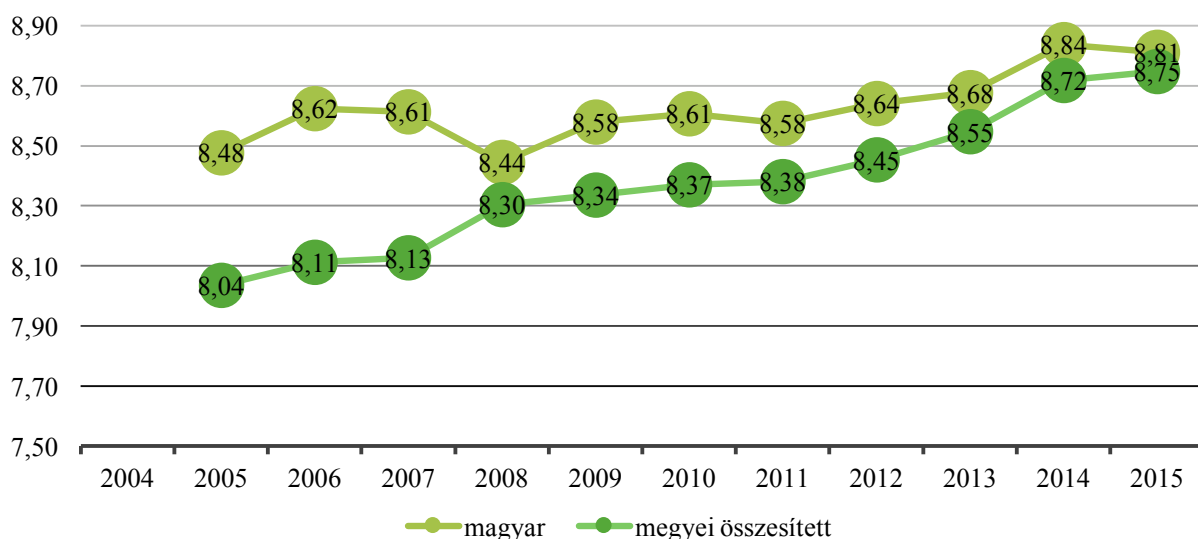

13. ábra: A magyar tannyelvű oktatásban végzett diákok országos teszteken/értékeléseken/ egységes témájú dolgozatokon elért átlagai összehasonlítva a megyei összesített átlagokkal, éves bontásban (Szeben)

A négy éves, 5–8. osztályos átlagok alakulása a vizsgák átlagaitól némiképp eltérő képet mutat. Ami mindkét megyében a vizsgált periódus összes évére jellemző, hogy a magyar diákok jobb iskolai eredménnyel rendelkeznek, mint a megyei átlag. Beszterce-Naszód megyében viszont a 2005–2007 között tapasztalt, akár a fél jegyet is meghaladó különbségről jó látható a 14. ábrán, hogy nemcsak szinte folyamatosan csökkent az évek során, hanem 2015-re el is tűnt. Ugyanakkor viszont a megyei átlagok növekedéséhez hasonlóan a magyar diákok négy éves átlagai is növekvő tendenciát mutatnak.

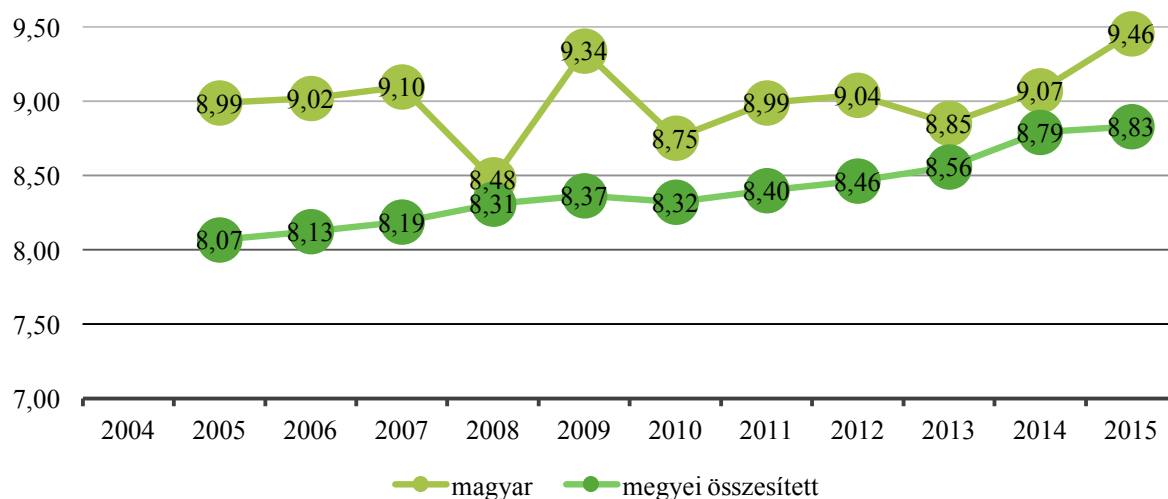
14. ábra: A magyar diákok 5–8. osztályos tanulmányi átlagai összehasonlítva a megyei összesített átlagokkal, éves bontásban (Beszterce-Naszód)

A növekvő tendencia Szeben megyében is jellemző, bár ott a magyar diákok átlagai esetében van egy-egy kiugróan jó év (pl. 2007, 2009), amit többnyire visszaesés követ. Itt már nem mondható el, hogy a magyar gyerekek átlaga és a megyei átlag fokozatosan közelít egymáshoz, hiszen azokban az években, amikor a magyarok kiugróan jó eredményekkel végeztek, szinte mindvégig meghaladja a fél jegyet a megyei átlaghoz viszonyított különbség. (15. ábra) Persze, nem elhanyagolható szempont, hogy

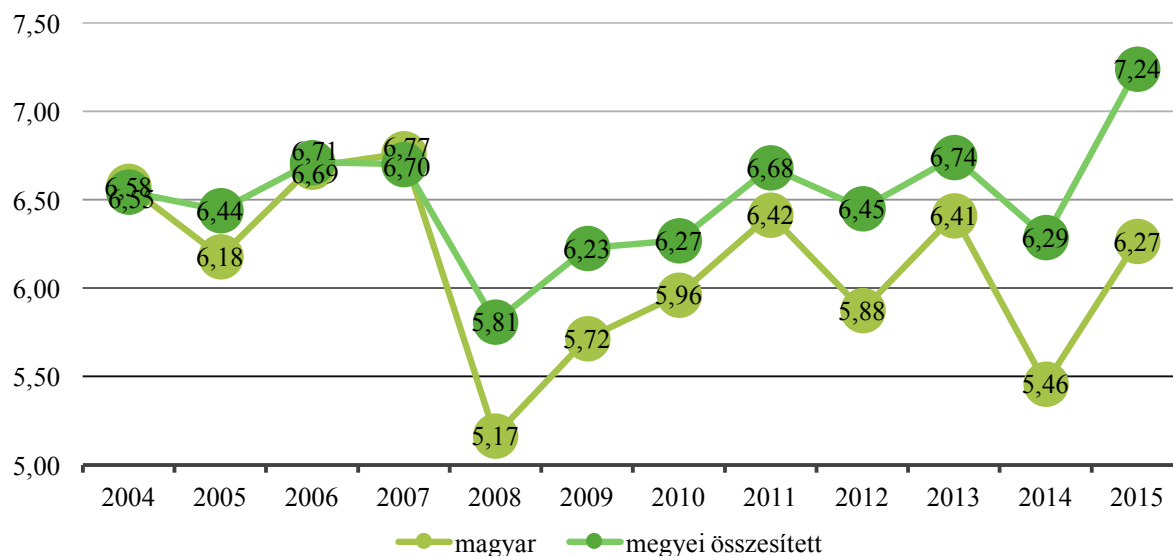
Szeben megyében a magyar diákok száma mára már jelentősen lecsökkent, és akik még maradtak, azok két, viszonylag jó nevű városi iskolában végeznek, míg a megye össz-diákságának egy jelentős része kevésbé színvonalas falusi iskolákban tanult, ami nyilván az átlagaik alakulását is befolyásolhatja.

15. ábra: A magyar diákok 5–8. osztályos tanulmányi átlagai összehasonlítva a megyei összesített átlagokkal, éves bontásban (Szeben)

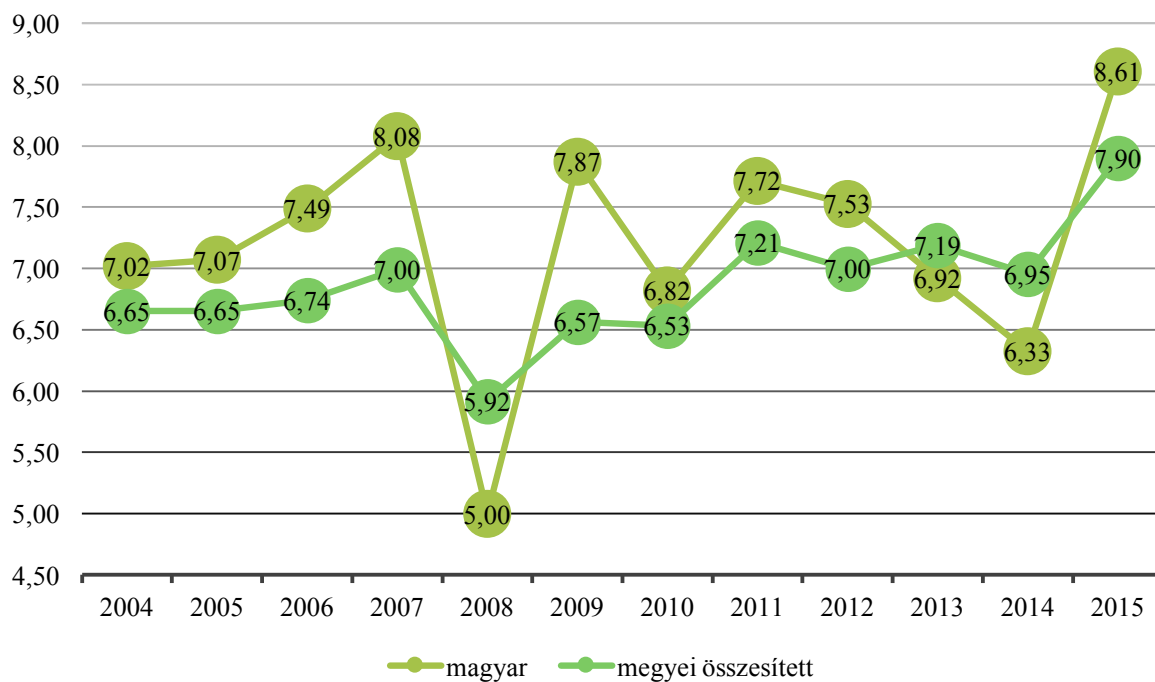

A két megye közötti eltérés az egyes vizsgatárgyak szintjén is érzékelhető: a Szeben megyei magyar diákok egyrészt román nyelv és irodalomból és matematikából is általában jobb eredményeket értek el, mint a Beszterce-Naszód megyei társaik. Másrészt, Szeben megyében, néhány évtől eltekintve, a magyar diákok román nyelv és irodalom és matematika átlagai is magasabbak voltak, mint a megyei átlag. Beszterce-Naszód megyében többnyire ennek a fordítottja jellemző, néhány évet leszámítva, amikor a magyar diákok szerepeltek jobban, többnyire a megyei átlagok magasabbak voltak a magyar diákok által elért átlagoknál. (Ez különösen a román nyelv és irodalom esetében igaz, a matematika esetében valamivel kiegyensúlyozottabb a helyzet.)

16. ábra: A magyar diákok román nyelv és irodalom átlagai összehasonlítva a megyei összesített átlagokkal, éves bontásban (Beszterce-Naszód)

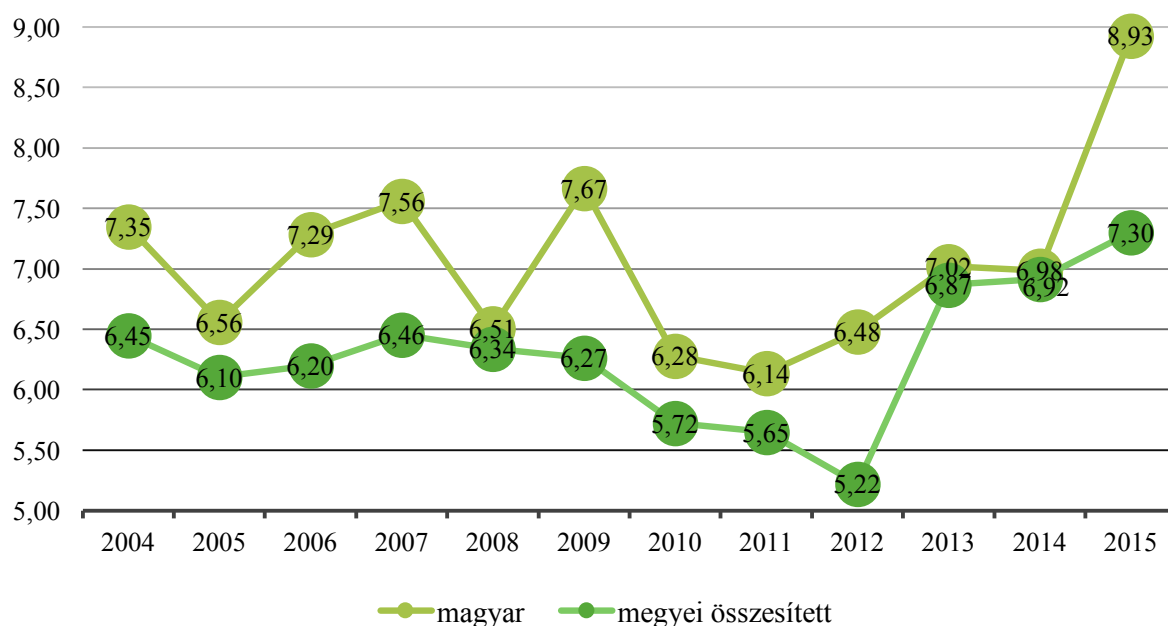
17. ábra: A magyar diákok román nyelv és irodalom átlagai összehasonlítva a megyei összesített átlagokkal, éves bontásban (Szeben)

18. ábra: A magyar tantervező oktatásban végzett diákok matematika átlagai összehasonlítva a megyei összesített átlagokkal, éves bontásban (Beszterce-Naszód)

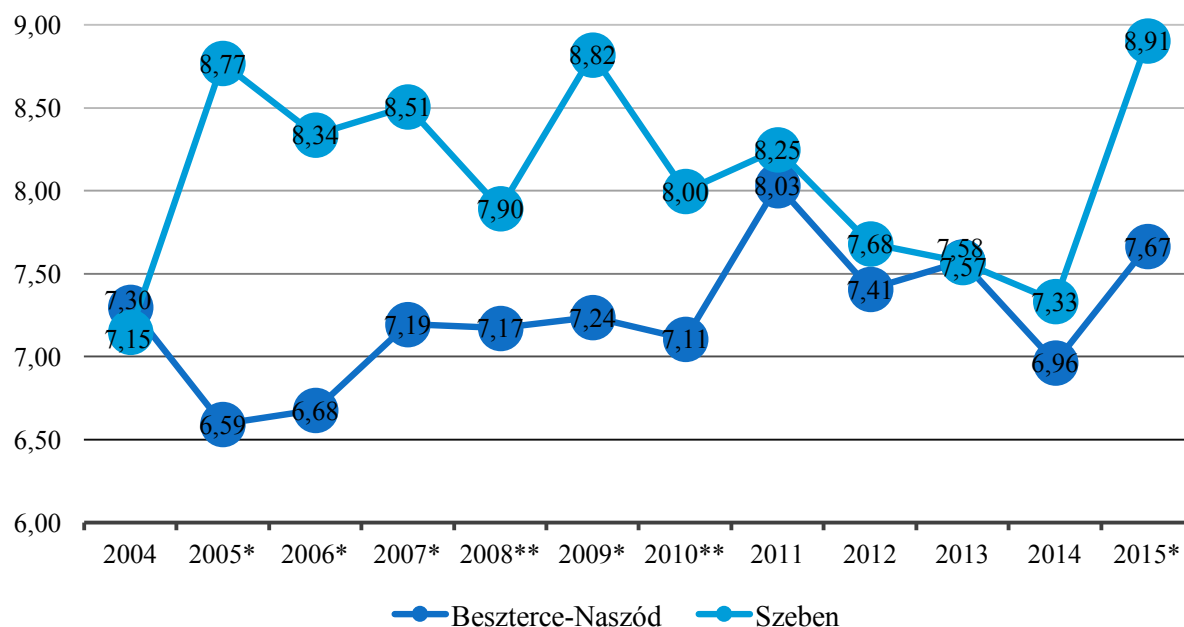

19. ábra: A magyar diákok matematika átlagai összehasonlítva a megyei összesített átlagokkal, éves bontásban (Szeben)

Magyar nyelv és irodalom esetében csak a két megye magyar diákjainak eredményei között végezhetünk összehasonlítást: ebből az látszik (20. ábra), hogy ebből a tárgyból is általában a Szeben megyei diákok teljesítettek jobban. Több évben is szignifikánsak a különbségek a két megye diákjainak eredményei között, egy-egy évben pedig akár a két jegyet is meghaladják (pl. 2005, 2006, 2007, 2009, 2015).

20. ábra: A magyar diákok magyar nyelv és irodalom átlagai, éves bontásban (magyar diákok)

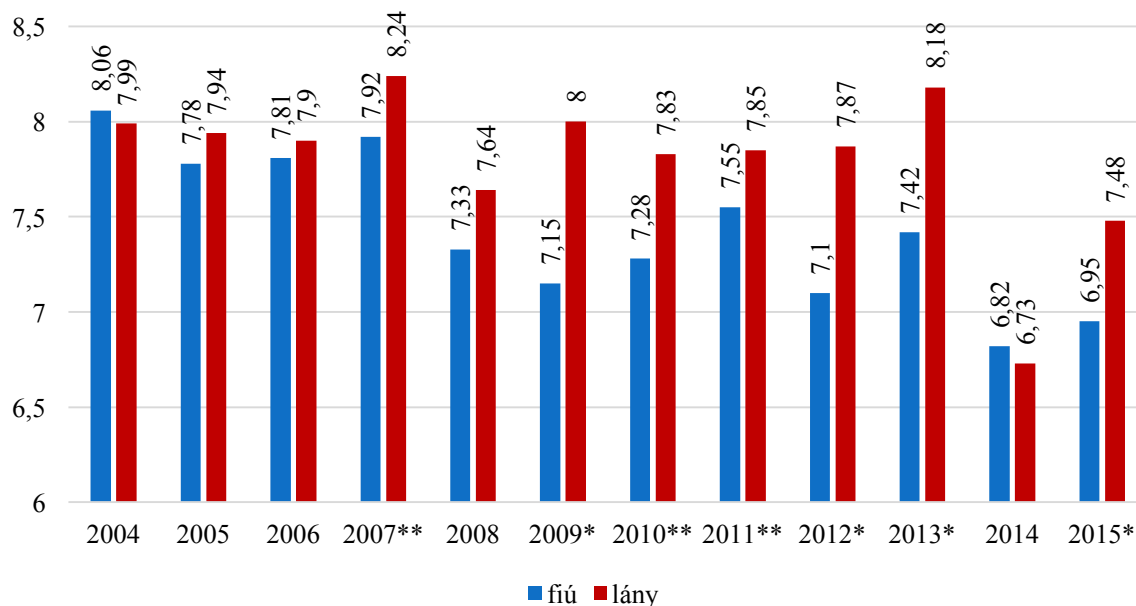

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,1 szinten szignifikánsak.

Nemek szerinti bontásban vizsgálva a magyar diákok eredményeit, láthatjuk, hogy a lányok általában mindkét megyében jobban teljesítettek, mint a fiúk. Beszterce-Naszód megyében csak 2004-ben és 2014-ben magasabb a fiúk felvételi átlaga, Szeged megyében pedig 2009-ben és 2015-ben. Az eltérések nem egy esetben akár elég jelentősek is lehetnek, Szeged megyében például több olyan év is van, amikor az egy jegyet is meghaladja a különbség (2008-ban 1,09; 2009-ben 1,16; 2011-ben 1,04; 2012-ben 1,65; 2014-ben 1,2), ezzel szemben Beszterce-Naszód megyében csak ritkán haladja meg a fél jegyet (2009-ben 0,75; 2010-ben 0,55; 2012-ben 0,77; 2013-ban 0,76; 2015-ben 0,53).

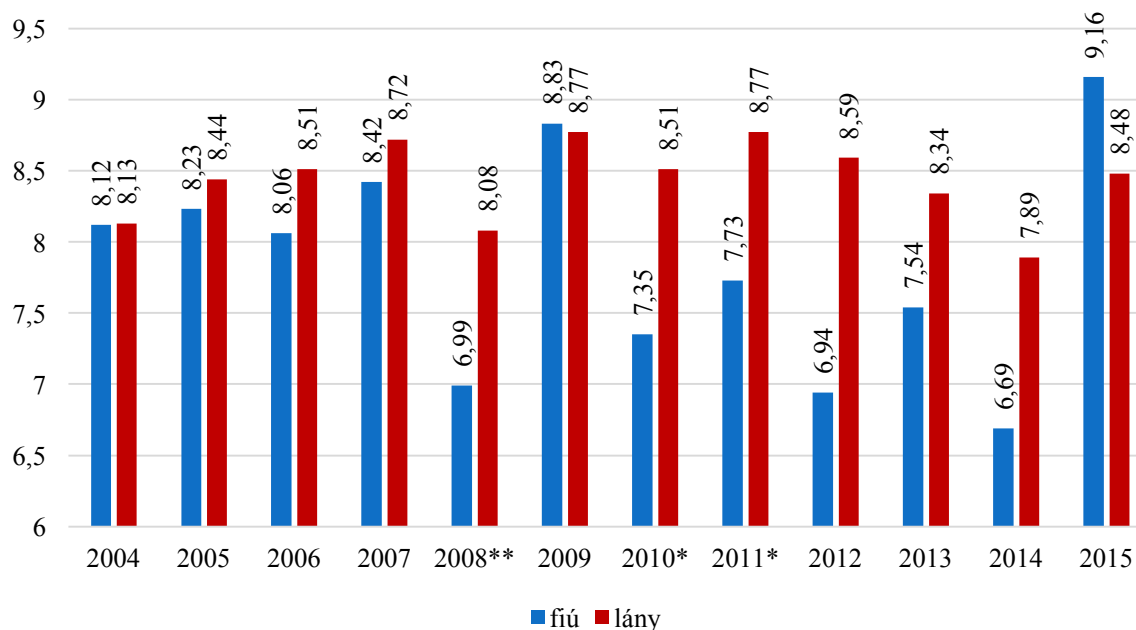
21. ábra: Felvételi átlag nemek szerint, éves bontásban (magyar diákok, Beszterce-Naszód)

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,1 szinten szignifikánsak.

22. ábra: Felvételi átlag nemek szerint, éves bontásban (magyar diákok, Szeged)

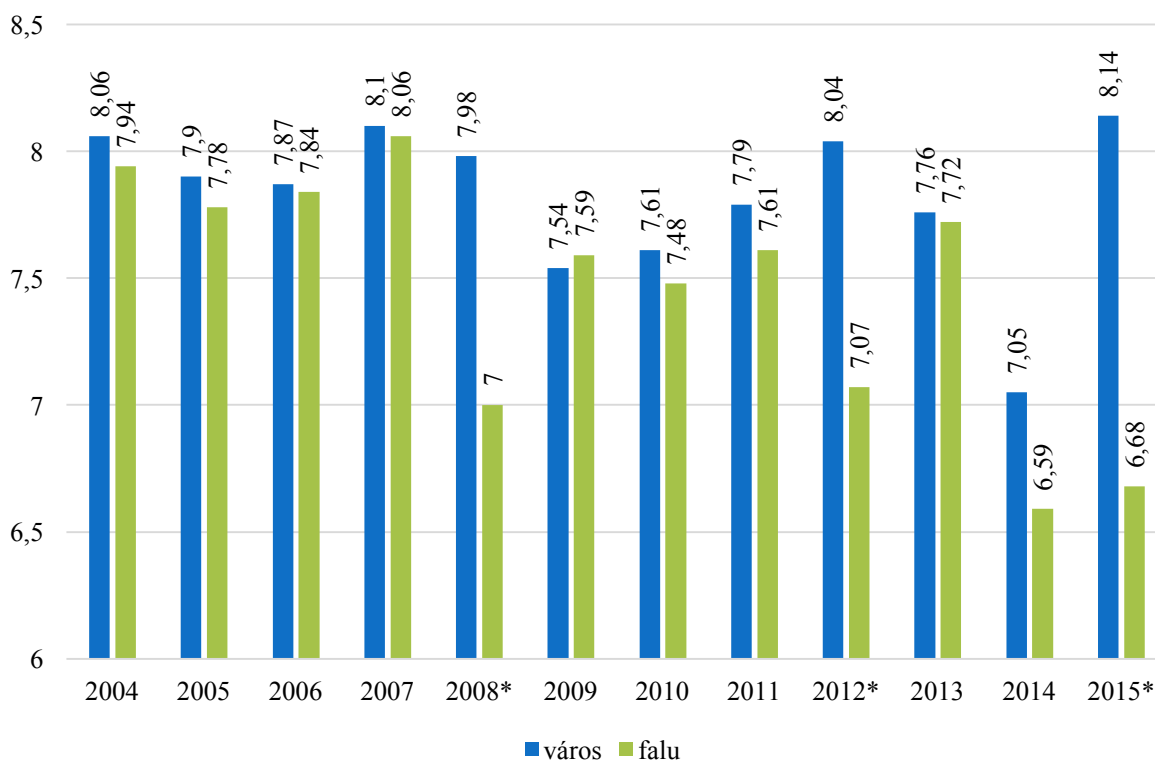

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,1 szinten szignifikánsak.

Beszterce-Naszód megye esetében azt is megvizsgálhatjuk, hogy a kibocsátó település típusa (falu vagy város) szerint vannak-e különbségek a magyar diákok felvételi eredményei között.⁴⁴ A megyében jelenleg 2 városban és 5 faluban van magyar 5–8. osztályos tagozat, de 2004-ben még 2 városban és 8 faluban volt. Bár egyetlen kivétellel (2009) a városi iskolákban végzett diákok felvételi átlagai magasabbak, mint a falusi iskolákban végzett diákok átlagai, szignifikáns különbségekről csak három év esetében beszélhetünk: 2008-ban és 2012-ben a városi iskolában végzett diákok közel egy jeggyel, 2015-ben több mint egy jeggyel jobb átlaggal rendelkeztek, mint a falusi iskolákban végzett diákok. A többi években a különbségek 0,2 jegynél kisebbek, leszámítva 2014-et, amikor 0,46 jegy volt a különbség.

23. ábra: Felvételi átlag kibocsátó település típusa szerint, éves bontásban (magyar diákok, Beszterce-Naszód)

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

A magyar diákok felvételi átlagait a kibocsátó települések szerint is megvizsgáltuk idősorosan. Beszterce-Naszód megye esetében láthatjuk, hogy szinte évről-évre változott az, hogy éppen melyik település diákjainak átlaga volt magasabb: a 2004–2015-ös időszakban a besztercei és a rettegi diákok három-három alkalommal teljesítettek a legjobban a megyében, a vicei diákok kétszer, a bethleni, áspástói, szentmátéi és felőri diákok pedig csak egyszer. Szében megyében már kevésbé árnyalt a kép: itt három év (2004, 2006 és 2010) kivételével a medgyesi általános iskolában végzett diákok jobb felvételi átlaggal rendelkeztek, mint a nagyszebeni diákok.

⁴⁴ Szében megye esetében ennek vizsgálata nem lehetséges, hiszen – amint az iskolahálózatra vonatkozó részben láthattuk – a megyében csak két városi iskolában van felső tagozatos magyar oktatás.

7. táblázat: A felvételi átlag a kibocsátó település szerint, éves bontásban (magyar diákok, Beszterce-Naszód)⁴⁵

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bethlen	7,99	7,83	8,22	8,18	7,86	7,51	7,66	7,34	7,97	7,82	6,78	8,38
Beszterce	8,10	7,94	7,70	8,08	8,05	7,56	7,57	8,05	8,11	7,72	7,27	8,08
Árpástó	7,77	7,56	7,68	7,56	7,38	7,58	7,25	7,79	7,52	8,43	6,56	6,66
Magyardécse	7,98	7,86	7,54	7,87	7,21	7,66	8,20	8,03	7,46	7,63	6,90	6,52
Vice	7,99	7,58	8,00	8,20	7,00	8,38	6,66	7,08	6,39	7,79	5,85	6,52
Szentmáté		7,84	7,31	8,11	6,54	7,69	7,82	8,34	7,34	7,75	7,32	7,22
Magyarnemegye			7,64	7,97	6,69	8,12	6,47			7,87	7,27	
Retteg	7,82	8,19				7,88	8,78	8,29			8,28	
Teke	8,09		8,16	7,79	5,23	6,26	6,63	6,31	6,95	5,74	5,26	
Felőr	8,06	7,72	8,82	8,43	7,65	7,17	6,65	6,48		8,03		

8. táblázat: A felvételi átlag a kibocsátó település szerint, éves bontásban (magyar diákok, Szeged)⁴⁶

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Medgyes	8,03	8,60	8,35	8,77	7,57	8,81	7,97	8,21	8,48	8,21	7,49	9,10
Nagyszeged	8,76	7,98	8,66	8,34	7,31	8,78	8,25	8,13	6,94	7,66	7,18	8,80

Egy másik érdekes adatsort eredményezhet, hogyha idősoros bontásban, a kibocsátó települések szerint összehasonlítjuk a diákok négy éves átlagát és az országos teszteken/értékeléseken elért eredményeit. Elméletileg azt várhatnánk, hogy a kettő között ne legyen számottevő eltérés, és a diákok vizsgahelyzetben is képesek legyenek hasonlóan teljesíteni, mint ahogy tették négy évig az általános iskolában. Éppen ezért az alábbi táblázatokban a felvételi átlag kiszámításában szerepet játszó két komponens közötti különbséget tüntettük fel. Láthatjuk, hogy ez az érték mindkét megye minden települése esetében minden évben negatív, ami azt jelenti, hogy kivétel nélkül az összes esetben magasabb a diákok négy éves átlagaiból számolt települési átlag, mint az országos tesztek/értékelések eredményeiből számolt átlag. Beszterce-Naszód megyében a legnagyobb különbségek akár a 3,5 jegyet is elérhetik, és a legkisebbek is általában meghaladják az egy jegyet. Ha a településeket aszerint nézzük, hogy adott évben hol volt a legnagyobb a különbség, láthatjuk, hogy Árpástó négy, Vice három esetben, Magyardécse pedig két esetben is szerepel ezen a listán. Szeged megyében négy alkalommal Medgyes, hét alkalommal pedig Szegeden voltak nagyobbak a különbségek, viszont itt egyetlen évben sem érte el a 3 jegyet az átlagok közötti eltérés, tehát itt valamivel kiegyensúlyozottabb a helyzet, mint a másik megyében.

⁴⁵ Szürke háttérrel jelöltük minden év esetében a legmagasabb felvételi átlaggal rendelkező települést. Az üresen maradt cellák azt jelentik, hogy az adott évben az adott településről egyetlen diák sem iratkozott be a felvételi vizsgára.

⁴⁶ Ua.

9. táblázat: Az országos tesztek/értékelés és/vagy egységes témájú tesztek átlaga és a négy éves átlag közötti különbség a kibocsátó település szerint, éves bontásban (magyar diákok, Beszterce-Naszód)⁴⁷

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bethlen	-1,17	-1,16	-1,08	-1,81	-2,09	-2,24	-1,92	-2,14	-1,97	-2,62	-1,39
Beszterce	-1,85	-1,86	-1,13	-1,48	-1,97	-1,94	-1,56	-1,71	-1,89	-2,06	-1,06
Árpástó	-1,39	-1,99	-1,85	-1,59	-1,52	-3,21	-2,44	-2,95	-2,04	-3,52	-3,38
Magyardécse	-1,38	-2,03	-1,31	-1,95	-1,90	-1,72	-1,61	-2,34	-2,51	-2,61	-2,93
Szentmáté	-2,07	-1,93	-1,76	-1,88	-2,07	-1,29	-0,98	-1,90	-1,37	-2,51	-2,12
Magyarnemegye		-1,39	-0,65	-3,21	-2,64	-3,20			-2,19	-2,67	
Retteg	-2,20				-1,53	-1,59	-1,76			-1,89	
Teke		-1,21	-1,15	-3,20	-2,59	-3,16	-2,40	-1,79	-2,19	-3,35	
Felőr	-1,09	-1,11	-1,01	-2,28	-2,81	-3,08	-2,02		-1,44		
Vice	-2,37	-1,68	-2,19	-2,75	-1,59	-2,50	-2,05	-3,35	-1,88	-3,49	-2,56

10. táblázat: Az országos tesztek/értékelés és/vagy egységes témájú tesztek átlaga és a négy éves átlag közötti különbség a kibocsátó település szerint, éves bontásban (magyar diákok, Szeben)⁴⁸

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Medgyes	-1,25	-1,20	-0,98	-1,94	-1,09	-1,80	-1,49	-2,03	-1,40	-1,80	-2,64
Nagyszeben	-1,43	-1,08	-0,93	-1,80	-1,06	-1,55	-1,02	-0,69	-2,83	-1,99	-2,67

A felvételi átlagok és vizsgaeredmények mellett a magyar tannyelvű iskolában végzett diákok esetében elemzésünk egyik központi kérdése a továbbtanulási útvonalak vizsgálata. Ennek kapcsán elsőként azt nézzük meg, hogy az egyes kibocsátó települések iskoláiból, magyar tagozatairól milyen továbbtanulási útvonalak jellemzőek a vizsgált időszakban, továbbá azt is vizsgáljuk, hogy a diákok milyen nyelven folytatták tanulmányaikat.

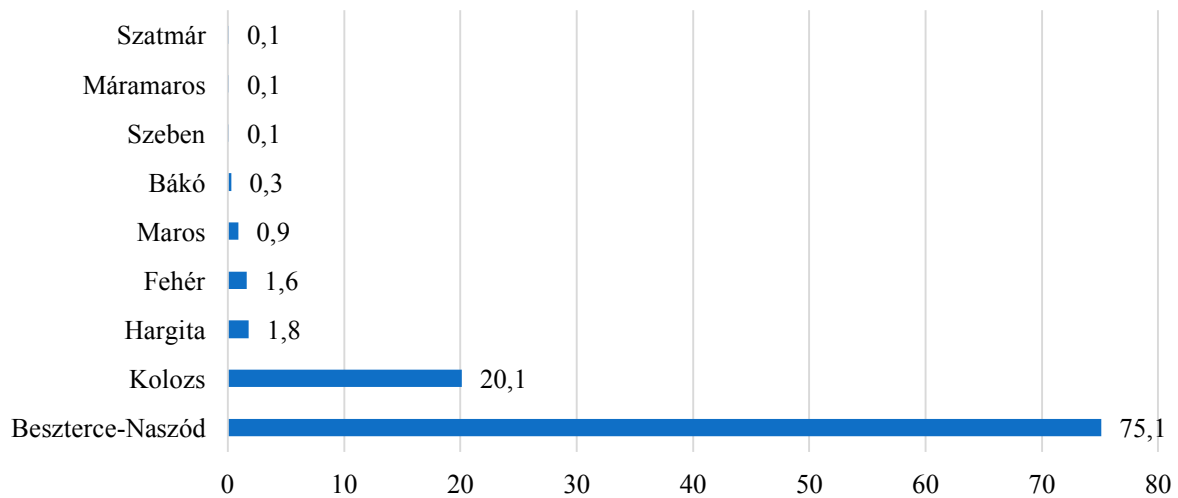
A 2004–2015 között országos értékeléseken és az azt követő középiskolai felvételi elosztásokon részt vevő, magyar tannyelvű általános iskolában végzett 1276 diák közül 1271 diák bejutott valamely középiskolába, és mindössze 5 olyan diák van, aki nem kerül be sehová, legalábbis a hivatalos számítógépes elosztás során.⁴⁹ Nem meglepő módon, mindkét megye magyar diákjai középiskolai továbbtanulásuk során elsősorban saját megyéjükben működő középiskolát választottak. Beszterce-Naszód megyében ez az arány 75,1 százalék a teljes 2004–2015 időszakra kivetítve. A második leginkább választott célmegye a szomszédos Kolozs, ahová a nyolcadikos diákok mintegy ötöde jelentkezett. E két megyétől jelentősen lemaradva Hargita, Fehér és Maros megyék következnek a sorban, illetve néhány megye, ahová alig egy-két diák jelentkezett az évek során (Bákó, Szeben, Máramaros és Szatmár). Összesen tehát kilenc megye összesíti a Beszterce-Naszód megyei diákok továbbtanulási célhelyszíneit.

⁴⁷ Szürke háttérrel jelöltük minden év esetében a legkisebb különbséggel rendelkező, fekete háttérrel pedig a legnagyobb különbséggel rendelkező települést.

⁴⁸ Szürke háttérrel jelöltük minden év esetében a legkisebb különbséggel rendelkező települést.

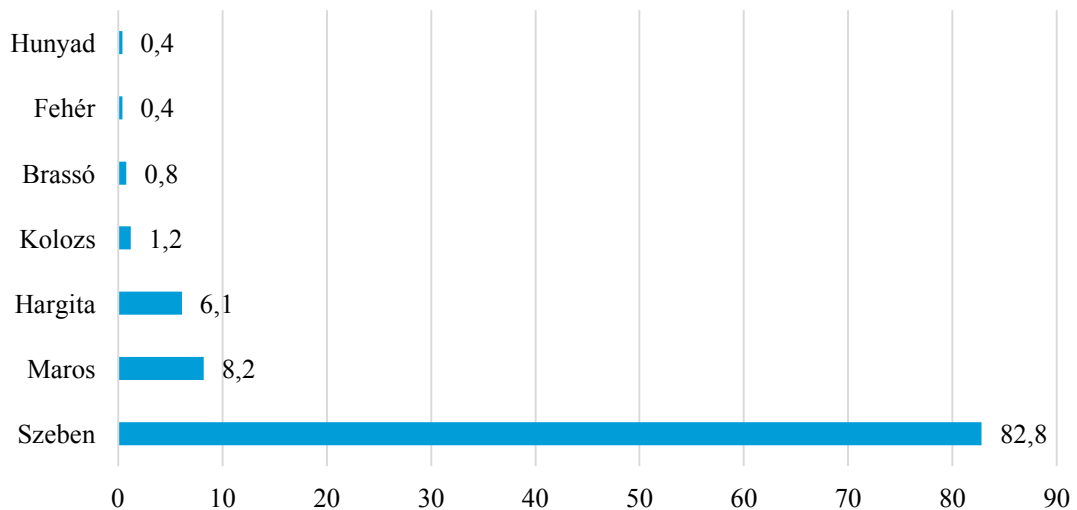
⁴⁹ Erre az érettségi vizsga eredményeinek vizsgálatakor még visszatérünk.

24. ábra: A középiskolai továbbtanulás célmegyéje 2004–2015 között
(magyar diákok, Beszterce-Naszód, százalékban, N=1032)

A Szeben megyei magyar diákok esetében a továbbtanulási paletta még szűkebb, mindössze hét megye „fogadja be” a 2004–2015 közötti középiskolai továbbtanulókat. Esetükben Szeben megye jelentősége még hangsúlyosabb, mint ahogy azt Beszterce-Naszód esetében tapasztaltuk, a diákok 82,8 százaléka megyén belüli középiskolát választott. A második és a harmadik legnépszerűbb megye Maros (8,2 százalék) és Hargita (6,1 százalék), majd jelentősen elmaradva Kolozs, Brassó, Fehér és Hunyad megyék következnek, ahová mindössze egy-két diák jelentkezett a vizsgált időszakban.

25. ábra: A középiskolai továbbtanulás célmegyéje 2004–2015 között
(magyar diákok, Szeben, százalékban, N=244)

Ha a kibocsátó település – azaz az általános iskola helyszíne – szerint vizsgáljuk a továbbtanulás célmegyéit, mindkét megyében jól elkülönülő útvonalakat azonosíthatunk be. Elsősorban Beszterce-Naszód megyében látszik egy területi elkülönülés, de Szeben megyében is vannak különbségek a két – egyébként a megye különböző kistérségeiben elhelyezkedő – város között.

Beszterce-Naszódban a megyeközpont és a földrajzilag a vonzáskörzetébe tartozó települések (Beszterce, Szentmáté és Teke) magyar diákjai nagy, közel 90 vagy annál is több százalékban a megyében működő középiskolát választottak. (11. táblázat) A megye másik kistérségében, amely

elsősorban Bethlen várost és vonzáskörzetét jelenti, egyértelműen magasabb a Kolozs vagy esetleg más megyékben továbbtanulók aránya. Ez az érték 10 és 89,5 százalék között váltakozik: a magyarnemeyei és az árpástói magyar diákok tanultak tovább a legnagyobb arányban a megyében, de a bethleni és vicei diákoknak jelentős többsége is itt folytatta tanulmányait, a lista másik végén Retteg és Felőr található, ahonnan a diákok többsége Kolozs megyébe ment továbbtanulni, és Magyardécse esetében is magasabb a Kolozs megyei továbbtanulók aránya, mint a Beszterce-Naszód megyei továbbtanulóké.

Hogyha ezt a céltelepülések szintjén is vizsgáljuk (lásd a 13. táblázatot), akkor láthatjuk, hogy négy település diákjai számára Bethlen, négy település diákjai számára Beszterce, két település diákjai számára pedig a Kolozs megyei Dés jelenti az elsődleges továbbtanulási helyszínt. A legegységesebb opciókkal a besztercei magyar diákok rendelkeznek, akiknek több mint 98 százaléka a városban működő középiskolát választott. A rettegieknek közel 85 százaléka Désre ment továbbtanulni (miközben alig néhány kilométerre, Bethlenben is van magyar nyelvű középiskolai oktatás), a szentmátéiak közel háromnegyede pedig Besztercére. A legnagyobb szórás a magyardécsei és a vicei magyar iskolákban végzett diákok esetében van, itt nemcsak a céltelepülések száma magasabb, mint a többi kibocsátó település esetében, hanem az első opcióként választott település részesedése is alacsonyabb: a magyardécseiek első opciója Bethlen 23,2 százalékkal (a második Dés 22,5 százalékkal), a viceiek első opciója Beszterce 39,2 százalékkal (a második Bethlen 24,2 százalékkal). Az is észrevehető, hogy a két régióközpontnak számító város, Bethlen és Beszterce között minimális az átjárás, a bethlenieknek mindössze 12,4 százaléka jelentkezett besztercei középiskolába, a beszterceiek közül viszont senki sem választott bethleni középiskolát.

11. táblázat: A középiskolai továbbtanulás célmegyei a kibocsátó település szerint, 2004–2015 között (magyar diákok, Beszterce-Naszód, százalékban)

Kibocsátó település	Célmegye						
	Beszterce-Naszód	Kolozs	Hargita	Fehér	Maros	egyéb	ÖSSZESEN
Bethlen	76,0	22,8	0,6	–	–	0,6	100,0
Árpástó	78,0	18,6	3,4	–	–	–	100,0
Magyardécse	41,1	48,6	5,5	2,7	2,1	–	100,0
Retteg	10,5	89,5	–	–	–	–	100,0
Felőr	37,3	62,7	–	–	–	–	100,0
Vice	64,2	20,0	0,8	10,0	2,5	2,5	100,0
Beszterce	98,1	1,0	–	–	0,6	0,3	100,0
Magyarnemegye	90,0	10,0	–	–	–	–	100,0
Szentmáté	88,9	1,1	7,8	–	1,1	1,1	100,0
Teke	100,0	–	–	–	–	–	100,0

Szeben megyében két kibocsátó településről beszélhetünk: Medgyesről és Nagyszebenről. Bár a megyei magyar oktatási hálózat igen szűk, mindkét városnak van egyfajta vonzáskörzete, ahonnan diákjainak egy részét toborozza. A középiskolai továbbtanulás szempontjából mindkét város magyar diákjai a helyi középiskolákat részesítik előnyben, viszont a nagyszebeni magyar diákok körében ez az arány meghaladja a 90 százalékot, a medgyesi magyar diákok esetében valamivel 80 százalék alatt van. (12. táblázat) Utóbbiaknak 10,6 százaléka Maros, további 7,6 százaléka pedig Hargita megyei középiskolába jelentkezett, ami a nagyszebeni magyar diákok esetében a diákok összesen 5,4 százalékát jellemzi.

A céltelepüléseket is megvizsgálva (lásd a 14. táblázatot), láthatjuk, hogy mindkét település magyar diákjai elsősorban helyi középiskolát választanak (Medgyesen közel 80, Nagyszebenben közel 90

ezeknek az aránya). A medgyesi diákok esetében Marosvásárhely és Székelyudvarhely a következő két opció (összesen kb. 15 százalékkal), a nagyszebeni diákok esetében pedig Székelyudvarhely. A két kibocsátó település között itt még kisebb az átjárás, mint Beszterce-Naszód megyében: Medgyesről senki nem ment tovább Nagyszebenbe 2004–2015 között, és Nagyszebenből Medgyesre is csak a diákok 1,4 százaléka (tulajdonképpen egyetlen tanuló).

12. táblázat: A középiskolai továbbtanulás célmegyei a kibocsátó település szerint, 2004–2015 között (magyar diákok, Szeben, százalékban)

Kibocsátó település	Célmegye				
	Szeben	Maros	Hargita	egyéb	ÖSSZESEN
Medgyes	79,4	10,6	7,6	2,4	100,0
Nagyszeben	90,5	2,7	2,7	4,1	100,0

13. táblázat: A középiskolai továbbtanulás céltelepülései a kibocsátó település szerint, 2004–2015 között (magyar diákok, Beszterce-Naszód, százalékban)

Kibocsátó település	Céltelepülés									
	1. opció		2. opció		3. opció		4. opció		összes többi opció	
	Név	%	Név	%	Név	%	Név	%	Név	%
Bethlen	Bethlen	62,9	Kolozsvár	17,6	Beszterce	12,4	Szamosújvár	2,9	Dés, Nagybánya, Naszód, Székelyudvarhely	4,2
Árpástó	Bethlen	57,6	Beszterce	20,3	Dés	10,2	Kolozsvár	8,5	Székelyudvarhely	3,4
Magyardécse	Bethlen	23,2	Dés	22,5	Beszterce	19,0	Kolozsvár	16,9	Szamosújvár, Csíkszereda, Nagyenyed, Marosvásárhely	18,4
Retteg	Dés	84,2	Bethlen	10,5	Kolozsvár	5,3	–	–	–	–
Felőr	Dés	50,8	Bethlen	33,9	Kolozsvár	11,9	Beszterce	3,4	–	–
Vice	Beszterce	39,2	Bethlen	24,2	Nagyenyed	10,0	Dés	9,2	Szamosújvár, Kolozsvár, Marosvásárhely, Bákó, Bőd, Csíkszereda, Moinesti	17,4
Beszterce	Beszterce	98,1	Kolozsvár	1,0	Marosvásárhely	0,3	Nagykároly	0,3	Szászrégen	0,3
Magyarnemegye	Bethlen	56,7	Beszterce	26,7	Naszód	6,7	Kolozsvár	6,7	Szamosújvár	3,2
Szentmáté	Beszterce	72,2	Szászlekence	17,8	Székelyudvarhely	7,8	Kolozsvár	1,1	Marosvásárhely	1,1
Teke	Beszterce	46,2	Teke	30,8	Szászlekence	15,4	Bethlen	7,6	–	–

14. táblázat: A középiskolai továbbtanulás céltelepülései a kibocsátó település szerint, 2004–2015 között (magyar diákok, Szeben, százalékban)

Kibocsátó település	Céltelepülés									
	1. opció		2. opció		3. opció		4. opció		összes többi opció	
	Név	%	Név	%	Név	%	Név	%	Név	%
Medgyes	Medgyes	78,8	Marosvásárhely	8,2	Székelyudvarhely	6,5	Segesvár	1,2	Kolozsvár, Székelykeresztúr, Déva, Dicsőszentmárton, Erdőszentgyörgy, Kőhalom, Nagyekemező	5,3
Nagyszeben	Nagyszeben	89,2	Székelyudvarhely	2,7	Medgyes	1,4	Nagyenyed	1,4	Kolozsvár, Segesvár, Marosvásárhely, Brassó	5,3

A két megye magyar diákjai a 2004–2015 közötti időszakban összesen 78 középiskolába jelentkeztek. A Beszterce-Naszód megyei diákok 49, a Szeben megyei diákok 35 intézmény valamelyikét választották továbbtanulásuk helyszínéül. Mindkét megyében olyan intézmények állnak a lista élén, ahol magyar tannyelvű oktatás is van: Beszterce-Naszód megyében a besztercei Andrei Mureșanu Főgimnázium a legnépszerűbb, ezt a diákok több mint kétötöde választotta, második helyen pedig a bethleni Henri Coandă Szakképző Líceum van, ahová 12,8 százalékuk jelentkezett; Szeben megyében a medgyesi Nemzeti Gázipari Szakképző Líceum van a lista élén, ahová szintén valamivel több mint kétötöde jelentkezett a megyében végzett magyar diákoknak, a második helyen a nagyszebeni Octavian Goga Főgimnázium van, ahová a diákok 16,8 nyert felvételt. Mindkét megyében a tíz legnépszerűbb vagy leggyakrabban választott középiskola a diákok több mint 85 százalékát összesíti. A Beszterce-Naszód megyei diákok preferencialistáján az első tízben hat olyan középiskola van, ahol magyar tannyelven is oktatnak, a Szeben megyei diákok preferenciái között pedig öt.

15. táblázat: A magyar diákok által leggyakrabban választott középiskolák 2004–2015 között
(magyar diákok, százalékban)

Beszterce-Naszód (N=1027)			Szeben (N=244)		
Ssz.	Középiskola	%	Ssz.	Középiskola	%
1	Andrei Mureșanu Főgimnázium (Beszterce)	43,8	1	Nemzeti Gázipari Szakképző Líceum (Medgyes)	42,2
2	Henri Coandă Szakképző Líceum (Bethlen)	12,8	2	Octavian Goga Főgimnázium (Nagyszeben)	16,8
3	Andrei Mureșanu Főgimnázium (Dés)	7,6	3	Axente Sever Elméleti Líceum (Medgyes)	9,4
4	Petru Rareș Főgimnázium (Bethlen)	6,3	4	Bolyai Farkas Elméleti Líceum (Marosvásárhely)	5,7
5	Mezőgazdasági Líceum (Bethlen)	4,7	5	Tamási Áron Elméleti Líceum (Székelyudvarhely)	4,5
6	Báthory István Elméleti Líceum (Kolozsvár)	2,5	6	George Barițiu Közgazdasági Kollégium (Nagyszeben)	2,5
7	Kolozsvári Református Kollégium	2,2	7	Mircea Eliade Főgimnázium (Segesvár)	1,2
8	Szászlekenicei Szakképző Líceum	1,9	8	Independența Műszaki Szakközépiskola (Nagyszeben)	1,2
9	Petru Maior Elméleti Líceum (Szamosújvár)	1,8	9	Könnnyűipari Szakközépiskola (Medgyes)	1,2
10	Grigore Moisil Műszaki Szakközépiskola (Beszterce)	1,7	10	Stephan Ludwig Roth Elméleti Líceum (Medgyes)	1,2
	Összes többi (39 középiskola)	14,7		Összes többi (25 középiskola)	13,9
	ÖSSZESEN	100,0		ÖSSZESEN	100,0

Mindkét megyében a diákok többsége (Beszterce-Naszódban 44 százalék, Szebenben 38,1 százalék) reál szakra jelentkezett. Beszterce-Naszód megyében a második legnépszerűbb szaktípus a humán (25,1 százalék), Szeben megyében a műszaki (36,1 százalék). Tehát e téren szintén van különbség a két megye magyar diákjainak továbbtanulási preferenciái között, hiszen Beszterce-Naszódban az elméleti líceumi szakokra jelentkező diákok aránya közel 70 százalék, a szakközépiskolai szakokra (műszaki és technológiai szakterületek) jelentkezőké 23,4 százalék, Szeben megyében ezzel szemben nemcsak kiegyenlítettebb az arány, hanem szakközépiskolai szakokat valamivel nagyobb arányban választották a diákok, mint elméleti líceumi szakokat (50,5 százalék szemben a 47,9 százalékkal).

16. táblázat: A magyar diákok által leggyakrabban választott szaktípusok (szakcsoportok) 2004–2015 között (magyar diákok, százalékban)

Beszterce-Naszód (N=1027)			Szeben (N=244)		
Ssz.	Szak típusa (szakcsoport)	%	Ssz.	Szak típusa (szakcsoport)	%
1	reál	44,0	1	reál	38,1
2	humán	25,1	2	műszaki	36,1
3	szolgáltatások	10,2	3	humán	9,8
4	műszaki	9,7	4	természeti erőforrások és környezetvédelem	7,4
5	szakmunkásképző	7,4	5	szolgáltatások	7,0
6	természeti erőforrások és környezetvédelem	3,5	6	szakmunkásképző	1,6
	ÖSSZESEN	100,0		ÖSSZESEN	100,0

A legnépszerűbb szak mindkét megyében a természettudományok. Beszterce-Naszód megyében hasonló népszerűségnek örvend a matematika-informatika (20,4 százalék), és 15 százalék feletti részesedése van a filológia szaknak is, Szeben megyében ezzel szemben a második és harmadik legnépszerűbb szakok (műszaki, illetve elektronika és automatizálás) a műszaki szakcsoportokhoz tartoznak. A Beszterce-Naszód megyei diákok húsz szak közül választottak, amelyek közül a tíz leggyakoribbra a diákok 92,5 százaléka jelentkezett, Szeben megyében összesen 17 szak közül, ebből az első tíz valamelyikét a diákok 96,7 százaléka választotta.

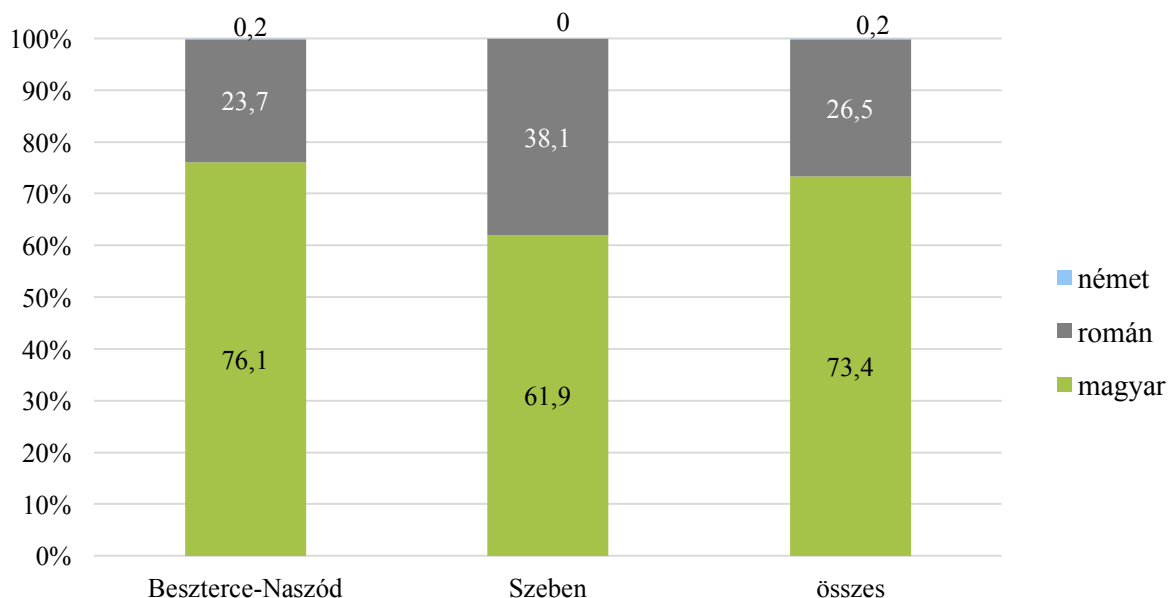
17. táblázat: A magyar diákok által leggyakrabban választott szakok 2004–2015 között (magyar diákok, százalékban)

Beszterce-Naszód (N=1027)			Szeben (N=244)		
Ssz.	Szak	%	Ssz.	Szak	%
1	természettudományok	23,6	1	természettudományok	29,9
2	matematika-informatika	20,4	2	műszaki	23,0
3	filológia	16,7	3	elektronika és automatizálás	8,2
4	társadalomtudományok	8,5	4	matematika-informatika	8,2
5	gépipar és elektromechanika	7,6	5	filológia	7,0
6	közgazdaságtan	5,3	6	természeti erőforrások és környezetvédelem	7,0
7	elektronika és automatizálás	3,0	7	gépipar és elektromechanika	4,5
8	műszaki	2,6	8	turizmus és közéleti élet	4,1
9	turizmus és közéleti élet	2,5	9	társadalomtudományok	2,9
10	természeti erőforrások és környezetvédelem	2,3	10	szolgáltatások	2,0
	Összes többi (10 szak)	7,5		Összes többi (7 szak)	3,3
	ÖSSZESEN	100,0		ÖSSZESEN	100,0

A továbbtanulási útvonalak felvázolásán túl a továbbtanulás egyik kulcskérdése a nyelvválasztás. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a két vizsgált megyéből, illetve még részletesebben, a kibocsátó településekről milyen nyelvű továbbtanulási minták rajzolódnak ki. A két megye magyar diákjait tartalmazó mintában a magyar tannyelvű középiskolai továbbtanulás a diákok mintegy háromnegyedét jellemzi, valamivel több mint negyedük pedig románul tanult tovább. Fél százalék alatt van a valamely más opciót választók aránya: német nyelvű szakon a diákok 0,2 százaléka, magyar és valamely idegen nyelven működő kétnyelvű szakon szintén 0,2 százaléka, román és valamely idegen nyelven működő

kétnyelvű szakon pedig 0,1 százalékuk. A magyarul továbbtanulók aránya Beszterce-Naszód megyében a magasabb, meghaladja a 75 százalékot, Szeben megyében ezzel szemben öt diákból csak mintegy három választott magyar nyelvű középiskolai szakot, a többiek inkább románul folytatták tanulmányaikat.

26. ábra: A középiskolai továbbtanulás tannyelve kibocsátó megye szerint, 2004–2015 között (magyar diákok, százalékban) ⁵⁰

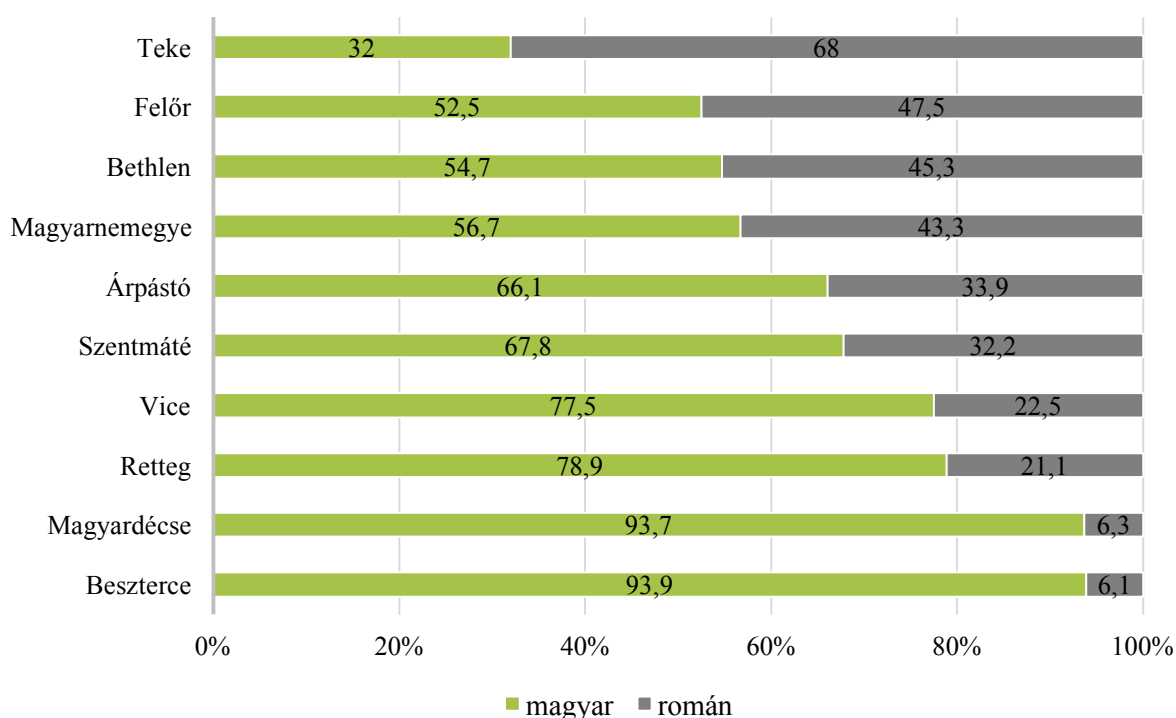

A kibocsátó települések szerint vizsgálva a középiskolai továbbtanulás nyelvét, láthatjuk, hogy elsősorban Beszterce-Naszód megyében vannak lényeges eltérések az egyes általános iskolák magyar diákjainak tannyelv választását illetően. Csak két olyan település van, ahonnan a diákok több mint 90 százaléka magyar nyelvű szakra felvételizett: Beszterce és Magyardécse. Két másik településről (Vice és Retteg) a diákok több mint háromnegyede szintén magyar nyelvű szakot választott, további két településről (Árpástó és Szentmáté) pedig a diákok több mint kétharmada. Egyetlen olyan település van a megyében, ahonnan a diákok kevesebb mint fele tanult tovább magyar nyelvű szakon: Teke, ahol egyébként román nyelvű középiskolai oktatás is működik (bár a vizsgált időszakban a tekei magyar tagozaton végzett nyolcadikos diákoknak csak mintegy harminc százaléka tanult tovább helyben).

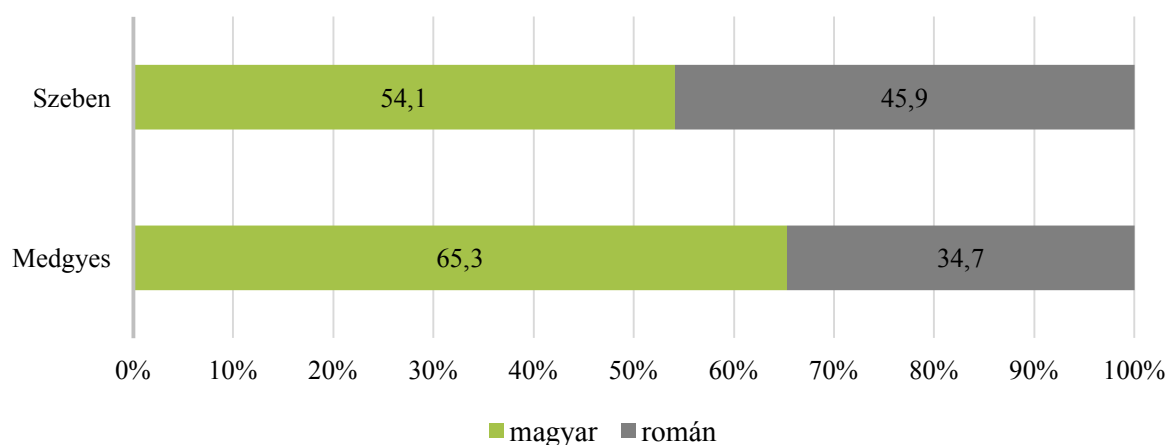
Szeben megyében mindkét kibocsátó település magyar diákjai többségükben magyar szakot választottak, viszont ezeknek az aránya általában elmarad a legtöbb Beszterce-Naszód megyei településen tapasztalható aránytól: Medgyesen a magyar diákok közel kétharmada, Nagyszebenben mintegy 55 százaléka választott magyar nyelvű középiskolát vagy magyar nyelvű középiskolai tagozatot.

⁵⁰ A kétnyelvű szakokat választókat az alacsony esetszám miatt besoroltuk a magyar és román nyelvű szakot választók közé, annak függvényében, hogy az idegen nyelv mellett a kettő közül melyik volt a másik tanítási nyelv.

27. ábra: A középiskolai továbbtanulás tannyelve kibocsátó település szerint, 2004–2015 között
(magyar diákok, Beszterce-Naszód, százalékban)

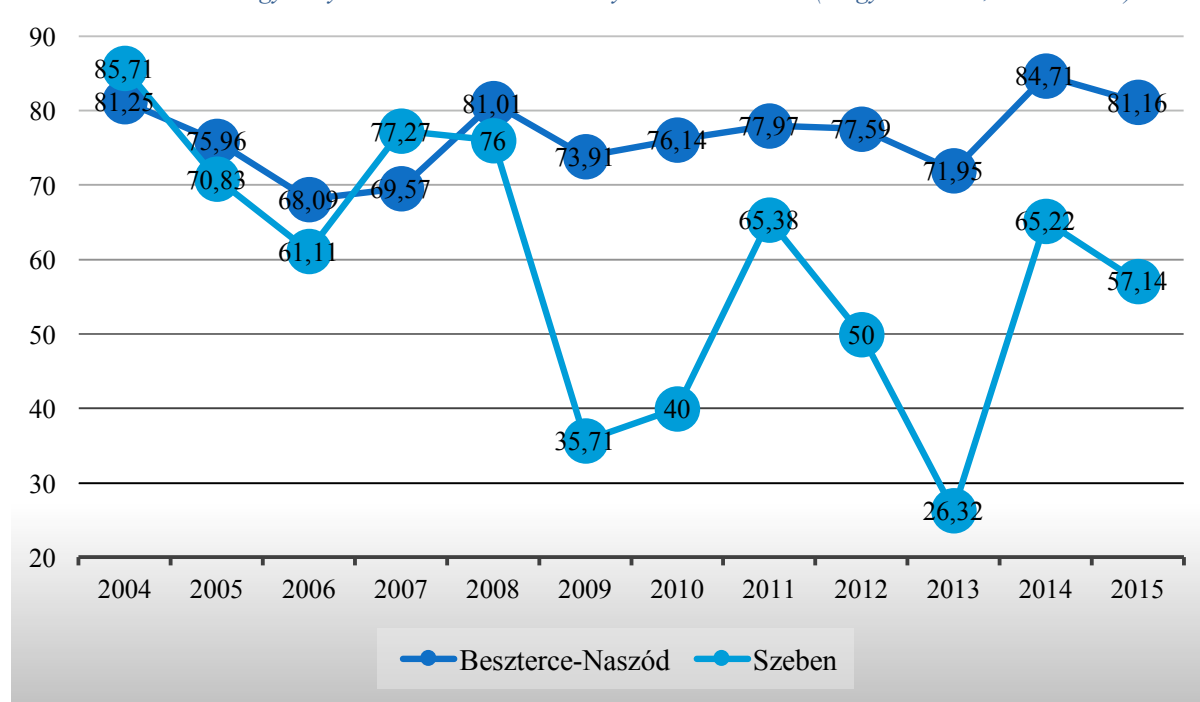
28. ábra: A középiskolai továbbtanulás tannyelve kibocsátó település szerint, 2004–2015 között
(magyar diákok, Szeben, százalékban)

Hogyha idősorosan vizsgáljuk meg azt, hogy a két megyében a magyar diákok hány százaléka tanult tovább magyar nyelvű középiskolában, megállapítható, hogy 2008-ig a két megye diákjai között nem volt jelentős eltérés ezen a téren, a magyarul továbbtanuló diákok arányában a különbségek 10 százalék alatt voltak, és többnyire a növekedés és csökkenés mértéke is hasonló ütemű volt. 2009-től kezdődően azonban nagymértékben szétválnak az adatok, míg a Beszterce-Naszód megyei magyarul továbbtanuló diák aránya egyfajta stagnálást, majd enyhe emelkedést mutatott, addig Szeben megyében jelentős visszaesésekre kerül sor (2009-ben a diákok 35,1 százaléka, 2013-ban 26,32 százaléka választott magyar nyelvű középiskolai szakot), és bár egy-egy évben magasabb arányt figyelhetünk meg, a 2004–2005 és a 2007–2008 közötti időszakokhoz viszonyítva itt egyértelműen alacsonyabb a magyarul továbbtanulók aránya (2015-ben 57,14 százalék). Nyilván ez szorosan összefügg azzal, hogy a megyében lassan

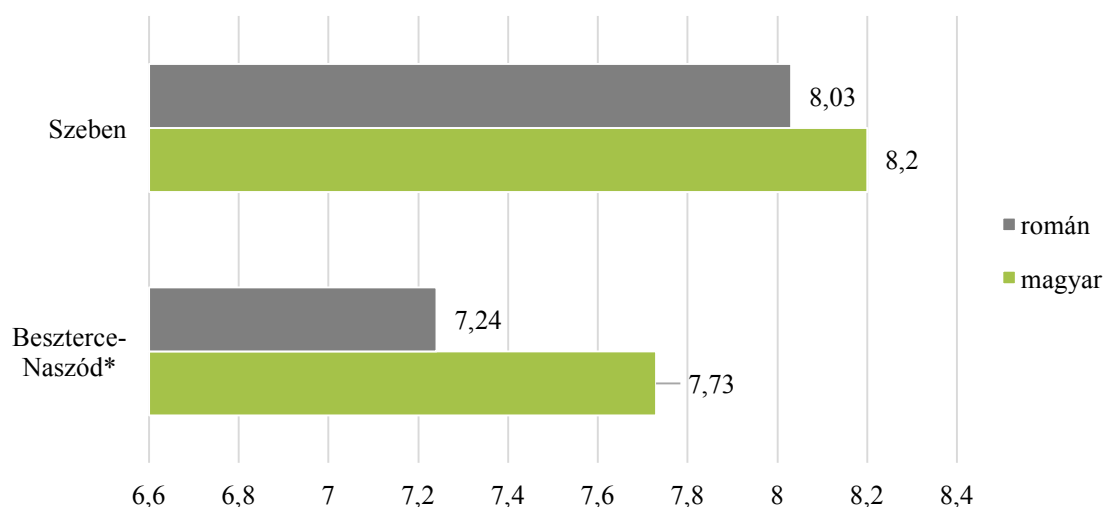
teljesen megszűnik a magyar nyelvű középiskolai oktatás, ami viszont részben annak következménye, hogy már az alsóbb szinteken is jelentősen lecsökkent a magyar nyelven tanulók száma.

29. ábra: A magyar nyelven továbbtanulók aránya éves bontásban (magyar diákok, százalékban)

Érdeemes megnézni azt is, hogy milyen összefüggés van a választott középiskolai szak tannyelve és a diákok nyolcadik osztályos záróvizsgán elért eredményei között. A magyar tannyelvű középiskolai oktatásba jelentkező diákok mindkét megyében magasabb felvételi átlagokkal rendelkeznek a román szakot választó diákoknál; Beszterce-Naszód megyében a különbségek ráadásul szignifikánsak is: itt a magyar szakot választók felvételi átlaga 7,73, a román szakot választóké 7,24. Szeged megyében ennél kisebbek a különbségek, mindössze 0,17 jegy a két átlag közötti eltérés.

30. ábra: Felvételi átlag a középiskolai továbbtanulás tannyelve szerint 2004–2015 között (magyar diákok)

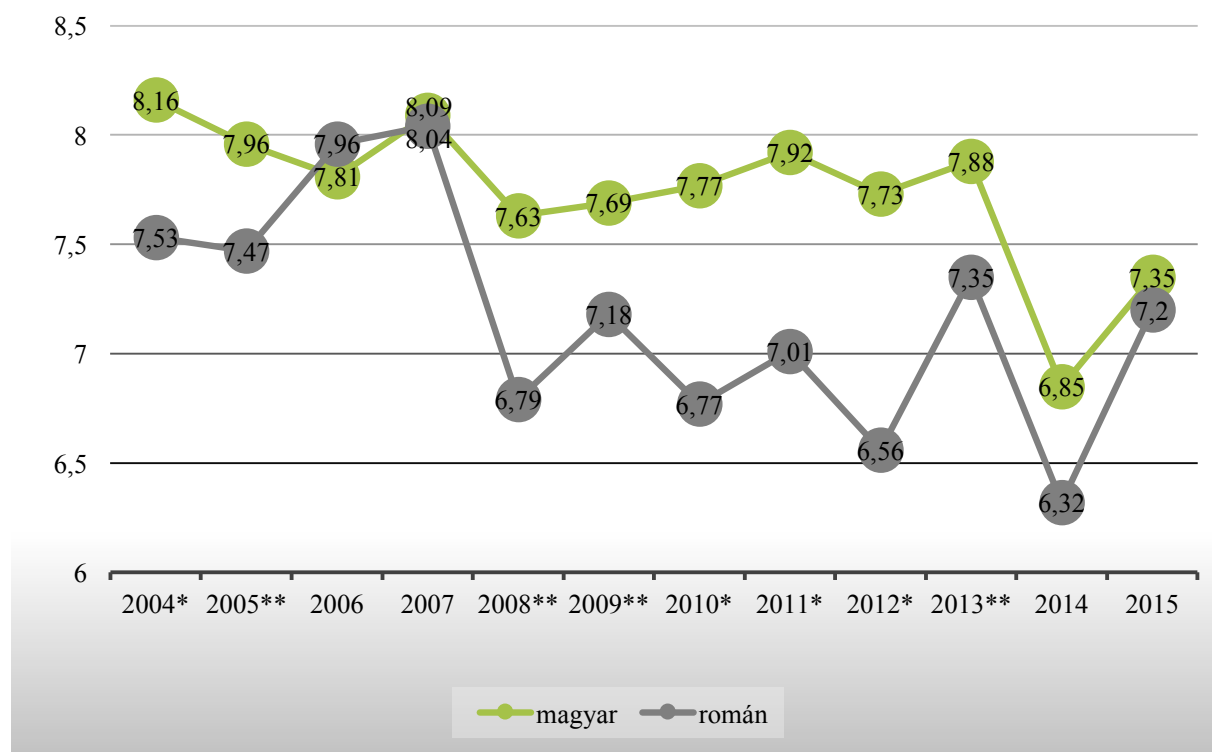

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

A felvételi átlagok és a választott középiskolai szak tannyelve közötti összefüggéseket idősorosan vizsgálva, a Beszterce-Naszód megyében az előző adatsor kapcsán említett különbségek jól láthatók: egyetlen évet (2006-ot) leszámítva, minden évben a magyar tannyelvű középiskolát választó diákoknak volt magasabb a felvételi átlaga. Érdeemes megfigyelni a 2008–2013 közötti időszakot, amikor a különbségek szignifikánsak voltak. Ez az időszak részben rátevődik arra az időszakra, amikor a romániai oktatási rendszerben megszűntek a szakmunkásképzők. Ez a magyar tannyelvű oktatás esetében különösen hátrányosan hatott, hiszen a magyar nyelvű diákok számára beszűkültek az anyanyelvű továbbtanulás lehetőségei, és általában azok a diákok, akik alacsonyabb felvételi átlaggal rendelkeztek és korábban szakmunkásképzőbe jelentkeztek, a szűkös szakkínálat miatt a gyengébb román nyelvű szakközépiskolákba jutottak be, mivel felvételi átlaguk a magyar nyelvű líceumi és szakközépiskolai oktatásba való bejutáshoz nem volt elég magas. A szakmunkásképzők újraindításával úgy tűnik – legalábbis a 2015-ös adatok alapján –, hogy a magyar és román nyelvű szakot választók átlagai közötti különbségek ismét eltűntek – bár nyilván erről a következő évek adatai alapján lehet majd következtetéseket levonni.

Szeben megyében már nem egyértelmű a magyar középiskolát választók jobb felvételi átlaga, többnyire csak 2008-tól igaz az, hogy a jobb átlaggal rendelkező diákok magyar nyelvű szakra jelentkeztek (kivéve 2010-et, amikor a román nyelvű oktatásba jelentkezők felvételi átlagai szignifikánsan magasabbak voltak), 2005 és 2007 között még a román középiskolát választók átlagai voltak magasabbak.

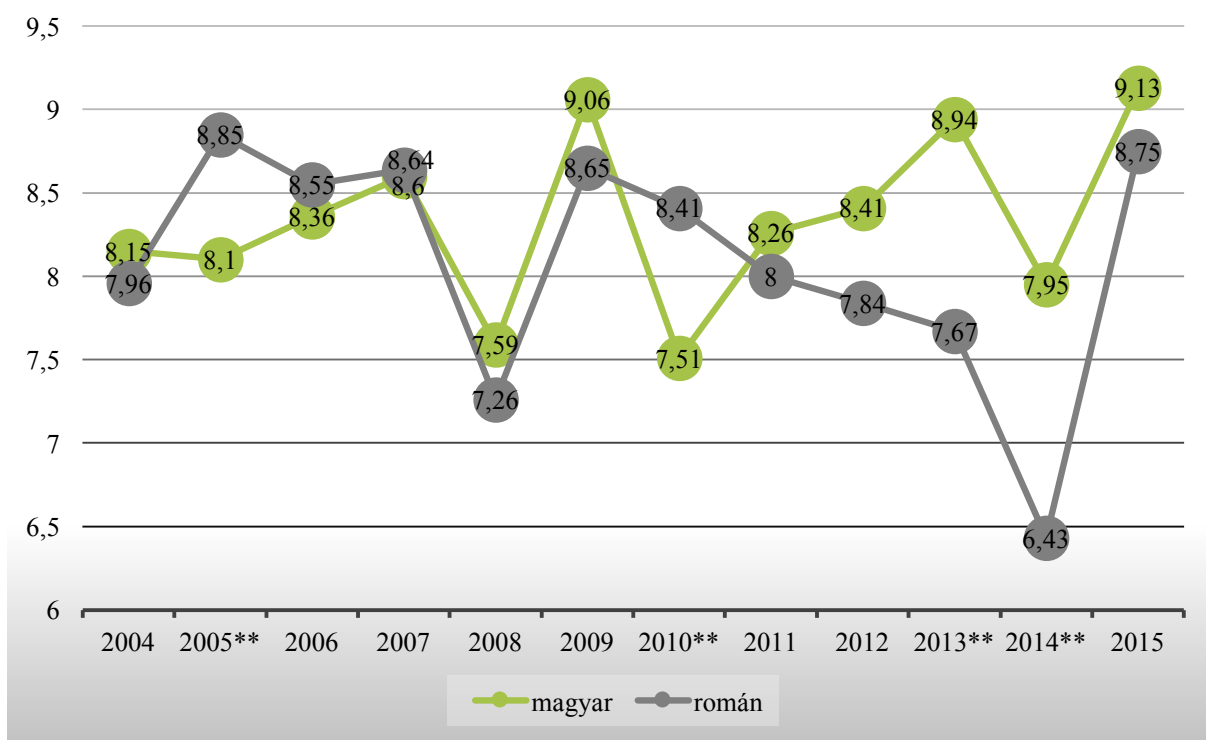
31. ábra: Felvételi átlag a középiskolai továbbtanulás tannyelve szerint éves bontásban (Beszterce-Naszód, magyar diákok)

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,1 szinten szignifikánsak.

32. ábra: Felvételi átlag a középiskolai továbbtanulás tannyelve szerint éves bontásban (Szeben, magyar diákok)

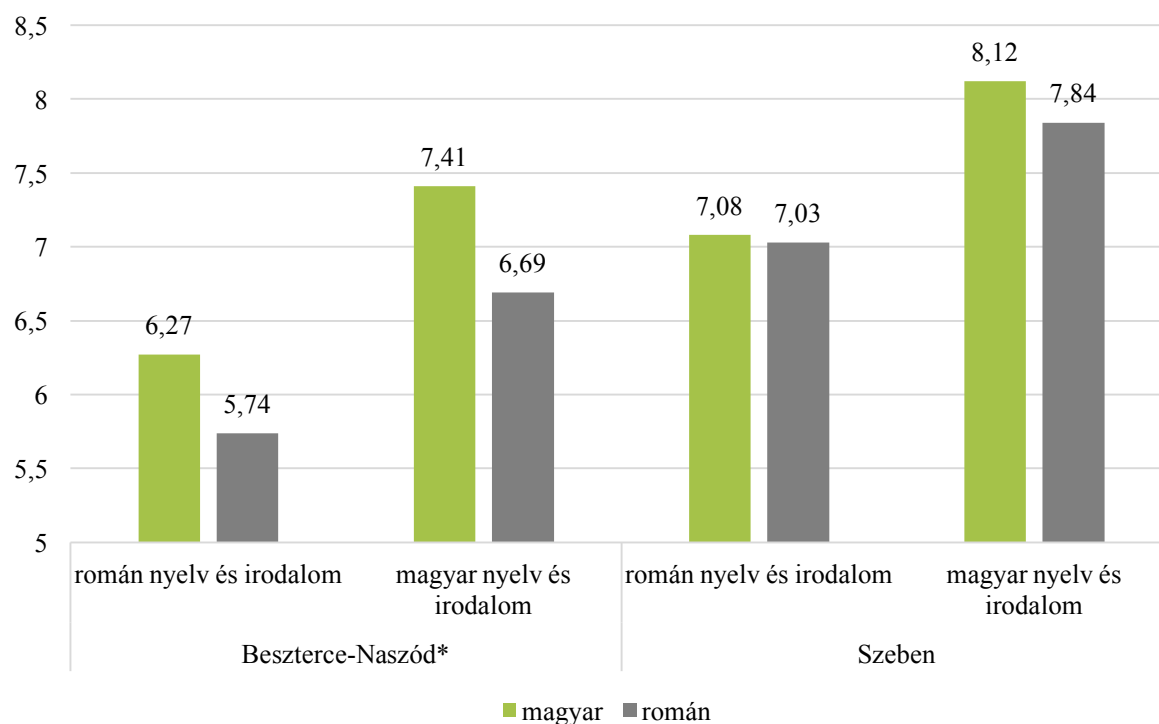
* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.

** A két csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,1 szinten szignifikánsak.

Szintén érdekes adatokat kapunk, hogy megvizsgáljuk a választott középiskolai tannyelv és a román nyelv és irodalom vizsgán elért eredmények közötti összefüggéseket: a 2004–2015 közötti időszakra számolt átlagok alapján látható, hogy Beszterce-Naszód megyében szignifikánsan (több mint fél jeggyel) jobban teljesítettek román nyelv és irodalomból azok a diákok, akik később magyar tannyelvű szakot választottak. Ez részben visszaigazolja a szakmunkásképzők kapcsán megfogalmazott korábbi észrevételünket, és bizonyos értelemben jelzi, hogy itt egyfajta kényszerválasztásról is szó lehet, hiszen annak ellenére választott a diákok egy része román nyelvű szakot, hogy román nyelv és irodalomból elért eredményeik nem kimagaslóak. Szeben megye esetében ez nem áll fenn, ott a román nyelv és irodalom vizsga átlagai közötti különbség elhanyagolható a továbbtanulás nyelvével összefüggésben vizsgálva.

A magyar nyelv és irodalom vizsgákon elért eredmények alapján számolt átlag szintén a magyar nyelvű szakokon továbbtanuló diákok esetében a magasabb. Ez mindkét megyére érvényes, Beszterce-Naszód esetében ráadásul szignifikáns is az eltérés.

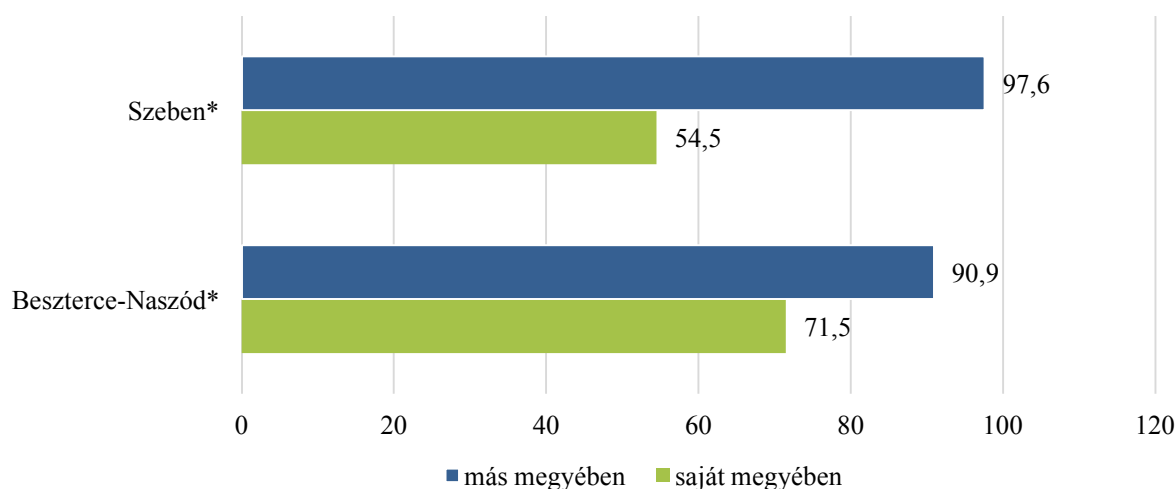
33. ábra: Román nyelv és irodalom, illetve magyar nyelv és irodalom vizsgátlag a középiskolai továbbtanulás tannyelve szerint 2004–2015 között (magyar diákok)

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.)

Mindkét vizsgált megyében szignifikáns különbség van a helyben (az általános iskola megyéjében) és a más megyében továbbtanuló diákok középiskolai tannyelvválasztása között: a saját megyében működő középiskolát választó diákok körében lényegesen alacsonyabb a magyar nyelven továbbtanulók aránya, mint a más megyében továbbtanulók körében. A Beszterce-Naszód megyei magyar diákok közül a megye valamely középiskolájában továbbtanulóknak 71,5 százaléka folytatta magyar nyelven tanulmányait, a Szeged megyei diákok esetében ez viszont csak a diákok alig több mint fele esetében igaz. A más megyében továbbtanulók ezzel szemben mindkét megyében 90 százalékot is meghaladó arányban választanak magyar nyelvű középiskolai képzést. Ez minden bizonnyal szorosan összefügg a saját megyében rendelkezésre álló magyar nyelvű szakkínálat szűkös voltával, és a más megyében való továbbtanulás egyfajta kényszerválasztásként jelentkezik: azoknak a diákoknak egy része, akik magyarul szeretnének továbbtanulni, kénytelenek más megyében megtenni ezt, különösképpen akkor, ha az általuk preferált szak saját megyéjükben magyar nyelven nem elérhető. Ha ugyanis a szakválasztás fontossága felülírja a tannyelv fontosságát, a szűkös helyi szakkínálat miatt a diákok könnyebben választanak román tannyelvű képzést.

34. ábra: A magyar nyelvű középiskolában továbbtanuló diákok aránya a célmegye szerinti bontásban (magyar diákok, százalékban)

* A csillaggal jelölt esetekben a különbségek szign.=0,01 szinten szignifikánsak.)

1.3.3 A magyar diákok szereplése az érettségi vizsgákon

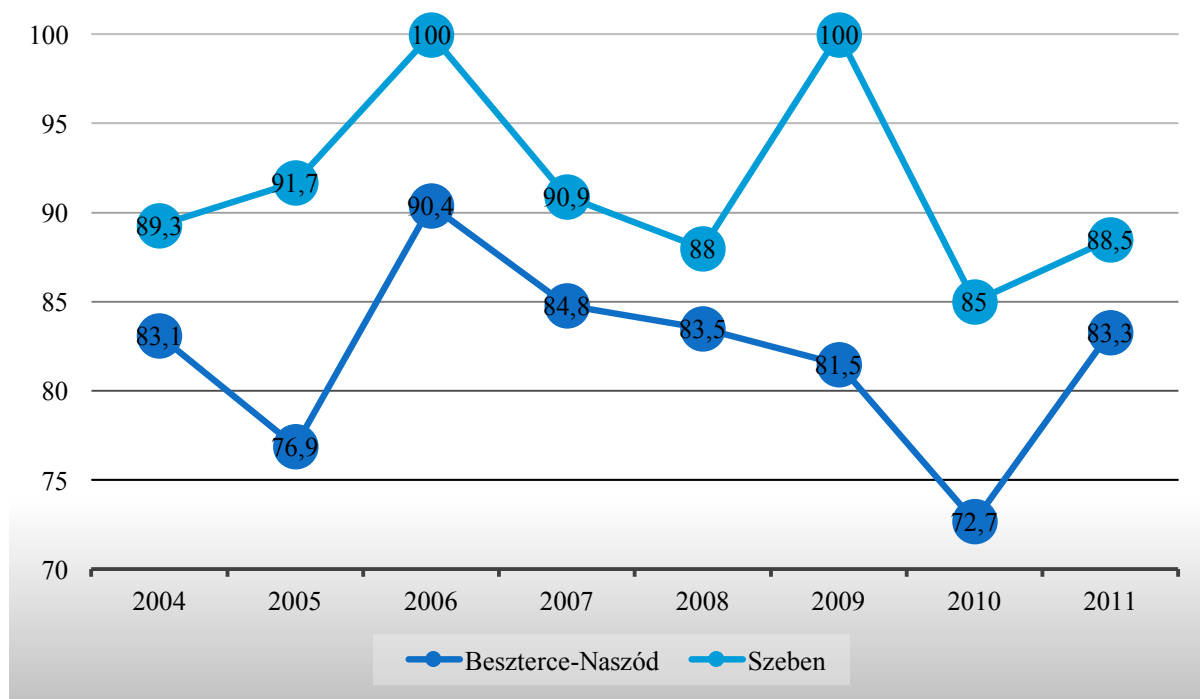
Ahogy korábban már említettük, hogy a 2004–2015 időszakban magyar tannyelvű általános iskolában végzett és a középiskolai felvételi elosztásokon részt vevő 1276 diák közül 1271-en jutottak be középiskolába. A kimaradó 5 diák közül ketten szintén megjelennek az érettségi adatbázisokban, így ők vélhetően a felvételi elosztásoktól függetlenül, később iratkoztak be a középiskolába. A diákok közül 365-en a 2012–2015 közötti időszakban jelentkeztek a középiskolába, ők tehát elemzésünk elkészítésének időpontjáig még nem érettségizhettek.⁵¹ Az érettségi vizsgán való szereplést tehát a fennmaradó 911 diák vonatkozásában vizsgálhatjuk, ők azok, akik 2008–2015 között érettségiztek vagy érettségizhettek. Közülük ténylegesen 763-an (tehát 83,7 százalékuk) vettek részt az érettségi vizsgán.⁵²

Idősorosan vizsgálva a részvételi arányokat – a középiskolába való bejutás évét véve alapul, és eltekintve az érettségiben való részvétel évétől –, láthatjuk, hogy a Szeben megyei magyar diákok körében folyamatosan magasabb volt az érettségi vizsgán való részvételi arány, mint a Beszterce-Naszód megyei magyar diákok esetében: előbbiekénél mindig elérte a 85 százalékot, utóbbiakénál pedig mindig meghaladta a 70 százalékot. Beszterce-Naszód megyében a legmagasabb részvételi arány azokat a diákokat jellemzi, akik 2006-ban jutottak be a középiskolába (nekik 90,4 százalékuk részt vett a későbbiekben az érettségiben), a legalacsonyabb pedig a 2010-ben felvételiző diákokat (72,7 százalék), Szeben megyében ezzel szemben két olyan évfolyam is van (a középiskolába 2006-ban és 2009-ben jelentkezők), akik 100 százalékban jelen voltak az érettségiben. A legkisebb részvételi arány itt is a 2010-ben felvételiző korosztályt jellemzi.

⁵¹ Legkorábban a 2016. évi nyári érettségi vizsgán vehetnek részt azok a diákok, akik 2012-ben jutottak be a középiskolába.

⁵² Ide soroltunk minden olyan diákot, aki legalább egy esetben beiratkozott az érettségi vizsgára, függetlenül attól, hogy végül megjelent vagy sem az egyes vizsgákon. Ezekre a diákok vonatkozóan vannak adatok az Oktatási Minisztérium érettségi vizsgára vonatkozó éves adatbázisaiban.

35. ábra: Az érettségi vizsgán részt vevők aránya éves bontásban, kibocsátó megyék szerint (magyar diákok, százalékban)

Az vizsgán részt vevő diákok többsége (712 diák – 93,3 százalék) ugyanabban a középiskolában érettségizett, ahová a nyolcadik osztály utáni középiskolai felvételi elosztás során bejutott, vannak viszont iskolaváltók is (51 diák – 6,7 százalék). Bár erre vonatkozóan a minisztériumi adatbázisokban nincsenek információk, az iskolaváltók általában két csoportba sorolhatók: egy részük feltehetően már a középiskola alsóbb évfolyamain átiratkozott más iskolába, másik részük viszont előbb három éves szakoktatásba jelentkezett, majd ennek elvégzését követően döntött úgy, hogy érettségi diplomát szerez, így átiratkozott olyan középiskolába, ahol ezt megtehetette. Természetesen, a szakoktatásban végzett és később érettségire jelentkező diákokat azok között is találhatunk, akik nem váltottak középiskolát.

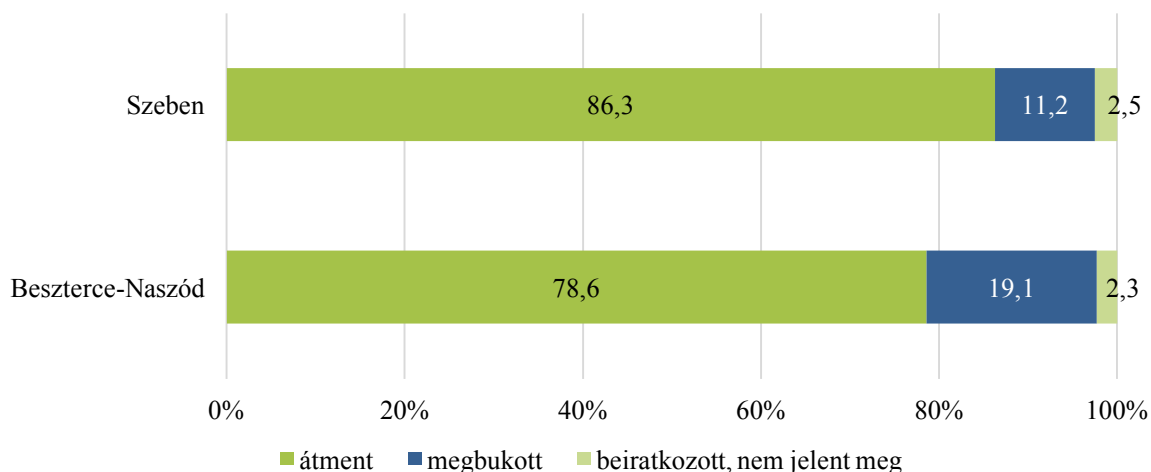
Az iskolaváltások közel háromötöde (29 esetben) megyén belül történt, de voltak olyan esetek is, amikor más megyében működő középiskolába mentek át diákok: 14 esetben Beszterce-Naszód megyei, 3 esetben Hargita megyei, 2–2 esetben Kolozs vagy Kovászna megyei és 1 esetben Fehér megyei középiskola volt az iskolaváltás célintézménye. Nyelvi szempontból többségben (55,1 százalék) vannak azok, akik román nyelvű középiskolára váltottak, ezek kétharmada ráadásul magyar nyelvről váltott román nyelvre, egyharmada pedig román nyelvű középiskolából szintén román nyelvű középiskolába ment át. A román nyelvű szakról magyar nyelvű szakra váltók aránya az összes iskolaváltó diák 12,2 százalékát teszi ki; a magyar nyelvre váltók közel háromnegyede korábban is magyar tannyelven végezte a középiskolát.

Az érettségi vizsgára a 2008–2015 időszakban beiratkozó 763 magyar diákból 612 személy (80,2 százalék) sikeresen érettségizett. Ők a középiskolába 2004–2011 között bejutott 908 diák 67,4 százalékát teszik ki. Ez azt jelenti, hogy az említett diákok kb. egyharmadának nem sikerült érettségi oklevelet szereznie.

A két vizsgált kibocsátó megye között szignifikáns (szign.=0,1 szinten) különbség van a magyar diákok érettségi sikerességét tekintve: az érettségi vizsgára jelentkező 602 Beszterce-Naszód megyei diák 78,6 százalékának sikerült az érettségije, a Szeben megyei 161 diák esetében ez az arány

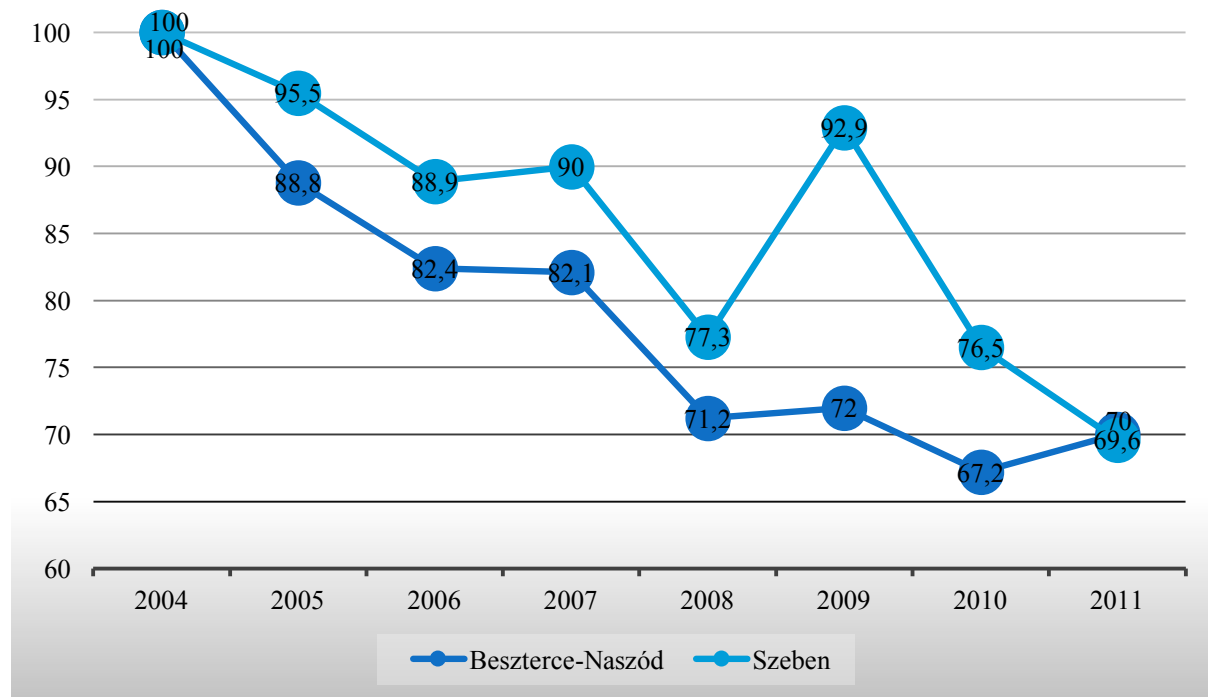
valamivel magasabb, 86,3 százalék. A vizsgára beiratkozó, de meg nem jelenő diákok aránya mindkét megyében 3 százalék alatt van.

36. ábra: Az érettségi vizsgára beiratkozó magyar diákok szereplése az érettségi vizsgán, megyék szerinti bontásban (magyar diákok, százalékban)

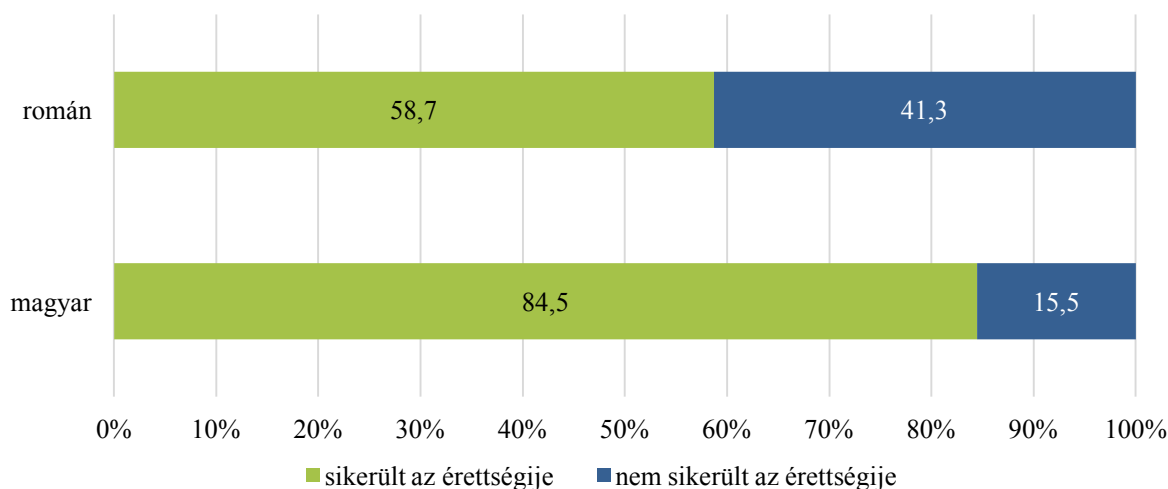
Az érettségi vizsgán való szereplést mikéntjét idősorosan is megvizsgálhatjuk. Az alábbi (37. számú) ábrán látható, hogy az egyes évfolyamokhoz tartozó magyar diákok érettségire való átmenési aránya csökkenő trendet mutat: míg a középiskolába 2004-ben bejutó és érettségire is jelentkező diákok közül mindenkinek sikerült a vizsgája, a 2011-ben középiskolába bejutók és érettségire jelentkezők körében már csak 70 százalék körül van ez az arány. Nyilván, itt nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a sikertelenül érettségizőknek lehetőségük volt további próbálkozásokra, és e tekintetben a korábbi korosztályok diákjai előtt több próbálkozási alkalom nyílt. De, amint ezt a későbbiekben látni fogjuk, a sikeresen érettségizőknek kevesebb mint 5 százaléka próbálkozott kettőnél több alkalommal.

37. ábra: Az érettségi vizsgára beiratkozó magyar diákok szereplése az érettségi vizsgán, éves bontásban, megyék szerint (magyar diákok, százalékban)

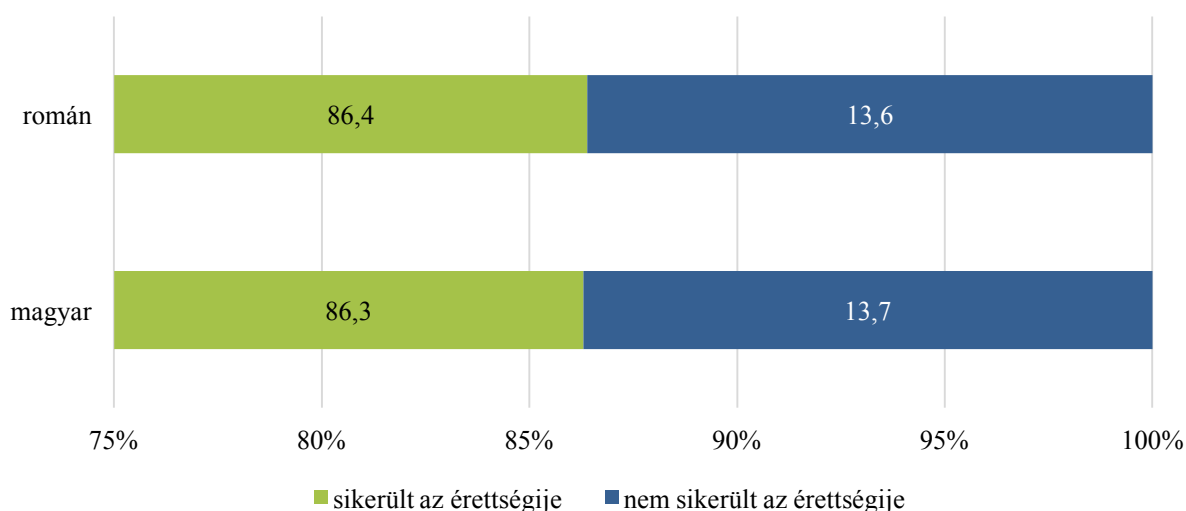

Az érettségi vizsgán való szereplés sikeressége és a középiskolai oktatás tannyelve (és az érettségi vizsga tannyelve) közötti összefüggést vizsgálva elmondhatjuk, hogy a magyar tannyelven érettségizők körében szignifikánsan magasabb a sikeresen érettségizők aránya, mint a román tannyelven érettségizőké: előbbiek körében 84,8 százalék, utóbbiak körében 67 százalék az átmenési arány az érettségi vizsgán. A két kibocsátó megye szerint is megnézve az adatokat, láthatjuk, hogy a fenti megállapítás elsősorban Beszterce-Naszód megyére érvényes, Szeben megye esetében ugyanis nincs különbség a magyar és román nyelven érettségiző, korábban magyar nyelvű általános iskolát végzett diákok érettségi szereplése között, mindkét csoportba tartozó diákoknak mintegy 86 százaléka érettségi diplomát szerzett.

38. ábra: A középiskola nyelve és az érettségi vizsgán való szereplés közötti összefüggés (magyar diákok, Beszterce-Naszód)

39. ábra: A középiskola nyelve és az érettségi vizsgán való szereplés közötti összefüggés (magyar diákok, Szeben)

A sikeresen érettségizők jelentős többsége (Beszterce-Naszód megyében 85,2 százalékuk, Szeben megyében 89,9 százalékuk) már első próbálkozásra átmenő jegyet szerzett az érettségi vizsgán, de mindkét megyében vannak, akiknek ez csak többszöri próbálkozásra sikerült. Az alábbi táblázatban ezt szemléltetjük:

18. táblázat: A sikeresen érettségizők eloszlása az érettségi vizsgán való próbálkozások száma szerint, megyei bontásban (magyar diákok, százalékban)

	1 próbálkozás	2 próbálkozás	3 próbálkozás	4 próbálkozás	5 próbálkozás
Beszterce-Naszód	85,2	10,4	3,2	1,3	–
Szeben	89,9	7,2	1,4	0,7	0,7

Tannyelv szerint vizsgálva a két megyében az érettségi átlagot és az egyes vizsgatárgyakból elért jegyek átlagait már elsőre szembeötlő, hogy míg a Beszterce-Naszód megyei magyar diákok közül szinte minden esetben azok teljesítettek jobban az érettségi vizsgán, akik magyar nyelvű középiskolában érettségiztek, Szeben megyében ez teljesen fordítva van, ott a román nyelvű középiskolákba jelentkező diákok érettségi eredményei a jobbak. Beszterce-Naszód megyében a 2008–2015 között szervezett érettségi vizsgákra számolt érettségi átlag a magyarul érettségiző diákok esetében 0,19 jeggyel jobb (7,65 vs. 7,46), Szeben megyében pedig a románul érettségiző diákok átlaga jobb 0,21 jeggyel (8,12 vs. 7,91). Mindemellett viszont mind az érettségi átlag, mind az egyes vizsgatárgyak tekintetében (a szaknak megfelelő választott tantárgyat kivéve) a Szeben megyei magyar nyelven érettségiző diákok jobb eredményt értek el a Beszterce-Naszód megyei magyar nyelven érettségiző diákoknál.

19. táblázat: A sikeresen érettségizők érettségi átlagai és az egyes vizsgaátlagok, valamint a tannyelv közötti összefüggés, megyei bontásban (magyar diákok)⁵³

Megye és tannyelv	Vizsgaátlagok						
	Érettségi átlag	Román nyelv és irodalom	Magyar nyelv és irodalom*	Idegen nyelv**	Szaknak megfelelő kötelező tantárgy***	Szaknak megfelelő választott tantárgy	Egyéb választott tantárgy****
<i>Beszterce-Naszód</i>							
magyar	7,65	6,94	7,68	9,30	7,11	7,81	9,22
román	7,46	6,67	–	8,44	7,12	8,03	8,98
<i>Szeben</i>							
magyar	7,91	7,38	7,84	9,43	7,52	7,67	9,44
román	8,12	7,70	–	9,50	7,74	8,52	9,72

* Csak a magyar tannyelvű középiskolai szakokon végzett diákok esetében.

** Csak a 2008. és a 2009. évi érettségi vizsgán részt vevő diákok esetében. A 2010–2015 közötti vizsgákon az idegen nyelv esetében már nem jegyet, hanem minősítést kaptak a diákok.

*** Szaktól függően: matematika vagy történelem/földrajz.

**** Csak a 2008. és a 2009. évi érettségi vizsgán részt vevő diákok esetében. A 2010–2015 közötti vizsgákon a második választott tantárgy már nem szerepelt.

Akárcsak a sikeresen érettségizők, a sikertelenül érettségizők között is vannak, akik többször is próbálkoztak. A legtöbben mindkét megyében egy vagy két alkalommal próbálták meg, de vannak, akik 3–4, vagy akár ennél több alkalommal is jelentkeztek a vizsgára. Beszterce-Naszód megyében 6,

⁵³ A többször is próbálkozó diákok esetében a legutolsó, a tulajdonképpeni sikeres próbálkozás eredményeit vettük figyelembe.

Szeben megyében 7 az egy diákhoz köthető legtöbb próbálkozás száma, mindkét megyében egy-egy diák esetében fordult ez elő.

20. táblázat: A sikertelenül érettségizők eloszlása az érettségi vizsgán való próbálkozások száma szerint, megyei bontásban (magyar diákok, százalékban)

	1 próbálk.	2 próbálk.	3 próbálk.	4 próbálk.	5 próbálk.	6 próbálk.	7 próbálk.
Beszterce-Naszód	32,6	46,5	13,2	5,4	1,6	0,8	–
Szeben	45,5	36,4	4,5	9,1	–	–	4,5

A sikertelenül érettségiző diákok az érettségi átlagainak és az egyes tárgyakból elért vizsgaátlagaiknak alakulása némiképp eltér a sikeresen érettségizőkéhez viszonyítva. Egyrészt látható, hogy a felvételi átlagok szintjén a magyar és román nyelven végzett diákok közötti különbség Beszterce-Naszód megyében is eltűnik, gyakorlatilag tehát egyik megyében sincs különbség a magyarul és románul érettségizők átlagai között.⁵⁴ Másrészt az sem egyértelmű, hogy Beszterce-Naszód megyében a magyar nyelven tanuló diákok, Szeben megyében pedig a román nyelven tanuló diákok szerepeltek jobban az egyes vizsgákon. Például román nyelv és irodalomból előbbi megyében a román középiskolában érettségizők, utóbbi megyében a magyar középiskolában érettségizők átlaga a magasabb, míg a szaknak megfelelő kötelező és választott tárgyak esetében éppen ennek a fordítottja az igaz.

21. táblázat: A sikertelenül érettségizők érettségi átlagai és az egyes vizsgaátlagok, valamint a tannyelv közötti összefüggés, megyei bontásban (magyar diákok)⁵⁵

Megye és tannyelv	Vizsgaátlagok						
	Érettségi átlag	Román nyelv és irodalom	Magyar nyelv és irodalom*	Idegen nyelv**	Szaknak megfelelő kötelező tantárgy***	Szaknak megfelelő választott tantárgy	Egyéb választott tantárgy****
<i>Beszterce-Naszód</i>							
magyar	5,58	3,98	5,99	–	4,80	5,37	7,50
román	5,60	4,39	–	–	3,94	4,21	–
<i>Szeben</i>							
magyar	5,82	5,78	6,57	–	4,25	4,10	–
román	5,83	5,32	–	–	5,31	5,36	–

* Csak a magyar tannyelvű középiskolai szakokon végzett diákok esetében.

** Csak a 2008. és a 2009. évi érettségi vizsgán részt vevő diákok esetében. A 2010–2015 közötti vizsgákon az idegen nyelv esetében már nem jegyet, hanem minősítést kaptak a diákok.

*** Szaktól függően: matematika vagy történelem/földrajz.

**** Csak a 2008. és a 2009. évi érettségi vizsgán részt vevő diákok esetében. A 2010–2015 közötti vizsgákon a második választott tantárgy már nem szerepelt.

⁵⁴ Természetesen, a felvételi átlag csak azok esetében került kiszámításra, akik minden tárgyból átmenő jegyet szereztek, viszont nem értéke el a 6-os összesített átlagok (tehát az 5 és 6 közötti átlaggal rendelkező diákokról van szó). Azok esetében, akik valamely tárgyból megbuktak vagy nem jelentek meg a vizsgán, az érettségi átlag nem került kiszámításra.

⁵⁵ A többször is próbálkozó diákok esetében a legutolsó érvényes próbálkozás eredményeit vettük figyelembe.

A sikertelenség okai közül a leggyakoribbak az egy, illetve a több tantárgyból való sikertelen vizsga, a diákok több mint háromnegyede esetében e két ok valamelyike érvényesül. A diákok mintegy tizede minden vizsgán megszerezte az átmenő jegyet, viszont az érettségi átlaga nem érte el az átmenőnek számító 6-os osztályzatot. A fennmaradó mintegy 12 százaléknyi diák egy vagy több tárgyból nem jelent meg az érettségien, vagy esetleg egyetlen vizsgán sem vett részt.

Azok esetében, akik megbuktak valamely tantárgyból vagy nem jelentek meg egy vagy több vizsgán, leginkább a román nyelv és irodalom, valamint a matematika okozott gondot: az ide sorolható 121 diák több mint fele (65 diák) a román nyelv és irodalom vizsgán akadt fenn (31 diák csak románból, 34 románból és még legalább egy tárgyból), és közel ugyanennyien (62 diák) matematikából (20 esetben csak ebből, 42 esetben még legalább egy más tárgyból) buktak meg. A biológia a diákok 20,6 százalékánál (25 diák), a földrajz 9,1 százalékuknál (11 diák), a fizika 8,2 százalékuknál (10 diák) okozott gondot, de voltak, akiknek a kémia, a magyar nyelv és irodalom, történelem vagy informatika írásbeli vizsgán nem sikerült átmenő jegyet szerezniük.

22. táblázat: *Problémás tantárgyak a sikertelenül érettségiző (megbukó vagy meg nem jelenő) magyar diákok esetében (magyar diákok, gyakoriság)*

Tantárgy neve	Összes érintett diák	Egyedüli tárgyként	Más tárggyal közösen
román nyelv és irodalom	65	31	34
matematika	62	20	42
biológia (növénytan és állattan vagy anatómia)	25	8	17
földrajz	11	3	8
fizika	10	5	5
kémia (szerves vagy szervetlen)	9	2	7
magyar nyelv és irodalom	6	1	5
történelem	1	1	0
informatika	1	0	1

Végezetül készítettünk egy összehasonlítást, amelyben a nyolcadik osztályos országos értékeléseken 2004–2011 között részt vevő magyar diákok esetében összesítettük, hogy a továbbtanulás nyelve szempontjából hogyan oszlanak meg, mennyien vettek részt közülük az érettségi vizsgán, és mennyien érettségiztek sikeresen, továbbá azt is feltüntettük, hogy milyen érettségi átlagot értek el, összehasonlítva a nyolcadik osztályos országos értékelés átlagával.

Beszterce-Naszód megyében minden kohorsz esetében a diákok többsége magyar nyelvű középiskolába jelentkezett. Az, hogy érettségi vizsgára a magyar vagy a román nyelven továbbtanulók iratkoznak be nagyobb arányban, kohorszonként változó, a vizsgált nyolc kohorsz felénél előbbiek, másik felénél utóbbiak körében magasabb azok aránya, akik jelentkeztek az érettségire. A vizsgára beiratkozók közül azonban egy kohorszot (a 2008-ast) leszámítva, a magyarul érettségizőknek sikerült nagyobb arányban az érettségi vizsgája. Hogyha a sikeresen érettségizők arányát a középiskolába beiratkozók számához viszonyítjuk, akkor kivétel nélkül minden kohorsz esetében azt mondhatjuk, hogy a magyar iskolai életpályát választó diákok nagyobb százalékban voltak sikeresek az érettségi vizsgán, mint a román iskolai életpályát választók. Ezt egyébként nagyjából az érettségi átlagok is visszaigazolják: a 2006-os és a 2008-es kohorsz kivételével a magyar nyelven érettségizők érettségi átlaga a magasabb volt, mint a román nyelven érettségizők átlaga. A kohorszok többségéről elmondható – függetlenül attól, hogy magyar vagy román nyelven érettségiztek –, hogy az érettségi

vizsgán elért átlaguk általában magasabb volt, mint az országos értékelésen elért átlaguk. (23. táblázat.)

Szeben megyében is többnyire igaz az, hogy a kohorszok többségéből a diákok többnyire magyar tannyelvű középiskolai oktatásba jelentkeztek, bár itt már az ellenkezőjére is van példa. Az érettségi vizsgára való beiratkozás tekintetében itt sem egyértelmű, hogy a magyar vagy román középiskolában tanuló diákok jelentkeztek nagyobb arányban a vizsgára, ez az adat kohorszronként eltérő lehet. Általában azonban e tekintetben a kohorszok hasonlóan viselkedtek, mint Beszterce-Naszód megye esetében, pl. 2005–2007 között és 2010-ben mindkét megyében azok körében volt magasabb az érettségi vizsgára jelentkezők aránya, akik román középiskolában tanultak, 2008-ban és 2011-ben pedig azok körében, akik magyar középiskolában végezték tanulmányaikat. Amiben viszont a két megye diákjai jelentősen különböznek, az az érettségi vizsgán való szereplés: a 2011-es kohorszt leszámítva, Szeben megyében azoknak a diákoknak volt magasabb az érettségi átlaguk, akik román nyelven érettségiztek. A 2011-es kohorsz esetében a magyarul érettségizők körében a sikeresen érettségizők aránya is magasabb volt, és ugyanez a 2008-as és 2009-es kohorsz esetében is igaz, a többi kohorsznál azonban a sikeresen érettségizők arányát tekintve is jobban teljesítettek a román nyelvű középiskolában tanulók. Azt is megfigyelhetjük, hogy Szeben megyében a 2004–2006 közötti kohorszok az érettségi vizsga nyelvétől függetlenül, többnyire az érettségi vizsgán teljesítettek jobban, a 2007–2011 közötti kohorszok viszont az országos értékelésen. (Lásd erre vonatkozóan a 24. táblázatot.)

23. táblázat: Az országos értékelésen és az érettségi vizsgán elért eredmények éves bontásban, az érettségi vizsga nyelve szerinti összehasonlításban (Beszterce-Naszód)

Kohorsz	Országos értékelésen részt vevő diákok száma	Középiskolában továbbtanult			Érettségi vizsgára jelentkezett ⁵⁶			Sikeresen érettségizett				Érettségi átlag ⁵⁷	Országos teszt/értékelés átlaga ²
		Tannyelv	Gyakoriság	Abszolút arány (%-ban) ⁵⁸	Gyakoriság	Abszolút arány (%-ban)	Relatív arány (%-ban) ⁵⁹	Gyakoriság	Abszolút arány (%-ban)	Relatív arány (%-ban) – 1. verzió ⁶⁰	Relatív arány (%-ban) – 2. verzió ⁵⁹		
2004	65	magyar	52	80,0	47	72,3	90,4	47	72,3	100,0	90,4	8,20	7,33
		román	12	18,5	7	10,8	58,3	7	10,8	100,0	58,3	7,77	7,05
2005	104	magyar	79	76,0	59	56,7	74,7	58	55,8	98,3	73,4	8,18	7,07
		román	25	24,0	21	20,2	84,0	13	12,5	61,9	52,0	7,75	6,66
2006	94	magyar	64	68,1	55	58,5	85,9	54	57,4	98,2	84,4	7,29	6,95
		román	30	31,9	30	31,9	100,0	16	17,0	53,3	53,3	7,74	7,82
2007	92	magyar	64	69,6	51	55,4	79,7	45	48,9	88,2	70,3	7,58	7,68
		román	28	30,4	27	29,3	96,4	19	20,7	70,4	67,9	7,35	7,53
2008	79	magyar	64	81,0	59	74,7	92,2	41	51,9	69,5	64,1	7,38	7,39
		román	15	19,0	7	8,9	46,7	6	7,6	85,7	40,0	7,73	6,82
2009	92	magyar	68	73,9	62	67,4	91,2	45	48,9	72,6	66,2	7,41	7,08
		román	24	26,1	13	14,1	54,2	9	9,8	69,2	37,5	7,25	7,24
2010	88	magyar	67	76,1	48	54,5	71,6	40	45,5	83,3	59,7	7,46	7,74
		román	21	23,9	16	18,2	76,2	3	3,4	18,8	14,3	7,18	7,08
2011	120	magyar	92	76,7	83	69,2	90,2	62	51,7	74,7	67,4	7,60	7,51
		román	26	21,7	17	14,2	65,4	8	6,7	47,1	30,8	7,40	6,59

⁵⁶ Az érettségire jelentkezett diákok esetében a tannyelv arra utal, hogy milyen nyelvű középiskolai szakon, azaz milyen nyelven érettségiztek. Az iskolaváltásoknak köszönhetően előfordulhat, hogy egy-egy diák nem azon a nyelven érettségizett, mint amilyen nyelvű középiskolába a felvételi elosztás során bejutott, és ezt az adatok is jelzik. (Lásd a Szeben megyei táblázatot.)

⁵⁷ A sikeresen érettségizők esetében számolt átlagok.

⁵⁸ Abszolút arány alatt mindig az adott kohorszból az országos értékelésen részt vevő diákok számához (azaz a táblázat második oszlopában szereplő értékekhez) viszonyított arányt értjük.

⁵⁹ A középiskolában továbbtanulók százalékában.

⁶⁰ Az érettségi vizsgára jelentkezők százalékában.

24. táblázat: Az országos értékelésen és az érettségi vizsgán elért eredmények éves bontásban, az érettségi vizsga nyelve szerinti összehasonlításban (Szeben)⁶¹

Kohorsz	Országos értékelésen részt vevő diákok száma	Középiskolában továbbtanult			Érettségi vizsgára jelentkezett			Sikeresen érettségizett				Érettségi átlag	Országos teszt/értékelés átlaga
		Tannyelv	Gyakoriság	Abszolút arány (%-ban)	Gyakoriság	Abszolút arány (%-ban)	Relatív arány (%-ban)	Gyakoriság	Abszolút arány (%-ban)	Relatív arány (%-ban) – 1. verzió	Relatív arány (%-ban) – 2. verzió		
2004	28	magyar	24	85,7	18	64,3	75,0	18	64,3	100,0	75,0	8,36	7,12
		román	4	14,3	7	25,0	175,0	7	25,0	100,0	175,0	8,61	8,02
2005	24	magyar	17	70,8	15	62,5	88,2	14	58,3	93,3	82,4	8,66	7,28
		román	7	29,2	7	29,2	100,0	7	29,2	100,0	100,0	8,95	8,32
2006	18	magyar	11	61,1	10	55,6	90,9	9	50,0	90,0	81,8	7,87	8,08
		román	7	38,9	8	44,4	114,3	7	38,9	87,5	100,0	8,77	8,10
2007	22	magyar	17	77,3	15	68,2	88,2	13	59,1	86,7	76,5	7,76	8,43
		román	5	22,7	5	22,7	100,0	5	22,7	100,0	100,0	7,93	8,12
2008	25	magyar	19	76,0	18	72,0	94,7	14	56,0	77,8	73,7	7,05	7,14
		román	6	24,0	4	16,0	66,7	3	12,0	75,0	50,0	7,80	8,12
2009	14	magyar	5	35,7	5	35,7	100,0	5	35,7	100,0	100,0	7,81	8,60
		román	9	64,3	9	64,3	100,0	8	57,1	88,9	88,9	7,82	8,10
2010	20	magyar	8	40,0	5	25,0	62,5	3	15,0	60,0	37,5	7,00	8,26
		román	12	60,0	12	60,0	100,0	10	50,0	83,3	83,3	7,35	8,34
2011	26	magyar	17	65,4	16	61,5	94,1	12	46,2	75,0	70,6	7,83	7,83
		román	9	34,6	7	26,9	77,8	4	15,4	57,1	44,4	7,79	8,28

⁶¹ Az előző táblázathoz tartozó lábjegyzetek itt is érvényesek.

1.4 Következtetések

Elemzésünk első szakaszában két erdélyi szóróvármegye – Beszterce-Naszód és Szeben – esetében vizsgáltuk a magyar tannyelvű általános iskolákban végzett diákok nyolcadik osztály utáni záróvizsga-eredményeit, továbbtanulási útvonalaikat. Vizsgálatunkat a 2004 és 2015 közötti időszakra terjed ki, amikor a két megyében összesen 76 829 diák vett részt a nyolcadik osztályos országos értékelésen és az azt követő középiskolai felvételin, közülük 1276-an (1032-en Beszterce-Naszód megyében, 244-en Szeben megyében) magyar nyelven végezték az általános iskolát. Utóbbiak jelentik tehát elemzésünk célcsoportját.

A két megye több általunk vizsgált szempontból is eltérő képet mutat. Mind a felvételi átlag, mind annak összetevői (országos értékelés vizsgaátlaga, 5–8. osztályos éves tanulmányi átlag) tekintetében általában a Szeben megyei magyar diákok jobban teljesítettek, mint a Beszterce-Naszód megyeiek. A felvételi átlag esetében ez a vizsgált időszak minden évre igaz. Szeben megyében a magyar diákok még a megyei átlagnál is magasabb átlaggal rendelkeztek minden évben, Beszterce-Naszód megyében ez csak a 2009–2013 közötti időszakra igaz, a többi évben nem sikerült meghaladni a megyei átlagot. Ugyanez az országos értékelések vizsgaátlagaira is többnyire érvényes. A négy éves, 5–8. osztályos tanulmányi átlag vonatkozásában a kép ettől némiképp eltérő, itt a Beszterce-Naszód megyei magyar diákok is kivétel nélkül minden évben nagyobb átlaggal végezték el az általános iskola felső tagozatát, mint a megyei átlag, viszont a magyar diákok átlagai és a megyei átlag közötti különbség esetében jól látható egy folyamatos csökkenés: a 2005–2007-es periódusban még több mint fél jeggyel volt magasabb a magyar diákok négy éves átlaga, 2015-ig ez fokozatosan csökkent, és szinte teljesen el is tűnt. Ennek ellenére mindkét megyében – és nemcsak a magyar diákok, hanem a megyei átlagok szintjén is – a négy éves átlagok növekvő tendenciát mutatnak, a felvételi átlagok viszont jól érzékelhetően csökkentek a 2004–2007 közötti periódushoz viszonyítva.

A két megye közötti eltérés az egyes vizsgatárgyak szintjén is érzékelhető: a Szeben megyei magyar diákok egyrészt román nyelv és irodalomból és matematikából is általában jobb eredményeket értek el, mint a Beszterce-Naszód megyei társaik, sőt előbbieket többnyire a megyei átlagnál is jobb eredményeket értek el.

Beszterce-Naszód megye esetében azt is megvizsgálhatjuk, hogy a kibocsátó település típusa (faluk vagy város) szerint vannak-e különbségek a magyar diákok felvételi eredményei között. Azt tapasztaltuk, hogy ^{bár többnyire} a városi iskolákban végzett diákok felvételi átlagai magasabbak, mint a falusi iskolákban végzett diákok átlagai, szignifikáns különbségekről csak három évben esetében beszélhetünk: 2008-ban, 2012-ben és 2015-ben amikor a városi iskolában végzett diákok lényegesen jobban teljesítettek, mint a falusi iskolákban végzett diákok.

A magyar diákok továbbtanulási útvonalaikról elmondhatjuk, hogy elsősorban saját megyéjükben működő középiskolát választottak. Beszterce-Naszód megyében ez az arány 75,1 százalék a teljes 2004–2015 időszakra kivetítve, a második leginkább választott célmegye pedig Kolozs mintegy 20 százalékkal. Szeben megyében még nagyobb, 82,8 százalék a helyben tanulók aránya, itt a második a preferencialistán Maros megye, ahová a diákok 8,2 százaléka jelentkezett.

A kibocsátó települése, azaz az általános iskola helyszíne szerint vizsgálva a továbbtanulási útvonalaikat, elsősorban Beszterce-Naszód esetében tapasztalhatunk egyfajta területi elkülönülést, bár Szeben megyében is vannak különbségek e téren. Beszterce-Naszód megyében több olyan település is van, ahonnan a diákok kevesebb mint fele jelentkezett a megyében működő középiskolába. A két megyében régióközpontnak számító városok (Beszterce és Bethlen, valamint Nagyszeben és Medgyes)

között minimális az átjárás, a diákok csak igen kevés százaléka választ a másik régióközpontban működő középiskolát.

A továbbtanulás nyelvéről megállapítottuk, hogy Beszterce-Naszód megyében a magyar diákok háromnegyede, Szeben megyében háromötöde jelentkezett magyar nyelvű középiskolai képzésbe. Idősorosan vizsgálva ezt, Beszterce-Naszód megyében egyfajta stabilitás mutatkozik e téren, Szeben megyében viszont 2009-től jelentősen visszaesett a magyarul továbbtanulók aránya, egy-egy évben akár az 50 százalék alá is.

A továbbtanulás nyelve és a felvételi átlag közötti összefüggéseket vizsgálva az is látható, hogy Beszterce-Naszód megyében a magyar nyelvű középiskolát választó diákok átlagai voltak magasabbak szinte minden évben, Szeben megyében ez inkább a 2008–2015 közötti periódusra igaz. Ez azt is jelenti ugyanakkor, hogy a román tannyelvű középiskolákba általában azok a diákok jelentkeztek, akik gyengébb felvételi átlagokkal rendelkeztek, sőt akik román nyelv és irodalomból is gyengébben teljesítettek az országos értékeléseken, mint a magyar nyelvű középiskolába jelentkező társaik. Ez pedig magában hordozza annak kockázatát, hogy ezeknek a diákok a középiskolai teljesítménye az új román anyanyelvű osztálytársaikhoz viszonyítva még gyengébb lesz.

Szintén szignifikáns összefüggést tapasztaltunk a célmegye és a tannyelvválasztás között: a helyben, azaz saját megyében továbbtanuló diákok körében lényegesen alacsonyabb (Beszterce-Naszód megyében közel 20 százalékponttal, Szeben megyében több mint 40 százalékponttal) azok aránya, akik magyar nyelvű középiskolai képzésbe jelentkeztek, mint azok körében, akik más megyében működő középiskolába jelentkeztek. Utóbbiaknak több mint 90 százaléka magyar nyelven folytatta tanulmányait.

A vizsgálatunk célcsoportját jelentő 1276 magyar diák közül 2015-ig azok vehettek részt érettségi vizsgán, akik legalább négy évvel korábban jutottak be a középiskolába, tehát a nyolcadik osztályos felvételi elosztáson 2004–2011 között vettek részt. Utóbbiak összesen 911-en vannak, közülük ténylegesen 763-an (tehát 83,7 százalékuk) iratkoztak be legalább egy évben az érettségi vizsgára. Beszterce-Naszód megyében a legmagasabb részvételi arány azokat a diákokat jellemzi, akik 2006-ban jutottak be a középiskolába (nekik 90,4 százalékuk részt vett a későbbiekben az érettségiben), a legalacsonyabb pedig a 2010-ben felvételiző diákokat (72,7 százalék), Szeben megyében két olyan évfolyam is van (a középiskolába 2006-ban és 2009-ben jelentkezők), akik 100 százalékban jelen voltak az érettségiben. A legkisebb részvételi arány (85 százalék) itt is a 2010-ben felvételiző korosztályt jellemzi.

Tannyelv szerint vizsgálva a két megyében az érettségi átlagot és az egyes vizsgatárgyakból elért jegyek átlagait már elsőre szembetűnik, hogy a Beszterce-Naszód megyei magyar diákok közül szinte minden esetben azok teljesítettek jobban az érettségi vizsgán, akik magyar nyelvű középiskolában érettségiztek. Ezzel szemben Szeben megyében ez teljesen fordítva van, hiszen ott a román nyelvű középiskolákba jelentkező diákok érettségi eredményei a jobbak. Az érettségi vizsgán való sikeres szereplés (tehát az átmenő 6-os átlag elérésének) aránya mindkét megyében 85 százalék körül van a magyarul érettségiző diákok esetében, viszont a románul érettségizők esetében jelentősek a különbségek: míg Szeben megyében szintén kb. 85 százalékuk sikeres volt a vizsgán, Beszterce-Naszód megyében ez kevesebb mint 60 százalékukra igaz. Elmondhatjuk tehát, hogy míg Beszterce-Naszód megyében a magyar nyelvű iskolai útvonalat választó diákok jobban teljesítenek a különböző országos vizsgákon, mint az általános iskola után tannyelvet váltók, Szeben megyében már a magyar nyelvű iskolai útvonal nem eredményez jobb vizsgaeredményeket.

A sikeresen érettségizők mintegy 95 százalékának az első két próbálkozás valamelyike során sikerült elérnie a 6-os átlagot, a fennmaradó részük ennél többször próbálkozott. A sikertelenül érettségizők körében szintén nem ritka a többszöri próbálkozás, viszont csak mintegy 20 százalék azok aránya, akik

kettőnél többször is megpróbálkoztak. A leginkább problémás tárgyak az érettségien a román nyelv és irodalom, valamint a matematika, mindkettő a sikertelenül érettségiző magyar diákok valamivel több mint fele esetében jelentett gondot.

2. A BETHLENI ÉS NAGYSZEBENI MAGYAR OKTATÁS HELYZETLEÍRÁSA

Bevezető

Kutatásunk első szakaszában a Beszterce-Naszód és Szeben megyei magyar oktatást vizsgáltuk a 2004–2015 között általános iskolát végzett diákok vizsgaeredményeinek és középiskolai továbbtanulásának tükrében, kvantitatív adatelemzési módszerekkel. A kutatás második szakaszában mindkét megyéből kiválasztva egy-egy várost, azok magyar oktatásának elemzését készítettük el, elsősorban kvalitatív elemzési módszerek segítségével. A két kiválasztott város Bethlen (Beszterce-Naszód megye) és Nagyszeben (Szeben megye). Az ottani magyar oktatásról készült esettanulmányaink alapját demográfiai, oktatást statisztikai adatok, valamint helyszíni interjúk képezik. Jóllehet a tanulmányok elsődleges célja a két város magyar oktatási helyzetének a minél alaposabb feltárása különösképpen a magyar diákok továbbtanulási útvonalaira összpontosítva, mindkét esetben fontosnak tartottuk nemcsak maguk a városok, hanem a közvetlen vonzáskörzetükben található, magyar lakossággal is rendelkező települések magyar tananyelve oktatásának a bemutatását is, hiszen amint azt a helyszíni látogatásunk során is tapasztalhattunk, a vizsgált városok oktatása szoros kapcsolatban van a kistérség oktatásával.

A helyszíni látogatásunk során olyan személyekkel került sor beszélgetésekre, akik a város és a térség magyar oktatásában aktív szerepet vállaltak. Bethlenben, illetve Beszterce-Naszód megyében összesen nyolc személlyel készült interjú egyéni vagy csoportos beszélgetések formájában: a bethleni magyar nyelvű általános iskolai tagozatot magában foglaló Grigore Silași Általános Iskola magyar igazgatóhelyettese (aki román nyelv és irodalmat tanít az iskolában), az iskola több jelenlegi és volt pedagógusa (a jelenlegi magyartanár, matematikatanár és kémia tanár, a volt matematikatanár), a város református lelkésze (aki egyben vallást is tanít az iskolában), valamint a megye magyar főtanfelügyelő-helyettese, és a besztercei Andrei Mureșanu Főgimnázium igazgatóhelyettese. Nagyszebenben hat interjúalanyunk volt: a Szeben Megyei Tanfelügyelőség egyetlen magyar nemzetiségű alkalmazottja, aki egyben a szebeni magyar tagozatot magában foglaló Octavian Goga Főgimnázium matematikatanára és volt igazgatója, az iskola jelenlegi és volt magyartanára, valamint három középiskolás diák, akik a magyar tagozat tizedik osztályának tanulói.

Beszámolónk a továbbiakban a két város magyar oktatására vonatkozó elemzéseket, esettanulmányokat tartalmazza.

2.1 Magyar tannyelvű oktatás Bethlenben

2.1.1 A város és térségének földrajzi környezete és demográfiai jellemzői

Bethlen (románul Beclean) Beszterce-Naszód megye második legnépesebb városa a megyeszékhely Beszterce után. A megye nyugati részén található, a Nagy-Szamos völgyében, az E58-as jelzésű országút mellett, Besztercétől 37 km-re, a Kolozs megyei Déstől pedig 26 km-re. Vonzáskörzetileg több szempontból is inkább utóbbi nagyvároshoz tartozik, korábban a Dés központú Belső-Szolnok, majd Szolnok-Doboka vármegye része volt, később Kolozs régióhoz tartozott. Beszterce-Naszód megye részévé az 1968-as megyésítés idején vált.

Közigazgatási szempontból a városhoz három település tartozik: Várkudu, Füge és Alsóoroszfalu. Bethlen már a XIX. században román többségű volt: az 1850-es népszámlálás szerint a város 1475 fős lakosságának 22,2 százaléka volt magyar nemzetiségű, 54,6 százaléka román nemzetiségű, a fennmaradó mintegy 23 százalék elsősorban zsidó, roma és német. A legnagyobb arányú magyar lakosságot 1910-ben regisztrálták (58,3 százalék) – amikor már a város lakossága is meghaladta a 3000 főt –, a későbbiekben pedig csak a II. bécsi döntést követő években volt többségben a magyar nemzetiségű lakosság (1941-ben 1836 fő – 53,4 százalék). Az 1950-60-as években enyhén, az 1970-es évektől kezdődően jelentősen növekedett a város lakossága: 1977-ben már 5641, 1992-ben már több mint 10 000 fő élt Bethlenben. A magyarok száma ezzel szemben csak kismértékben nőtt – 1977-ben 1365, 1992-ben pedig 1669 személy vallotta magát magyar nemzetiségűnek –, arányait tekintve pedig egyértelműen háttérbe szorult a magyar közösség a városban: 1977-ben még a lakosság 24,2 százalékát tette ki, 1992-ben viszont már csak 16,6 százalékát. A rendszerváltást követően a magyarok száma újra csökkenő trendet mutat, arányuk pedig még kevesebb lett a város összlakosságán belül: az 1992-es és a 2011-es népszámlálás között eltelt időszakban mintegy 500 fővel (kb. 30 százalékkal) csökkent a magyarok száma, miközben a város összlakosságának csökkenése csak 9 százalék volt. Ennek megfelelően, 2011-ben a város 9134 fős lakosságából mindössze 1166-an vallották magukat magyar nemzetiségűnek (mintegy 13 százalék), szemben a 7285 fős román és a 306 fős roma közösséggel. A városhoz tartozó falvak közül 2011-ben egyedül Várkuduban éltek magyarok: az ottani 274 fős közösség a falu lakosságának mintegy 42 százalékát tette ki.⁶²

A városban és 20-30 km-es vonzáskörzetében összesen több mint 7000 magyar él, a megye magyar lakosságának valamivel több, mint fele. Kisebb-nagyobb magyar közösségek több településen élnek, ezek közül néhány helyen akár többséget is alkotva a település lakosságán belül. Magyar többségű település a Bethlentől 10 km-re fekvő Árpástó, valamint a közigazgatásilag hozzá tartozó Magyardécse, az Apanagyfalu községhez tartozó Vice, a Kékes községhez tartozó Mezőveresegyháza és a Sajóudvarhely községhez tartozó Magyarberéte. A legnagyobb magyar közösség Magyardécsén él, létszáma meghaladja az 1300 főt (lásd az 1. táblázatot).

⁶² Saját számítások a hivatalos népszámlálási adatok alapján. Forrás: Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852-2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatai. Erdélyi Magyar Adatbank. (<http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=4948>). Honlap letöltésének időpontja: 2016. június 25.

I. táblázat: Bethlen és vonzáskörzetének magyar lakossága⁶³

Település neve	Közigazgatási központ	Magyar nemz. száma (2011)	Magyar nemz. aránya (%- ban) ⁶⁴	Távolság Bethlentől
Bethlen (Beclean)	Bethlen (Beclean)	1166	13,3	–
Várkudu (Coldău)	Bethlen (Beclean)	274	43,7	5 km
Apanagyfalu (Nușeni)	Apanagyfalu (Nușeni)	193	19,6	11 km
Almásmálom (Malin)	Apanagyfalu (Nușeni)	173	41,9	12 km
Vice (Vița)	Apanagyfalu (Nușeni)	333	90,7	19 km
Árpástó (Braniște)	Árpástó (Braniște)	579	51,6	10 km
Magyardécse (Cireșoaia)	Árpástó (Braniște)	1315	98,9	14 km
Felőr (Uriu)	Felőr (Uriu)	610	49,4	11 km
Kékes (Chiochiș)	Kékes (Chiochiș)	139	34,9	27 km
Magyarborzás (Bozieș)	Kékes (Chiochiș)	307	47,2	20 km
Mezőveresegyháza (Strugureni)	Kékes (Chiochiș)	193	94,6	26 km
Szászszombor (Jimbor)	Kékes (Chiochiș)	69	14,4	35 km
Magyarnemegye (Nimiegea de Jos)	Nemegye (Nimiegea)	652	42,7	16 km
Retteg (Reteag)	Petru Rareș	333	13,5	14 km
Baca (Bața)	Petru Rareș	240	31,6	16 km
Somkerék (Șintereag)	Somkerék (Șintereag)	204	22,8	11 km
Sajószentandrás (Șieu-Sfântu)	Somkerék (Șintereag)	77	18,1	14 km
Magyarberéte (Bretea)	Sajóudvarhely (Șieu-Odorhei)	135	77,1	17 km

2.1.2 Bethlen és térségének magyar oktatási hálózata

Bethlenben összesen három óvoda, egy általános iskola (Grigore Silași) és három középiskola (Mezőgazdasági, Henri Coandă és Petru Rareș) működik, utóbbiban elemi és általános iskolai tagozat is van. A városhoz tartozó Várkudu és Füge településeken összevont óvodai és elemi iskolai oktatás van, ezek az intézmények jogilag a Grigore Silași Általános Iskola alárendeltségébe tartoznak. A 2015/2016-os tanévben a három bethleni óvodában összesen 14 csoport működik (5 normál programú és 9 hosszított programú, ún. napközis csoport) összesen 284 gyerekkel, Várkuduban pedig 2 normál programú óvodai csoport 16 gyerekkel, Fügén 1 csoport 10 gyerekkel. Az elemi és általános iskolai oktatás két iskolában összesen 45 osztályban, 1077 diákkal (576 elemista, 501 felső tagozatos) működik, emellett Várkuduban és Fügén is van két-két összevont elemi osztály, összesen 19, illetve 25 tanulóval. A középiskolai oktatás – amint említettük – három iskolában szerveződik: egy főgimnáziumban és két szakközépiskolában összesen 53 líceumi és 5 szakmunkásképző osztályban 1224, illetve 116 diák tanul.

⁶³ Csak azokat a településeket tüntettük fel, ahol legalább 50 fős magyar lakosságot regisztráltak.

⁶⁴ Az arányokat a népszámláláson nyilatkozók számához viszonyítva számoltuk ki, ami kevesebb, mint a népszámláláson regisztrált összlakosság. Ennek módszertani okai vannak: a 2011-es népszámlálásokon a települések összlakosságában beleszámolták az életvitelszerűen külföldön tartózkodókat is, ezzel mintegy mesterségesen felduzzasztva a lakosság számát. Ugyanakkor viszont az ő esetükben nem regisztráltak nemzetiséget, így fordulhat elő, hogy egy-egy településen akár több száz-as-ezres nagyságrendű is lehet azok száma, akiket az ún. nem nyilatkozók kategóriájába soroltak be a nemzetiségre vonatkozó statisztikákban.

2. táblázat: Bethlen oktatási intézményei és a diáklétszám a 2015/2016-os tanévben⁶⁵

Intézmény neve	Osztályok/csoportok és diákok száma oktatási szintenként									
	Óvoda		Elemi		Általános		Szakiskola		Líceum*	
	CS	D	O	D	O	D	O	D	O	D
Hófehérke Hosszított Programú Óvoda	9	185								
Június 1. Normál Programú Óvoda	4	88								
Szöllőpataki Normál Programú Óvoda	1	11								
Grigore Silași Általános Iskola			19	431	16	368				
Mezőgazdasági Szakképző Líceum							2	54	16	360
Henri Coandă Szakképző Líceum							3	62	12	175
Petru Rareș Főgimnázium			5	145	5	133			25	689
Fügei Elemi Iskola	1	18	2	25						
Várdkudui Elemi Iskola	2	16	2	19						
ÖSSZESEN	17	318	28	620	21	501	5	116	52	1224

* Magában foglalja az elméleti és az ún. szakliceumi (szakközépiskolai) oktatás adatait is.

**Rövidítések: CS – csoportok száma, O – osztályok száma, D – diákok száma

Magyar tannyelvű oktatás a városban a felsoroltak közül mindössze három intézményben van: a Hófehérke Hosszított Programú Óvodában két összevont csoportba (egy normál, egy hosszú programú csoportban) összesen 29 gyerek jár, a Grigore Silași Általános Iskolában 7 osztályban 91 diák tanul, a Henri Coandă Szakképző Líceumban pedig 3 szakközépiskolai osztályban 32 diák. Emellett Várdkuduban egy összevont óvodai csoport és egy összevont elemi osztály működik, előbbi 8 gyerekekkel, utóbbi 7 gyerekekkel.⁶⁶ Összesen tehát a 2015/2016-os tanévben Bethlenben és csatolt településein 167 diák vett részt magyar tannyelvű oktatásban.

3. táblázat: Bethlen magyar oktatásának létszámadatai a 2015/2016-os tanévben

Intézmény neve	Osztályok/csoportok és diákok száma oktatási szintenként							
	Óvoda		Elemi		Általános		Líceum	
	CS	D	O	D	O	D	O	D
Hófehérke Hosszított Programú Óvoda	2ö	29						
Grigore Silași Általános Iskola			1k + 2ö	46	4k	45		
Henri Coandă Szakképző Líceum							3k	32
Várdkudui Elemi Iskola	1ö	8	1ö	7				
ÖSSZESEN	3ö	37	1k + 3ö	53	4k	45	3k	32

* Rövidítések: CS – csoportok száma, O – osztályok száma, D – diákok száma; k – különálló osztály, ö – összevont osztály

A fenti (3. számú) táblázatban szereplő adatokból jól látszik, hogy a magyar tannyelvű oktatás komoly létszámgondokkal küzd. Több oktatási szinten is összevont formában működik, a két bethleni és a várdkudui óvodai csoportban például kiscsoporttól nagycsoportig vegyesen tanulnak a gyerekek, nincsenek életkor szerint elkülönített csoportok, a várdkudui elemi pedig szintén egyetlen osztályba van összevonva: itt 2 előkészítő osztályos, 3 első és 2 negyedik gyerek tanul. A bethleni elemiben is van összevonás: a 8 fős előkészítő, a 6 fős első, a 9 fős harmadik és a 10 fős negyedik évfolyam két osztályba összevonva tanul, egyedül a 13 fős harmadik osztály különálló. Az általános iskola felső

⁶⁵ Forrás: Óvodások és diákok oktatási intézmények és szintek szerint a 2015/2016-os tanévben. Beszterce-Naszód Megyei Tanfelügyelőség, 2016.

(<http://www.isjbn.ro/upimg/RAPORT%20STATISTIC%20ELEV%20SI%20PRESCOLAR%202015-2016.xls>.) Honlap letöltésének időpontja: 2016. június 25.

⁶⁶ Forrás: Az Oktatási Minisztérium magyar oktatásra vonatkozó adatbázisa.

tagozatán (tehát az 5-8. osztályban) egyelőre még különálló osztályok vannak, viszont a hetedik évfolyam itt is a törvény által a minimálisan előírt 12 fő alatti létszámmal, összesen 8 fővel működik. A másik három évfolyamon sem magas a diákok száma: az ötödikben 13, a hatodikban és a nyolcadikban 12–12 diák tanul. A középiskolában szintén működik két létszám alatti osztály – az egyaránt 8–8 fős, de különálló tizenegyedik és tizenkettedik –, és csupán egy évfolyamon, a tizedikben van megfelelő létszámú diák, 16 fő. A kilencedik osztály hiányzik, az alacsony érdeklődés miatt 2015 őszén nem sikerült elindítani.

A bethleni magyar oktatásról nincsenek idősoros adataink, csak az elmúlt 5 tanévre vonatkozóan állnak rendelkezésünkre részletes létszámadatok, de már ezekből is látszik, hogy ekkora időtávlatban is jelentős a csökkenés. A várkudui elemi leszámítva, Bethlenben az elmúlt öt évben szinte folyamatosan csökkent a magyarul tanuló diákok száma, a legutóbbi tanévben mintegy 20 százalékkal vannak kevesebben, mint a 2011/2012-es tanévben. Az ezt megelőző időszakból csak két tanévből vannak részleges létszámadataink: a 2001/2002-es tanévben a magyar elemi és általános iskolai tagozaton 154 diák tanult,⁶⁷ a 2004/2005-ös tanévben 128,⁶⁸ tehát lényegesen többen, mint az utóbbi öt év bármelyikében. Középiskolai oktatás akkor még nem működött a városban, ezt – több évtizedes szünet után – 2005-ben sikerült újraindítani.

Az adatokat oktatási szintek szerint külön is megvizsgálhatjuk (lásd a 4. táblázatot), így helyenként még szembetűnőbb a létszámcsökkenés. Az óvodában 2011/2012. tanévi közel 50 gyerekről 2015-re 30 fő alá csökkent a létszám, emiatt pedig a korábbi három magyar tannyelvű csoport helyett már csak kettő működik a városban. Az elemiben viszonylag stabil, 45–50 fő körüli a létszám, azonban a 2013/2014-es és 2014/2015-ös évekhez képest, amikor csak két évfolyamon volt összevonás és a másik három évfolyamon különálló osztályok működtek, a 2015/2016-os tanévben újabb összevonásokat kellett végrehajtani, így a 2012/2013-as helyzethez hasonló áll elő – egy különálló és két önálló elemi osztály –,⁶⁹ és javulásra a következő években sem lehet számítani. Az általános iskola felső tagozatán ugyan még sikerült megtartani a különálló osztályokat, de közel 30 százalékkal kevesebb a diák, mint öt évvel korábban, és további csökkenés várható, így a 2016/2017-es tanévben már valószínűleg elkerülhetetlen lesz az összevonás.

⁶⁷ Forrás: Romániai magyar közoktatási kataszter. Erdélyi Magyar Adatbank (<http://kataszter.adatbank.transindex.ro>) Honlap letöltésének időpontja: 2016. június 25.

⁶⁸ Márton János (szerk.): Romániai magyar kistérségi iskolahálózatok. Működés és jövőkép. Kolozsvár, 2007. Kutatási jelentés – kézirat.

⁶⁹ A 2012/2013-as tanév egy elég komoly megpróbáltatást jelentett a magyar szórványoktatás számára: ettől a tanévtől vezették be a romániai oktatási rendszerbe az előkészítő osztályt, ötévesre növelve ezzel az elemi oktatás időtartamát. Ebben az évben tehát egyszerre két évfolyamon – előkészítő és első – kellett iskolakezdő osztályt indítaniuk az iskoláknak, ami a létszámgondokkal küzdő magyar tagozatoknak csak nagy nehézségek árán – összevont osztályok formájában –, vagy egyáltalán nem sikerült. Bethlenben abban a tanévben az előkészítő osztályba 7, az első osztályba 11 gyerek iratkozott, és mivel a többi évfolyamon sem érte el a létszám a 12 főt, az előző évi két különálló plusz egy összevont osztályos felállásról át kellett állni az egy különálló plusz két összevont osztályos felállásra. Ezen sikerült a következő tanévtől javítani, viszont csak átmenetileg, hiszen két év után, 2015 őszétől ismét háromtanítóssá vált a bethleni magyar elemi.

4. táblázat: A Bethlen magyar oktatás létszámadatai az elmúlt 5 tanévben⁷⁰

Tanév	Diákok száma összesen		Osztályok/csoportok és diákok száma oktatási szintenként							
			Óvoda		Elemi		Általános		Líceum	
	CS/O	D	CS	D	O	D	O	D	O	D
2011/2012	8k + 5ö	191	3ö	48	1k + 2ö	38	4k	64	3k	41
2012/2013	8k + 5ö	185	3ö	47	1k + 2ö	44	4k	60	3k	34
2013/2014	9k + 5ö	176	3ö	42	2k + 2ö	51	4k	52	3k	31
2014/2015	10k + 4ö	181	2ö	39	2k + 2ö	50	4k	47	4k	45
2015/2016	8k + 4ö	152	2ö	29	1k + 2ö	46	4k	45	3k	32

* Rövidítések: CS – csoportok száma, O – osztályok száma, D – diákok száma; k – különálló osztály, ö – összevont osztály

Középiskolai szinten másak a gondok, itt elsősorban a nem megfelelő szakkínálat és az oktatás gyenge színvonala miatti alacsony érdeklődés befolyásolja a diáklétszám alakulását: a 2005-ös újraindításkor csak egyetlen mechanika szakirányú szakközépiskolai osztályt sikerült indítani, amely iránt nem volt túl nagy érdeklődés. A rövid életű szakon a 2009/2010. tanévben indult utoljára osztály, a következő tanévben már nem volt elég jelentkező, így a 2011/2012-es tanévtől új szakot indítottak, gazdasági szakterületen. Túl nagy sikere azonban ennek sem volt, a 2015/2016-os tanévben már ide sem jelentkeztek elegendően, így ebben az évben nem indult kilencedik osztály. Jóllehet a bethleni magyar általános iskolai tagozaton végzett diákok többsége nyolcadik osztály után a városban tanul tovább, a fenti okokból kifolyólag közel felük román tannyelvű középiskolát választ, a Bethlen környéki települések magyar általános iskolai tagozatain végzett diákok jelentős része pedig inkább más megyékben – elsősorban Kolozs megyében – folytatja tanulmányait.

Tanulmányunk bevezetőjében említettük, hogy a bethleni magyar oktatás működésének megértéséhez fontosnak tartjuk a város vonzáskörzetéhez tartozó települések magyar oktatás helyzetének bemutatását is. Az alábbiakban ezt ismertetjük:⁷¹ a térségben található tizenhat olyan településből, ahol legalább 50 fős magyar közösség él, kilencben van magyar tannyelvű oktatás valamilyen szinten. (A 2015/2016-os tanév létszámadatairól lásd az 5. táblázatot, a kistérség oktatási hálózatára vonatkozóan pedig a 72. oldalon található 1. térképet.)

⁷⁰ Nem számoltuk ide a várkudui magyar oktatás létszámadatait. Várkuduban az említett időszakban mindvégig egy összevont óvodai csoport és egy összevont elemi osztály működött, előbbi 8–16, utóbbi 5–7 fő közötti diáklétszámmal.

⁷¹ Az adatok forrása: Márton János: Beszterce-Naszód megye veszélyeztetett oktatási helyszínei. Iskolai adatlapok. Iskolák veszélyben program, 2012–2015. (http://iskolakveszelyben.ro/m_beszterce.html). Honlap letöltésének időpontja: 2015. június 25.)

5. táblázat: A Bethlen környéki települések magyar oktatása a 2015/2016-os tanévben⁷²

Település	Diákok száma összesen		Osztályok/csoportok és diákok száma oktatási szintenként					
			Óvoda		Elemi		Általános	
	O/CS	D	CS	D	O	D	O	D
Apanagyfalu	1ö	13			1ö	13		
Vice	4k + 3ö	81	1ö	10	2ö	26	4k	45
Árpástó	4ö	52	1ö	12	2ö	23	1ö	17
Magyardécse	9k + 2ö	151	2ö	31	5k	65	4k	55
Felőr	2ö	26	1ö	12	1ö	14		
Magyarborzás	2ö	11	1ö	7	1ö	4		
Magyarnemegye	4ö	47	1ö	17	2ö	19	1ö	11
Retteg	1ö	10			1ö	10		
Somkerék	1ö	9	1ö	9				

* Rövidítések: CS – csoportok száma, O – osztályok száma, D – diákok száma; k – különálló osztály, ö – összevont osztály

Apanagyfalu községben két településen van magyar oktatás: Vicében és Apanagyfaluban. A vicei magyar iskola kis létszáma ellenére önálló, 2011-ben vált külön az apanagyfalusi iskolától. Azóta is folyamatosan létszámgondokkal küzd, az óvodában egyetlen összevont csoportba 10 gyerek jár, a 26 fős elemi két osztályba van összevonva (mivel nincs első osztályos gyerek, ez két-két évfolyamot jelent osztályonként). A felső tagozaton különálló osztályok vannak, amelyek közül a nyolcadik igen alacsony létszámú (5 fő). A vicei iskolában tanuló gyerekeknek csak kb. egyharmada helyi, a gyerekek többsége a faluban működő két kollégium valamelyikében lakik – a Bástyá Egyesület szórványkollégiuma és a helyi katolikus egyház Possibilitas Egyesületének Szent István Ház nevű gyermekotthona –, de vannak a szomszédos Kékes községből (elsősorban Magyarborzásról és Mezőveresegyházáról) ingázó gyerekek is. A Bástyá szórványkollégiumában a gyerekek többsége csángóföldi, kisebb részük mezőségi, a Szent István Házban többnyire a Beszterce-Naszód megyei szórványból származó, szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek laknak. A vicei iskolában tanuló gyerekek legfeljebb csak 9. osztálytól jelentenek utánpótlást a bethleni magyar oktatás számára, elemista és 5-8. osztályos diákok nem járnak innen Bethlenbe iskolába, de a középiskolát is a vicei iskolában végzett diákoknak csak mintegy negyede végzi Bethlenben, és közülük sem mindenki magyar nyelven.

A községközpontban, Apanagyfaluban már régóta csak egytanítós, összevont magyar elemi oktatás működik, a 2015/2016-os tanévben 13 gyerekkel (ők négy évfolyamról vannak). Az összevont óvodai csoport 2013-ban szűnt meg. Az elemi befejezése után a magyar gyerekek többsége Bethlenben tanul tovább – ők menetrendszerinti járáttal ingáznak a városba –, egy részük viszont a helyi román felső tagozatra iratkozik, számuk az utóbbi időben növekedőben van. Bár községen belül Vicében is van magyar felső tagozat, Apanagyfaluból oda nem járnak gyerekek.

Apanagyfalu községben a közelmúltig még egy településen volt magyar oktatás, Almásmálomban, ahol előbb 2011-ben az összevont magyar óvodai csoport, majd 2014-ben a szintén összevont magyar elemi osztály szűnt meg. Ezt követően az itteni gyerekek egy része Bethlenben tanult tovább – ők szintén menetrendszerinti járáttal ingáztak –, de voltak olyanok is, akik Apanagyfaluban folytatták, román nyelven, ahonnan iskolabusz jár ki Almásmálomba.

⁷² Nem számoltuk ide a várkudui magyar oktatás létszámadatait. Várkuduban az említett időszakban mindvégig egy összevont

Árpástó községben a magyar oktatás szerkezete hasonlít az Apanagyfalu községben tapasztaltakhoz, bár itt bizonyos szempontból jobb a helyzet: Magyardécsén önálló magyar tannyelvű iskola működik, Árpástón összevont elemi és felső tagozat. Décsén minden évfolyamon különálló osztályok vannak, és nincsenek létszám gondok. Ebben nagy szerepe van a Bástya Egyesület támogatásával elindított kollégiumnak, ahol csángóföldi és óradnai gyerekek laknak, ők a helyi iskolában tanulnak. Emellett a Kolozs megyei Szentmargitáról, Lunkatanyáról és Dèceipatakról is ingázik néhány gyerek Magyardécsére, őket az itteni iskola kisbusza szállítja. A szórványkollégiumban lakók és az ingázók a dácei iskola diákjainak kb. ötödét teszik ki. Elemi és általános iskolás korú dácei gyerekek nem járnak a bethleni iskolába, és a középiskolásoknak is csak mintegy negyede választ bethleni középiskolát, a többiek beszercei, vagy Kolozs, Hargita és Maros megyei középiskolák felé orientálódnak.

A községközpontban, Árpástón a magyar oktatás lényegesen rosszabb helyzetben van: az óvodában egyetlen összevont csoport van, az elemi kéttanítós (négy évfolyam diákjai tanulnak két osztályba összevonva), a felső tagozat pedig 2014 őszétől egyetlen osztályba van összevonva (ebben az osztályban szintén négy évfolyam diákjai tanulnak, összesen 17 tanuló) – ami komoly kétségeket vet fel az oktatás színvonalával és eredményességével kapcsolatban. Azt megelőzően két osztályba volt összevonva a felső tagozat. Az összevonások ellenére Bethlenbe csak nagyon kevés árpástói elemista és felső tagozatos gyereket visznek be a szülők, Magyardécsére pedig a két falu közötti rivalizálás miatt nem járnak árpástói gyerekek. Jellemzőbb az, hogy inkább a helyi román tagozatra íratnak egy-egy magyar vagy részben magyar családból származó diákot. A középiskolások számára már Bethlen jelenti az elsődleges továbbtanulási helyszínt, viszont a szűkös szakkínálat miatt nem ritka a románul továbbtanuló diák sem.

Kékes községben jelenleg már csak Magyarborzáson van magyar tannyelvű oktatás: a faluban egy összevont, 7 fős óvodai csoport és egy szintén összevont, 4 fős elemi osztály van, ahol a gyerekek három évfolyamhoz tartoznak. A község két másik településén, Kékesen és Mezőveresegyházán megszűnt a magyar oktatás: Kékesen 2013-ban számolták fel az egytanítós magyar elemist – és pár évvel korábban az összevont magyar óvodai csoportot –, Mezőveresegyházán pedig 2014-ben szűnt meg a szintén egytanítós elemi. A veresegyházi óvoda a magyarborzásival összevontan működik, ugyanaz az óvónő tanít mindkét helyszínen. A magyar elemi megszűnését követően a kékesi gyerekek többsége a helyi román elemiben folytatta, a mezőveresegyháziak a magyarborzási elemibe mentek át. Ötödik osztálytól a kékesiek szinte kivétel nélkül helyben tanulnak tovább román nyelven, a veresegyházi diákok többsége viszont a borzási diákokkal együtt a vicei magyar iskolába ingázik, ahonnan kisbusz jár ki értük. Ritkábban előfordul, hogy a borzási magyar elemiből is egy-egy gyerek ötödik osztálytól a helyi román felső tagozatot választja. Bethlenbe sem Magyarborzásról, sem Mezőveresegyházáról nem járnak elemista és általános iskolás diákok.

Felőr községben szintén már csak egyetlen összevont óvodai csoport és egy osztályba összevont elemi működik magyar nyelven, utóbbiban 14 diák tanul három évfolyamról. Az elemi még a 2012/2013-as tanévben kéttanítós volt, a diáklétszám csökkenése miatt viszont 2013 őszén összevonták. Ugyanebben a tanévben két osztályba összevonva 24 fős magyar felső tagozat is volt, ezt azonban 2013-ban előbb egy osztályba vonták össze (akkor már csak 11 diák tanult a négy évfolyamon), 2014-ben pedig meg is szűnt. Az újabb összevonások hatására felerősödött az a már évek óta létező folyamat, miszerint a felőri magyar szülők gyerekeiket más települések iskoláiba menekítették az összevonások elől: kisebb részük a közeli Bethlenbe iratkozott, nagyobb részük viszont a Kolozs megyei Désre. A felőri magyarok Dés (és általában Kolozs megye) irányába történő orientálódásának több évtizedre visszamenő hagyománya van, a középiskolás diákok közel kétharmada folytatja tanulmányait a szomszédos megyében, de az utóbbi években egyre több példa volt arra is, hogy már általános iskolás gyerekeiket is elvittek a szülők a dési magyar tagozatra. Ez pedig nyilván hozzájárult

a létszámcsökkentéshez, és közvetett módon az összevonásokhoz is. Tehát itt egy kétirányú, egymást kölcsönösen felerősítő folyamatról van szó. A felőri magyar oktatás leépülése azért is érdekes, mert 2003–2012 között külföldi (többek között magyar állami) támogatásból szórványkollégiumot építettek a faluban, amelynek egyik célja a helyi (és a térségi) magyar oktatás fellendítése lett volna. Ehhez képest a felépült kollégium ma nem működik – legalábbis a tervezett formában semmiképpen –, és úgy tűnik, hogy a helyi magyar oktatás megerősítéséhez nem volt képes hozzájárulni, olyannyira, hogy utóbbit lassan a teljes felszámolás veszélye fenyegeti.

Retteg községben hasonló a helyzet, mint Felőrben: csak a községközpontban van magyar oktatás, a 2015/2016-os tanévben egyetlen összevont elemi osztály (10 gyerekkel, négy évfolyamról). 2015-ig magyar óvodai csoport is volt a faluban, viszont a gyereklétszám 10 fő alá csökkent, így azt felszámolták, egy évvel korábban pedig a felső tagozat is megszűnt. Utóbbin a 2011/2012-es tanév óta mindössze 8 gyerek tanult (két évfolyamról) egyetlen osztályba összevonva. A községben még Bacán volt korábban magyar tannyelvű oktatás: az itteni egytanítós elemi 2010-ben szűnt meg, ezt követően a gyerekek a rettegi magyar elemibe jártak, iskolabusszal. A rettegi magyar oktatás leépülésének okai hasonlóak a felőri magyar oktatáséhoz: az 5-8. osztályos magyar gyerekek egy részét szüleik már ötödik osztálytól hagyományosan Désre járatják iskolába, másik részüket a helyi román tagozatra írták (főként a vegyes családból származó gyerekeket), így a rettegi magyar tagozaton alig maradt gyerek. A bethleni magyar oktatás túl sokat nem profitált a rettegi magyar felső tagozat leépüléséből, utóbbi inkább a Désre történő ingázás fokozódását eredményezte, Bethlenbe csak elvélve vittek egy-egy gyereket.

Magyarnemegyén egyetlenösszevont óvodai csoport, kéttanítós elemi és egy osztályba összevont felső tagozat jelenti a magyar oktatást. Az óvodában egyelőre nincsenek létszámgondok, az elemiben viszont a három évfolyam között eloszló 19 diák kevésnek tűnik ahhoz, hogy tartósan megmaradjon a kéttanítós felállítás. A felső tagozaton szintén nem túl jó a helyzet, bár az mindenképpen előny, hogy az ott tanuló 11 diák nem három-négy, hanem csak két évfolyamról van (hatodikosok és nyolcadikosok). Magyarnemegyéről elemista és felső tagozatos gyereket csak ritkán visznek a bethleni iskolába, a középiskolásoknak viszont több mint fele Bethlenben tanul tovább.

Bethlen térségében még *Somkeréken* van magyar oktatás, most már csak óvodai szinten: itt egyetlen összevont csoportba 9 gyerek jár. Az iskoláskorú somkeréki gyerekek egy része az iskolát Bethlenben járja magyarul, másik részüket a helyi román oktatásba íratják. Gondot jelent a megfelelő ingázási lehetőség hiánya, a gyerekek általában menetrendszerinti járatokkal ingáznak a városba. Somkerék községből még Sajószentendréről jár be néhány gyerek a bethleni iskola magyar tagozatára. Ott már nagyon régóta nincs magyar oktatás.

Egészen a 2013/2014-es tanévig a *Sajóudvarhely* községhez tartozó kis magyar többségű faluban, Magyarberétén is volt egyetlen osztályba összevont magyar elemi oktatás, 2014-ben viszont gyerekhiány miatt megszűnt. A berétei gyerekek korábban többnyire Bethlenben tanultak ötödik osztálytól, az viszont kérdéses, hogy a szülők elemista korú gyerekeiket is a városba fogják-e ingáztatni, vagy inkább a közelebb levő községközpont román tagozatára járatják őket.

A fenti összefoglalóból kitűnik, hogy jóllehet a Bethlen környéki települések egy részén az elmúlt években jelentősen leépült a magyar oktatás – összevonásokra került sor, tagozatok szűntek meg –, a bethleni magyar oktatás csak részben volt ennek a haszonélvezője, hiszen az érintett gyerekek egy része vagy a helyi román oktatásba került, vagy Kolozs megyei iskolákba, és viszonylag kevés azoknak a diákoknak a száma, akiket az érintett településekről Bethlenbe írtak át a szülők. Ennek ellenére is Bethlenben az elemi és általános iskolai tagozaton tanuló diákoknak mintegy negyede valamely környékbeli településről ingázik, középiskolai szinten pedig még nagyobb ez az arány. A bethleni magyar oktatás megerősítéséhez mindenképpen szükségesnek tűnne az, hogy azokról a településekről,

ahol a magyar oktatás megszűnt, vagy leépülőben van, nagyobb hatékonysággal vonzzák be Bethlenbe a magyar gyerekeket.

Annál is inkább, mivel a 2016. évi nyolcadik osztályos országos felmérés (az ún. kísérettségi) eredményei is igazolják (lásd a 6. táblázatot), hogy egyrészt a bethleni magyar tagozaton végzett nyolcadikos diákok többnyire jobban teljesítettek a térség magyar tagozatain végzett nyolcadikos diákoknál (kivétel a magyar nyelv és irodalom, amelyből a magyardécseiek voltak a legjobbak) – tehát középiskolai továbbtanulási esélyeik is jobbak –, másrészt az összevont osztályban végzett diákok átlagai is általában gyengébbek – különösen matematikából –, mint a különálló osztályokban végzett diákok átlagai átlagokkal. (Itt a negatív kivétel Vice, ahol a matematikát leszámítva, mind a román nyelv és irodalom, mind a magyar nyelv és irodalom, mind az összesített átlag elmarad a többi településhez viszonyítva.)

6. táblázat: A Bethlen környéki magyar iskolákban/tagozatokon végzett nyolcadikos diákok országos felmérésen elért eredményei 2016-ban⁷³

	Végzős diákok száma	Nyelcadik osztály típusa	Román nyelv és irodalom átlag	Matematika átlag	Magyar nyelv és irodalom átlag	Országos felmérés összesített átlaga
Bethlen	11	különálló	6,11	5,34	6,99	6,14
Árpástó	2	összevont	5,77	3,82	5,65	5,08
Magyardécse	15	különálló	4,60	5,03	7,67	5,76
Vice	5	különálló	3,76	5,24	5,54	4,84
Magyarneemegye	3	összevont	6,06	4,73	6,16	5,65

A bethleni magyar oktatás helyzetének rendezéséhez azonban szükség lenne egy kistérségi oktatási stratégiára is, amely alapján átszervezhető lenne a kistérség magyar oktatási hálózata, akár egyes magyar tagozatok feladásával is. Utóbbihoz azonban a diákok Bethlenbe ingáztatásának feltételeit biztosítani kellene, ehhez viszont jelenleg a bethleni magyar tagozatnak és közösségnek nincs meg sem a megfelelő szállítási eszköze, sem az kellő anyagi forrása.

2.1.3 A bethleni magyar oktatás az interjú tapasztalatok alapján

Bethleni terepmunkánk során interjút készítettünk a Grigore Silași Általános Iskola aligazgatójával és több más pedagógussal is. Terepmunkáink során egyrészt az iskola egykori végzettjeinek általános iskola utáni életútjáról utólagosan rendszerezett információkat gyűjtöttünk, másrészt pedig a pedagógusokkal készített interjúk alapján is igyekszünk kontextualizálni a bethleni oktatást, és tágabban a megyei magyar nyelvű szórványoktatást. Éppen ezért nem csak Bethlenben, hanem Besztercén is készítettünk beszélgetéseket a tanfelügyelőség képviselőjével, valamint a városban működő Andrei Mureșanu Főgimnázium igazgatóhelyettesével.

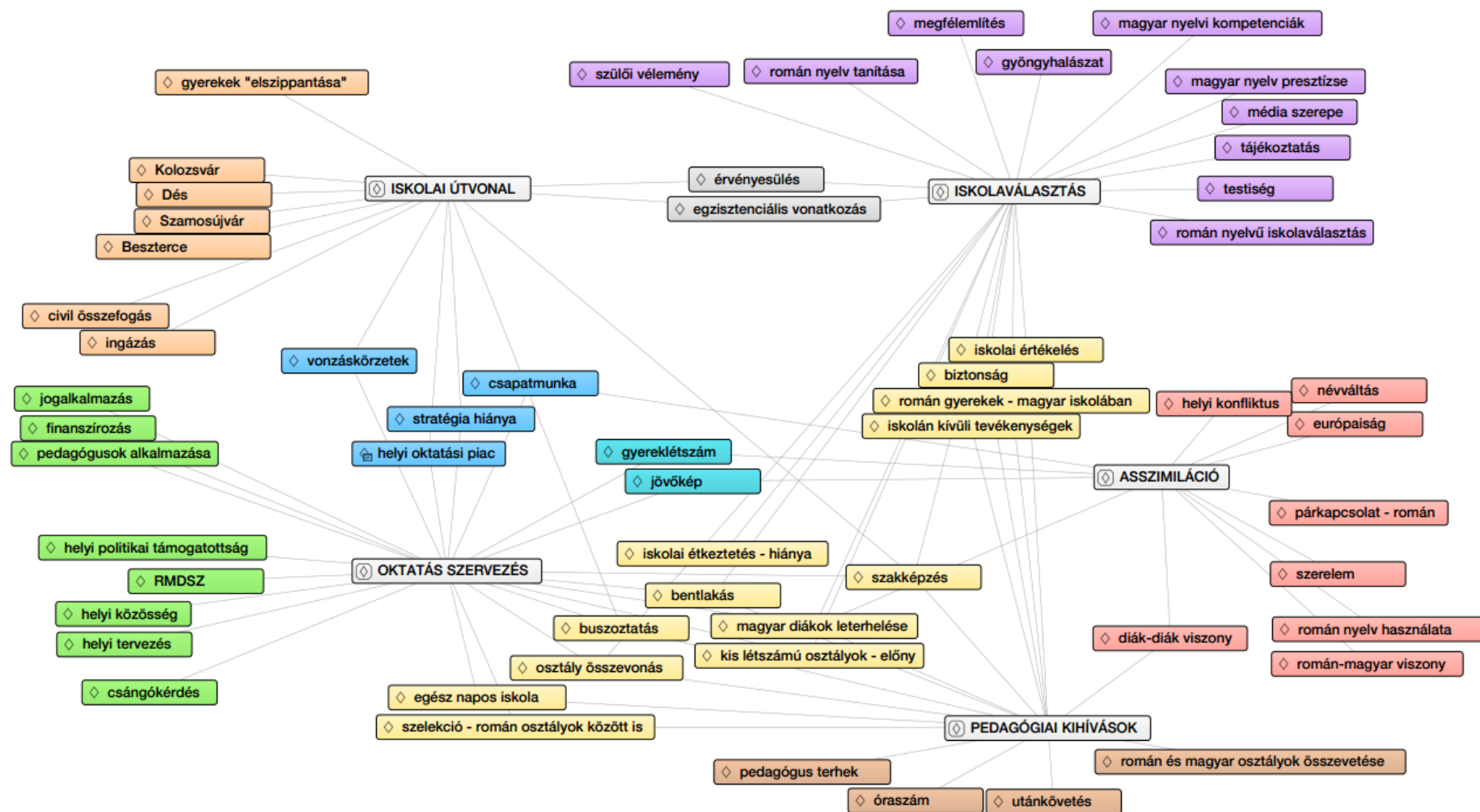
A beszélgetéseket írásban rögzítettük, majd az Atlas.ti szövegelemző szoftver segítségével kódoltuk,⁷⁴ illetve olyan kódcsoportokat hoztunk létre, amelyek segítségével felvázolható a megyei magyar nyelvű oktatás főbb jellemzői. Az alábbiakban a következő fogalmi térkép segítségével (lásd 1. térkép, 72. oldal) igyekszünk összegezni a beszélgetések főbb tanulságait.

⁷³ Forrás: az országos értékelés 2016. évi internetes adatbázisa (<http://evaluate.edu.ro/Evaluate/RapoarteJ.aspx?jud=7>)

⁷⁴ A kódolás azt jelenti, a szövegeket kisebb tematikus egységekre osztjuk. A kódok csoportosítása az elemző munka eredménye, egy csoportba (ún. kódcsaládba) a hasonló tematikákat megjelenítő kódokat soroltuk. Értelemszerűen egy kód több csoportba is tartozhat, ezek grafikus megjelenítéséből áll össze a fogalmi térkép.

1. térkép: A bethleni oktatás mentális/fogalmi térképe

BETHLENI OKTATÁS - MENTÁLIS TÉRKÉP

Beszélgetéseinket 5 nagyobb témakör köré sűrítethetjük: az iskolaválasztás és iskolai életutak, oktatásszervezési kérdések, pedagógiai kihívások, valamint az asszimiláció különféle aspektusai.

Az iskolai útvonalak a továbbtanulás térbeli és szakspecifikus dimenzióit hordozzák. Leggyakrabban az hangzott el, hogy a bethleni diákok, ha magyarul akarnak továbbtanulni általános iskolai szint után, akkor Kolozsvárt, Dést és Szamosújvárt célozzák meg, egy kisebb része pedig a megyeközpontot, Besztercét. A megyei határokon túlmutató továbbtanulási célpontok mondhatni hagyományosnak tekinthetők, és állítólag ez a korábbi évtizedekben nem jelentett gondot, de az általánosnak mondható gyereklétszám csökkenése közepette konfliktusoktól, feszültségtől sem mentes helyzetek alakultak ki. A bethleniek kisebb mértékben, de a besztercieiek gyakran úgy érzik a gyerekeket „elszippantják tőlük”, így veszélyeztetve érzik a magyar tannyelvű oktatás fennmaradását. E kontextusban értelmeződhet az a jelenség is, hogy újabban székelyföldi, elsősorban székelyudvarhelyi iskolák is toborzó tevékenységet folytatnak a megyében, amelynek megítélése interjúalanyaink szerint felemás volt: volt, aki az említett elszippantásra hivatkozva negatívan viszonyult hozzá, ugyanakkor voltak olyanok is, akik pozitívként tekintettek rá, mondván, hogy a székelyföldi szakiskolai képzésbe való bekapcsolódás támogatandó lehet a gyerek szempontjából is. Tény, bizonyos településeken ez a székelyföldi továbbtanulási lehetőség konfliktusokat szült, helyenként állítólag a szülőket meg is félemlítették az udvarhelyi iskola toborzásán való részvételért.

Az iskolai útvonalak elemi, általános iskolai szinteken szintén sok kérdést vetnek fel, és elsősorban az világlott ki a beszélgetésekből, hogy a gyerekhiány mellett a helyi szereplők együttműködésének hiánya miatt nulla összegű játszmaként tétéleződik az iskolaválasztás problematikája. Ez azt jelenti, ahelyett, hogy a települések együttműködnének, mindenki a saját érdekeit követi: a kisebb falvak is versengenek egymással (pl. Décse és Árpástó), illetve Bethlen és néhány környékbeli falu is verseng a gyerekekért. A helyi egyeztetések és oktatási stratégia hiánya miatt több helyen kis létszámú, illetve részlegesen vagy teljesen összevont osztályok működnek, amelyeknek az elméleti előnye mellett jobbára a negatívumait lehet érzékelni (későbbiekben visszatérünk erre).

A nem magyar tannyelvű iskolaválasztás általánosabb problémája leggyakrabban a szülői vélemény befolyásolásával kapcsolatosan merült fel. Sok szülő, főleg a vegyes házasságban élők kevésbé győzhetők meg a magyar tannyelvű iskoláztatás előnyéről. Középiskolai szinteken az iskolák gyenge érettségi eredményeit, általános iskolai szinten pedig az országos értékelés eredményeit szokták a magyar nyelvű továbbtanulás ellen érvként felhozni. Bethleni visszatérő vélemények alapján a 8. osztály után állítólag képesség szerint tétéleződnek az iskolai életutak: a jobb tanulók Kolozsvárra mennek, a gyengébbek vagy helyben, elsősorban románul tanulnak, vagy elmennek Besztercére. Ezen utóbbi helyszínen viszont csak elméleti képzések vannak jelenleg, a gyengébb képességű gyerekek pedig érthető módon nehezebben veszik az érettségi akadályokat is. Az elmúlt években néhány gyerek ugyanakkor a tömbregióban, Székelyudvarhelyen folytatta tanulmányait.

Az elmesélések szerint akár Kolozsvárról, vagy akár Székelyföldről is ritkaságszámba megy az, ha valaki tanulmányai után visszakerül szülővárosába vagy falujába. Mindezt úgy értelmezhetjük, hogy a szórvány táplálja a nagyvárosokat és a többszámú magyarságot, ám visszafelé nincs tudástranszfer, hazaköltözés stb. Egyfajta etnikai csapdahelyzet alakul ki: ugyan pozitívként lehet értelmezni azt, hogy a szórványból pl. Kolozsváron vagy a tömbben magyarul tanul tovább, és így elméletileg erdélyi magyarként marad meg egy fiatal (ha nem vándorol ki Magyarországra vagy más országba), de ezzel gyakorlatilag a kibocsájtó szórványrégió kiüresedéséhez járul hozzá. Ha viszont otthon, a szórványban marad, akkor fennál a veszélye, hogy románul tanul, román nemzetiségű házastársat választ, és így nagy valószínűséggel hozzájárul a szórvány felszámolásához. Egyik oldalról a szórvány lélekszám alapú (külső) kiüresedése, másik helyzetben belső kiüresedésével (asszimilációval) kell számolni.

Az iskolaválasztás kapcsán két markánsabb szülői attitűd került megfogalmazásra. Az egyik szerint a gyerek román tannyelvű iskoláztatása érvényesülése érdekében történik, és ehhez gyakran találnak is külső támogató érveket – ld. az előbb említett ún. „kisérettségi” vagy az érettségi eredményeket is. Egy másik markánsabb érv a szülői háttérre épül, és arra, hogy főleg rurális környezetben a szülők inkább vállalják a nem anyanyelvű iskoláztatást, mintsem plusz erőforrásokat fordítsanak arra, hogy gyerekük egy közeli település magyar tannyelvű iskolába járjon. Mikroszinten elemezve ezt a helyzetet ugyanakkor érdekes feszültség is lapul ezen attitűd mögött: az ugyan érthető, hogy kényelmesebb és racionálisabb a szülő számára az, hogy gyereke helyben jár iskolába. De ugyanakkor számolni kell azzal is, hogy a gyerekek – faluhelyen főleg – hamarabb érnek haza, és sok esetben magukra is vannak hagyva. Vagy azért mert az alacsonyabb társadalmi státussal rendelkező szülők nem foglalkoznak velük, vagy éppen azért, mert a szülők nincsenek otthon, jó esetben helyben és nem külföldön dolgoznak. Az ellentmondás abban áll ilyen esetben, hogy a szülők elméletileg a gyerekekkel vannak (ezért járatják helyben iskolába), a gyakorlatban viszont nem. Ez az ellentmondás viszont könnyen feloldható lenne akár rendszerszinten is, ha létezne egész napos iskolai oktatás.

Kisebbségi magyar szórvány szempontból az egész napos iskola melletti érveléssel el lehetne jutni az iskolai eredményesség melletti érveléshez is. Az egész napos iskola vélhetően jótékony hatással lenne az iskolai eredményekre is, amely látszódná a kimeneti méréseken is, és ezáltal a magyar nyelvű iskoláztatás presztízse is növekedhetne.

Az iskola helyi presztízse ugyanis sokat nyom a latban az iskolaválasztás során, de az is tény, a presztízst tudatosan is lehet építeni. A magyar nyelv presztízse, illetve az erdélyi magyarok láthatósága, helyi politikai játszmákban való részvétele, valamint mindezek médiamegjelenése óhatatlanul is visszahat a magyar tannyelvű oktatás megítélésére. Alanyaink szerint gyakran a szülők azért fordulnak el a magyar oktatástól, mert a magyarokat – nagypolitikai érdekképviselőik miatt – köpönyegforgatónak tartják, akik sokféle politikai irányzatot képviselő tömörüléssel koalícióra léptek/lépnek. E kontextusban az iskolaválasztás kétségtelen a tájékoztatással, az iskola imidzsépítésével, a médiában sugárzott tartalmakkal is összefügg.

A pedagógusok elmeséléseik szerint intenzív meggyőző munkát, intézménylátogatásokat is végeznek a magyar iskolába való beiratkozás és továbbtanulás céljából. Az anyanyelvi oktatás hangoztatása mellett – a középiskolai szinten –, érdekes módon megjelenik egy, a testiséggel kapcsolatos érv is. Ez azért is fontos, mert a román nyelvű továbbtanulást választó, az asszimiláció kockázatának kitett fiatalokkal kapcsolatos diskurzusokban szintén jelen van a párkapcsolatok, a fiatalkori szerelem, illetve a vegyesházasság tematikája. Az alábbi interjúrészletből az derül ki mintha az iskolaválasztás az etnikailag determinált „szerelmen” állna vagy bukna:

„Mikor elvittem Kolozsvárra a diákokat, éppen mikor bementünk az Apácaiba, az iskolanapok voltak, és ott voltak azok a nagy fiúk, 18, 19 évesek, tizenkettődikesek ... és valami kosárlabda mérkőzés volt, május volt, mert mindig május végén szoktuk vinni őket. És az Ilona meglátta őket, egy kis sortban voltak a srácok, megizzadva a szép fiatal testek... 'Tanárnéni, én ide jövök iskolába!' ... Igen, de később szerelmes lett egy román fiúba, és végül román osztályba ment.”

Az is elhangzott beszélgetéseink során, hogy a bethleni magyar osztályba járó fiatalok zöme később vegyesházasságban él, nagyon ritka a magyar-magyar házasságkötés, egyesek pedig nevük románosításától sem riadtak vissza. A vegyes házasságot kötő fiatalok állítólag nem törődnek azzal, hogy későbbiekben akár a családon belül, illetve a templomban vagy a templomhoz kapcsolódó eseményeken (pl. keresztelő) nem használhatják a magyar nyelvet. Alanyaink, azaz a volt osztályfőnökök szerint egykori diákjaik néha büszkén közlik, hogy a férjük a fiatal román rendőr stb. A fiatalok érvrendszerben megjelenik az is, hogy a „mai világban” európaiak vagyunk, határok nélkül gondolkodhatunk, ergo nem fontos az, ki milyen nemzetiségű.

Az asszimilációs tendenciák szórványban természetesen a csökkenő gyereklétszámon nyugszanak, ám a fenti mozaikszerű esetek is azt világítják meg, hogy e közegben valójában az az igazi gond, hogy nem létezik markáns jövőkép: ez érvényes közösségi szinten is, de – mint láttuk – érvényes egyéni szinten is. A szórványosodás egy olyan állapot, amelyhez attitűdök, és olyan sajátos egyéni és részben kollektív cselekvések társulnak, amelyeknek eredménye nem föltétlenül a helyi magyar közösség fenntartása, ápolása.

Az alábbiakban azt próbáljuk meg rekonstruálni beszélgetéseink alapján, hogy a helyi magyar nyelvű oktatásszervezés hogyan zajlik e közegben, illetve milyen pedagógiai, iskolai kihívásokkal szembesülhetnek az érintettek.

Úgy tűnik Beszterce-Naszód megyében, Bethlenben az oktatásért felelős román hivatalos személyek meglehetősen kedvezően állnak a magyar oktatás mellé, nem mutatható ki olyan egyértelmű szándék, amely negatívan érintené a magyar oktatást. A jogalkalmazás során a lehetséges kikapukat kihasználják, a pedagógus állásokat ameddig lehet fenntartják, összevont osztályokat működtetnek, ameddig csak lehetséges.

A helyi kisebbségi politikai szféra is támogatja a maga eszközeivel a magyar nyelvű oktatást, igaz, elhangzott olyan vélemény, miszerint az RMDSZ mostanában egyre ritkábban és óvatosabban vesz részt az oktatási folyamatok kezelésében. És itt újra meg kell említenünk, hogy alanyaink egy része szerint is, de kívülálló értelmezőként is azzal szembesülhetünk, hogy hiányzik a helyi tervezés, az érdekeltek konszenzuális megoldáskeresése.⁷⁵ A helyi oktatástervezésnek vannak olyan dimenziói, amelyek helyi sajátosságnak minősülnek (települések versengése, egyeztetések hiánya, ingázás), de ugyanakkor több olyan elemet is beazonosíthatunk, amelyek a román oktatás rendszerproblémáinak számíthatnak: egész napos iskola hiánya, iskolai étkeztetés hiánya, iskolán kívüli oktatási szolgáltatások tervezése és kínálata, a buszoztatás, az iskolai értékelések tényleges használata, kis létszámú osztályokhoz igazított sajátos pedagógiai módszertan stb.⁷⁶ Ezen utóbbiak beazonosítása, illetve a magyar nyelvű szórványoktatásban való alkalmazása vélhetően hatékonyabbá tehetné a helyi oktatás szervezését is.

A helyi közösségek, szórványtelepülések közötti kialakult versengések részben újkeletűek, részben pedig hagyományos, települések közötti vetekedésnek számíthatnak. De bizonyos értelemben ez csak a felszín, a máshova tartó továbbtanulást valójában a minőséginek gondolt, illetve a szülők anyagi terheit csökkentő szolgáltatások dinamizálják: az ingyenes étkeztetés, az ingyenes buszoztatás, vagy a kis létszámú osztályok előnyként való tételezése (nem csak kifelé, hanem a pedagógus bérek emelésével befelé is) valójában a román oktatás rendszerszintű problémája. Ezek használata jól szolgálhatná az iskolai útvonalak tudatos tervezését. Az igaz, hogy e rendszerspecifikus kérdéseket nem a bethleni iskola kihívásai fogják megoldani, éppen ezért lenne fontos ezen oktatási ürköt civil kezdeményezésekkel feltölteni, illetve ezeket hosszabb távon is fenntartani. A civil kezdeményezések támogatása, ha önerőből nem lehetséges, akkor román és magyar közpénzből is megvalósulhatna, de újra felmerül a helyi tervezés kompetenciájának, valamint a pénzosztó grémiumok elvárásainak találkozása.⁷⁷

⁷⁵ Az ábrán zöld címkével jelölt témák. (Lásd 72. oldal)

⁷⁶ Az ábrán sárga címkével jelölt témák. (Lásd 72. oldal)

⁷⁷ Csak egy-két példa: a buszoztatás ugyan létezik, de a magyar iskolákat, vagy a más településen élő magyarokat összekötő buszjárat nincs. Ezt meg lehetne civil forrásból is oldani. Hasonló módon az iskolai étkeztetést is. A pedagógusok bérét ki lehetne egészíteni magyar pályázati eszközökből, és szintén lehetne speciális, helyi, térségi szinten megvalósuló pedagógus továbbképzéseket, iskolafejlesztéseket is kezdeményezni.

Bethleni terepmunkánk során azt gondoljuk, hogy pedagógiai szinten két olyan jelenség van, amelyeket mindenképpen ki kell emelnünk (és talán túlmutatnak a lokalitáson is): az összevont osztályok kérdése, valamint a szakképzés lehetőségének hiánya.

Osztály összevonások alsó és felső általános iskolai szinteken is léteznek: van ahol csak két osztályt vonnak össze, de van olyan helyszín is, ahol 3 vagy 4 osztály is.⁷⁸ Beszélgetéseink alapján az körvonalazódik, hogy az osztály összevonások első szakasza általános iskola felső tagozatán legalábbis, az óra összevonás: ilyenkor elméletileg (papíron) még léteznek különálló osztályok, de a tárgyak egy részét már közösen tartják a 7. és 8. osztályokban. Ez a belső szervezési megoldás azonban kihat a későbbi iskolai eredményességre is: a nagyobb évfolyamokon, még ha teljes magyar osztályba is kerül, hátrányba kerül e tárgyakból, mert nem lesznek olyan alaposak az ismeretei, mint a többieknek. Ha meg román osztályba kerül, akkor erre a magyar iskolaszervezési strukturális hátrányra ráépülhet a nyelvi kompetenciák, a román szaknyelvnek is a hiánya. Az éremnek van egy másik oldala is: mivel ezen részlegesen összevont osztályokban a továbbtanulást segítő tárgyakat nem összevontan, kiscsoportban tanítják, elméletileg jó esélye kellene legyen annak, hogy e kiscsoportban a matek, magyar és román nyelveket elmélyültebben tanulják. Az interjúk alapján az körvonalazódik, hogy ennek eredményeképpen még e kis osztályok is valójában szétválnak a nagyon jók diákokra (akik elsősorban Kolozsvárra mennek), és a gyengébbekre, akik vagy Besztercére mennek, vagy román tannyelvű iskolában folytatják a tanulmányaikat helyben. A kiscsoport is polarizálódik, az iskola nem „általános” lesz, hanem a belső szelekciós folyamatok felerősítésének terepe – szórványban!

E mozzanat ezúttal is messzire vezet, rendszerszintű jelenségről, az iskolai szelekcióról árulkodik. Rákérdeztünk például azon alanyainknál, akik román tannyelvű osztályokban is oktatnak, hogy a párhuzamos román osztályok között van-e valamilyen különbség. Kiderül, a párhuzamos román osztályok képesség szerint oszlanak meg, van olyan osztály, ahol inkább a „bukottak” vannak. A szelekció kultúrája tehát általában is létezik, Bethlenben pedig mintha ez „méretarányosan” konfigurálna: a román osztályok esetében osztályok között, a magyar osztályok esetében osztályon belül. A szelekciónak azonban nem az a tétje, hogy a gyerekek nem egyformák (ez ugyanis természetes dolog), hanem az, hogy a pedagógiai kultúra hogyan tudja egy helyen kezelni e különbözőségeket. Szórvány vonatkozásában ez talán még inkább felsejlik: miközben néhány gyerek sikeres lesz a kolozsvári továbbtanulás által, mások román nyelven vagy Besztercén folytatják tanulmányaikat, utóbbi helyszínen pedig nagy arányban jelenleg is sikertelenül érettségi vizsgáznak. Szakképzés hiányában, sikertelen érettségi mellett kérdés milyen életutat futhatnak majd be.

Itt érdemes a szakképzés kérdésére is kitérnünk: Besztercén az Andrei Mureșanu iskolából való kiválási szándék mögött valójában az áll, hogy jelenleg sok „kényszerérettségiző” van az ottani két magyar líceumi osztályban. Mivel a jelenlegi intézményi, főgimnáziumi keret nem teszi lehetővé szakiskolai osztályok indítását, az ott tanuló gyerekek egy része eleve kudarcra van ítélve. Az önállósodási szándék talán ezt meg tudná oldani, csak hogy az elmesélések alapján a korábbi kedvező helyi politikai kontextust nem tudták teljesen kihasználni, és nem tudták az új intézményt beindítani. Ráadásul úgy tűnik, a helyi református egyházzal sem teljesen gördülékeny az együttműködés, az egyház által fenntartott kollégiumi helyek a gyerekek szüleinek pénzügyi okokból nem tudnak vonzóak lenni.

Ezzel szemben – az elmesélések alapján legalábbis – sikeresnek mondható a Kolozsvári Református Egyház által működtetett szakképző intézmény, amely kitűnő oktatási feltételekkel, sikeres céges együttműködéssel könnyen odavonzza a fiatalokat, akik egy részének nemcsak szakmát ad, hanem munkahelyet is tud biztosítani.

⁷⁸ Részletes, településekre lebontott leírást lásd a tanulmány korábbi részében.

2.2 Magyar tannyelvű oktatás Nagyszebenben

2.2.1 A város és térségének földrajzi környezete és demográfiai jellemzői

Nagyszeben (románul Sibiu) Szeben megye székhelye és egyben legnépesebb városa. A Déli-Kárpátok északi előterében, a Szebeni-medence közepén fekszik, a DN1-es jelzésű országút mellett, Gyulafehérvártól 71 km-re délkeletre, Fogarastól 74 km-re nyugatra, Medgyestől 55 km-re délnyugatra. Valamikor az erdélyi szászok kulturális és kereskedelmi központja volt, az egykori Sebenszék, majd Szeben vármegye székhelye.

Közigazgatási szempontból egyetlen település, a mára már szinte teljesen elnéptelenedett Szebenjuharos (Păltiniș) tartozik hozzá. Nagyszeben egészen az 1930-as évekig szász többségű város volt, a magyarok a német és román nemzetiségű lakosság után csak a harmadik legnépesebb közösségnek számítottak. Legnagyobb számban az 1910-es években éltek magyarok a városban (több mint 7000 fő – 21,6 százalék), az 1940-es évekre viszont jelentősen csökkent számuk és arányuk egyaránt: 1941-ben 4262 főt regisztráltak, ami a város lakosságának már csak 6,7 százalékát tette ki. Bár az 1960-70-es években újból mintegy 1000 fővel nőtt a magyar közösség létszáma, a város lakosságának jelentős létszámnövekedése miatt az 1977-es népszámláláson regisztrált 5111 fős magyarság már csak 3,4 százalékát tette ki a 151 ezer fős összlakoságnak. Ekkor már a románok közel 80 százalékos többséget alkottak, volt viszont egy több mint 25 ezer fős német közösség is. Utóbbiakból az 1992-es népszámlálásra alig több mint 4000 fő maradt a Németországba való kivándorlás következtében, 2011-ben pedig már csak 1561 németet regisztráltak. A magyarok száma is számottevően csökkent az elmúlt 25 évben, az 1992-ben regisztrált 4164 főről 2011-ig 2169 főre. A legutóbbi, 2011. évi népszámlálás adatai szerint a magyarok aránya a város lakosságán belül 1,6 százalék, a németeké 1,2 százalék, a románoké pedig 96,5 százalék.⁷⁹ A magyarok és németek mellett a városban számos egyéb kisebbség (roma, szlovák, ukrán, zsidó, orosz, szerb, olasz, görög, lengyel stb.) képviselői megtalálhatók, ezek közül a romák vannak a legtöbben (2011-ben 582 személy).

Nagyszebenben és körzetében a megye magyar nemzetiségű lakosságának kevesebb mint 30 százaléka, mintegy 3000 fő él – a másik 70 százalék Medgyesen és környékén él –, ennek viszont háromnegyede Nagyszeben lakója, a többiek igen kis létszámú közösségekben élnek, viszonylag nagy területen szétszórva. Nagyszeben vonzáskörzetében mindössze hat olyan település van, ahol legalább 40–50 fős magyar közösség él, ezek közül a legnagyobb létszámú (322 fő) Vízaknán (lásd a 7. táblázatot). Ennél kisebb, pár tíz fős közösségek több településen is élnek.

⁷⁹ Saját számítások a hivatalos népszámlálási adatok alapján. Forrás: Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852-2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatai. Erdélyi Magyar Adatbank. (<http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=4948>). Honlap letöltésének időpontja: 2016. június 25.

7. táblázat: Nagyszeben és vonzáskörzetének magyar lakossága⁸⁰

Település neve	Közigazgatási központ	Magyar nemz. száma (2011)	Magyar nemz. aránya (%-ban)	Távolság Szebentől
Nagyszeben (Sibiu)	Nagyszeben (Sibiu)	2169	1,6	–
Felek (Avrig)	Felek (Avrig)	106	1,3	28 km
Oltszakadát (Săcădate)	Felek (Avrig)	125	22,4	32 km
Nagydisznód (Cisnădie)	Nagydisznód (Cisnădie)	97	0,8	13 km
Vízakna (Ocna Sibiului)	Vízakna (Ocna Sibiului)	322	10,0	14 km
Nagytaalmács (Tălmăciu)	Nagytaalmács (Tălmăciu)	48	0,9	20 km
Bürkös (Bârghiș)	Bürkös (Bârghiș)	72	11,2	54 km

2.2.2 Nagyszeben és térségének magyar oktatási hálózata

Nagyszebenben mintegy 40 óvoda, közel 20 általános iskola és közel 20 középiskola működik – utóbbiak egy részében elemi és általános iskolai tagozat is van. Az intézmények egy része önálló jogi személyiséggel rendelkezik, másik részük jogilag alá van rendelve valamely másik iskolának, óvodának. Többségük román tannyelvű, de jelentős részükben, főként óvodai, illetve elemi és általános iskolai szinten a románnál nagyobb presztízzsel bíró német tannyelvű oktatás is működik. Tekintettel a német nemzetiségű lakosság alacsony számára, a német oktatásban elsősorban román nemzetiségű diákok tanulnak, illetve kisebb számban magyar nemzetiségű diákok is. Magyar tannyelvű oktatás a város két intézményében működik: a 17-es számú Hosszított Programú Óvodában egyetlen összevont óvodai csoport, valamint az Octavian Goga Főgimnáziumban elemi, általános iskolai és középiskolai oktatás (utóbbi elméleti líceumban, természettudományok szakirányon). A magyar tannyelvű csoportokban és osztályokban a 2015/2016-os tanévben összesen 57 gyerek tanult. (Lásd erre vonatkozóan az 8. táblázatot).

8. táblázat: Nagyszeben magyar oktatásának létszámadatai a 2015/2016-os tanévben

Intézmény neve								
	Óvoda		Elemi		Általános		Líceum	
	CS	D	O	D	O	D	O	D
17-es számú Hosszított Programú Óvoda	1ö	25						
Octavian Goga Főgimnázium			2ö	22	1k	7	1k	3
ÖSSZESEN	1ö	25	2ö	22	1k	7	1k	3

* Rövidítések: CS – csoportok száma, O – osztályok száma, D – diákok száma; k – különálló osztály, ö – összevont osztály

A nagyszebeni magyar oktatásról túlzás nélkül kijelenthető, hogy kritikus helyzetben van, különösen az általános iskolai és a középiskolai oktatás. Az elemiben két összevont osztályban 22 diák tanul (ők négy évfolyamról vannak), a felső tagozaton viszont csak egy 7 fős nyolcadik osztály, a középiskolában pedig egy 3 fős tizedik osztály működik – mindkettő különálló. Az általános iskolában az elmúlt három évben nem sikerült ötödik osztályt indítani, a középiskolában pedig 2015-ben, illetve azt megelőzően 2012-ben és 2013-ban sem kapott tanfelügyelőségi jóváhagyást a magyar osztály, mivel nem volt elég jelentkező. A következő tanévtől várhatóan az 5-8. osztályos magyar tannyelvű oktatás megszűnik Nagyszebenben, hiszen idén két gyerek végzett negyedik osztályt, jövőben pedig nem lesz negyedikes végzős. Emellett a középiskolában is kérdéses, hogy lesz-e elég jelentkező a kilencedik osztályba, amennyiben nem, a magyar oktatás ezen a szinten is még két évig működhet (amíg a mostani tizedikes évfolyam végez), azt követően pár évig biztosan nem lesz utánpótlás.⁸¹

⁸⁰ Csak azokat a településeket tüntettük fel, ahol legalább 40 fős magyar lakosságot regisztráltak.

⁸¹ A 2016-ös középiskolai felvételi adatbázis (admitere.edu.ro) szerint a 2016 ősztől induló magyar kilencedik osztályba három diák jelentkezett.

A nagyszebeni magyar oktatás leépülése 1989 után kezdődött a székelyföldi „visszavándorlás” és az utánpótlás csökkenése következtében,⁸² és az elmúlt néhány évben volt igazán látványos. A legutóbbi öt tanévben egyharmadával csökkent a magyar oktatásban tanuló diákok száma. Elsősorban az 5-8. osztályban rossz a helyzet, ahol a 2011/2012-es tanévben még minden évfolyamon önálló osztályok voltak, mára viszont gyakorlatilag megszűnt a felső tagozat. Egyedül az óvodai szinten tapasztalható viszonylag stabil létszám, azonban ez is megtévesztő, ugyanis a magyar óvodai csoportba járó gyerekek egy része vegyes családból származik vagy román nemzetiségű, őket pedig szinte kivétel nélkül a román vagy német tannyelvű iskolába íratják a szüleik, így a magyar elemi oktatás stabil utánpótlása innen sem biztosított. Városszinten évente legalább 10-15 olyan gyerek lehet, akik magyar vagy részben magyar családból származnak, és román vagy német tannyelvű oktatásban tanulnak, akár már óvodától vagy előkészítő osztálytól. Ha ezeknek legalább egy részét képes volna megszólítani a magyar oktatás, a létszámgondok lényegesen kisebbek lennének – bár nyilván továbbra sem szűnnének meg.

9. táblázat: A nagyszebeni magyar oktatás létszámadatai az elmúlt 5 tanévben

Tanév	Diákok száma összesen		Osztályok/csoportok és diákok száma oktatási szintenként							
			Óvoda		Elemi		Általános		Líceum	
	CS/O	D	CS	D	O	D	O	D	O	D
2011/2012	5k + 3ö	86	1ö	28	2ö	22	4k	26	1k	10
2012/2013	5k + 2ö	79	1ö	28	1ö	10	4k	32	1k	9
2013/2014	4k + 3ö	71	1ö	26	2ö	17	3k	20	1k	8
2014/2015	4k + 3ö	65	1ö	26	2ö	17	2k	11	2k	11
2015/2016	2k + 3ö	57	1ö	25	2ö	22	1k	7	1k	3

* Rövidítések: CS – csoportok száma, O – osztályok száma, D – diákok száma; k – különálló osztály, ö – összevont osztály

Korábban még nagyobb számban jártak a magyar tagozatra más településről is diákok, elsősorban Vízaknáról a felső tagozatra és a középiskolába, ritkábban olyan településekről is, ahol már régóta nincs vagy sohasem volt magyar tannyelvű oktatás (pl. Bürkös, Szentágota, Bólya, Oltszakadát), az utóbbi években viszont ezek száma is megcsappant. Jelenleg Nagyszeben vonzáskörzetében⁸³ egyedül a 14 km-re található Vízaknán van magyar tannyelvű oktatás: a 2015/2016-os tanévben itt egy összevont óvodai csoport és egy összevont elemi osztály működik magyar nyelven. Az óvodai csoport a megszűnés szélén van, ugyanis mindössze 6 gyerek jár ide, és mivel a városban az utóbbi pár évben nem született magyar gyerek, igencsak kérdéses az utánpótlása. Az elemiben valamivel jobb a helyzet, ott jelenleg 9 diák van egyetlen osztályba összevonva (3 első, 2–2 második, harmadikos és negyedikes), így elvileg még néhány évig működhet, főként, hogy a 2016/2017-es tanévre 2 újabb gyereket íratnak az előkészítő osztályba. Közép- és hosszú távon azonban a vízaknai magyar oktatás fennmaradása szintén bizonytalan. A helyi román oktatás elszívó ereje elemi szinten nem túl magas (keves elemista korú magyar gyerek jár román iskolába), viszont ötödiktől már igen, az utóbbi években növekedőben van a román iskolába íratott ötödikes diákok száma. Korábban a vízaknai gyerekek viszonylag stabil utánpótlást jelentettek a nagyszebeni magyar felső tagozat és középiskolai tagozat számára – főként a Vízaknán a közelmúltig működő Árvácska Gyereketthonnak köszönhetően –, az elmúlt öt-hat évben viszont mindössze 2 vízaknai diákot íratnak Nagyszebenbe negyedik osztály után. Őket a nagyszebeni magyar tagozat alapítványi kisbuszával szállították, amelynek a működtetését viszont egyre nehezebben tudják megoldani.

⁸² Ld. Keresztes Gizella – Keresztes Kálmán: A nagyszebeni magyar nyelvű oktatás. In: *Nagyszeben és vidéke*. 2005 április. 8-10.

⁸³ A Nagyszeben környéki magyar oktatás helyzetének forrása: Márton János: Szeben megye veszélyeztetett oktatási helyszínei. Iskolai adatlapok. Iskolák veszélyben program, 2012–2015. (http://iskolakveszelyben.ro/m_szeben.html. Honlap letöltésének időpontja: 2015. június 25.)

Nagyszeben térségében az elmúlt években még egyetlen településen, Oltszakadátan volt magyar oktatás: az 1989-ben történő újjászervezése után egészen 2013-ig működött a Felek városhoz tartozó faluban egy egytanítós magyar elemi osztály, ahol a négy, később az öt évfolyam diákjai összevonva tanultak. A létszámgondok folyamatosak voltak (1989 óta soha nem volt 10-nél több diák a magyar osztályban), emellett a tanító személye körül is gyakori volt a bizonytalanság, főként az utóbbi években (előfordult, hogy helyettesként másfél évig a helyi magyar lelkész tanította az osztályt, a megszűnés tanévében pedig szakképzetlen pedagógus oktatott.) A megszűnés közvetlen oka a diáklétszám csökkenése volt: a 2012/2013-as tanév után annyira kevés diák maradt, hogy 2013 őszétől az osztály nem kapott jóváhagyást a működésre. A magyar gyerekek ezt követően a helyi vagy a feleki román oktatásba járnak. Az oltszakadati magyar elemi megszűnése nem befolyásolta számottevően a szebeni magyar oktatás utánpótlását, hiszen Nagyszebenbe korábban is csak ritkán mentek továbbtanulni oltszakadati gyerekek, számukra ötödik osztálytól a jellemző továbbtanulási helyszín eddig is inkább Felek volt, mivel a faluban felső tagozat sem magyar, sem román nyelven nem működik.

2.2.3 A szebeni magyar oktatás az interjú tapasztalatok alapján

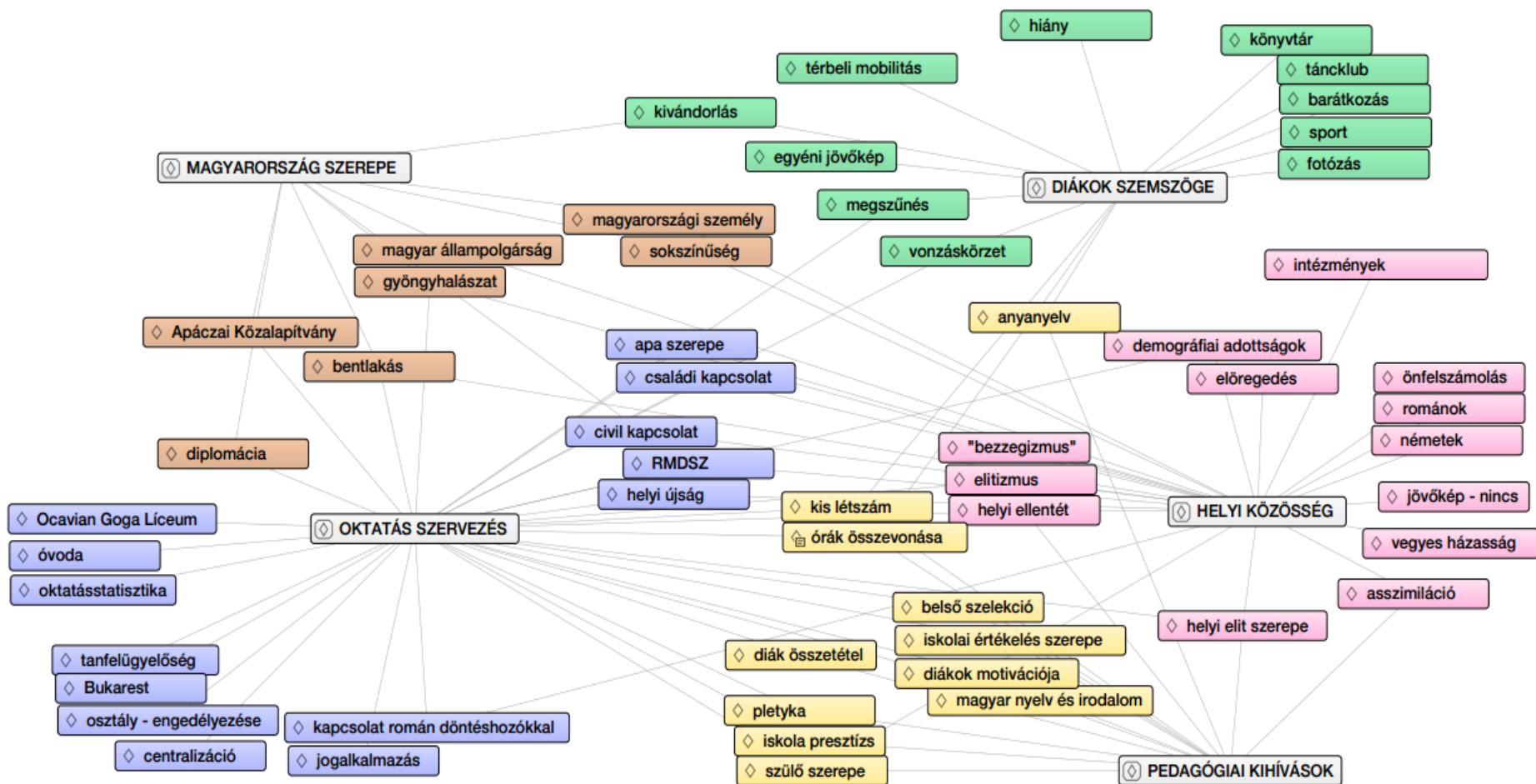
Nagyszebeni terepmunkánk során interjút készítettünk az Octavian Goga Főgimnázium pedagógusaival és a magyar tagozatra járó diákokkal, a tanfelügyelőség képviselőjével, illetve egy volt, jelenleg nyugdíjas pedagógussal is. Terepmunkáink során ezúttal is egyrészt az iskola egykori végzettjeinek általános iskola utáni életútjáról gyűjtöttünk információkat, másrészt pedig az elkészített interjúk alapján is igyekszünk kontextualizálni a nagyszebeni szórványoktatást. Azt gondoljuk külön érdekesség, hogy sikerült diákokkal is beszélgetnünk, hiszen ezáltal e belső perspektívából leszűrhető tanulságokat is összegezhajtuk. A szebeni interjúkat a bethleniekhez hasonlóan írásban rögzítettük, szövegelemző szoftverrel kódoltuk, és ezúttal is egy fogalmi térkép segítségével (lásd 2. térkép, 81. oldal) ismertetjük a véleményeket.

A szebeni pedagógusokkal készült beszélgetéseket négy nagyobb téma köré sűrítethajtuk: az oktatásszervezés jellemzői, a magyar oktatás explicit pedagógiai kihívásai, valamint e két dimenziót körülhatároló helyi közösségi jellemzők, illetve a magyarországi jelenlét és kezdeményezések helyi fogadtatása. Mint említettük, a diákokkal is beszélgettünk, ezért érdekes, az ő tematizációik hogyan kapcsolódnak (vagy nem kapcsolódnak) a pedagógusok véleményeihez.

A helyi oktatásszervezés központi témája az osztályok indításának engedélyeztetése. Egyik alanyunk szerint az osztályok indítása minden évben Damoklész karjaként lebeg a szebeni oktatás fölött. Az a finom ellentmondás is megállapítható, hogy míg a korábbi években valamivel több (de 10 fő alatti) diák volt a középiskolai szinten, és ezért néha nem engedélyezték a magyar osztály indítását, addig jelenleg úgy tűnik, a helyi oktatási döntéshozók támogatják a magyar osztály létét.

Az osztályok indítása jól jelzi, a szórványoktatás kiszolgáltatottságát: egyrészt a tanfelügyelőségi beágyazottságnak a függvénye, másrészt pedig a román oktatási rendszer centralizációja közepette Bukaresttől is függ. Az elmeséléseket értelmezve megállapíthatjuk, ez a többes alávetettség néha előnyt is jelenthet: ha a helyi szinteken ellenállásba ütközik az osztályindítás, akkor a központi, bukaresti döntéshozók nyújthatnak támogatást, illetve ez fordítva is történhet. Alanyaink szerint mindkét konstellációra volt példa, a legmarkánsabb – és ezért a beszélgetés során talán legnagyobb érzelmi töltettel előadott – eset az volt, amikor a helyi döntéshozók (tanfelügyelőség) ugyan támogatták volna a magyar osztály indítását, de éppen az RMDSZ-es oktatási államtitkár nem engedélyezte azt az alacsony létszám miatt.

2. térkép: A nagyszebeni oktatás mentális/fogalmi térképe

Jelenleg úgy tűnik, kedvező a helyzet, ha igény és főleg néhány gyerek van, akkor a tanfelügyelőség jóváhagyja a magyar osztályok indítását. Ebben több tényező is szerepet játszik: a tanfelügyelőségen dolgozik az iskola egykori igazgatója, aki jelenleg is tanít az Octavian Goga Főgimnáziumban, így van esély a helyi lobbizásra is. De maga az iskola is érdekeltnek tűnik a magyar oktatás fenntartásában, mert az az iskolai sokszínűségét erősíti, ez pedig hozzájárul az iskola presztízséhez, ami haszonnal kecsegtethet a helyi oktatási piacon (a magyar mellett általános iskolai szinten német tannyelvű osztályok, a középiskolai szinten pedig román-angol kétnyelvű és intenzív angol filológiai osztályok is vannak).

Magyar tannyelvű osztályok vonatkozásában bizonyos értelemben csak idézőjelesen használhatjuk az iskolai osztály kifejezéseket: az általános iskolában alsó tagozaton egy összevont osztály működik, a felső tagozaton egy osztály van hét tanulóval, a középiskolai szinten pedig szintén egy osztály van, mindössze három tanulóval.⁸⁴ Az iskola és egy-két helyi magyar elitbe tartozó szereplő úgy viselkedik, mintha igazi magyar tagozata működne. Ahogy egyik alanyunk fogalmazott: „Kolozsváron úgy tudják, hogy, mi egy komoly iskola vagyunk”. A jelenlegi három 10.-es diák gyakran részt vesz versenyeken, csapatversenyeken is, ahol – a diákok elmesélése szerint – nem tűnik fel, hogy a szebeni iskola csapata gyakorlatilag az egész magyar tagozatot jelenti. Ebben a szimulakrum építő tevékenységben partner az időnként megjelenő Nagyszeben és vidéke c. kulturális lap is,⁸⁵ amely néha írásokat közöl a nagyszebeni magyar oktatás múltjáról, jelenéről, helyet ad a diákok írásainak is stb.

Az alacsony diáklétszám komolyan felértékeli a szülőkkel való kapcsolattartást. Ez nemcsak a toborzáskor fontos, hanem az iskolai évek során általában, de sajátos szórványjellegű szempontból is. Minél kisebb a közösség ugyanis, annál nagyobb elméletileg a szülők iskola/osztályválasztással kapcsolatos zsarolási potenciálja. Ez visszahat a pedagógiai munka és az iskolai értékelés egészére. Elmesélések szerint, ha a szülők úgy érzékelik, valamelyik tanár igazságtalan, hajlamosak a gyerekeiket átirányítani a román osztályba. Ez néha akár „végzetes” is lehet egy eleve kis létszámú osztály esetében, de általában is nagy kockázatot rejt, mert a magyar tannyelvű oktatás megbélyegzését és megszüntetésének lehetőségét is hordozza. Alanyaink több története alapján kirajzolódik a román osztályba irányítása „anatómiája” is. Eszerint első lépésben egy iskola-szülő konfliktus léte a kulcs, amely fokozatosan eszkalálódik, amelynek során a pedagógus mondhatni vesztésként jön ki, a helyi eleve kis közösségen belül megbélyegzését célzó híresztelések, pletykák kelnek életre. Ez által a szülőnek megteremtődik az a legitimációs alap, amelyre építve gyerekeit átirányítja román osztályba.

Interjúink során ilyen eseteket nem csak „átlag” szülők esetében említettek, hanem a helyi közösségen belül aktív szervezői szerepet vállaló szülők esetében is. Ez óhatatlanul arról is árulkodik, hogy a kis magyar közösséget belső konfliktusok is átszövik. Ugyanakkor elvezet ahhoz is, hogy felmerüljön a helyi szórványelit felelősségének, mintaátadásának a kérdése is. Ha egy, a magyar oktatás és közösség iránt elkötelezett személy is román tannyelvű iskolába írta gyerekeit, akkor természetesen nehezen várható el kevésbé elkötelezett, vagy vegyes házasságban élő személyektől, hogy magyar nyelvű iskolába írássák gyerekeiket.

A szülői vélemény említett visszahatása a pedagógiai munkára nagyon élesen felveti azt a kérdést is, kis közösségen belül néhány fővel működő osztályokban lehetséges-e a reális értékelés? Ha az értékelés a gyerekek iskolai útjának román osztályba való átirányítását jelenti, akkor érthető a

⁸⁴ Ld. előbb a 9. számú táblázatot.

⁸⁵ Kisebbségi világokban általában, de szórvány régiókban még inkább általánosítható az elittagok funkcióhalmazása, az intézmények közötti személyi átfedések. Jelen esetben tudni kell azt, hogy a tanfelügyelőségen dolgozó, az iskolában oktató tanár egyben a szerkesztőség meghatározó tagja, az impresszum szerint „kapcsolattartó” is.

pedagógus azon igyekezete, hogy felülértékelje a gyerek iskolai teljesítményét.⁸⁶ De hogyha ez így történik, akkor az értékelés valójában nem reális, amelynek a későbbiekben vélhetően a tanuló veszi kárát. Így mondhatni, az iskolai értékelés szórványhelyzetben egy csapdahelyzetet teremt, amelyből egyik érintett fél sem tud kiszállni közösségi veszteség nélkül.

Az értékelés e paradoxona beindítja és fenntartja azt a „bezzegizmust”,⁸⁷ amely arra utal, hogy a tömbben ilyen szempontból mennyire másabb és jobb a helyzet, ott „nem kell hímestojásként” kezelni a tanulókat. A képzelt vagy valós referenciacsoportra való hivatkozás igénye tetten érhető az iskolai szelekciós mechanizmusai szintjén is. E ponton egy olyan elitista felfogást regisztrálhatunk, amely szelekciót, képesség szerinti iskolai útvonalakat eredményez a gyerekek között, annak ellenére, hogy nagyon kevés a diákok száma. A továbbtanulás kapcsán mesélte az egyik pedagógus, hogy nem is baj, ha mindössze az 5 diákból kettő – gyengébb képességű tanuló – máshova fog menni, ők három gyerekkel is igyekeznek majd osztályt indítani. E mozzanatnál túl azon, hogy pedagógiai-módszertani és méltányossággal kapcsolatos kérdéseket vethetünk fel, a magyar oktatás fenntartásának kérdése is felmerül.

A szülőkkel és néha magyar intézményekkel, politikusokkal való konfliktusos kapcsolatok több alanyunkkal is azt mondták ki, hogy a magyar tannyelvű oktatás beszűkülésének és felszámolásának oka nem a „románokban” keresendő, hanem éppen a magyar emberek nem kooperatív magatartásában. Nem a románok „nyomják” el a magyarokat, hanem a magyarok nem tudnak együttműködni, kellően kommunikálni. Természetesen mindennek keretet szabnak a demográfiai trendek, a kivándorlás és vegyes házasságok is, de ezeken belül vélhetően bizonyos szociális, kooperatív képességek hiányáról is beszélhetünk.

Akárhogy is értelmezzük ezt az állapotot, a szebeni magyarok elitje nem rendelkezik erős jövőképpel, magas a vegyes házasság mértéke, amelynek eredményeképpen meglehetősen erős az asszimiláció mértéke. Sőt, ez az asszimiláció nem csak „román útra”, hanem a németek (német iskola, házastárs stb.) felé való elbillenéssel is jár. Mint említettük, az Octavian Goga Főgimnázium és talán általában Nagyszeben érdekelt a sokszínűség fenntartásában vagy annak hangoztatásában, de a német nyelv és kultúra presztízse sok szempontból magasabb a magyarhoz képest. Iskolai szinten a bezzegizmus itt is visszaköszön, egyik alanyunk pozitív példaként említette, hogy a német kormány hogyan támogatja az erdélyi szászokat, illetve a német nyelven oktató pedagógusokat.

Mint tudjuk, Magyarország is támogatja általában a külhoni magyarokat és iskolai életüket. Érdekes azonban, hogy e szórányvilágban hogyan jelenik meg és értelmeződik ez a külső támogatás. Beszélgetéseinkben egyrészt az fogalmazódott meg, Magyarországnak intenzívebb „diplomáciai” munkát kellene végeznie, és a helyi román oktatási szereplőket is meg kellene céloznia, és reális magyarországi tapasztalatok irányába terelgetnie. A konkrét külföldi/magyarországi tapasztalatok néha sokszor többet jelentenek, mint bármilyen más hivatalos kapcsolat.

A korábbi évtizedben az egykori Apáczai Közalapítvány támogatásával felépült egy kollégium a tanulók számára, de a magyar oktatás visszaszorulásával jelenleg már nem tanulók, hanem állítólag olyan magyar fiatalok laknak, akik valamelyik szebeni egyetemen folytatják tanulmányaikat.

A jelenbe közeledve két magyar támogatáspolitikai eszköz került terítékre: az NSKI névvel jelzett „gyöngyhalászat”⁸⁸, illetve a kedvezményes honosítás.

⁸⁶ E jelenséggel a bethleni terepmunkánk során is találkoztunk.

⁸⁷ A kifejezés Karinthy Frigyes Bezzegék c. írásából származik.

⁸⁸ A „gyöngyhalászat” kifejezést az NSKI elnöke, Szász Jenő használta metaforaként egy 2013-ban adott interjújában. Az NSKI szórányoktatási programja hivatalosan a „Magyar gyermek - magyar iskolába” címet viseli. A „gyöngyhalászat” kifejezést az erdélyi média egy, a programmal szemben kritikus része vette át, és

Egyik alanyunk nagyon negatívan viszonyult a „gyöngyhalászatnak” nevezett iskolai toborzáshoz, mivel az ő szempontjából az volt a fontos, "meg kell védeni, amíg még van amit". A kettős állampolgárság megítélése a kivándorlás szemszögéből történt, egyik alanyunk szerint ez az oka annak, hogy egyre fogy a magyarság Szebenben.

E támogatási formákon kívül szóba jött a magyarországiak kisebbségi, szórvánnyal kapcsolatos érzéketlensége is, amelyet egy közelmúltbeli eseményen keresztül világítottak meg. Egy nemrégiben iskolai rendezvényen egy magyarországi előadó egy Wass Albert mesét adott elő a jobbára vegyesházasságból származó gyerekeknek. A mesében több negatív állítás volt a románokra vonatkozóan (pl. lusták), amely nem csak a pedagógusok körében váltott ki negatív reakciókat, hanem volt olyan gyerek is, aki szóvá tette, hogy az ő apja, aki román, az biztosan nem ilyen. E rövid történet jól szemlélteti az anyaországi és határon túli magyarok mindennapi kapcsolatrendszerének egy markáns részét: a magyarországiak néha olyan előítéletekkel érkeznek Erdélybe, amelyek nem mindig rezonálnak a többféle kultúrát strukturális okokból is ismerő kisebbségi magyarok tapasztalataival. És szórványban talán ez még inkább így van.

Ha az említett „gyöngyhalászatot” területi mobilitásként fogjuk fel, a szórvány és a tömb közötti kapcsolatot kétirányú mozgásként is lehet értelmezni: noha manapság arról beszélünk, hogy a szórványból a tömb felé történjen mozgás, a korábbi évtizedekben és években is fordított irányú mozgás érvényesült Szebenben. Az 1989 előtti magasabb diáklétszám Szebenben annak volt betudható, hogy a Székelyföldről sokan mentek a városba olyan szakképzettséget szerezni, ami nem volt a kibocsájtó régióban. A diákokkal folytatott beszélgetésből kiderült az is, hogy a jelenlegi három 10.-es lány közül az egyik Székelyföldről származik, tehát e mozgás informális, családi szinten nyomokban ma is működik.

A területi mobilitás szintjén itt két értelmezés is lehetséges. Az egyik az, hogy elméletileg gondolkodhatnánk „anti-gyöngyhalászatban”. Ez – mint láttuk – bizonyos értelemben korábban is működött, jelenleg is működik informálisan, sőt más szórványhelyen szervezeten is tapasztalni.⁸⁹ Az anti-gyöngyhalászat azt jelentené, székelyföldi gyerekeket vinnének olyan szórványbeli nagyvárosokba például, ahol megvan az intézményes kerete a magyar oktatásnak, de kevés a diáklétszám. Ez által nyerhetne általában a kisebbségi magyar oktatás, a gyerekek – ha hazakerülnének – igazi román(iai) tapasztalatuk is lehetne, jól ismernék az államnyelvet is, ergo nagyobb valószínűséggel maradnának sikeresek az országban.⁹⁰

A szórványból tömbbe való mozgást azonban értelmezhetjük úgy is, hogy ez valójában „hazaköltöztetés”, legalábbis azon gyerekek esetében, akiknek felmenői Székelyföldről származtak. A „gyöngyhalászat” e logikában nem is „halászat”, hanem sokkal inkább hazaterelés.

Végezetül nézzük meg, a helyi magyar oktatás folyamatai hogyan csapódnak le a tanulók mindennapi tapasztalataiba. A három 10.-es diáklánnyal folytatott interjú legnagyobb tapasztalata a HIÁNY.

megpróbálta a saját módján interpretálni azt. Az NSKI részéről a programot koordináló Dr. Puskás Attila reagált a támadásokra az erdélyi Krónika 2015. május 11-i lapszámában megjelent jegyzetével („Szórványoktatási stratégiai megfontolások” címmel (lásd: <http://www.nski.hu/szorvanyoktatasi-strategiai-megfontolasok.html>)).

A koncepcióról valódi szakmai és szakpolitikai vita nem született.

A témáról kevésbé elfogult, az érveket és ellenérveket egyaránt figyelembe vevő publicisztikát írt Dobai László (lásd: http://erdely.ma/publicisztika.php?id=186394&cim=a_szorvanykerdesrol_targyilagosan) és Rostás Szabolcs (lásd: <https://kronika.ro/szempon/szorvany-menteni-a-menthetot>).

⁸⁹ Pl. csángó gyerekeket visznek a Beszterce-Naszód megyei szórványba.

⁹⁰ Régebben ezt a nyelvi kompetencia elsajátításának a funkcióját egyébként betöltötte a román hadsereg vagy a román nyelvű egyetem is.

Beszélgetésünk során ugyanis arra kértük őket, hogy készítsenek egy plakátot, amely az ideális iskoláról szól. A plakátra rajzolhattak és írhattak bármit, ennek ellenére csak néhány szót tettek fel a képzeletbeli plakátra (lásd az 7. mellékletet), amelynek közepén ez áll: ISKOLÁNK, MERRE VAGY?

Ez mintegy jelzi, hogy valójában keresik iskolájukat, azaz a jelenlegit nem érzik sajátjuknak, és főleg serdülőkorba érve egyre inkább feszélyezi őket, hogy nincs osztályközösségük, nincsenek fiúk a környezetükben: „5-8 osztályban volt kettő, de ők elmentek”. Ez az idézet azonban nem csak azt jelzi, hogy már nincsenek fiúk, hanem azt is, hogy a korábbi években is ez volt a tapasztalatuk. Úgy közelednek az érettségihez, hogy valójában nem osztályközösséghez tartoznak, mondhatni egy család (ez részben így is van, a három lányból kettő testvér).

Kérdés, hogyan zajlik az oktatás ilyen feltételek mellett. A beszélgetésből kiderült, bizonyos órákat a párhuzamos román osztállyal közösen tartanak. Az angol órákat például összevonják, pedig ha csak hárman lennének, nagyszerű alkalom lenne a hatékony nyelvtanulásra. Érdekes módon a testnevelés órát állítólag nem vonják össze, ennek az órának pedig egy jó része éppen csapatjátékokra kellene, hogy épüljön. A diákok osztályuk gyengeségeként továbbá azt is megemlítették, hogy „monoton óráik vannak”. E szórványos vélemények felvetik azt a kérdést, az iskola menedzsmentje vagy a pedagógusok milyen mértékben vannak módszertanilag felkészülve a kiscsoportos munkákra, a kiscsoport kezelésére? E kiscsoportban a diákok gyakorlatilag minden órára készülnek, ez véleményük szerint előny is, hátrány is. Ugyan állandó pedagógiai kontroll alatt vannak, amelynek kétségkívül előnye is lehet, de az „osztályközösségben elbújni”, a közösség tagjának lenni, csínytevésekbe bonyolódni már nem igazán alkalmas e kis létszám. Kétségtelen magyarok maradnak, de kiesnek a kortárs csoport hatások, és egyéb társas tapasztalatok (tánc, sport, szabadidős foglalkozások stb.)

2.3 Következtetések

A kutatás első szakaszában végzett kvantitatív adatelemzést követően, a második szakaszban a két vizsgált megyéből – Beszterce-Naszódból és Szebenből – egy-egy várost (előbbiből Bethlent, utóbbiból Nagyszebent) kiválasztva, azok magyar oktatását jártuk körül kvalitatív elemzési módszerekkel. Demográfiai, oktatásstatisztikai adatok alapján, valamint helyszíni interjúk segítségével próbáltuk feltárni a két város – és a közvetlen vonzáskörzetükbe tartozó települések – magyar oktatásának helyzetét, kihívásait. A helyszíni látogatásaink során a két városban összesen 14 személlyel készítettünk interjút, akik elsősorban munkájuk révén szoros kapcsolatban vannak az ottani magyar tannyelvű oktatással.

A mintegy 13 százalékban magyarok által lakott Bethlenben egy hosszított programú óvodában, egy vegyes tannyelvű általános iskolában és egy szakközépiskolában van magyar tannyelvű oktatás. Az óvodában két összevont csoport, az általános iskolában elemi tagozaton egy különálló és két összevont osztály, a felső tagozaton négy különálló osztály, a szakközépiskolában pedig három gazdasági szakirányú osztály működik. A 2015/2016-os tanévben összesen 152-en tanultak magyar nyelven a Beszterce-Naszód megyei kisvárosban, közülük 91-en elemi és általános iskolában. Az elmúlt egy-másfél évtizedben jelentős létszámcsökkenésre került sor, aminek egyik következménye az osztályösszevonás: erre eddig csak az elemi tagozaton került sor, a 2016/2017-es tanévtől azonban a felső tagozaton sem lehet elkerülni az összevonást.

A magyar tannyelvű oktatás a Bethlen térségében található magyarlakta településeken is egyre nehezebb helyzetben van. Kivételnek két jelentősen magyar többségű település, Magyardecse és Vice számít: előbbiben a magyar iskola létszáma lehetővé teszi az évfolyamonkénti egy-egy különálló osztály fenntartását, utóbbi pedig csak a felső tagozaton sikerült megtartani a különálló osztályokat, az elemiben már itt is összevont osztályok működnek. Mint ahogy egyébként a többi településen is, már évek, évtizedek óta: Apanagyfaluban, Magyarborzácson, Felőrben és Rettegen egytanítós elemik vannak – utóbbi két községben pár éve szűnt meg a magyar felső tagozat –, Árpástón és Magyar-nemegyén két-két összevont osztály van elemiben, a felső tagozat pedig mindkét településen egy-egy osztályba összevonva működik.

A Bethlen környéki települések magyar osztályainak, tagozatainak leépülését, megszűnését követően a gyerekek egy jelentős része szomszédos megyék (elsősorban Kolozs) városi iskoláiban, esetleg a helyi román tannyelvű iskolákban tanul tovább, jóllehet a bethleni magyar oktatás számára fontos utánpótlási bázist jelenthetnének. A Bethlenbe történő ingáztatásuk pénzügyi, logisztikai vagy egyéb okok miatt azonban egyelőre nem megoldott.

A nagyszebeni magyar tannyelvű oktatásról túlzás nélkül kijelenthető, hogy kritikus helyzetben van: egyetlen összevont óvodai csoportban, két összevont elemi osztályban, egy különálló általános iskolai osztályban és egy különálló középiskolai osztályban tanul magyarul összesen 57 tanuló. Az óvodások egy része nem magyar anyanyelvű (ők tehát nem jelentenek utánpótlást a magyar elemi számára), az általános iskola felső tagozatán a 2016/2017-es tanévtől megszűnik a magyar tannyelvű oktatás, a középiskolában pedig mindössze 3 diák tanul magyar tannyelven, és a 2016 ősztől esetleg induló kilencedik osztály létszáma is hasonló lehet. A leépülés az általános iskola felső tagozatán volt látványos, hiszen ott négy éve még négy különálló osztály volt. Az elmúlt öt évben itt közel negyedére csökkent a diákok száma, de a többi oktatási szintet is figyelembe véve a legutóbbi tanévben kb. egyharmadával kevesebben tanultak magyarul a városban, mint a 2011/2012-es tanévben. Ezzel párhuzamosan viszont az évente román vagy német tannyelvű oktatásba íratott magyar gyerekek száma továbbra is jelentős, és lényegesen magasabb is, mint a magyar oktatásba íratott gyerekek száma.

Nagyszeben térségében hasonlóan rossz helyzetben van a magyar oktatás: Oltszakadátón 2013-ban megszűnt az addig egy osztályba összevont magyar elemi (a gyerekek innen a közeli Felekre kerültek román oktatásba), Vízaknán pedig – amely több éven keresztül viszonylag stabil utánpótlást jelentett a nagyszebeni magyar felső tagozat és középiskolai osztályok számára –, egy tíz fő alatti, egyetlen osztályba összevont magyar elemi működik, amely szintén utánpótlás gondokkal küzd. A többi magyarok által is lakott településen már évek, évtizedek óta nincs magyar tannyelvű oktatás, és innen csak elvétve jár egy-egy gyerek a szebeni magyar tagozatra.

Ilyen körülmények között Nagyszebenben már rövid- és középtávon is csak a magyar tannyelvű óvodai és elemi oktatás fenntartására van reális esély, az általános iskola felső tagozatán és a középiskolában csak egy-egy kedvezőbb évben indulhat magyar tannyelvű osztály.

A két kvalitatív terepmunka tapasztalatai alapján megállapíthatjuk, hogy a szórvány demográfiai, strukturális feltételei mellett a helyi és megyei román oktatási döntéshozók mondhatni pozitívan vagy legalábbis látványosan nem negatívan viszonyultak a magyar oktatás működtetéséhez, fenntartásához. Annál gyakrabban tapasztaltuk azt, hogy az egyes települések, vagy magyar intézmények és személyek között nincs együttműködés vagy érdemi egyeztetés a magyar oktatás szervezése kapcsán. Helyi konfliktusokról mindenhol beszámoltak, ami egyrészt természetes jelenségnek is betudható, de a magyar oktatás fenntartása és hatékony működtetése néha ezen is múlik. Ahogy egyik helyszínen megfogalmazták, nem a „románokon” múlik az, hogy a magyar oktatás kezd felszámolódni.

A szórványban a magyar tannyelvű oktatási útvonalak a magasabb iskolai szintek felé elmozdulva kezdenek beszűkülni. Helyben vagy nincs kínálat és kereslet, vagy ha mégis, akkor vagy az iskolai eredményesség kérdőjeleződik meg (pl. Bethlen és Beszterce) vagy mesterségesen fenntartott (Szeben). A gyerekhiány miatt mindenhol tapasztalni részlegesen vagy teljesen összevont osztályokat, amely kapcsán módszertani kérdések merülhetnek fel (hogyan oktatnak), ami kihat az iskolai eredményességre is.

Az oktatási útvonalak egy része nagyobb presztízzsel bíró iskolák és régiók felé irányul, ahol ugyan lehetséges az anyanyelven való továbbtanulás, de kérdés marad, hogy az ilyen helyeken továbbtanuló szórványbeli diákoknak van-e esélye hazakerülni. Ha nem, magyar emberekként ugyan leélhetik életüket, de a szórványrégió magyar szempontú kiüresedéshez is hozzájárulnak.

A helyi oktatásszervezés gyakorlatai elvezetnek bennünket ahhoz, hogy a szórványkérdést ne szenvedésnarratívában tematizáljuk, hanem kompetenciák, képességek, esélyek és lehetőségek dimenzióiban. A szórvány helyzetet nevezhetjük hangzatosan szórványlétnek (mint valami tőlünk független, azaz akarattunk ellenére elszenvedett dolognak), de oktatási vonatkozásban legalábbis kompetenciák hiánya sorozataként is értelmezhetjük. Hogyan működik a magyar identitás fenntartásában az iskolai rejtett tanterv, ha a magyar tannyelvű iskolákba járó tanulók is egyre nagyobb arányban román párt keresnek? Miért van az, hogy a magyar intézmények, iskolák között gyakran felmerülnek a kezeletlen konfliktusok? Miért nem tudnak sikeresek lenni az iskola körüli civil kezdeményezések? Miért nincsenek olyan pályázati források, amelyek egyértelműen támogatnák e szórványbeli kezdeményezéseket? Miért nem hangoztatnak az érintettek olyan iskolafejlesztési érveket, amelyek nem csak a magyar, hanem akár a román oktatási rendszernek is előnyére válhatna?

A szórvány az, aki segítségre szorul, szokták mondani. De ha így van, akkor miért nem tudnak úgy segíteni a kívülállók, a tömbben élők, az anyaországiak, hogy az asszimiláció mérsékelhető legyen, az ottani iskolák pedig sikeresebbek, vonzóbbak legyenek? Lehet, a segítség módjával, kommunikációjával és helyi kivitelezésével van gond? Lehet, a segítség nem kellő helyismeretre épül, és ezért nem tud sikeres lenni. Ez mind-mind kompetencia és empátia, ugyanakkor tudatos oktatástervezés kérdése.

3. A BETHLENI ÉS NAGYSZEBENI MAGYAR DIÁKOK UTÁNKÖVETÉSE

Bevezető

Jelen elemzés a szórványban élő diákok utánkövetésével foglalkozó kutatásunk harmadik szöveges beszámolója. Kutatásunk első szakaszában két romániai szóránymegyére, Beszterce-Naszódra és Szebenre vonatkozóan kvantitatív adatelemzési módszerekkel vizsgáltuk a 2004–2015 között magyar tannyelvű általános iskolát végzett diákok nyolcadik osztály végi vizsgaeredményeit, középiskolai továbbtanulását és érettségi eredményeit. A kutatás második szakaszában mindkét megyéből egy-egy várost kiválasztva (Beszterce-Naszód megyéből Bethlent, Szeben megyéből Nagyszebent) készítettünk elemzést az ottani magyar oktatás helyzetéről, elsősorban kvalitatív elemzési módszerek segítségével. A két város magyar oktatásáról készült esettanulmányaink alapját demográfiai, oktatásstatisztikai adatok, valamint a magyar oktatás működtetésében szerepet vállaló személyekkel (elsősorban pedagógusokkal, intézményvezetőkkel) készült helyszíni interjúk képezték.

Kutatásunk harmadik szakaszában azokat a diákokat követjük nyomon, akik a két említett városban magyar nyelven végezték az általános iskolát 2004–2011 között. Célunk azt megvizsgálni, hogy ezek a diákok, annak függvényében, hogy magyar vagy román tannyelvű középiskolai oktatásba jelentkeztek, a későbbiekben milyen továbbtanulási és munkaerőpiaci pályát választottak, illetve a családalapítás kapcsán milyen döntést hoztak. A kutatás ezen szakaszának központi kérdése az, hogy van-e jelentős különbség a nyolcadik osztály után továbbra is anyanyelven, illetve nem anyanyelven tanulók között az említett társadalmi vonatkozásokban (felsőfokú továbbtanulás, munkaerőpiaci helyzet, családi állapot)?

3.1 Módszertani jegyzetek

Az utánkövetés-vizsgálat kiindulópontja az első elemzésünk keretében használt ún. országos értékelési adatbázis, amely tartalmazza a Beszterce-Naszód és Szeben megyékben 2004–2015 között az általános iskolát magyar nyelven végző és középiskolába jelentkező diákokat és azok legfontosabb vizsgaeredményeit. Az adatbázist az utánkövetés-vizsgálat célkitűzéseinek megfelelően két szempont alapján tovább szűkítettük:

- kiválasztottuk az általunk közelebről is vizsgált két városban, Bethlenben és Nagyszebenben végzett diákokat;
- az évfolyamokat szűkítettük a 2004–2011-es időszakra, hiszen a 2011 után végzett diákok valószínűsíthetően a vizsgálat időpontjában még középiskolai tanulmányokat folytattak, így esetükben az egyetemi továbbtanulás, munkaerőpiaci helyzet, illetve a családi állapot kevésbé tekinthető releváns vizsgálati kérdésnek.

A két szempont alapján szűkített adatbázis összesen 124 bethleni és 55 nagyszebeni diákot tartalmazott. Rájuk vonatkozóan egy olyan kérdőívet állítottunk össze, amely a továbbtanulásukra, munkaerőpiaci helyzetükre és családi állapotuk kapcsán a következő adatokra kérdezett rá:

- *továbbtanulás*: sikeresen érettségizett-e, továbbtanult-e egyetemen, hogyha igen, mely városban és szakon, illetve milyen nyelven?;

- *munkaerőpiaci helyzet*: dolgozik-e, hogyha igen, hol (ország, Románián belül település is), milyen munkakörben?;
- *családi helyzet*: házas-e?, hogyha igen, milyen nemzetiségű a házastársa és van-e gyerekük?

A fenti adatokat tartalmazó kérdőíveket a kutatás második szakaszában végzett helyszíni terepmunkánk során töltöttük ki az érintett iskolákban: Bethlenben a Grigore Silași Általános Iskolában, Nagyszebenben az Octavian Goga Főgimnáziumban. Az adatokat a diákok volt osztályfőnökei, tanárai szolgáltatták, akik a diákok többségére vonatkozóan rendelkeztek a vizsgálati kérdéseinknek megfelelő információkkal. Mindkét helyszínen az általunk előkészített név szerinti adatbázisokat olyan további diákokkal egészítették ki adatközlőink, akik a hivatalos minisztériumi felvételi adatbázisokban nem szerepeltek. Így az utánkövetési adatbázisunk Bethlen esetében 132, Nagyszeben esetében 57 diákra bővült. A helyszíni adatgyűjtést követő fázisban a diákok adatait közösségi oldalakon is ellenőriztük, így pontosítva/egészítve ki a helyszíni adatforrásaink által bizonytalannak ítélt vagy esetleg hiányzó információkat. Ennek ellenére a kutatás alapkérdéseinek mindegyike esetében számolnunk kellett kisebb-nagyobb mértékű adathiánnyal, különösen Bethlen esetében, ahol több olyan diák is volt, akiről az iskolában viszonylag kevés információval rendelkeztek, és a közösségi oldalakon sem voltak fellelhetők.

3.2 Az utánkövetés-vizsgálat főbb eredményei

Amint a módszertani részben is említettük, az utánkövetés-vizsgálat során 132 bethleni és 57 nagyszebeni, azaz összesen 189 szórványbeli diák nyolcadik osztály utáni oktatási, munkaerőpiaci és családi életútját vizsgáltuk, ők azok, akik a 2004–2011 között magyar nyelven végezték az általános iskolát a két említett városban.

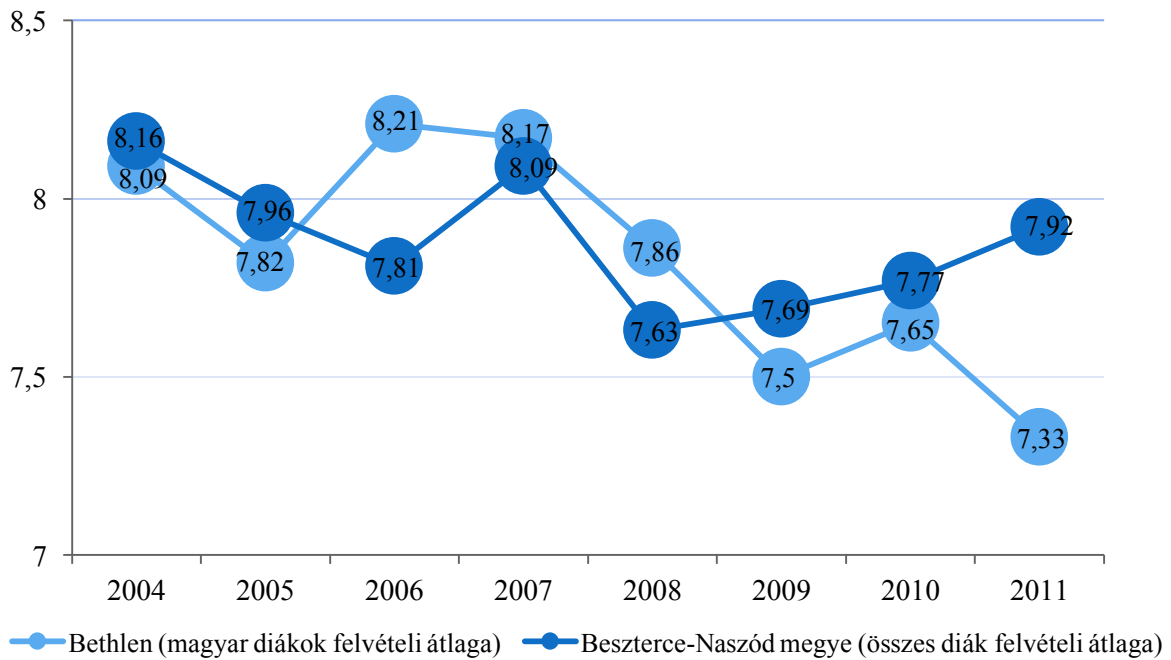
3.2.1 Iskolai életút

A szóban forgó diákok iskolai életútja kapcsán elmondható, hogy szinte mindenki továbbtanult középiskolában, mindössze három olyan bethleni diák van a listán, akik nyolcadik osztály után nem folytatták tanulmányaikat, kimaradtak az oktatásból.⁹¹ Érdemes megvizsgálni, hogy a továbbtanulók milyen esélyekkel indultak a középiskolában, azaz milyen felvételi átlagokkal rendelkeztek, ami tulajdonképpen a középiskolai továbbtanulás legfontosabb mutatója, ez alapján dől el, hogy milyen sorrendben foglalhatják el a diákok az általuk választott szakokat.

A bethleni magyar diákok felvételi eredményeit a vizsgált időszakban csökkenő trend jellemzi, és bár tetten érhető egyfajta hullámváz, míg a 2004–2007 közötti időszakban többnyire 8-as átlagjegy feletti eredményeket értek el a diákok, 2008 után 8-as alatt maradt az átlaguk. Ez a hullámváz teljesítmény a magyar diákokra számolt megyei felvételi átlaggal összevetve is érzékelhető: 2006–2008 között a bethleni diákok átlag feletti eredményekkel rendelkeztek, azt megelőzően, illetve 2009-től kezdődően átlag alatti eredményeik voltak, igazából azonban csak 2006-ban és 2011-ben volt jelentős, több mint fél jegyet meghaladó eltérés a megyei átlaghoz képest: 2006-ban pozitív, 2011-ben pedig negatív irányban.

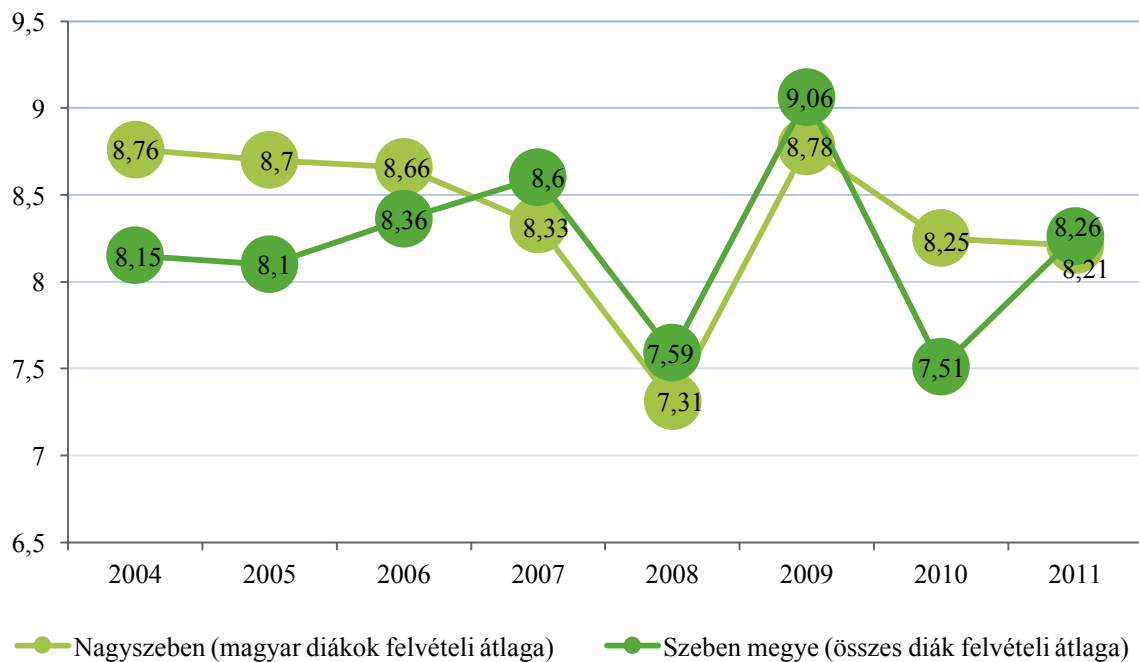
⁹¹ Ők egyébként azok közé tartoznak, akik nem szerepeltek a minisztériumi felvételi adatbázisban, tehát a mi listánkon sem, viszont a helyszíni adatgyűjtés során kiegészített listára már rákerültek.

1. ábra: A bethleni magyar diákok felvételi átlaga a megyei átlaggal összehasonlítva

A nagyszebeni diákok teljesítménye szintén hullámzó, bár itt egy év (2008) kivételével stabilan 8-as felett volt a diákok felvételi átlaga, és egy-két kiemelkedően pozitív vagy negatív évet leszámítva a csökkenő trend is sokkal enyhébb. A megyei átlaghoz viszonyítva itt is érzékelhető egyfajta hullámzás, négy évben átlag felett, négy évben pedig az alatt teljesítettek a nagyszebeni magyar diákok, három évben pedig (2004, 2005, 2010) a különbség a fél jegyet is meghaladta, mindhárom esetben a nagyszebeni diákok javára.

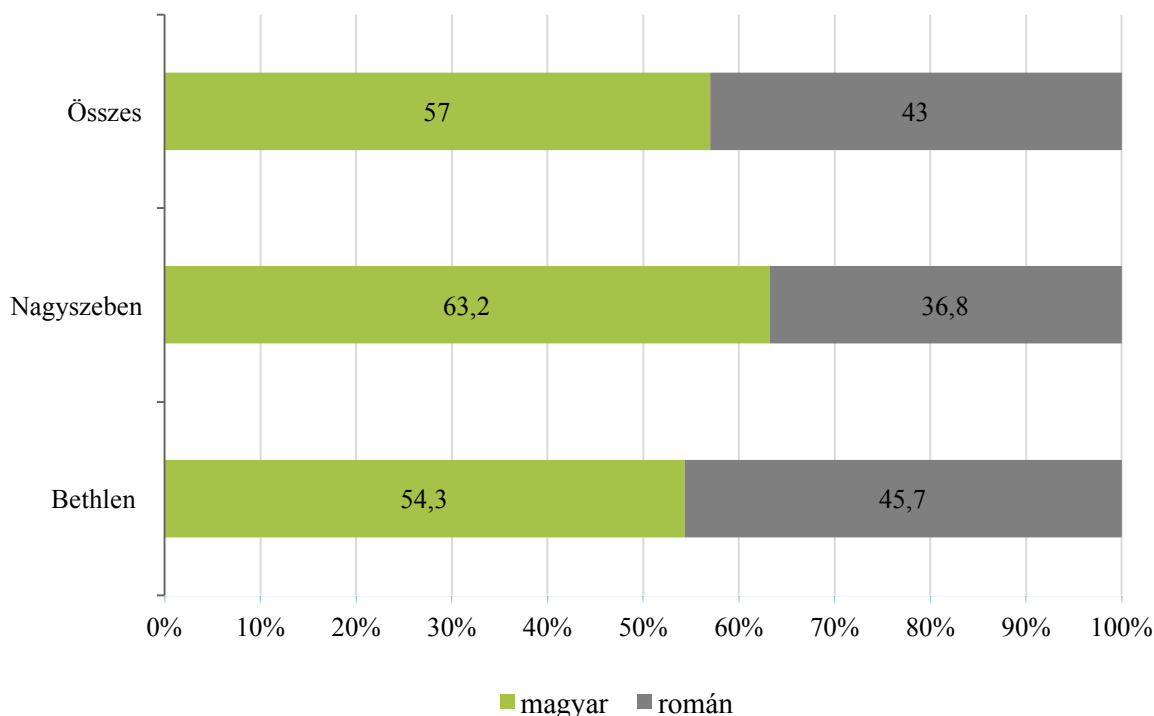
2. ábra: A nagyszebeni magyar diákok felvételi átlaga a megyei átlaggal összehasonlítva

A továbbtanuló 186 diák több mint fele magyar tannyelvű középiskolát választott, és e téren a két város között van némi különbség: Bethlenben 54,3 százalék, Nagyszebenben 63,2 százalék a magyarul továbbtanulók aránya. (Lásd 3. ábrát.) Ez azt is jelenti, hogy Bethlenben ez az arány jóval alacsonyabb, mint a magyar diákok 2004–2015-ös időszakra számolt megyei átlaga, Nagyszebenben pedig valamivel magasabb: Beszterce-Naszódban 76,1 százalék, Szebenben 61,9 százalék volt a magyarul továbbtanulók aránya ebben az időszakban.

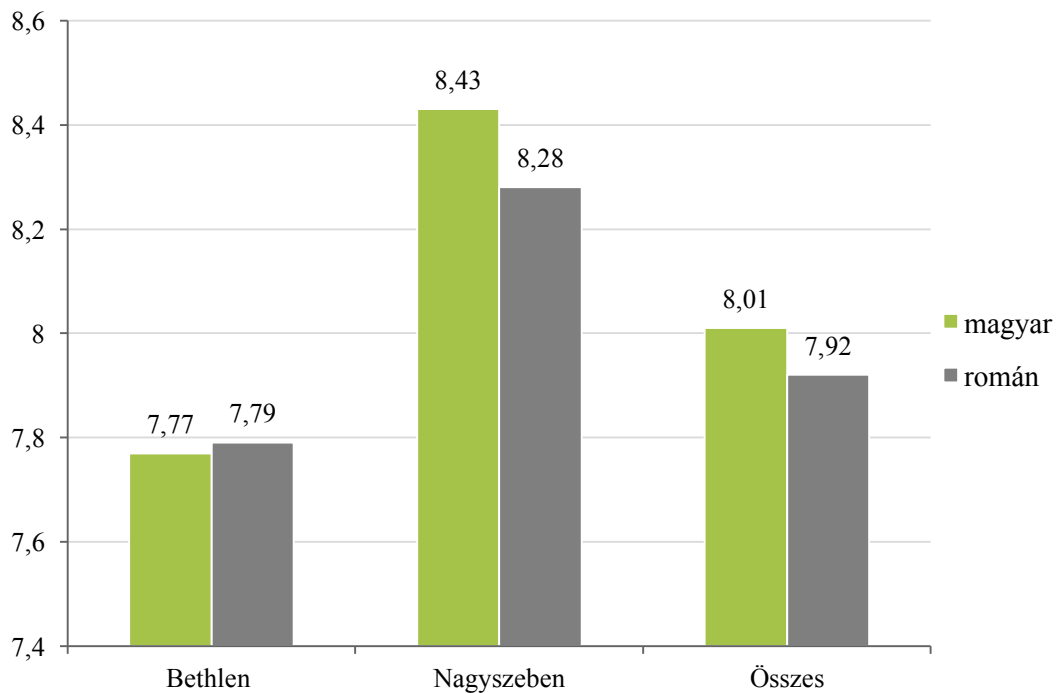
Bár a magyar középiskolát választó diákok felvételi átlaga valamivel magasabb mindkét városban, nincs szignifikáns különbség azokhoz viszonyítva, akik románul folytatták tanulmányaikat: a bethleni diákok esetében előbbiek átlaga 7,79, utóbbiaké 7,77, a nagyszebeni diákok esetében a magyarul továbbtanulók átlaga 8,43, a románul továbbtanulóké 8,28. (Lásd a 4. ábrát.)

3. ábra: A középiskolai továbbtanulás tannyelve (magyar diákok, százalékban)⁹²

⁹² A kétnyelvű szakokat választókat az alacsony esetszám miatt besoroltuk a magyar és román nyelvű szakot választók közé, annak függvényében, hogy az idegen nyelv mellett a kettő közül melyik volt a másik tanítási nyelv.

4. ábra: Felvételi átlag továbbtanulás nyelve szerint (magyar diákok)

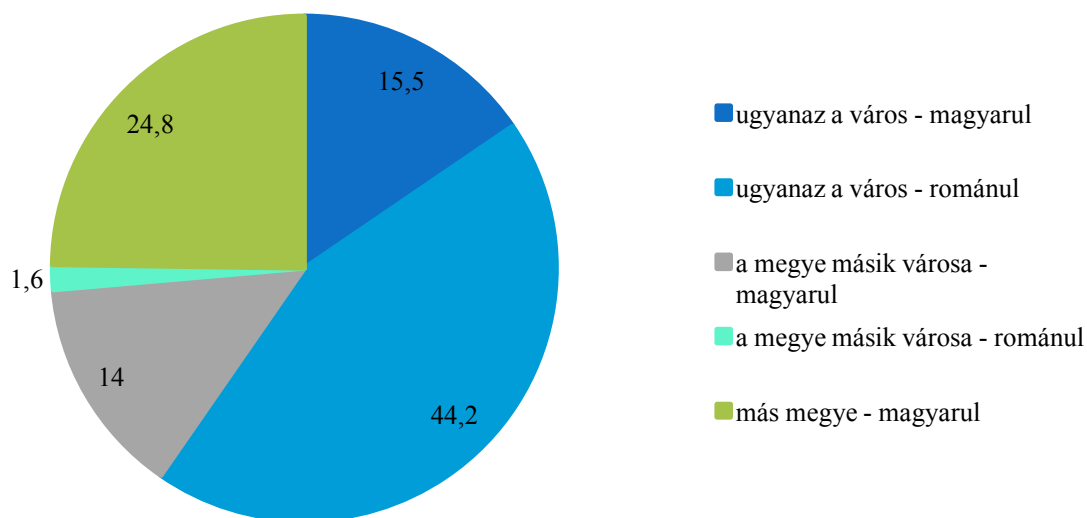

Úgy tűnik tehát, hogy a továbbtanulás nyelve nem feltétlenül eredményfüggő a két város magyar diákjai esetében, szemben a megyei vonatkozású adatokkal: Beszterce-Naszód megyében a 2004–2015 között magyarul továbbtanuló diákok felvételi átlaga közel fél jeggyel, szignifikánsan nagyobb volt, mint a románul továbbtanulóké. (Szeben megyében nem volt e tekintetben jelentős különbség.) Ezzel kapcsolatosan mindenképpen érdemes kiemelni, hogy mindkét város esetében jelentős mértékben meghatározta a továbbtanulást a helyi magyar nyelvű szakkínálat. Bethlen esetében 2005-ben indult (újra) a magyar nyelvű középiskolai oktatás évfolyamonként egyetlen szakközépiskolai, mechanika szakirányú osztállyal, amit az alacsony érdeklődés miatt 2011-től gazdasági szakirányú, szintén szakközépiskolai osztály váltott fel. Nagyszeben esetében ugyan a – szintén évfolyamonkénti egyetlen – középiskolai osztály presztízsével nem volt különösebb gond (itt egy természettudományi szakirányú elméleti líceumi osztály működött magyar nyelven), azonban problémát jelentett annak folytonossága: a kisszámú jelentkező diák miatt az osztály 2006-ban, 2009-ben és 2010-ben sem kapott működési engedélyt.⁹³

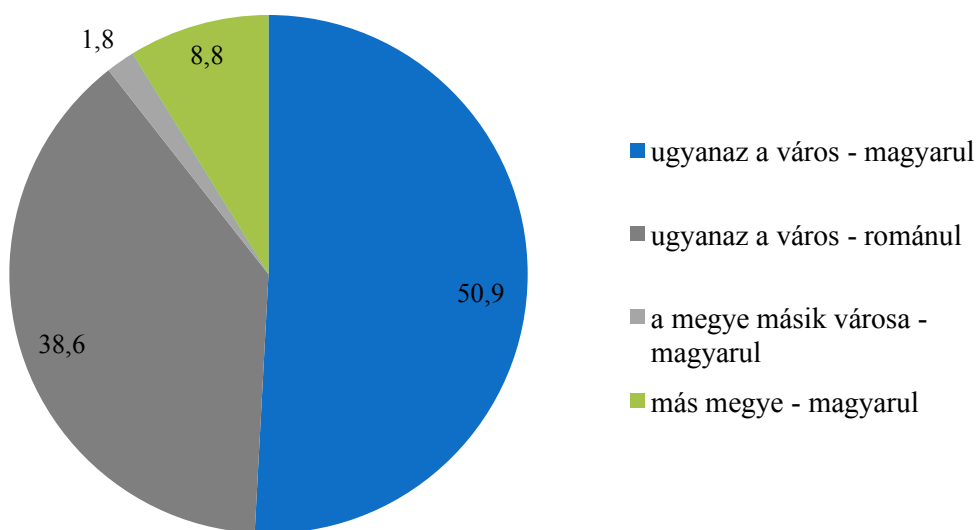
Nem véletlen tehát, hogy mindkét város magyar diákjainak egy nem elhanyagolható része vagy román nyelvű középiskolába, vagy valamely más megyében működő magyar nyelvű középiskolába jelentkezett. Bethlen esetében a magyarul továbbtanuló diákok közel fele más megyében folytatta tanulmányait, helyben vagy a megye másik magyarul is oktató középiskolájában (ami jelen esetben a besztercei Andrei Mureșanu Főgimnázium magyar tagozatát jelenti) közel azonos számú diák tanult tovább. A magyarul továbbtanuló nagyszebeni diákok több mint négyötöde helyben maradt, és csak mindössze néhányan választottak más megyében működő középiskolát. A románul továbbtanuló diákok mindkét város esetében szinte kizárólag helyben folytatták tanulmányaikat.

⁹³ Az általunk vizsgált 2004–2011-es időszakon kívül 2012-ben, 2013-ban és 2015-ben sem indult magyar nyelvű középiskolai osztály Nagyszebenben. A legutóbbi, 2015–2016-os tanévben pedig a nagyszebeni magyar középiskolai tagozaton mindössze 3 tizedik osztályos diák tanult.

5. ábra: A bethleni magyar diákok továbbtanulása a célhelyszín típusa szerint (százalék)

6. ábra: A nagyszebeni magyar diákok továbbtanulása a célhelyszín típusa szerint (százalék)

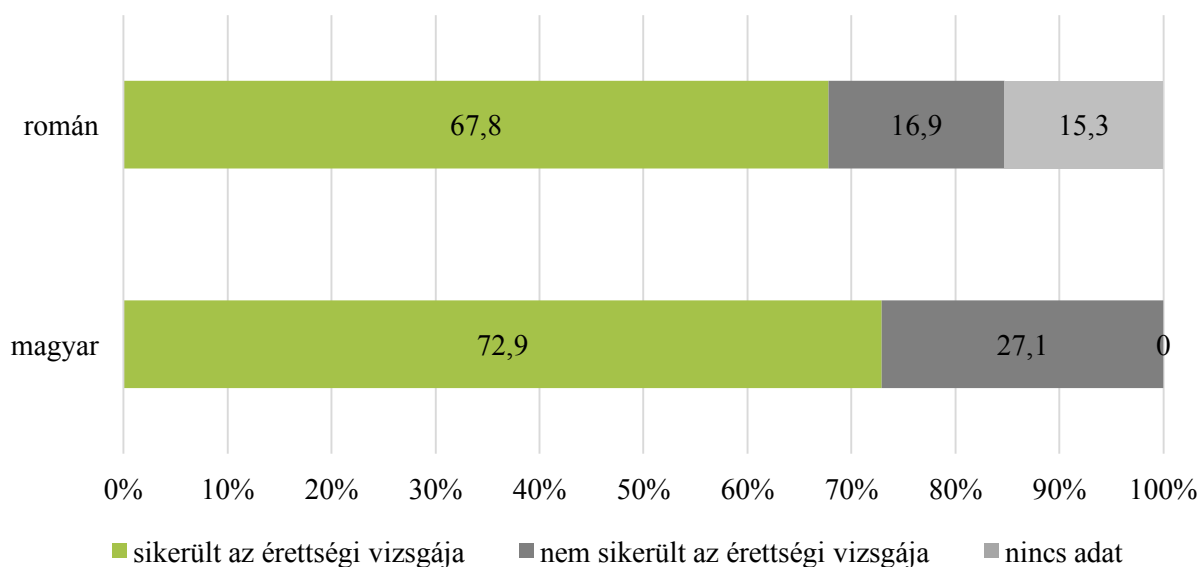
A más megyékben működő magyar középiskolát választó diákok célhelyszínei a bethleniek esetében elsősorban Kolozs megyei városok – többnyire Kolozsvár, kisebb részt pedig Szamosújvár és Dés –, a nagyszebeniek esetében pedig Fehér, Maros és Hargita megyei városok – Gyulafehérvár, Marosvásárhely és Segesvár, valamint Székelyudvarhely.

A diákok oktatási életútjának egy következő állomása az érettségi vizsga. Ennek kapcsán elsősorban azt érdemes megvizsgálni, hogy mennyire sikeresen szerepeltek a diákok az érettségi vizsgán annak függvényében, hogy magyar vagy román nyelvű középiskolában végeztek. Mindkét város esetében azt láthatjuk, hogy a magyar középiskolában tanuló diákok nagyobb arányban érték el az átmenőnek számító 6-os átlagjegyet az érettségiben, mint a román középiskolát választó társaik (lásd a 7. és 8.

ábrákat)⁹⁴, tehát mondhatni azok voltak sikereesebbek, akik nem váltottak tannyelvet nyolcadik osztály után: Bethlenben ez 51 diákot jelent szemben a 40 románul tanuló diákkal, Nagyszebenben 30 diákot, szemben a 15 diákkal.

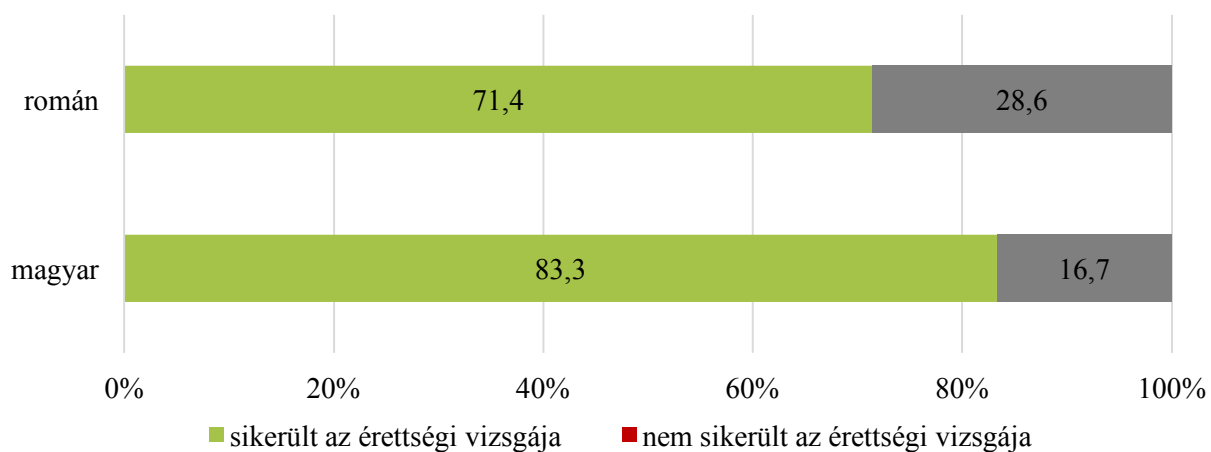
Ezt összevetve a 2004–2015-ös időszakra az első elemzésünkben számolt megyei szintű adatokkal (9. és 10. ábra), megfigyelhető egyfajta fordított, vagy legalábbis azoktól eltérő tendencia. Míg Beszterce-Naszód megyében a magyarul érettségiző magyar diákok szignifikánsan nagyobb arányban szerepeltek sikereesebben az érettségien, mint a románul érettségiző magyar diákok, Bethlen esetében a különbség ugyan szignifikáns, de a megyei szintű mintegy 25 százalékpontos különbséghez viszonyítva mindössze 5 százalékpont a különbség a magyarul érettségizők javára. Nagyszeben esetében pont fordított jelenség észlelhető: míg megyei szinten gyakorlatilag nem volt különbség a magyarul és románul érettségizők között, a város szintjén előbbiek körében több mint 10 százalékponttal magasabb az érettségi oklevelet szerzők aránya.

7. ábra: A középiskola nyelve és az érettségi vizsgán való szereplés közötti összefüggés (magyar diákok, Bethlen)

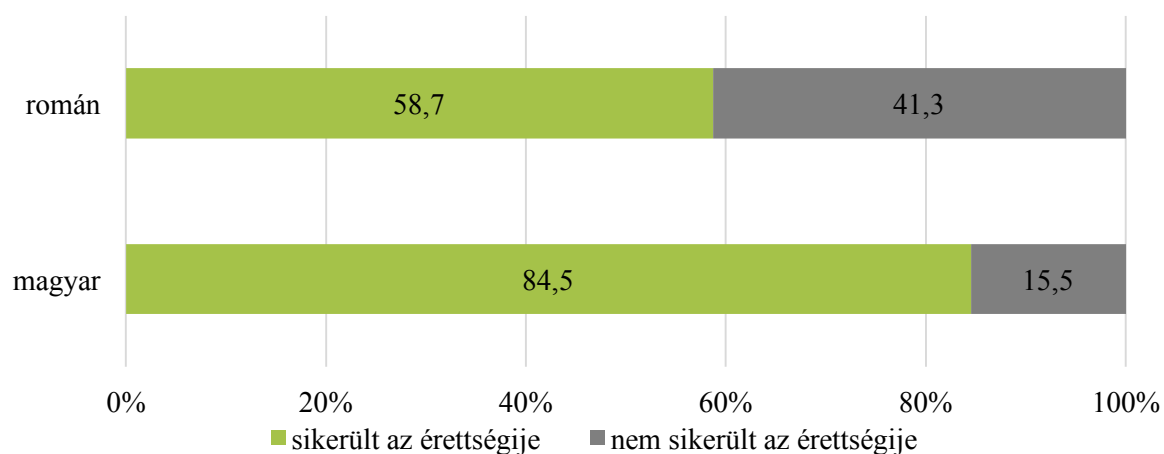

⁹⁴ Látható, hogy az ábrákon feltüntettük azokat a diákokat is, akiknek az érettségi vizsgán való szereplésére vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, nem jelennek meg az érettségi vizsga éves minisztériumi adatbázisaiban, illetve akikre vonatkozóan a helyszíni adatgyűjtés során sem sikerült erre vonatkozó adatokat szereznünk. Bár teljes bizonyossággal nem állíthatjuk, feltehetően ezek a diákok szintén azok közé tartoznak, akiknek nem sikerült érettségi oklevelet szerezniük, feltehetően azért, mert nem jelentkeztek a vizsgára, és emiatt a minisztériumi adatbázisokban sem jelennek meg.

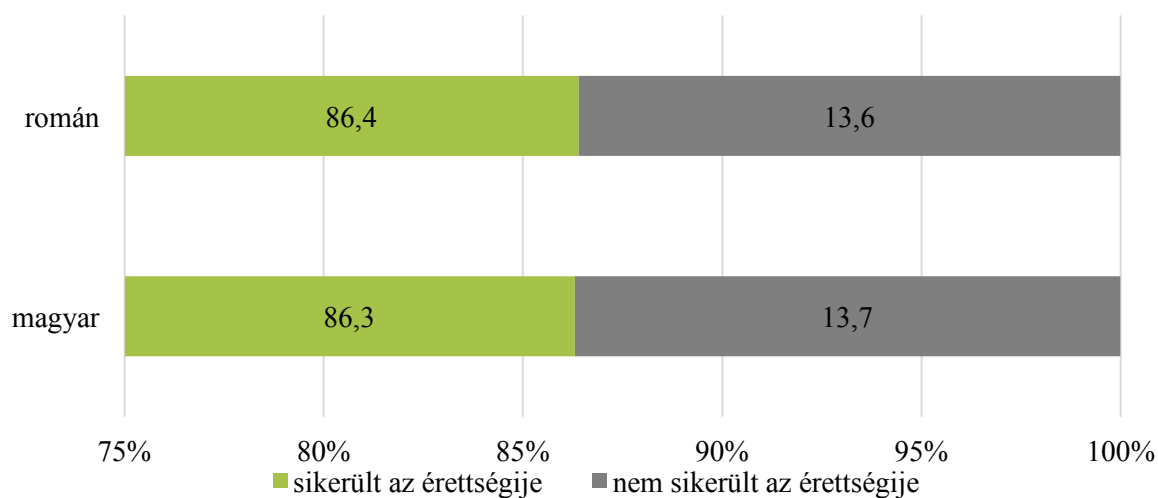
8. ábra: A középiskola nyelve és az érettségi vizsgán való szereplés közötti összefüggés
(magyar diákok, Nagyszeben)

9. ábra: A középiskola nyelve és az érettségi vizsgán való szereplés közötti összefüggés
(magyar diákok, Beszterce-Naszód megye)

10. ábra: A középiskola nyelve és az érettségi vizsgán való szereplés közötti összefüggés
(magyar diákok, Szeben megye)

A diákok oktatási életútjának egy harmadik lehetséges állomása a középiskola utáni tanulmányok. Az általunk vizsgált célcsoportban ez elsősorban felsőfokú tanulmányokat jelent – ami a sikeresen érettségizők számára elérhető –, de néhány esetben más képzési formákat is: elsősorban a Romániában köznyelven posztliceumnak nevezett egy-két éves szakosító képzőket (magyarországi terminológiával: felsőfokú szakképzést), amelyekbe a középiskola befejezése után iratkozhatnak a diákok, azonban a jelentkezésnek nem előfeltétele az érettségi oklevél.

Ha a teljes vizsgált populációt tekintjük, akkor a 2004–2011 között magyar általános iskolát végzett bethleni diákoknak a fele folytatta tanulmányait a középiskola után is (egyetemen 46,2 százalékuk, posztliceumban 3,8 százalékuk), míg a nagyszebeni diákok esetében ez az arány meghaladja a 75 százalékot (egyetemen 73,7 százalék, posztliceumban 1,8 százalék tanult tovább). Ha az egyetemi továbbtanulást csak a sikeresen érettségizők körében vizsgáljuk, látható, hogy Bethlenben ez a diákok kétharmadára jellemző, Nagyszebenben viszont több mint 90 százalékukra.

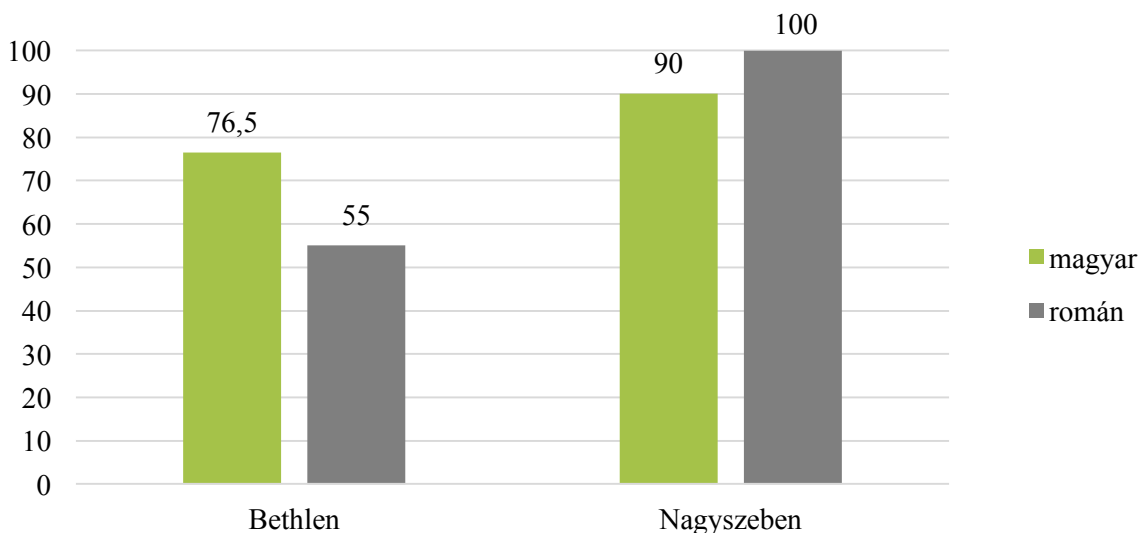
1. táblázat: A középiskola utáni továbbtanulás a bethleni és nagyszebeni diákok körében (százalékban)

	Bethlen		Nagyszeben	
	teljes célcsoport (N=132)	sikeresen érettségizők (N=91)	teljes célcsoport (N=57)	sikeresen érettségizők (N=45)
tovább tanult egyetemen	46,2	67,0	73,7	93,3
tovább tanult posztliceumban	3,8	4,4	1,8	2,2
nem tanult tovább	23,5	11,0	24,6	4,4
nincs adat	26,5	17,6	–	–
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0

Az egyetemi továbbtanulás kapcsán kutatásunk egyik kulcskérdése az, hogy a magyar nyelvű vagy a román nyelvű középiskolában végzetek körében magasabb-e a felsőfokú képzésbe jelentkezők aránya. A 11. ábrán szereplő adatokat vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy e téren a bethleni és a nagyszebeni magyar diákok eltérően viselkednek: Bethlenben mintegy húsz százalékponttal magasabb a felsőfokú képzésbe jelentkezők aránya azok körében, akik nyolcadik osztály után is magyar nyelvű középiskolába jelentkeztek, Nagyszebenben viszont tíz százalékponttal magasabb a román középiskolát végzetek körében. Ugyanakkor viszont a sikeresen érettségiző nagyszebeni diákok körében a középiskola nyelvétől függetlenül magas, legalább 90 százalék az egyetemre jelentkezők aránya, míg Bethlenben a román középiskolát végző diákok körében alig haladja meg az 50 százalékot.⁹⁵

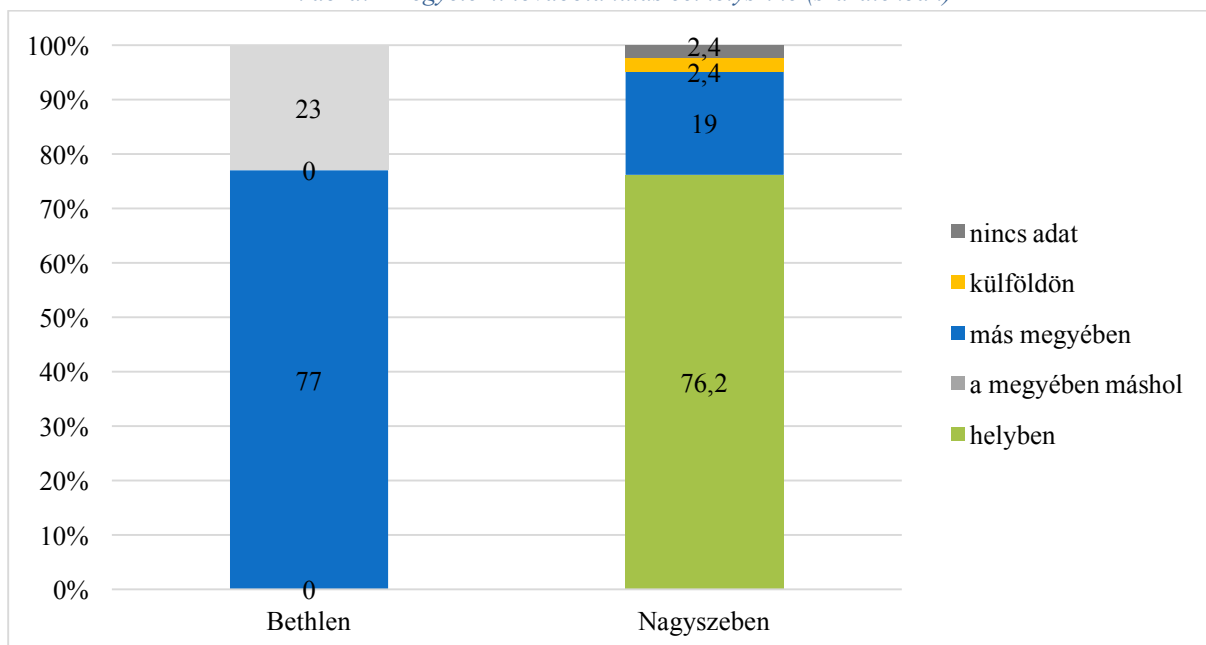
⁹⁵ Ennek kapcsán viszont mindenképpen fel kell hívnunk a figyelmet a bethleni diákok esetében tapasztalható adathiányra, ami befolyásolhatja az eredmények alakulását: a magyar középiskolában tanuló diákok közel 10 százalékáról (5 diák), a román középiskolában tanulók több mint negyedéről (11 diák) nem sikerült egyetemi továbbtanulásra vonatkozó adatokat szereznünk. Mindezeket figyelembe véve is, az biztos, hogy a nagyszebeni diákok esetében tapasztalható magas továbbtanulási arány akkor sem lenne elérhető a bethleni diákok körében, hogyha történetesen a szóban forgó 5 plusz 11, azaz 16 diák mindegyike egyetemre jelentkezett volna, viszont a magyar és román középiskolákban végzett diákok közötti különbség mértéke, sőt iránya megváltozhat Bethlenben abban a hipotetikus esetben, hogyha a román középiskolát végzett 11 diák közül legalább 8-9-en jelentkeztek egyetemre, ugyanakkor viszont a magyar középiskolát végzett 5 diák közül senki sem tette ezt.

11. ábra: Az egyetemen továbbtanuló diákok aránya a középiskola tannyelve szerint (százalékban)

Az egyetemi képzésbe jelentkezők körében szignifikáns a különbség a bethleni és nagyszebeni diákok között a továbbtanulás helyszínét tekintve: míg előbbiek több mint háromnegyede más megyében járt/jár egyetemre, utóbbiaknak szintén több mint háromnegyede Nagyszebenben végezte/végzi felsőfokú tanulmányait. Ez az adat korántsem meglepő a két megyének a romániai felsőfokú oktatási hálózatban való elhelyezkedését tekintve: Beszterce-Naszód megyében a felsőfokú oktatás csak különböző romániai egyetemek kihelyezett tagozatain biztosított (többnyire a megyeközpontban, Besztercében), ugyanakkor elérhető közelségben van az ország egyik legnagyobb egyetemi központja, Kolozsvár, Nagyszebenben ezzel szemben állami és magánegyetemek egyaránt működnek, tehát biztosított a helyben tanulás lehetősége.

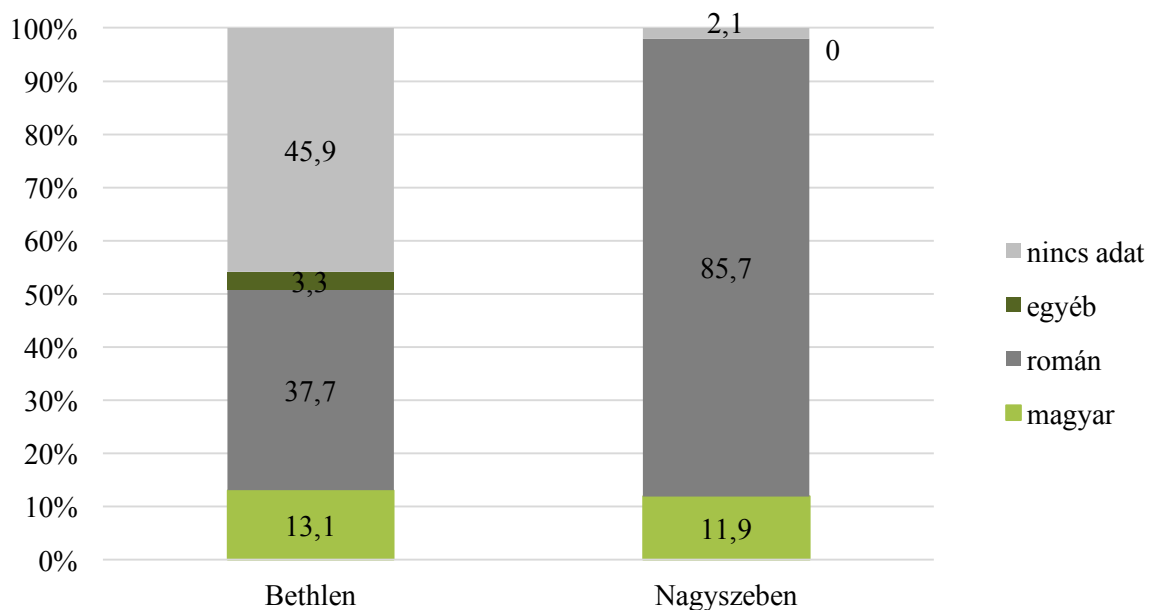
12. ábra: Az egyetemi továbbtanulás célhelyszíne (százalékban)

Az egyetemi tanulmányok nyelvét jelentősen befolyásolja a továbbtanulás helyszíne. Figyelembe véve, hogy Nagyszebenben nincs magyar nyelvű egyetemi képzés, nem meglepő, hogy az egyetemre jelentkező szebeni diákok 85 százaléka románul tanul, és mindössze 12 százalékuk választott magyar szakot (máshol). A bethleni diákok körében a románul tanulók aránya közel 40 százalék, a magyarul

tanulóké pedig mindössze 13 százalék – ami látszólag meglepő, mivel Kolozsváron jelentős magyar nyelvű egyetemi kínálat van, de könnyen lehet ennek oka az, hogy a bethleni diákok közel fele esetében nem rendelkezünk az egyetem nyelvére vonatkozó adattal.

13. ábra: Az egyetemi továbbtanulás nyelve (százalékban)

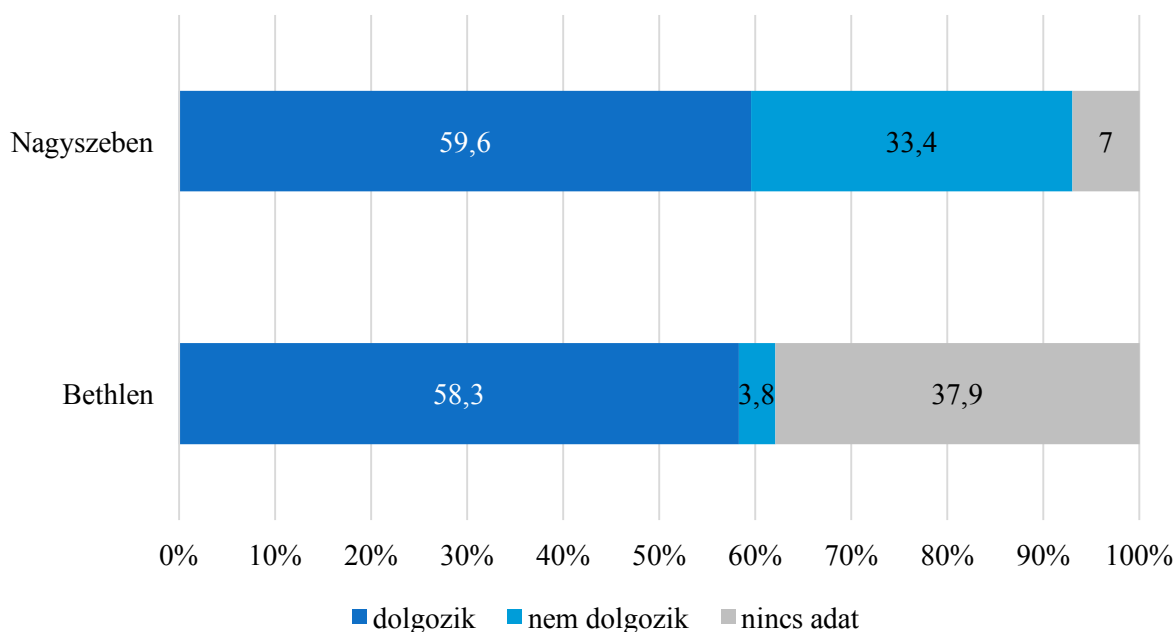

3.2.2 Munkaerőpiaci helyzet

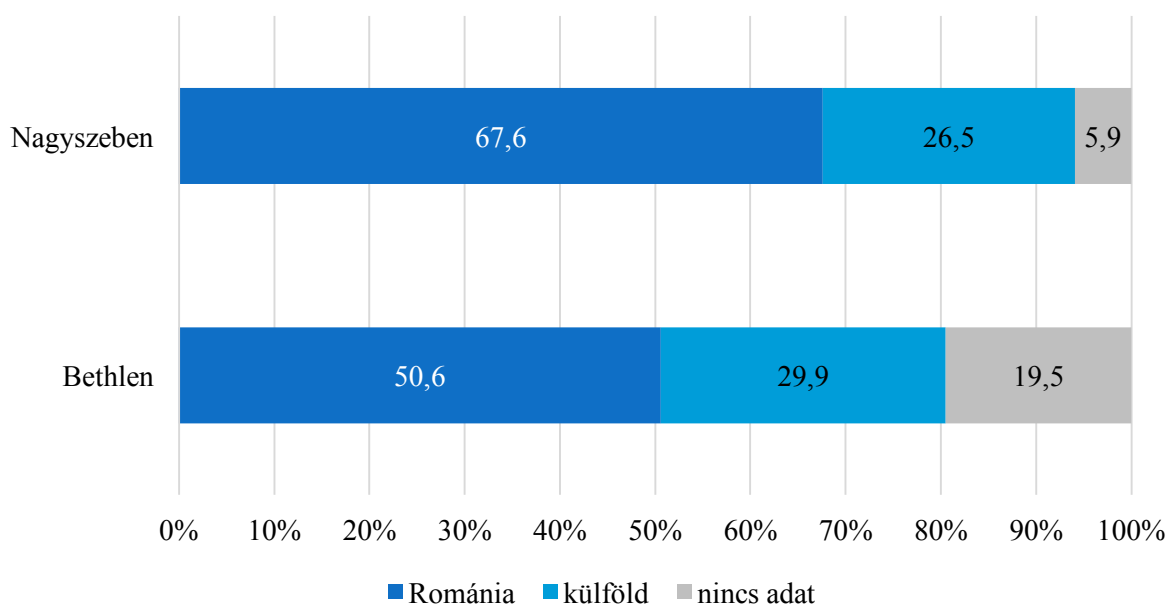
A továbbtanulási életút mellett a diákok esetében a munkaerőpiacon való elhelyezkedésüket is vizsgáltuk. Adatközlőink adatai szerint, a teljes célcsoportból mindkét városban a diákok közel 60 százaléka aktív a munkaerőpiacon. A nagyszebeni diákok mintegy harmadának nincs munkahelye, ezek többsége viszont még egyetemen jár. A bethleni diákok több mint egyharmadának (50 diák) munkaerőpiaci helyzetéről nem sikerült adatot szereznünk, azonban ezek mintegy kétötöde az adatgyűjtésünk pillanatában is vélhetően egyetemre járt, így feltételezhetjük, hogy ők sem dolgoztak.

A munkaerőpiacon aktívak – azaz 77 bethleni és 34 nagyszebeni diák – esetében azt is vizsgáltuk, hogy munkahelyük az országban vagy külföldön van. E téren a két város végzettjei között nincs szignifikáns különbség: mindkét város esetében a végzetek legalább fele Romániában dolgozik, a külföldön dolgozók aránya pedig 25–30 százalék között van (lásd a 15. ábrát). Magyarországi munkahelye egyetlen volt diáknak sincs, a legnépszerűbb külföldi helyszínek e tekintetben Anglia, Németország és Spanyolország, de egy-egy diák esetében Görögország, Svájc, Dánia, Ausztria, Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok is megjelenik, tehát mondhatni Európa szinte legtöbb részén találhatunk a két városból származó diákokat.

14. ábra: Munkaerőpiaci aktivitás (százalékban)⁹⁶

15. ábra: Munkahely helyszíne – ország (munkaerőpiacon aktívak százalékában)⁹⁷

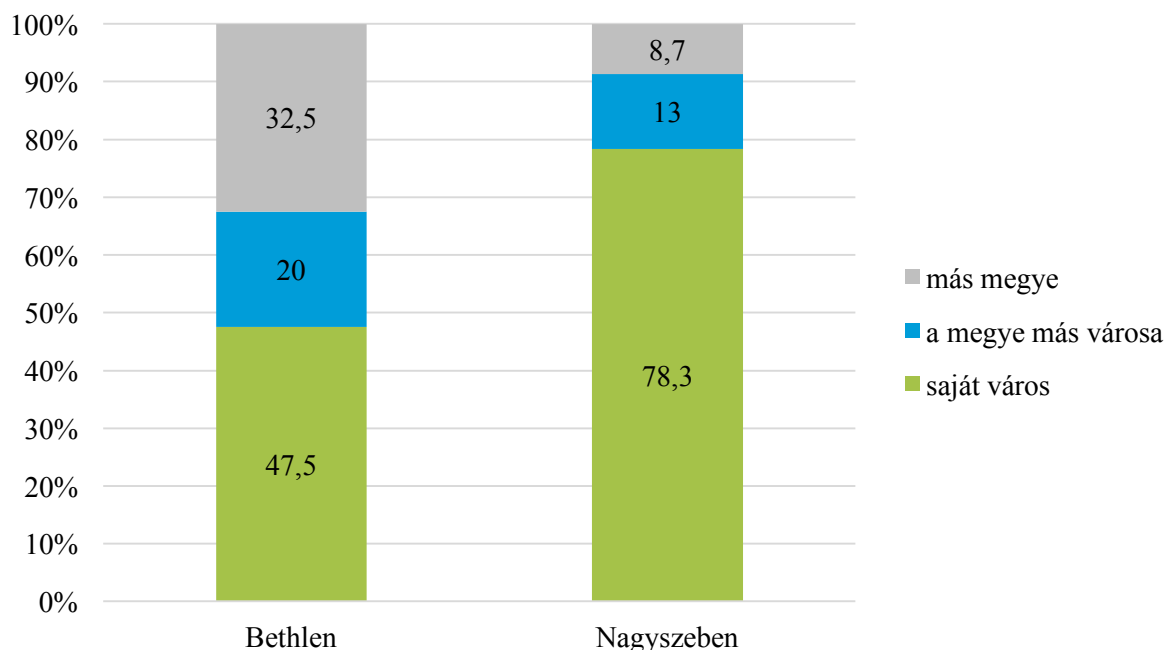
A romániai munkahellyel rendelkezők esetében azt is érdekes lehet megnézni, hogy helyileg hol van a munkahely: a bethlenieknek kevesebb mint fele dolgozik Bethlenben, 20 százalékuknak a megye más városában, közel harmaduk pedig más megyében van a munkahelye, ezzel szemben a szebeniek körében jóval nagyobb, közel 80 százalék a helyben dolgozók aránya. Ebben nyilván a két város

⁹⁶ Ha csak a biztos válaszadókat tekintjük, és a hiányzó adatoktól eltekintünk, akkor az arányok jelentősen eltérnek: a bethleni diákok (N=82) körében 93,9 százalék, a nagyszebeni diákok (N=53) körében pedig 64,2 százalék a munkahellyel rendelkezők aránya.

⁹⁷ Hogyha itt is eltekintünk a hiányzó adatoktól, akkor a bethleni diákok 62,9 százaléka belföldön, 37,1 százaléka külföldön dolgozik, a nagyszebeni diákok esetében pedig 71,9 és 28,1 százalék a belföldön és külföldön dolgozók aránya.

gazdasági helyzetének van jelentős szerepe, míg Bethlen egy gazdaságilag kevésbé fejlett, a megyén belül is kisebb jelentőséggel bíró város, ahol a munkahelyek száma korlátozott, Nagyszeben a régió, sőt az ország egyik legfejlettebb városa, ahol a számos külföldi, elsősorban németországi kötődésű befektetésnek köszönhetően lényegesen jobb a helyzet a munkahelyeket tekintve.

16. ábra: A munkahelyek helyszíne (százalékban)

A munkaerőpiaci aktivitás kapcsán azt is érdemes megvizsgálni, hogy van-e számottevő különbség a magyar középiskolába és a román középiskolába jelentkező diákok között. Bár sem Bethlen, sem Nagyszeben esetében nincs statisztikailag szignifikáns összefüggés a középiskola nyelve és a munkaerőpiaci aktivitás között,⁹⁸ a két város diákjai mégis eltérően viselkednek e téren: Bethlenben a román középiskolát végző diákok körében magasabb a munkahellyel rendelkezők aránya, Szebenben pedig fordítva. (Lásd a 2. táblázatot.) Azt figyelembe véve, hogy a bethleniek körében a magyar, a szebeniek körében pedig a román középiskolában tanuló diákok jelentkeztek nagyobb arányban egyetemre, a fenti adat talán nem meglepő, hiszen valószínűleg azok, akik nem folytatták tanulmányaikat a középiskola befejezése után, a munkaerőpiacon próbáltak elhelyezkedni.

⁹⁸ Ennek az is oka, hogy e vonatkozásokban is alacsony elemszámmal dolgoztunk.

2. táblázat: Munkaerőpiaci aktivitás a középiskola tannyelve szerint (százalékban)

	Bethlen		Nagyszeben	
	magyar középiskola	román középiskola	magyar középiskola	román középiskola
dolgozik	54,3	64,4	66,7	47,6
nem dolgozik	4,3	3,4	27,8	42,9
nincs adat	41,4	32,2	5,6	9,5
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0

A két város diákjai eltérően viselkednek a munkahely helyszínét illetően is: a biztosan dolgozók körében a bethleniek közül a román középiskolát végzett diákok dolgoznak nagyobb arányban külföldön, a nagyszebeniek közül pedig a magyar középiskolát végzett diákok. (Lásd a 3. táblázatot.)

3. táblázat: Munkaerőpiaci aktivitás a középiskola tannyelve szerint (százalékban)

	Bethlen		Nagyszeben	
	magyar középiskola	román középiskola	magyar középiskola	román középiskola
Romániában dolgozik	52,6	47,4	62,5	80,0
külföldön dolgozik	21,1	39,5	29,2	20,0
nincs adat	26,3	13,2	8,3	–
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0

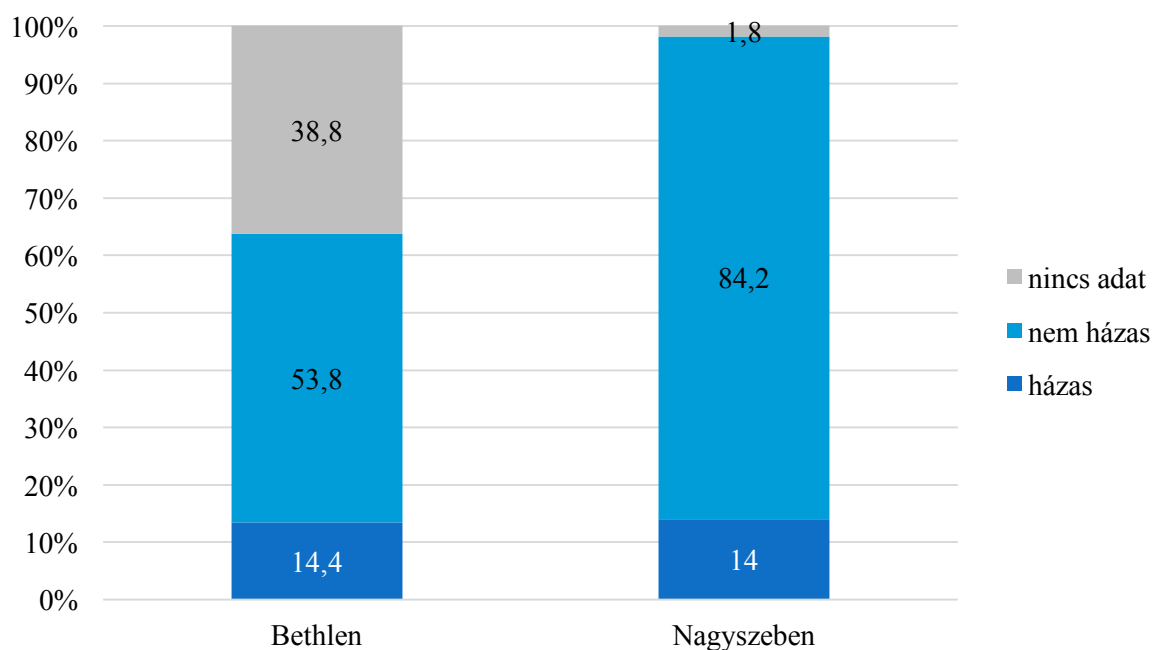
3.2.3 Családi állapot

Utánkövetés-elemzésünk harmadik szempontja a családi helyzet vizsgálata. Ennek kapcsán az elsődleges kérdésünk az volt, hogy az iskolaválasztás nyelve befolyásolja-e a későbbi kapcsolatokat, különös tekintettel a házastárs vagy partner nemzetiségét.

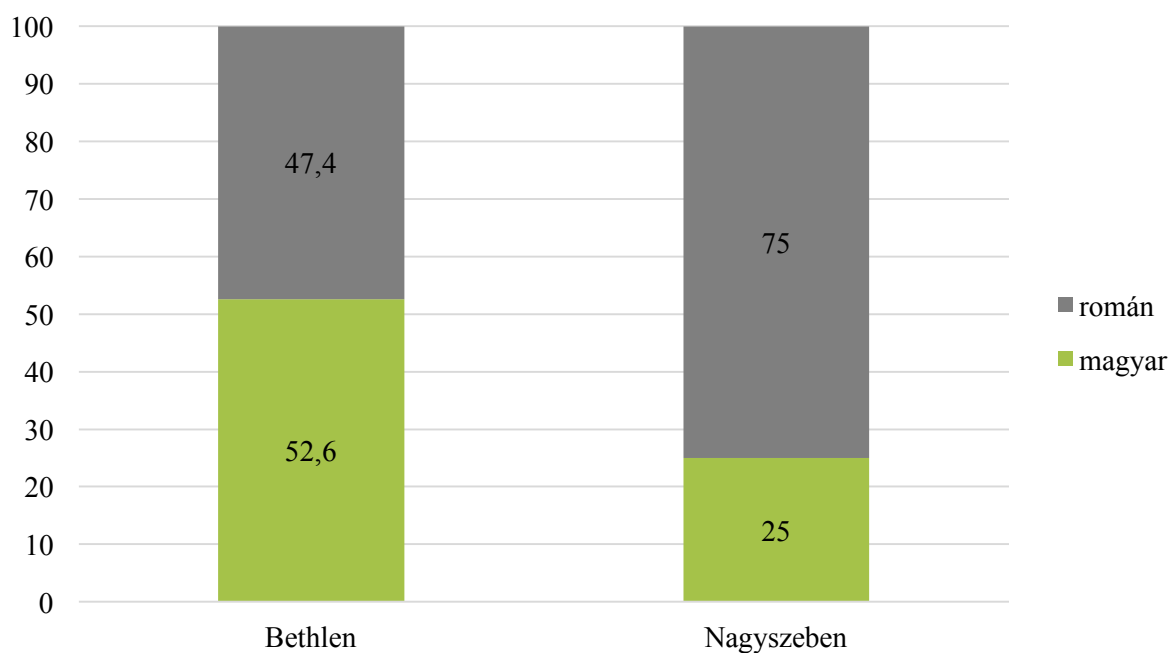
A teljes célcsoportban a házasságban élők aránya alacsony, nem éri el a 15 százalékot. E téren a bethleni és a nagyszebeni diákok körében nincs jelentős különbség. Ez teljes mértékben érthető, hiszen az általunk vizsgált évfolyamok közül a legidősebb tagjai is mindössze a húszas éveik közepén, második felében járnak. A gyerekekkel is rendelkezők aránya még alacsonyabb, a bethleniek körében 5,3 százalék, a szebeniek körében 7 százalék.

A házasságban élők (a bethleni diákok közül 19 személy, a nagyszebeniek közül 8 személy) több mint felének román házastársa van, de e téren a két vizsgált város között lényeges a különbség: a bethleniek közel fele választott magyar házastársat magának, a szebeniek esetében ez az arány mindössze 25 százalék (18. ábra). Némek szerint vizsgálva a házastárs nemzetiségét, azt látjuk, hogy mind Bethlenben, mind Nagyszebenben a lányok választanak nagyobb arányban magyar nemzetiségű házastársat maguknak (4. táblázat). Egyébként mindkét városban a lányok körében inkább jellemző az, hogy házasságban élnek, mint a fiúk körében.

17. ábra: A házasságban élők aránya (százalékban)⁹⁹

18. ábra: A házastárs nemzetisége a házasságban élők körében (százalék)

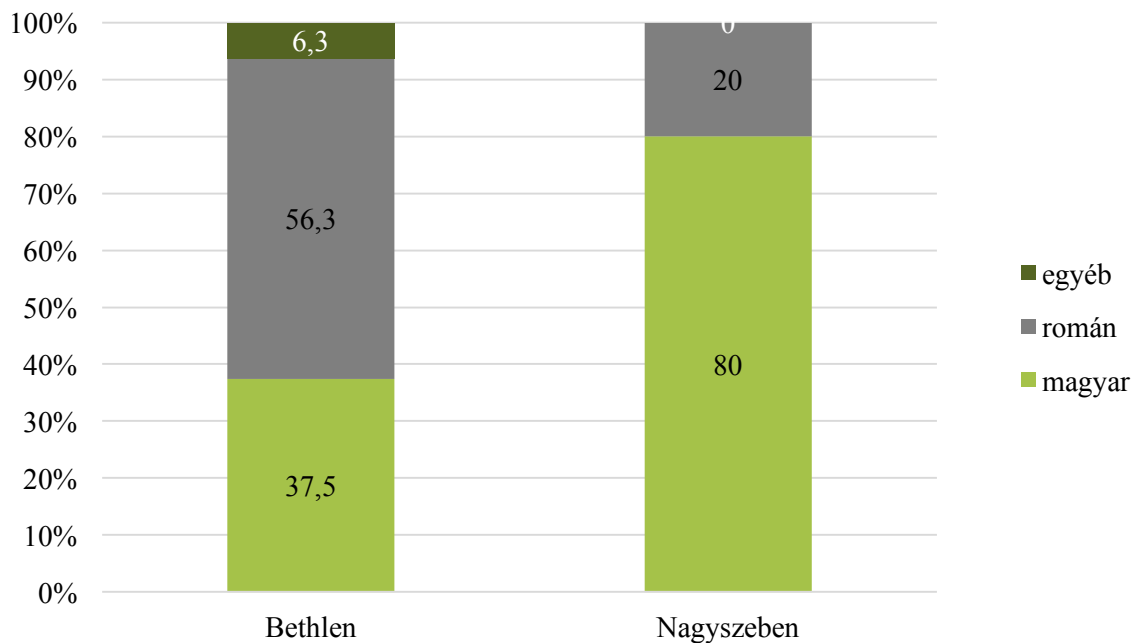
4. táblázat: A házastárs nemzetisége nemek szerinti bontásban (százalék)

	Bethlen		Nagyszeben	
	fiú	lány	fiú	lány
magyar házastárs	40,0	57,1	–	28,6
román házastárs	60,0	42,9	100,0	71,4
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0

⁹⁹ Hogyha itt is csak a biztos válaszokat tekintjük, akkor a bethleni diákoknak 21,1 százaléka, a nagyszebenieknek pedig 14,3 százaléka házas.

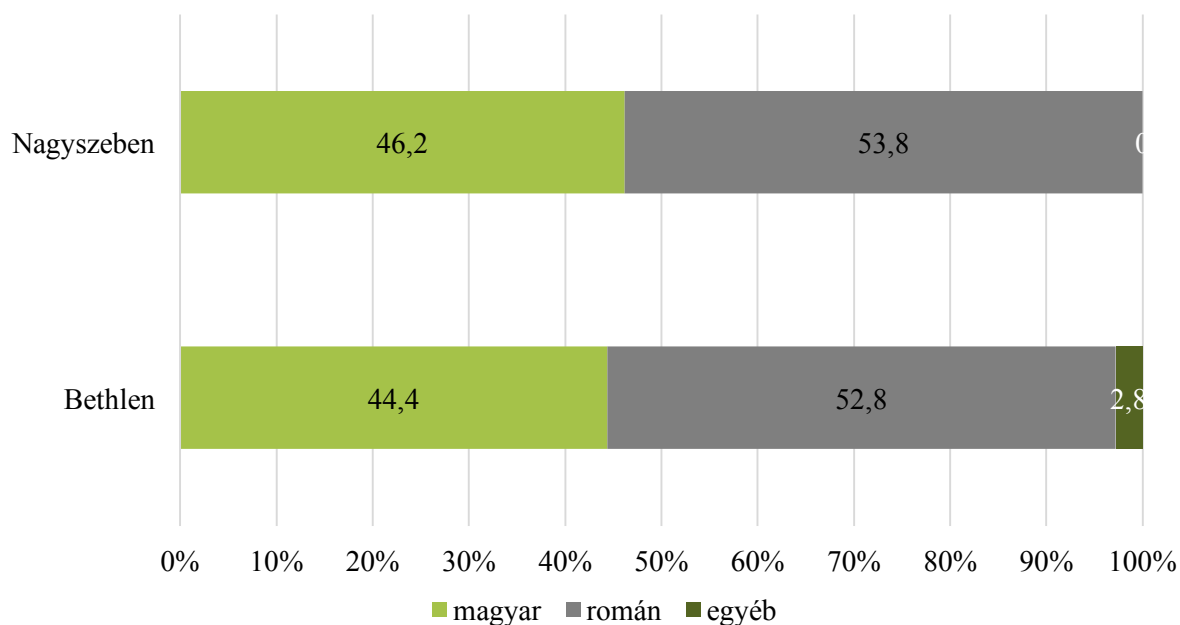
A célcsoportba tartozó további 21 nem házas, de párkapcsolatban élő diákra vonatkozóan is van adatunk a partnere nemzetiségéről. Itt a két város esetében némiképp fordított tendencia tapasztalható, mint a házastársak nemzetiségét illetően: a bethleniek körében magasabb a román párkapcsolatban élők aránya, a szebeniek körében viszont jelentősen magasabb a magyar párkapcsolatban élőké.

19. ábra: A nem házas, de párkapcsolatban élők partnerének nemzetisége (százalék)

Hogyha összesítjük a partner nemzetiségére vonatkozó adatokat, eltekintve attól, hogy házasságról vagy egyéb párkapcsolatról van szó, mindkét város diákjai esetében 50 százalék alatt van a magyar partnerrel rendelkezők aránya.

20. ábra: A partner nemzetisége a házasságban és egyéb partnerkapcsolatban élők körében (százalék)

Végezetül azt vizsgáltuk a valamilyen kapcsolatban élők esetében, hogy a nyolcadik osztály után választott középiskola tannyelve és a partner nemzetisége között van-e valamiféle összefüggés. Ezt elsőként az említett összesített partnerkapcsolati változó kapcsán néztük meg. A bethleni diákok esetében 90 százalékos bizonyossággal kijelenthetjük (szign. = 0,1), hogy a magyar tannyelven tanuló diákok nagyobb arányban választanak magyar párt maguknak (és fordítva). A nagyszebeni diákok esetében ez valamivel árnyaltabb, a magyar középiskolában tanulók fele-fele arányban választottak magyar és román párt, a román középiskolában tanulók pedig nagyobb a román partnert választók aránya.

5. táblázat: A középiskola nyelve és a partner nemzetisége közötti összefüggés (százalékban)

	Bethlen*		Nagyszeben	
	magyar középiskola (N=14)	román középiskola (N=20)	magyar középiskola (N=8)	román középiskola (N=5)
magyar partnere van	64,3	25,0	50,0	40,0
román partnere van	35,7	70,0	50,0	60,0
más nemzetiségű partnere van	–	5,0	–	–
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0

* A különbségek szignifikánsak szign. = 0,1 szinten.

Hogyha nem az összes párkapcsolatot, hanem csak a házasságban élőket vesszük figyelembe, a bethleni diákok esetében jelentős eltérés nem következik be az előbbi adatsorhoz képest, a szebeni diákok esetében viszont tovább tolódnak az arányok: a magyar középiskolában tanulók körében többségbe kerülnek a román házastárssal rendelkezők, a román középiskolában tanulók esetében pedig ez az arány 100 százalékra nő.

6. táblázat: A középiskola nyelve és a házastárs nemzetisége közötti összefüggés (százalékban)

	Bethlen		Nagyszeben	
	magyar középiskola (N=7)	román középiskola (N=11)	magyar középiskola (N=5)	román középiskola (N=3)
magyar házastársa van	57,1	36,4	40,0	–
román házastársa van	42,9	63,6	60,0	100,0
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0

3.3 Következtetések

Kutatásunk harmadik szakaszában azokat a diákokat követtük nyomon, akik a két vizsgált városban, Bethlenben és Nagyszebenben magyar nyelven végezték az általános iskolát. Célunk annak vizsgálata volt, hogy ezek a diákok, középiskolai tanulmányaik nyelvétől függően a későbbiekben milyen továbbtanulási és munkaerőpiaci pályát választottak, illetve a családalapítás kapcsán milyen döntést hoztak. A kutatás ezen szakaszának központi kérdése az volt, hogy van-e jelentős különbség a nyolcadik osztály után továbbra is anyanyelven, illetve nem anyanyelven tanulók között az említett társadalmi (felsőfokú továbbtanulás, munkaerőpiaci helyzet, családi állapot) vonatkozásokban?

A diákokra vonatkozó adatokat a volt osztályfőnökeik, tanáraik szolgáltatták, akik a diákok többségére vonatkozóan rendelkeztek a vizsgálati kérdéseinknek megfelelő információkkal. Mindkét helyszínen az általunk előkészített név szerinti adatbázisokat olyan további diákokkal egészítették ki adatközlőink, akik a hivatalos minisztériumi felvételi adatbázisokban nem szerepeltek. Így az utánkövetési adatbázisunk Bethlen esetében 132, Nagyszeben esetében 57 diákra bővült – elemzésünk erre a 189 diákra vonatkozik. A helyszíni adatgyűjtést követő fázisban a diákok adatait közösségi oldalakon is ellenőriztük.

Az iskolai életút kapcsán megállapítottuk, hogy a bethleni magyar diákok felvételi eredményeit a vizsgált időszakban csökkenő trend jellemzi, és bár tetten érhető egyfajta hullámváz, míg a 2004–2007 közötti időszakban többnyire 8-as átlagjegy feletti eredményeket értek el a diákok, 2008 után 8-as alatt maradt az átlaguk. A nagyszebeni diákok teljesítménye szintén hullámváz, bár itt egy év (2008) kivételével stabilan 8-as felett volt a diákok felvételi átlaga, és egy-két kiemelkedően pozitív vagy negatív évet leszámítva a csökkenő trend is sokkal enyhébb.

A 189 diákból továbbtanuló 186 diák több mint fele magyar tannyelvű középiskolát választott, és e téren a két város között van némi különbség: Bethlenben 54,3 százalék, Nagyszebenben 63,2 százalék a magyarul továbbtanulók aránya. Azt is láttuk ugyanakkor, hogy a továbbtanulás nyelve nem feltétlenül eredményfüggő a két város magyar diákjai esetében, szemben a megyei vonatkozású adatokkal: míg Beszterce-Naszód megyében a 2004–2015 között magyarul továbbtanuló diákok felvételi átlaga közel fél jeggyel, szignifikánsan nagyobb volt, mint a románul továbbtanulóké (Szeben megyében nem volt e tekintetben jelentős különbség), Bethlenben és Nagyszebenben nincs jelentős eltérés a különböző nyelven továbbtanulók átlaga között. Ezzel kapcsolatosan mindenképpen érdemes kiemelni, hogy mindkét város esetében jelentős mértékben meghatározta a továbbtanulást a helyi magyar nyelvű szakkínálat.

Mindkét városban vannak diákok, akik más megyékben működő magyar középiskolát választottak nyolcadik osztály után. A célhelyszínek a bethleniek esetében elsősorban Kolozs megyei városok – többnyire Kolozsvár, kisebb részt pedig Szamosújvár és Dés –, a nagyszebeniek esetében pedig Fehér, Maros és Hargita megyei városok – Gyulafehérvár, Marosvásárhely és Segesvár, valamint Székelyudvarhely.

Az érettségi vizsga eredményeiről megállapítottuk, hogy mindkét városban azok a diákok voltak sikeresebbek, akik nem váltottak tannyelvet nyolcadik osztály után. A sikeresen érettségiző diákok felsőfokú továbbtanulásáról elmondhatjuk, hogy a nagyszebeni diákok körében a középiskola nyelvétől függetlenül magas, legalább 90 százalék az egyetemre jelentkezők aránya, míg Bethlenben a román középiskolát végző diákok körében alig haladja meg az 50 százalékot, a magyarul érettségiző diákok esetében pedig 76,5 százalék.

Az egyetemi képzésbe jelentkezők körében szignifikáns a különbség a bethleni és nagyszebeni diákok között a továbbtanulás helyszínét tekintve: míg előbbiek több mint háromnegyede más megyében járt/jár egyetemre, utóbbiaknak szintén több mint háromnegyede Nagyszebenben végezte/végzi

felsőfokú tanulmányait. Utóbbiak esetében tehát jóval nagyobb mértékű a helyi beágyazottság, de majdnem mindannyian csak románul tanulnak tovább.

Munkaerőpiaci helyzetüket tekintve, a végzettek legalább fele mindkét város esetében Romániában dolgozik, a külföldön dolgozók aránya 25–30 százalék között van. Magyarországi munkahelye egyetlen volt diáknak sincs, a legnépszerűbb külföldi helyszínek e tekintetben Anglia, Németország és Spanyolország. A szórványlét azt is jelenti, a diákok jövőképében Magyarország nem nagyon jelenik meg, a jövőtervek vagy helyben (Erdélyben valahol) realizálódnak vagy az országos migrációs trendekkel összhangban Nyugat-Európában vagy az USA-ban.

A családi helyzet vonatkozásában, hogyha összesítjük a partner nemzetiségére vonatkozó adatokat, eltekintve attól, hogy házasságról vagy egyéb párkapcsolatról van szó, mindkét város diákjai esetében 50 százalék alatt van a magyar partnerrel rendelkezők aránya. A bethleni diákok esetében 90 százalékos bizonyossággal kijelenthetjük (szign. = 0,1), hogy a magyar tannyelven tanuló diákok nagyobb arányban választanak magyar párt maguknak (és fordítva). A nagyszebeni diákok esetében ez valamivel árnyaltabb, a magyar középiskolában tanulók fele-fele arányban választottak magyar és román párt, a román középiskolában tanulók körében pedig nagyobb a román partnert választók aránya.

Ha nem az összes párkapcsolatot, hanem csak a házasságban élőket vesszük figyelembe, a bethleni diákok esetében jelentős eltérés nem következik be az előbbi adatsorhoz képest, a szebeni diákok esetében viszont tovább tolódnak az arányok: a magyar középiskolában tanulók körében többségbe kerülnek a román házastárssal rendelkezők, a román középiskolában tanulók esetében pedig ez az arány 100 százalékra nő.

4. KUTATÁSI ÖSSZEFOGLALÓ

4.1. Bevezetés: a kutatás témája

2016. január-november közötti kutatásunk erdélyi szórványmegyékben zajló iskolai útvonal- és utánkövetés-vizsgálat. Iskolai útvonal alatt az egyes iskolai szakaszokon történő átmenetek sorozatát értjük, az óvodától az elemi, általános és középiskolán keresztül a felsőoktatásig. Kisebbségi, szórvány helyzetben ez azért bír nagy jelentőséggel, mert nagyon gyakran az iskolai átmenetek nem csak új iskola és/vagy település választását jelentik, hanem a tannyelv változását is, amelynek az egyéni életút későbbi szakaszaira is kihatása lesz. Egyszerűbben fogalmazva: ha valaki magyar nyelvű általános iskola után többségi nyelvű képzésbe kerül, vélhetően iskolai szocializációja, társas kapcsolatainak alakulása is nem anyanyelvű közegben történik. Későbbi, lehetséges magasabb szintű képzését nagy valószínűséggel szintén nem anyanyelvén fogja elvégezni, ami azt is jelenti, hogy az asszimiláció kockázatának növekedése mellett, megszűnik haszonélvezője lenni a magyar tannyelvű iskolai rendszernek.

Az iskolai útvonalak alakulását több tényező befolyásolhatja, az iskolai kínálattól kezdve a szülők iskolai végzettségéig, a vegyes házasság létéig, illetve a település típusának és etnikai szerkezetének jellegzetességéig. Jelen kutatásban két erdélyi szórványmegyére, Beszterce-Naszódra és Szebenre fókuszálva azt vizsgáltuk, hogy az általános iskolát (nyolcadik osztályt) anyanyelven végzett magyar diákok milyen későbbi oktatási, munkaerőpiaci és családi útvonalat jártak be középiskolai tannyelvválasztásuk függvényében. Kutatásunk alapkérdései közé tartozott annak feltárása, hogy van-e jelentős különbség az általános iskolát követően is anyanyelvi oktatási pályát befutó diákok családalapítása, házastársának nemzetisége között, azokhoz viszonyítva, akik a nyolcadik osztály után tannyelvet váltottak, és román nyelven járták a középiskolát.

A kutatás bizonyos értelemben úttörőnek mondható Erdélyben, hiszen a vizsgálat során egy teljesen új megközelítésből indultunk ki: az iskolai átmeneteket a Romániában nyilvánosan és egyénekre lebontva elérhető 8. osztály végi iskolai és középiskolai felvételi eredmények, valamint a 12. osztály végi érettségi vizsga eredményei alapján vizsgáltuk, ezt pedig kiegészítettük egy korábbi utánkövetés-vizsgálat során elsőként szintén általunk használt módszer szerinti adatgyűjtéssel: ennek keretében a kibocsátó iskolák szintjén kitöltött kérdőívek segítségével a diákok egyetemi tanulmányaira, munkaerőpiaci helyzetére és családjára vonatkozó adatokat összesítettünk. Így lehetőség nyílt személyekre lebontva követni egy legalább 4–5 éves, de évfolyamtól függően akár 11–12 éves szakaszt a diákok életpályájából és annak a kutatási alapkérdéseink szempontjából releváns mozzanataiból.

4.2 A kutatás főbb tevékenységei

Kutatásunk három nagyobb szakaszból állt:

1. Az Beszterce-Naszód és Szeben megyei általános iskolákban végzett diákok iskolai eredményeinek elemzése
2. A bethleni és nagyszebeni magyar oktatás helyzetének ismertetése
3. A bethleni és nagyszebeni magyar oktatásban végzett diákok utánkövetés-vizsgálata

Az alábbiakban a három kutatási szakasz főbb tevékenységeit ismertetjük.

4.2.1 Az iskolai eredmények vizsgálata

A romániai diákok iskolai eredményeire vonatkozóan 2004 óta állnak rendelkezésünkre nyilvánosan elérhető adatok az Oktatási Minisztérium által működtetett honlapokon. Ezek az adatbázisok a legfontosabb oktatási átmenetek vizsgaeredményeit tartalmazzák, a következőképpen:

- A nyolcadik osztály szintjén elérhetők a líceumi középiskolai felvételi éves adatbázisai,¹⁰⁰ amelyekben diákokra lebontva megtalálhatók a nyolcadikos záróvizsga (köznyelven ún. kísérettségi, jelenleg országos értékelés/felmérés) vizsgatárgyak szerint eredményei, a kísérettségi átlaga és a felvételi átlag, továbbá a középiskolai iskolaválasztás legfontosabb adatai (középiskola neve, település, szak neve és típusa).
- A középiskola záró évfolyamai (többnyire a tizenkettedik, ritkábban tizenharmadik évfolyamok) szintjén elérhetők az érettségi vizsga éves adatbázisai,¹⁰¹ amelyekben ugyancsak diákokra lebontva szereplenek az érettségi vizsga tantárgyak szerinti eredményei és az érettségi átlag.

Kutatásunk első szakaszában Beszterce-Naszód és Szeben megyére vonatkozóan töltöttük le (részben manuálisan, részben erre szakosodott programok segítségével) a 2004–2015 közötti középiskolai felvételi és érettségi adatbázisokat, amelyeket rendszerezünk és tisztítottuk, majd kvantitatív adatelemzési módszerek segítségével feldolgoztunk. A tisztított középiskolai felvételi adatbázisok a két megyéből összesen 76 829 diák adatait tartalmazzák, akik közül összesen 1276 diák (Beszterce-Naszód megyéből 1032, Szeben megyéből 244) végezte magyar tannyelven az általános iskolát.

A 2016 áprilisában elkészült első kutatási beszámolómban elsősorban az említett 1276 diák iskolai eredményességét, középiskolai továbbtanulását és érettségi vizsgán nyújtott teljesítményét vizsgáltuk – a román tannyelvű iskolák diákjainak eredményeivel, illetve a megyei szintű eredményekkel összevetve –, a következő kutatási alapkérdésekre keresve a választ:

- Milyen jellegzetes oktatási útvonalakat azonosíthatunk be idősoros vizsgálattal?
- Milyen arányú a 8. osztályt magyar tannyelvű iskolákban végeztek anyanyelvű, illetve román tannyelvű továbbtanulása?
- Milyen mértékben tanulnak helyben, illetve más településen vagy megyében?
- Van-e összefüggés a helyben (megyében) tanulók iskolaválasztása, illetve a más megyét választók tannyelv választása között?
- Van-e eltérés a kibocsátó szórvány iskolában tanulók eredményei és a megyei, hasonló státuszú iskolák tanulói eredményei között?
- Van-e eltérés a magyar nyelven tanulók és a (8. osztályig magyarul, majd utána) román nyelven érettségizők eredményei között?

¹⁰⁰ admitere.edu.ro

¹⁰¹ bacalaureat.edu.ro

A beszámoló keretében, az elemzésre kerülő adatok értelmezését elősegítendő részletesen ismertettük a kisérlettségi és az érettségi vizsgák megszervezésének módszertanát (beleértve a felvételi és érettségi átlag kiszámításának módját, a vizsgatárgyak rendszerét stb.), kitérve a 2004 óta történt legfontosabb változásokra. Szintén az első beszámoló részeként bemutattuk a Beszterce-Naszód és Szeben megyei magyar oktatási hálózatot, demográfiai és oktatást statisztikai adatok segítségével felvázolva az egyes települések magyar oktatásának helyzetét és az utóbbi években bekövetkező legfontosabb változásokat.

4.2.2 A bethleni és nagyszebeni magyar oktatás helyzetleírása

Kutatásunk második szakaszában szűkítettük az elemzési szintet: a korábban vizsgált két megyéből kiválasztottunk egy-egy várost (Beszterce-Naszód megyéből Bethlent, Szebenből Nagyszebent), és elsősorban kvalitatív elemzési módszerek segítségével végeztük el az itt működő magyar oktatás helyzetelemzését. Ezen kutatási a szakaszt követő második szöveges beszámolóunk a két város magyar oktatására vonatkozó esettanulmányokat tartalmazza. A tanulmányok alapját demográfiai, oktatástatisztikai adatok, valamint helyszíni interjúk képezték. Utóbbiakat a két városban tett helyszíni látogatásaink során készítettük a magyar oktatás működtetésében szerepet vállaló személyekkel (pedagógusokkal, iskolavezetőkkel, tanfelügyelőkkel, diákokkal). A két városban összesen 14 személlyel került sor beszélgetésre a témában:

- Bethlenben, illetve Beszterce-Naszód megyében 2016 májusában összesen nyolc személlyel készült interjú egyéni vagy csoportos beszélgetések formájában: a bethleni magyar nyelvű általános iskolai tagozatot magában foglaló Grigore Silași Általános Iskola magyar igazgatóhelyettese (aki román nyelv és irodalmat tanít az iskolában), az iskola több jelenlegi és volt pedagógusa (a jelenlegi magyartanár, matematikatanár és kémiantanár, a volt matematikatanár), a város református lelkésze (aki egyben vallást is tanít az iskolában), valamint a megye magyar főtanfelügyelő-helyettese, és a besztercei Andrei Mureșanu Főgimnázium igazgatóhelyettese voltak interjúalanyaink;
- Nagyszebenben 2016 júniusában hat interjúalanyunk volt: a Szeben Megyei Tanfelügyelőség egyetlen magyar nemzetiségű munkatársa, aki egyben a szebeni magyar tagozatot magában foglaló Octavian Goga Főgimnázium matematikatanára és volt igazgatója, az iskola jelenlegi magyartanára, illetve korábbi magyartanára (aki jelenleg nyugdíjas), valamint három középiskolás diák, akik a magyar tagozat tizedik osztályának tanulói.

Második kutatási beszámolóinkban a helyszíni beszélgetések legfontosabb tanulságait foglaltuk össze, azonban egy teljesebb körű kép megalkotásához fontosnak tartottuk elkészíteni a két város és a közvetlen vonzáskörzetükben található, magyar lakossággal is rendelkező települések magyar oktatásának helyzetleírását, felvázolva az elmúlt évek legfontosabb folyamatait is.

4.2.3 A bethleni és nagyszebeni magyar diákok utánkövetése

Kutatásunk harmadik szakaszában a bethleni és nagyszebeni magyar diákok tényleges utánkövetését végeztük el, elsősorban kvantitatív elemzési módszerekkel. Az utánkövetés-vizsgálat alapjául a helyszíni látogatásaink során az iskolákban, a diákok volt osztályfőnökei és tanárai által kitöltött kérdőívek jelentettek. Ezekben a 2004–2011 közötti általános iskolát végzett (tehát a kutatás időpontjáig elvileg középiskolai tanulmányaikat is befejező) diákokra nézve kértünk oktatási pályájukra, munkaerőpiaci helyzetükre és családi állapotukra vonatkozó, személyre lebontott adatokat, a következő kérdéseket vizsgálva:

- *továbbtanulás*: sikeresen érettségizett-e, továbbtanult-e egyetemen, hogyha igen mely városban, szakon és milyen nyelven?;
- *munkaerőpiaci helyzet*: dolgozik-e, hogyha igen, hol (ország, Románián belül település is), milyen munkakörben?;
- *családi helyzet*: házas-e?, hogyha igen, milyen nemzetiségű a házastársa és van-e gyerekük?

A kutatás első szakaszában használt megyei adatbázisok magyar nemzetiségű diákjai között 124 végzett a bethleni és 55 a nagyszebeni magyar nyelvű általános iskolai oktatásban, így a helyszíni lekérdezés során rájuk vonatkozóan gyűjtöttünk adatokat. A helyszínen mindkét megyei lista bővült néhány diákkal, így végül az utánkövetés-elemzést összesen 189 diákra (132 bethleni és 57 nagyszebeni) vonatkozóan végeztük el.

4.3 A kutatás eredményei, fontosabb következtetési

Mielőtt a kutatás konkrét következtetéseit ismertetnénk, fontosnak tartjuk összefoglalni az elemzésnek alávetett vizsgák módszertanának leglényegesebb elemeit, valamint a két megye magyar oktatásának helyzetére vonatkozó legfontosabb részleteket.

4.3.1 A középiskolai felvételi és az érettségi vizsga módszertana

Mind a nyolcadik osztályos záróvizsga és középiskolai felvételi vizsga, mind az érettségi vizsga megszervezésének módszertana jelentős változásokon ment át Romániában az elmúlt másfél-két évtizedben. A legfontosabb változások a vizsgatárgyak számát, a vizsgák megszervezését és az átlagok kiszámítását érintették.

A nyolcadik osztályos záróvizsga esetében a magyar diákok esetében a korábbi négyről háromra csökkent a vizsgatárgyak száma (a többségi diákok esetében két tárgyra), így jelenleg a diákok román nyelv és irodalom, matematika, magyar nyelv és irodalom tárgyakból kell vizsgáznuk, ezek számtani átlaga adja az ún. országos értékelés átlagát. Ez az átlag, valamint az 5–8. osztály négy éves tanulmányi átlaga alapján kerül kiszámításra a felvételi átlag, ami a középiskolába való bejutás legfontosabb mutatója. A felvételi átlagot összetételében a két alkotóelem részesedése is több alkalommal változott, a jelenleg érvényben levő képlet szerint háromnegyed részt az országos értékelés és negyedrészt a négy éves tanulmányi átlag alkotja. Nagyon fontos változás, hogy 2011-től kezdődően az érettségivel záruló középiskolai szakokra való bejutásnak nem alapfeltétele a 5-ös, úgymond átmenőnek számító felvételi átlag, tehát elvileg lehetőség van 5-ös alatti átlaggal is bejutni elméleti középiskolába, míg korábban ez csak az 5-ös feletti felvételi átlaggal rendelkező diákok számára volt lehetséges. A felvételi átlag szerepe egyedül a diákok rangsorolásában van, így ez a rendelkezés jelentősen gyengíti a nyolcadik osztály végi országos értékelés jelentőségét és presztízsét.

Az érettségi vizsga kapcsán elsősorban a vizsgatárgyak rendszerében és az érettségi átlag kiszámításában van szerepe: míg korábban a szóbeli vizsgák eredményei is beszámítottak az átlagba, így annak kiszámításában akár hét-nyolc vizsgatárgy is szerepet kapott, a jelenleg érvényben levő rendszerben a szóbeli és a kötelező számítástechnikai, valamint idegen nyelv vizsgák esetében csak minősítést kapnak a diákok, az érettségi átlag kiszámításában pedig a kötelező és választott tárgyakból szervezett írásbeli próbáinak eredménye számít, a magyar nyelvű középiskolákban végzett diákok esetében összesen négy tárgy. Az országos értékelés átlagától és a felvételi átlagtól eltérően a sikeres érettségi vizsga alapfeltétele a felsőfokú továbbtanulásnak, legalábbis az állami képzésben.¹⁰²

¹⁰² Egy-két évvel ezelőtt egyes magánegyetemekre lehetőség volt bekerülni sikeres érettségi vizsga nélkül is.

4.3.2 A Beszterce-Naszód és Szeben megyei, illetve a bethleni és nagyszebeni magyar oktatás helyzete

A Beszterce-Naszód és Szeben megyei magyar oktatási hálózat kapcsán szükséges elmondani, hogy az elmúlt egy-két évtizedben jelentős átalakuláson mentek keresztül, több helyszínen is megszűnt, és a jelenleg működő többségében is már összevont osztályokban szerveződik a magyar tannyelvű oktatás. Beszterce-Naszód megyében a 2015/2016-os tanévben összesen 1118 gyerek tanult magyar nyelvű oktatásban óvodától középiskoláig, ami egyharmaddal kevesebb, mint húsz évvel korábban. A 2001/2002-es tanévben még a megye 25 településén volt magyar oktatás, az elmúlt tanévben már csak 16 településen.

Szeben megyében ennél lényegesen rosszabb a helyzet, a pár éve teljesen magyar oktatás nélkül maradt Krassó-Szörény megye után Szeben a legszűkebb magyar oktatási hálózattal rendelkező megye Erdélyben. A 2015/2016-os tanévben a megyében összesen 288 gyerek vett részt magyar tannyelvű oktatásban, 67 százalékkal kevesebb, mint húsz évvel korábban. A magyar oktatással rendelkező települések száma 5-re szűkölt a 2001/2002. tanévi 10 település helyett.

4.3.3 Az országos értékelés és középiskolai felvételi, valamint az érettségi vizsga eredményei

A két megye több általunk vizsgált szempontból is eltérő képet mutat. Mind a felvételi átlag, mind annak összetevői (országos értékelés vizsgaátlag, 5–8. osztályos éves tanulmányi átlag) tekintetében általában a Szeben megyei magyar diákok jobban teljesítettek, mint a Beszterce-Naszód megyeiek. A felvételi átlag esetében ez a vizsgált időszak minden évre igaz. Szeben megyében a magyar diákok még a megyei átlagnál is magasabb átlaggal rendelkeztek minden évben, Beszterce-Naszód megyében ez csak a 2009–2013 közötti időszakra igaz, a többi évben nem sikerült meghaladni a megyei átlagot. Ugyanez az országos értékelések vizsgaátlagaira is többnyire érvényes. A négy éves, 5–8. osztályos tanulmányi átlag vonatkozásában a kép ettől némiképp eltérő, itt a Beszterce-Naszód megyei magyar diákok is kivétel nélkül minden évben nagyobb átlaggal végeztek el az általános iskola felső tagozatát, mint a megyei átlag, viszont a magyar diákok átlagai és a megyei átlag közötti különbség esetében jól látható egy folyamatos csökkenés: a 2005–2007-es periódusban még több mint fél jeggyel volt magasabb a magyar diákok négy éves átlaga, 2015-ig ez fokozatosan csökkent, és szinte teljesen el is tűnt. Ennek ellenére mindkét megyében – és nemcsak a magyar diákok, hanem a megyei átlagok szintjén is – a négy éves átlagok növekvő tendenciát mutatnak, a felvételi átlagok viszont jól érzékelhetően csökkentek a 2004–2007 közötti periódushoz viszonyítva.

A két megye közötti eltérés az egyes vizsgatárgyak szintjén is érzékelhető: a Szeben megyei magyar diákok egyrészt román nyelv és irodalomból és matematikából is általában jobb eredményeket értek el, mint a Beszterce-Naszód megyei társaik, sőt előbbiek többnyire a megyei átlagnál is jobban teljesítettek.

Beszterce-Naszód megye esetében azt is vizsgáltuk, hogy a kibocsátó település típusa (falú vagy város) szerint vannak-e különbségek a magyar diákok felvételi eredményei között. Azt tapasztaltuk, hogy ^{bár többnyire} a városi iskolákban végzett diákok felvételi átlagai magasabbak, mint a falusi iskolákban végzett diákok átlagai, szignifikáns különbségekről csak három évben esetében beszélhetünk: 2008-ban, 2012-ben és 2015-ben amikor a városi iskolában végzett diákok lényegesen jobban teljesítettek, mint a falusi iskolákban végzett diákok.

A magyar diákok továbbtanulási útvonalairól elmondhatjuk, hogy elsősorban saját megyéjükben működő középiskolát választottak. Beszterce-Naszód megyében ez az arány 75,1 százalék a teljes 2004–2015 időszakra kivetítve, a második leginkább választott célmegye pedig Kolozs mintegy 20

százalékkal. Szeben megyében még nagyobb, 82,8 százalék a helyben tanulók aránya, itt a preferencialistán Maros megye a második, ahová a diákok 8,2 százaléka jelentkezett.

A kibocsátó település, azaz az általános iskola helyszíne szerint vizsgálva a továbbtanulási útvonalakat, elsősorban Beszterce-Naszód esetében tapasztalhatunk egyfajta területi elkülönülést, bár Szeben megyében is vannak különbségek e téren. Beszterce-Naszód megyében több olyan település is van, ahonnan a diákok kevesebb mint fele jelentkezett a megyében működő középiskolába. A két megyében régióközpontnak számító városok (Beszterce és Bethlen, valamint Nagyszeben és Medgyes) között minimális az átjárás, a diákok csak igen kevés százaléka választ a másik régióközpontban működő középiskolát.

A továbbtanulás nyelvéről megállapítottuk, hogy Beszterce-Naszód megyében a magyar diákok háromnegyede, Szeben megyében háromötöde jelentkezett magyar nyelvű középiskolai képzésbe. Idősorosan vizsgálva ezt, Beszterce-Naszód megyében egyfajta stabilitás mutatkozik e téren, Szeben megyében viszont 2009-től jelentősen visszaesett a magyarul továbbtanulók aránya, egy-egy évben akár az 50 százalék alá is.

A továbbtanulás nyelve és a felvételi átlag közötti összefüggéseket vizsgálva az is látható, hogy Beszterce-Naszód megyében a magyar nyelvű középiskolát választó diákok átlagai voltak magasabbak szinte minden évben, Szeben megyében ez inkább a 2008–2015 közötti periódusra igaz. Ez azt is jelenti ugyanakkor, hogy a román tannyelvű középiskolákba általában azok a diákok jelentkeztek, akik gyengébb felvételi átlagokkal rendelkeztek, sőt akik román nyelv és irodalomból is gyengébben teljesítettek az országos értékeléseken, mint a magyar nyelvű középiskolába jelentkező társaik. Ez pedig magában hordozza annak kockázatát, hogy ezeknek a diákok a középiskolai teljesítménye az új román anyanyelvű osztálytársaikhoz viszonyítva még gyengébb lesz.

Szintén szignifikáns összefüggést tapasztaltunk a célmegye és a tannyelvválasztás között: a helyben, azaz saját megyében továbbtanuló diákok körében lényegesen alacsonyabb (Beszterce-Naszód megyében közel 20 százalékponttal, Szeben megyében több mint 40 százalékponttal) azok aránya, akik magyar nyelvű középiskolai képzésbe jelentkeztek, mint azok körében, akik más megyében működő középiskolába jelentkeztek. Utóbbiaknak több mint 90 százaléka magyar nyelven folytatta tanulmányait.

A vizsgálatunk célcsoportját jelentő 1276 magyar diák közül 2015-ig azok vehettek részt érettségi vizsgán, akik legalább négy évvel korábban jutottak be a középiskolába, tehát a nyolcadik osztályos felvételi elosztáson 2004–2011 között vettek részt. Utóbbiak összesen 911-en vannak, közülük ténylegesen 763-an (tehát 83,7 százalékuk) iratkoztak be legalább egy évben az érettségi vizsgára. Beszterce-Naszód megyében a legmagasabb részvételi arány azokat a diákokat jellemzi, akik 2006-ban jutottak be a középiskolába (nekik 90,4 százalékuk részt vett a későbbiekben az érettségin), a legalacsonyabb pedig a 2010-ben felvételiző diákokat (72,7 százalék), Szeben megyében két olyan évfolyam is van (a középiskolába 2006-ban és 2009-ben jelentkezők), akik 100 százalékban jelen voltak az érettségin. A legkisebb részvételi arány (85 százalék) itt is a 2010-ben felvételiző korosztályt jellemzi.

Tannyelv szerint vizsgálva a két megyében az érettségi átlagot és az egyes vizsgatárgyakból elért jegyek átlagait már elsőre szembeötlő, hogy míg a Beszterce-Naszód megyei magyar diákok közül szinte minden esetben azok teljesítettek jobban az érettségi vizsgán, akik magyar nyelvű középiskolában érettségiztek, Szeben megyében ez teljesen fordítva van, ott a román nyelvű középiskolákba jelentkező diákok érettségi eredményei a jobbak. Az érettségi vizsgán való sikeres szereplés (tehát az átmenő 6-os átlag elérésének) aránya mindkét megyében 85 százalék körül van a magyarul érettségiző diákok esetében, viszont a románul érettségizők esetében jelentősek a

különbségek: míg Szeben megyében szintén kb. 85 százalékuk sikeres volt a vizsgán, Beszterce-Naszód megyében ez kevesebb mint 60 százalékukra igaz. Elmondhatjuk tehát, hogy míg Beszterce-Naszód megyében a magyar nyelvű iskolai útvonalat választó diákok jobban teljesítettek a különböző országos vizsgákon, mint az általános iskola után tannyelvet váltók, Szeben megyében már a magyar nyelvű iskolai útvonal nem eredményez jobb vizsgaeredményeket.

A sikeresen érettségizők mintegy 95 százalékának az első két próbálkozás valamelyike során sikerült elérnie a 6-os átlagot, a fennmaradó részük ennél többször próbálkozott. A sikertelenül érettségizők körében szintén nem ritka a többszöri próbálkozás, viszont csak mintegy 20 százalék azok aránya, akik kettőnél többször is megpróbálkoztak. A leginkább problémás tárgyak az érettségien a román nyelv és irodalom, valamint a matematika, mindkettő a sikertelenül érettségiző magyar diákok valamivel több mint fele esetében jelentett gondot.

4.3.4 A bethleni és nagyszebeni magyar oktatás helyzetképe

A mintegy 13 százalékban magyarok által lakott Bethlenben a legutóbbi, 2015/2016-os tanévben mindössze három intézményben volt magyar oktatás: a Hófehérke Hosszított Programú Óvodában két összevont csoportba (egy normál, egy hosszú programú csoportban) összesen 29 gyerek járt, a Grigore Silași Általános Iskolában 7 osztályban 91 diák tanult, a Henri Coandă Szakképző Líceumban pedig 3 gazdasági profilú szakközépiskolai osztályban 32 diák. Emellett a közigazgatásilag a városhoz tartozó Várkuduban egy összevont óvodai csoport és egy összevont elemi osztály működött, előbbi 8 gyerekekkel, utóbbi 7 gyerekekkel. Összesen tehát a 2015/2016-os tanévben Bethlenben és csatolt településein 167 diák vett részt magyar tannyelvű oktatásban. Az elmúlt egy-másfél évtizedben jelentős létszámcsökkenésre került sor, aminek egyik következménye az osztály-összevonás: erre eddig csak az elemi tagozaton került sor, a 2016/2017-es tanévtől azonban a felső tagozaton sem lehet elkerülni az összevonást.

A magyar tannyelvű oktatás a Bethlen térségében található magyarlakta településeken is egyre nehezebb helyzetben van. Kivételnek két jelentősen magyar többségű település, Magyardecse és Vice számít: előbbiben a magyar iskola létszáma lehetővé teszi az évfolyamonkénti egy-egy különálló osztály fenntartását, utóbbi pedig csak a felső tagozaton sikerült megtartani a különálló osztályokat, az elemiben már itt is összevont osztályok működnek. Mint ahogy egyébként a többi településen is, már évek, évtizedek óta: Apanagyfaluban, Magyarborzáson, Felőrben és Rettegen egytanítós elemik vannak – utóbbi két községben pár éve szűnt meg a magyar felső tagozat –, Árpástón és Magyar-nemegyén két-két összevont osztály van elemiben, a felső tagozat pedig minkét településen egy-egy osztályba összevonva működik.

A Bethlen környéki települések magyar osztályainak, tagozatainak leépülését, megszűnését követően a gyerekek egy jelentős része szomszédos megyék (elsősorban Kolozs) városi iskoláiban, esetleg a helyi román tannyelvű iskolákban tanul tovább, jöllehet a bethleni magyar oktatás számára fontos utánpótlási bázist jelenthetnének. A Bethlenbe történő ingázatásuk pénzügyi, logisztikai vagy egyéb okok miatt azonban egyelőre nem megoldott.

A nagyszebeni magyar tannyelvű oktatásról túlzás nélkül kijelenthető, hogy kritikus helyzetben van: a 2015/2016-os tanévben egyetlen összevont óvodai csoportban, két összevont elemi osztályban, egy különálló általános iskolai osztályban és egy különálló középiskolai osztályban tanult magyarul összesen 57 tanuló. Az óvodások egy része nem magyar anyanyelvű (ők tehát nem jelentenek utánpótlást a magyar elemi számára), az általános iskola felső tagozatán a 2016/2017-es tanévtől megszűnik a magyar tannyelvű oktatás, a középiskolában pedig mindössze 3 diák tanul magyar tannyelven, és a 2016 ősztől esetleg induló kilencedik osztály létszáma is hasonló lehet. A leépülés az általános iskola felső tagozatán volt látványos, hiszen ott négy éve még négy különálló osztály volt.

Az elmúlt három évben nem sikerült ötödik osztályt indítani, a középiskolában pedig 2015-ben, illetve azt megelőzően 2012-ben és 2013-ban sem kapott tanfelügyelői jóváhagyást a magyar osztály, mivel nem volt elég jelentkező. Az elmúlt öt évben itt közel negyedére csökkent az általános iskolás diákok száma, de a többi oktatási szintet is figyelembe véve a legutóbbi tanévben kb. egyharmadával kevesebben tanultak magyarul a városban, mint a 2011/2012-es tanévben. Ezzel párhuzamosan viszont az évente román vagy német tannyelvű oktatásba íratott magyar gyerekek száma továbbra is jelentős, és lényegesen magasabb is, mint a magyar oktatásba íratott gyerekek száma.

Nagyszeben térségében hasonlóan rossz helyzetben van a magyar oktatás: Oltszakadátan 2013-ban megszűnt az addig egy osztályba összevont magyar elemi (a gyerekek innen a közeli Felekre kerültek román oktatásba), Vízaknán pedig – amely több éven keresztül viszonylag stabil utánpótlást jelentett a nagyszebeni magyar felső tagozat és középiskolai osztályok számára –, egy tíz fő alatti, egyetlen osztályba összevont magyar elemi működik, amely szintén utánpótlás gondokkal küzd. A többi magyarok által is lakott településen már évek, évtizedek óta nincs magyar tannyelvű oktatás, és innen csak elvétve jár egy-egy gyerek a szebeni magyar tagozatra.

Ilyen körülmények között Nagyszebenben már rövid- és középtávon is csak a magyar tannyelvű óvodai és elemi oktatás fenntartására van reális esély, az általános iskola felső tagozatán és a középiskolában csak egy-egy kedvezőbb évben indulhat magyar tannyelvű osztály.

A két kvalitatív terepmunka tapasztalatai alapján megállapíthatjuk, hogy a szórvány demográfiai, strukturális feltételei mellett a helyi és megyei román oktatási döntéshozók mondhatni pozitívan vagy legalábbis látványosan nem negatívan viszonyultak a magyar oktatás működtetéséhez, fenntartásához. Annál gyakrabban tapasztaltuk azt, hogy az egyes települések, vagy magyar intézmények és személyek között nincs együttműködés vagy érdemi egyeztetés a magyar oktatás szervezése kapcsán. Helyi konfliktusokról mindenhol beszámoltak, ami egyrészt természetes jelenségnek is betudható, de a magyar oktatás fenntartása és hatékony működtetése néha ezen is múlik. Ahogy egyik helyszínen megfogalmazták, nem a „románokon” múlik az, hogy a magyar oktatás kezd felszámolódni.

A szórványban a magyar tannyelvű oktatási útvonalak a magasabb iskolai szintek felé elmozdulva kezdenek beszűkülni. Helyben vagy nincs kínálat és kereslet, vagy ha mégis akkor vagy az iskolai eredményesség kérdőjeleződik meg (pl. Bethlen és Beszterce) vagy mesterségesen fenntartott (Nagyszeben). A gyerekhány miatt mindenhol tapasztalni részlegesen vagy teljesen összevont osztályokat, amely kapcsán módszertani kérdések merülhetnek fel (hogyan oktatnak), ami kihathat az iskolai eredményességre is.

Az oktatási útvonalak egy része nagyobb presztízzsel bíró iskolák és régiók felé irányul, ahol ugyan lehetséges az anyanyelven való továbbtanulás, de kérdés marad, hogy az ilyen helyeken továbbtanuló szórványbeli diákoknak van-e esélye hazakerülni. Ha nem, magyar emberekként ugyan leélhetik életüket, de a szórványrégió magyar szempontú kiüresedéshez is hozzájárulnak.

A helyi oktatásszervezés gyakorlatai elvezetnek bennünket ahhoz, hogy a szórványkérdést ne szenvedésnarratívában tematizáljuk, hanem kompetenciák, képességek, esélyek és lehetőségek dimenzióiban. A szórvány helyzetet nevezhetjük hangzatosan szórványlétnek (mint valami tőlünk független, azaz akarattunk ellenére elszenvedett dolognak), de oktatási vonatkozásban legalábbis kompetenciák hiánya sorozataként is értelmezhetjük. Hogyan működik a magyar identitás fenntartásában az iskolai rejtett tanterv, ha a magyar tannyelvű iskolákba járó tanulók is egyre nagyobb arányban román párt keresnek? Miért van az, hogy a magyar intézmények, iskolák között gyakran felmerülnek a kezeletlen konfliktusok? Miért nem tudnak sikeresek lenni az iskola körüli civil kezdeményezések? Miért nincsenek olyan pályázati források, amelyek egyértelműen támogatnák e

szórványbeli kezdeményezéseket? Miért nem hangoztatnak az érintettek olyan iskolafejlesztési érveket, amelyek nem csak a magyar, hanem akár a román oktatási rendszernek is előnyére válhatna?

A szórvány az, aki segítségre szorul, szokták mondani. De ha így van, akkor miért nem tudnak úgy segíteni a kívülállók, a tömbben élők, az anyaországiak, hogy az asszimiláció mérsékelhető legyen, az ottani iskolák pedig sikeresebbek, vonzóbbak legyenek? Lehet, a segítség módjával, kommunikációjával és helyi kivitelezésével van gond? Lehet, a segítség nem kellő helyismeretre épül, és ezért nem tud sikeres lenni. Ez mind-mind kompetencia és empátia, ugyanakkor tudatos oktatástervezés kérdése.

4.3.5 A bethleni és nagyszebeni diákok utánkövetése: oktatási életút, munkaerőpiaci helyzet és családalapítás

Kutatásunk harmadik szakaszában 189 bethleni és nagyszebeni magyar diák utánkövetés-vizsgálata keretében, az ő iskolai életútjuk kapcsán megállapítottuk, hogy a bethleni magyar diákok felvételi eredményeit a vizsgált időszakban csökkenő trend jellemzi. Bár tetten érhető egyfajta hullámváz, míg a 2004–2007 közötti időszakban többnyire 8-as átlagjegy feletti eredményeket értek el a diákok, 2008 után 8-as alatt maradt az átlaguk. A nagyszebeni diákok teljesítménye szintén hullámváz, viszont itt egy év (2008) kivételével stabilan 8-as felett volt a diákok felvételi átlaga, és egy-két kiemelkedően pozitív vagy negatív évet leszámítva a csökkenő trend is sokkal enyhébb.

A 189 diákból továbbtanuló 186 diák több mint fele magyar tananyelvű középiskolát választott, és e téren a két város között van némi különbség: Bethlenben 54,3 százalék, Nagyszebenben 63,2 százalék a magyarul továbbtanulók aránya. Azt is láttuk ugyanakkor, hogy a továbbtanulás nyelve nem feltétlenül eredményfüggő a két város magyar diákjai esetében, szemben a megyei vonatkozású adatokkal: míg Beszterce-Naszód megyében a 2004–2015 között magyarul továbbtanuló diákok felvételi átlaga közel fél jeggyel, szignifikánsan nagyobb volt, mint a románul továbbtanulóké (Szeben megyében nem volt e tekintetben jelentős különbség), Bethlenben és Nagyszebenben nincs jelentős eltérés a különböző nyelven továbbtanulók átlaga között. Ezzel kapcsolatosan mindenképpen érdemes kiemelni, hogy mindkét város esetében jelentős mértékben meghatározta a továbbtanulást a helyi magyar nyelvű szakkínálat.

Mindkét városban vannak diákok, akik más megyékben működő magyar középiskolát választottak nyolcadik osztály után. A célhelyszínek a bethleniek esetében elsősorban Kolozs megyei városok – többnyire Kolozsvár, kisebb részt pedig Szamosújvár és Dés –, a nagyszebeniek esetében pedig Fehér, Maros és Hargita megyei városok – Gyulafehérvár, Marosvásárhely és Segesvár, valamint Székelyudvarhely.

Az érettségi vizsga eredményeiről megállapítottuk, hogy mindkét városban azok a diákok voltak sikeresebbek, akik nem váltottak tananyelvet nyolcadik osztály után. A sikeresen érettségiző diákok felsőfokú továbbtanulásáról elmondhatjuk, hogy a nagyszebeni diákok körében a középiskola nyelvtől függetlenül magas, legalább 90 százalék az egyetemre jelentkezők aránya, míg Bethlenben a román középiskolát végző diákok körében alig haladja meg az 50 százalékot, a magyarul érettségiző diákok esetében pedig 76,5 százalék.

Az egyetemi képzésbe jelentkezők körében szignifikáns a különbség a bethleni és nagyszebeni diákok között a továbbtanulás helyszínét tekintve: míg előbbiek több mint háromnegyede más megyében járt/jár egyetemre, utóbbiaknak szintén több mint háromnegyede Nagyszebenben végezte/végzi felsőfokú tanulmányait. Utóbbiak esetében tehát jóval nagyobb mértékű a helyi beágyazottság, de majdnem mindannyian csak románul tanulnak tovább.

Munkaerőpiaci helyzetüket tekintve, a végzettek legalább fele mindkét város esetében Romániában dolgozik, a külföldön dolgozók aránya 25–30 százalék között van. Magyarországi munkahelye egyetlen volt diáknak sincs, a legnépszerűbb külföldi helyszínek e tekintetben Anglia, Németország és Spanyolország. A szórványlét azt is jelenti, a diákok jövőképében Magyarország nem nagyon jelenik meg, a jövőtervek vagy helyben (Erdélyben valahol) realizálódnak vagy az országos migrációs trendekkel összhangban Nyugat-Európában vagy az USA-ban.

A családi helyzet vonatkozásában, hogyha összesítjük a partner nemzetiségére vonatkozó adatokat, eltekintve attól, hogy házasságról vagy egyéb párkapcsolatról van szó, mindkét város diákjai esetében 50 százalék alatt van a magyar partnerrel rendelkezők aránya. A bethleni diákok esetében 90 százalékos bizonyossággal kijelenthetjük (szign. = 0,1), hogy a magyar tannyelven tanuló diákok nagyobb arányban választanak magyar párt maguknak (és fordítva). A nagyszebeni diákok esetében ez valamivel árnyaltabb, a magyar középiskolában tanulók fele-fele arányban választottak magyar és román párt, a román középiskolában tanulók körében pedig nagyobb a román partnert választók aránya.

Ha nem az összes párkapcsolatot, hanem csak a házasságban élőket vesszük figyelembe, a bethleni diákok esetében jelentős eltérés nem következik be az előbbi adatsorhoz képest, a szebeni diákok esetében viszont tovább tolódnak az arányok: a magyar középiskolában tanulók körében többségbe kerülnek a román házastárssal rendelkezők, a román középiskolában tanulók esetében pedig ez az arány 100 százalékra nő.

4.4 Összefoglalás

Jelen kutatásban két erdélyi szóróvármegyére, Beszterce-Naszódra és Szebenre fókuszálva azt vizsgáltuk, hogy az általános iskolát (nyolcadik osztályt) anyanyelven végzett magyar diákok milyen későbbi oktatási, munkaerőpiaci és családi útvonalat jártak be középiskolai tannyelvválasztásuk függvényében. Kutatásunk alapkérdései közé tartozott annak feltárása, hogy van-e jelentős különbség az általános iskolát követően is anyanyelvi oktatási pályát befutó diákok családalapítása, házastársának nemzetisége között, azokhoz viszonyítva, akik a nyolcadik osztály után tannyelvet váltottak, és román nyelven járták a középiskolát.

A kutatás bizonyos értelemben úttörőnek mondható Erdélyben, hiszen a vizsgálat során egy teljesen új megközelítésből indultunk ki: az iskolai átmeneteket a Romániában nyilvánosan és egyénekre lebontva elérhető 8. osztály végi iskolai és középiskolai felvételi eredmények, valamint a 12. osztály végi érettségi vizsga eredményei alapján vizsgáltuk, ezt pedig kiegészítettük egy korábbi utánpótlás-vizsgálat során elsőként szintén általunk használt módszer alapján végzett adatgyűjtéssel, amelynek keretében a kibocsátó iskolák szintjén kitöltött kérdőívek segítségével a diákok egyetemi tanulmányaira, munkaerőpiaci helyzetére és családjára vonatkozó adatokat összesítettünk. Így lehetőség nyílt személyekre lebontva követni egy legalább 4–5 éves, de évfolyamtól függően akár 11–12 éves szakaszt a diákok életpályájából és annak a kutatási alapkérdéseink szempontjából releváns mozzanataiból.

A Beszterce-Naszód és Szeben megyei magyar oktatási hálózat kapcsán szükséges elmondani, hogy az elmúlt egy-két évtizedben jelentős átalakuláson mentek keresztül, több helyszínen is megszűnt, és a jelenleg működő többségében is már összevont osztályokban szerveződik a magyar tannyelvű oktatás. Beszterce-Naszód megyében a 2015/2016-os tanévben összesen 1118 gyerek tanult magyar nyelvű oktatásban óvodától középiskoláig, ami egyharmaddal kevesebb, mint húsz évvel korábban. A 2001/2002-es tanévben még a megye 25 településén volt magyar oktatás, az elmúlt tanévben már csak 16 településen.

Szeben megyében ennél lényegesen rosszabb a helyzet, a pár éve teljesen magyar oktatás nélkül maradt Krassó-Szörény megye után Szeben a legszűkebb magyar oktatási hálózattal rendelkező megye Erdélyben. A 2015/2016-os tanévben a megyében összesen 288 gyerek vett részt magyar tannyelvű oktatásban, 67 százalékkal kevesebb, mint húsz évvel korábban. A magyar oktatással rendelkező települések száma 5-re szűkölt a 2001/2002. tanévi 10 település helyett.

A két megye több általunk vizsgált szempontból is eltérő képet mutat. Mind a felvételi átlag, mind annak összetevői (országos értékelés vizsgaátlaga, 5–8. osztályos éves tanulmányi átlag) tekintetében általában a Szeben megyei magyar diákok jobban teljesítettek, mint a Beszterce-Naszód megyeiek. A felvételi átlag esetében ez a vizsgált időszak minden évre igaz. Szeben megyében a magyar diákok még a megyei átlagnál is magasabb átlaggal rendelkeztek minden évben, Beszterce-Naszód megyében ez csak a 2009–2013 közötti időszakra igaz, a többi évben nem sikerült meghaladni a megyei átlagot. Ugyanez az országos értékelések vizsgaátlagaira is többnyire érvényes. A négy éves, 5–8. osztályos tanulmányi átlag vonatkozásában a kép ettől némiképp eltérő, itt a Beszterce-Naszód megyei magyar diákok is kivétel nélkül minden évben nagyobb átlaggal végeztek el az általános iskola felső tagozatát, mint a megyei átlag, viszont a magyar diákok átlagai és a megyei átlag közötti különbség esetében jól látható egy folyamatos csökkenés: a 2005–2007-es periódusban még több mint fél jeggyel volt magasabb a magyar diákok négy éves átlaga, 2015-ig ez fokozatosan csökkent, és szinte teljesen el is tűnt. Ennek ellenére mindkét megyében – és nemcsak a magyar diákok, hanem a megyei átlagok szintjén is – a négy éves átlagok növekvő tendenciát mutatnak, a felvételi átlagok viszont jól érzékelhetően csökkentek a 2004–2007 közötti periódushoz viszonyítva.

A továbbtanulás nyelvéről megállapítottuk, hogy Beszterce-Naszód megyében a magyar diákok háromnegyede, Szeben megyében háromötöde jelentkezett magyar nyelvű középiskolai képzésbe. Idősoroson vizsgálva ezt, Beszterce-Naszód megyében egyfajta stabilitás mutatkozik e téren, Szeben megyében viszont 2009-től jelentősen visszaesett a magyarul továbbtanulók aránya, egy-egy évben akár az 50 százalék alá is.

Tannyelv szerint vizsgálva a két megyében az érettségi átlagot és az egyes vizsgatárgyakból elért jegyek átlagait már elsőre szembetűnik, hogy míg a Beszterce-Naszód megyei magyar diákok közül szinte minden esetben azok teljesítettek jobban az érettségi vizsgán, akik magyar nyelvű középiskolában érettségiztek, Szeben megyében ez teljesen fordítva van, ott a román nyelvű középiskolákba jelentkező diákok érettségi eredményei a jobbak. Az érettségi vizsgán való sikeres szereplés (tehát az átmenő 6-os átlag elérésének) aránya mindkét megyében 85 százalék körül van a magyarul érettségiző diákok esetében, viszont a románul érettségizők esetében jelentősek a különbségek: míg Szeben megyében szintén kb. 85 százalékuk sikeres volt a vizsgán, Beszterce-Naszód megyében ez kevesebb mint 60 százalékukra igaz. Elmondhatjuk tehát, hogy míg Beszterce-Naszód megyében a magyar nyelvű iskolai útvonalat választó diákok jobban teljesítettek a különböző országos vizsgákon, mint az általános iskola után tannyelvet váltók, Szeben megyében már a magyar nyelvű iskolai útvonal nem eredményez jobb vizsgaeredményeket.

A két kvalitatív terepmunka tapasztalatai alapján megállapíthatjuk, hogy a szórvány demográfiai, strukturális feltételei mellett a helyi és megyei román oktatási döntéshozók mondhatni pozitívan vagy legalábbis látványosan nem negatívan viszonyultak a magyar oktatás működtetéséhez, fenntartásához. Annál gyakrabban tapasztaltuk azt, hogy az egyes települések, vagy magyar intézmények és személyek között nincs együttműködés vagy érdemi egyeztetés a magyar oktatás szervezése kapcsán. Helyi konfliktusokról mindenhol beszámoltak, ami egyrészt természetes jelenségnek is betudható, de a magyar oktatás fenntartása és hatékony működtetése néha ezen is múlik. Ahogy egyik helyszínen megfogalmazták, nem a „románokon” múlik az, hogy a magyar oktatás kezd felszámolódni.

A kutatás utánkövetéses szakaszában megállapítottuk, hogy a bethleni magyar diákok felvételi eredményeit a vizsgált időszakban csökkenő trend jellemzi, és bár tetten érhető egyfajta hullámváz, míg a 2004–2007 közötti időszakban többnyire 8-as átlagjegyet feletti eredményeket értek el a diákok, 2008 után 8-as alatt maradt az átlaguk. A nagyszebeni diákok teljesítménye szintén hullámváz, bár itt egy év (2008) kivételével stabilan 8-as felett volt a diákok felvételi átlaga, és egy-két kiemelkedően pozitív vagy negatív évet leszámítva a csökkenő trend is sokkal enyhébb.

Mindkét városban vannak diákok, akik más megyékben működő magyar középiskolát választottak nyolcadik osztály után. A célhelyszínek a bethleniek esetében elsősorban Kolozs megyei városok – többnyire Kolozsvár, kisebb részt pedig Szamosújvár és Dés –, a nagyszebeniek esetében pedig Fehér, Maros és Hargita megyei városok – Gyulafehérvár, Marosvásárhely és Segesvár, valamint Székelyudvarhely. Az érettségi vizsga eredményeiről megállapítottuk, hogy mindkét városban azok a diákok voltak sikeresebbek, akik nem váltottak tannyelvet nyolcadik osztály után. Az egyetemi képzésbe jelentkezők körében szignifikáns a különbség a továbbtanulás helyszínét tekintve: míg a bethleniek több mint háromnegyede más megyében járt/jár egyetemre, a nagyszebeniek több mint háromnegyede helyben végezte/végzi felsőfokú tanulmányait. Utóbbiak esetében tehát jóval nagyobb mértékű a helyi beágyazottság, de majdnem mindannyian csak románul tanulnak tovább.

Munkaerőpiaci helyzetüket tekintve, a végzettek legalább fele mindkét város esetében Romániában dolgozik, a külföldön dolgozók aránya 25–30 százalék között van. Magyarországi munkahelye egyetlen volt diáknak sincs, ami azt jelzi, a szórványban a diákok jövőképeben az anyaország, mint lehetőség nem nagyon jelenik meg.

Az utánkövetés során összesítettük a partner (házastárs vagy élettárs) nemzetiségére vonatkozó adatokat, és megállapítottuk, hogy mindkét város diákjai esetében 50 százalék alatt van a magyar partnerrel rendelkezők aránya. Ha csak a házasságban élőket vesszük figyelembe, kiderült az is, a bethleni diákok esetében ugyanaz az arány, de a szebeni diákoknál a magyarul tanulók körében is többségbe kerülnek a román házastárssal rendelkezők, a román középiskolában tanulók esetében pedig ez az arány 100 százalékra nő.

A kutatási eredmények összességében elvezetnek ahhoz a kihíváshoz, hogy a szórványkérdést ne csak szenvedésnarratívában tematizáljuk, hanem kompetenciák, képességek, esélyek és lehetőségek dimenzióiban. A szórvány helyzetet nevezhetjük az ottélók akaratától független, elszenvedett „szórványlétnek”, de oktatási vonatkozásban a különféle (szociális, intézményi, pedagógiai, helyi fejlesztési és együttműködési) kompetenciák hiánya sorozataként is értelmezhetjük.

5. MELLÉKLETEK

1. melléklet: A Beszterce-Naszód megyei magyar tannyelvű oktatásban tanuló diákok számának alakulása 1997–2014 között, oktatási szintek szerint (gyakoriság)

Diákok száma oktatási szintek szerint	Év																		Változás 1997–2014 között
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
óvoda	483	490	483	431	471	505	478	522	515	491	484	492	451	472	471	438	355	367	-24,01%
elemi és általános	1184	1195	1170	1141	1109	1073	1053	1000	943	924	901	824	824	785	710	781	800	687	-41,97%
középiskola, amelyből	145	121	142	147	160	179	189	195	211	221	179	186	181	172	182	191	185	193	+33,10%
líceum	145	121	142	147	160	179	189	195	179	176	157	175	181	172	182	191	185	193	
szakmunkásképző	–	–	–	–	–	–	–	–	32	45	22	11	–	–	–	–	–	–	
ÖSSZESEN	1812	1806	1795	1719	1740	1757	1720	1717	1669	1636	1564	1502	1456	1429	1363	1410	1340	1247	-31,18%

2. melléklet: A Szeben megyei magyar tannyelvű oktatásban tanuló diákok számának alakulása 1997–2014 között, oktatási szintek szerint (gyakoriság)

Diákok száma oktatási szintek szerint	Év																		Változás 1997–2014 között
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
óvoda	168	158	147	157	183	163	159	202	144	151	141	122	121	118	136	122	122	118	-29,76%
elemi és általános	491	459	409	374	337	283	293	273	279	131	242	246	217	208	194	200	189	161	-67,21%
középiskola, amelyből	134	119	115	315	86	83	74	84	48	62	57	57	47	47	49	30	22	27	-79,85%
líceum	134	119	115	315	86	83	74	84	48	62	57	57	47	47	49	30	22	27	
szakmunkásképző	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
ÖSSZESEN	793	736	671	846	606	529	526	559	471	344	440	425	385	373	379	352	333	306	-61,41%

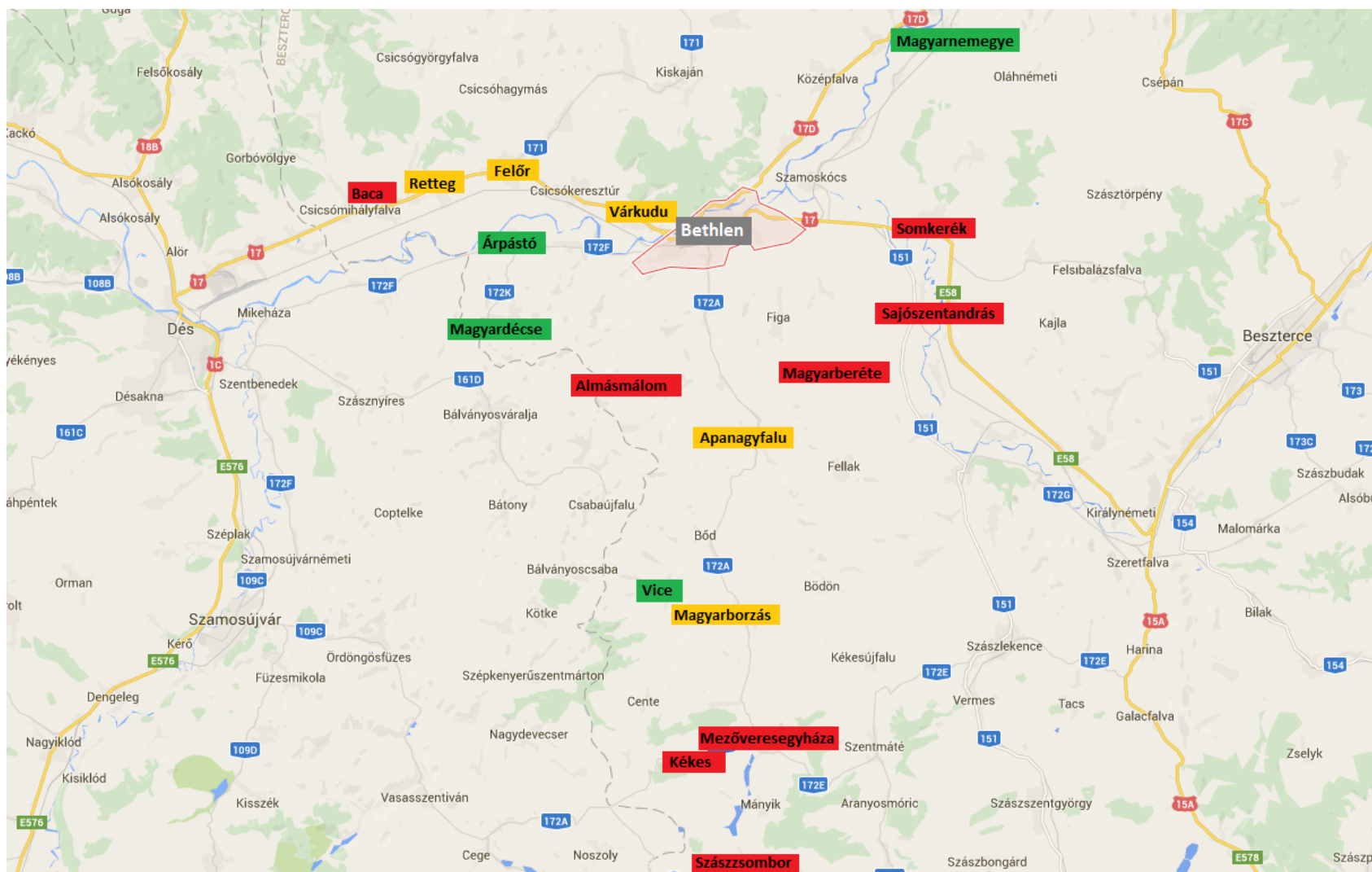
3. melléklet: A Beszterce-Naszód megyei települések román elnevezése

Település magyar neve	Település román neve
Beszterce	Bistrița
Sófalva	Sărata
Bethlen	Beclean
Várkudu	Coldău
Árpástó	Braniștea
Magyardécse	Cireșoia
Mezőköbölkút	Fântânița
Szentmáté	Matei
Újös	Fântânele
Óradna	Rodna
Magyarnemegye	Nimigea de Jos
Almásmálom	Malin
Apanagyfalu	Nușeni
Vice	Vița
Retteg	Reteag
Baca	Bața
Magyarberéte	Bretea
Cegőtelke	Țigău
Felőr	Uriu
Mezőveresegyháza	Strugureni
Magyarborzás	Bozieș
Kékes	Chiochiș
Nagysajó	Șieu
Somkerék	Șintereag
Tacs	Tonciu
Teke	Teaca

4. melléklet: A Szeben megyei települések román elnevezése

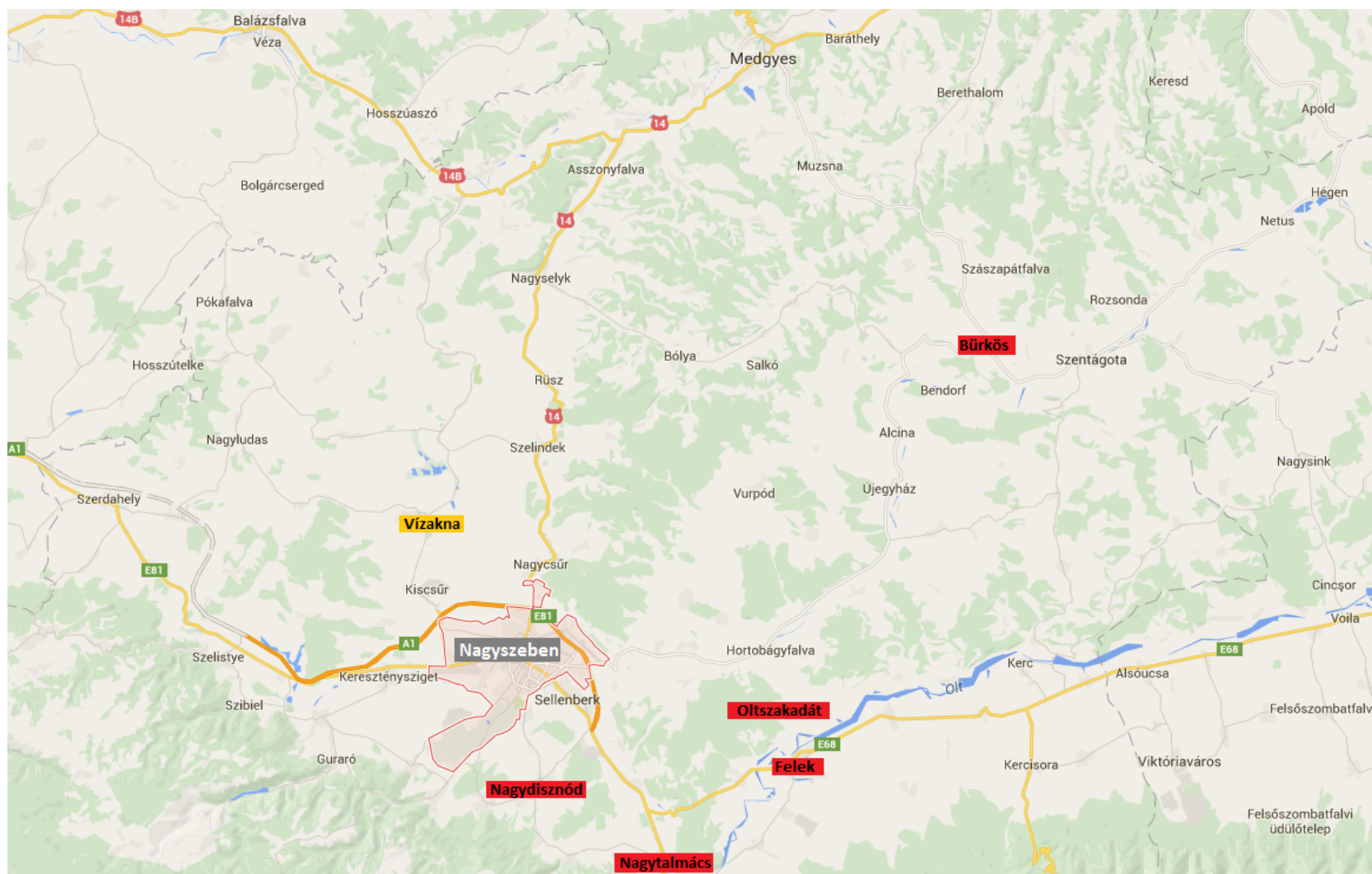
Település magyar neve	Település román neve
Nagyszeben	Sibiu
Vízakna	Ocna Sibiului
Oltszakadát	Săcădate
Medgyes	Mediaș
Kiskapus	Copșa Mică
Erzsébetváros	Dumbrăveni
Küküllőalmás	Alma
Somogyom	Șmig
Bürkös	Bârghiș
Balázstelke	Blăjel

5. melléklet: Bethlen és környéke magyar oktatási hálózata¹⁰³

¹⁰³ A térképen azokat a településeket jelöltük meg, ahol a magyar közösségek létszáma meghaladja az 50 főt. A zölddel jelölt településeken 0-8. osztályos, a sárgával jelölt településeken 0-4. osztályos oktatás működik magyar tannyelven. A pirossal jelölt településeken nincs iskolai oktatás magyar nyelven, legfeljebb magyar óvodai csoport.

6. melléklet: Nagyszeben és környéke magyar oktatási hálózata¹⁰⁴

¹⁰⁴ A térképen azokat a településeket jelöltük meg, ahol a magyar közösségek létszáma meghaladja az 50 főt. A zölddel jelölt településeken 0-8. osztályos, a sárgával jelölt településeken 0-4. osztályos oktatás működik magyar tannyelven. A pirossal jelölt településeken nincs iskolai oktatás magyar nyelven, legfeljebb magyar óvodai csoport.

7. melléklet: Szebeni diákok plakátja az ideális iskoláról

